T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA MAL AYRILIĞI REJİMİ TEORİSİ

(YÜKSEK LİSANS)

Mesut KEMENT

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

KASTAMONU 2021

T. C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA MAL AYRILIĞI REJİMİ TEORİSİ

Mesut KEMENT

Danışman	**Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR**
	Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Jüri Üyesi	**Doç. Dr. Suat ERDOĞAN**
	Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Jüri Üyesi	**Dr. Öğr. Üyesi Recep ÖZDİREK**
	Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

KASTAMONU 2021

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Mesut KEMENT

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA MAL AYRILIĞI REJİMİ TEORİSİ

Mesut KEMENT
Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Günümüzde, aile problemlerinin artması ve topluma olan etkisinin büyümesi nedeniyle aile kurumu, toplumun önemli konusu haline gelmiştir. Bu sebeple aile hukukuna yönelimler artmış olup, aile ile ilgili çalışmalar önem arz etmeye başlamıştır.

İslâm aile hukukunda mal rejimi, mal ayrılığı rejimidir. Mal ayrılığı rejimi, mülkiyet sahibi olan çiftlerden her birinin tek taraflı yetki ile mülkiyetlerinde bulunan malların yönetimi, kullanımı ve tasarruflarından doğan bütün hak ve sorumluluklarının kendilerine ait olduğunu ifade eden hukukî kavramdır. Her insanın mülk edinme ve tasarruf etme hakkı bulunmakla beraber bu hak ve yetkiler bazı durumlarda sınırlandırılmaktadır.

Klasik eserlerde mal ayrılığı rejimi, kavramsal olarak bulunmamakla beraber mal ayrılığı rejiminin ihtiva ettiği birçok konu ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. Bu çalışmada, mal ayrılığı rejiminin temeli olan mal, mülkiyet, ehliyet ve haklar konusunu klasik eserler ışığında ele alarak İslâm aile hukuku mal ayrılığı rejimi teorisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde mal ve mülkiyet konusu ele alınıp, sorunlara çözümler üretilmiş, ikinci bölümde ise ehliyet ve hak konusu ele alınıp, problemlere çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler; Mal, Mal rejimi, Mal ayrılığı rejimi, Mülkiyet, Ehliyet, Haklar.

2021, 173 sayfa.

ABSTRACT

Master's Thesıs

PROPERTY SEPARATE REGIME THEORY IN ISLAMIC FAMILY LAW

Mesut KEMENT
Kastamonu University Institute of Social Sciences
Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Assoc. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Today, family institution has become an important problem of the society due to the increase in family problems and its impact on the society. For this reason, tendencies towards family law have increased and family-related studies have started to become important.

In the Islamic family law, the property regime is the separate property regime. The separate property regime is a legal concept that states that all the rights and responsibilities arising from the management, use and disposition of the property owned by each of the owners of the property are their own. Although every person has the right to own and save property, these rights and powers are limited in some cases.

Although the separate property regime in classical works does not exist conceptually, many issues covered by the separate property regime are discussed under separate headings. In this study, it is tried to determine the theory of separate property regime in Islamic family law by addressing the issue of assets, property, competency and rights, which are the basis of the separate property regime, in the light of classical works. In the first part, assets and property issues are dealt with, solutions are produced for the problems about these themes, and in the second part, the issue of competency and rights are discussed and solutions to the problems are suggested.

Keywords; Assets, Property Regime, Separate Property Regime, Property, Competency, Rights.

2021, 173 pages.

ÖNSÖZ

Bütün övgülere layık olan ve bütün kusurlardan uzak olan Allah'a hamd olsun. Muhammed Mustafa (sav)'e, onun ailesine, arkadaşlarına ve ona tabî olan bütün Müslümanlara salât ve selâm olsun.

İslâm hukuku, hayatın her alanında söz sahibi olan normatif bir disiplin olması nedeniyle aile ile ilgili de birtakım kuralları uygulamaya koymuştur. İslâm hukukunun temel hedef ve gayeleri arasında malı koruma anlayışı olması nedeniyle aile içerisindeki fertlerin mallarını güvence altına almayı ihmal etmemiştir.

Geçmiş İslâm toplumunda aile, önemli olduğu gibi günümüzde de önemli bir yere sahiptir. Gerek İslâm mütefekkirleri gerek İslâm hukukçuları aile ile ilgili bazı çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışma, aile hukukunun konusu olan mal ayrılığı rejimi hakkında olup, İslâm hukuku mal ayrılığı rejimi kavramının çerçevesini tespit etmiştir.

Evli çiftler, haklarını bildikleri zaman karşı tarafa olan güven ve saygınlığını koruyacağı için tarafların birbirleri üzerinden kazanç elde etmeleri mümkün olmayacaktır. Kendi hak ve sorumluluklarına yönelip, kul olma bilinci ile hareket eden bireyler aile kurumunun devamını sağlamış olacaklardır. Hukuk, sorunların çözülemediği durumlarda aile bireylerinin problemlerine çözüm üreterek, huzuru tesis etmek için vardır.

Konunun belirlenmesinde ufuk açan Dr. Öğr. Üyesi Recep ÖZDİREK hocama ve konunun çerçevesini belirleme noktasında gerekli hassasiyeti esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e teşekkürü borç bilirim. Güzel günlerde kendisine vakit ayıramadığım sevgili eşime, anneme ve babama en kalbî duygularımla teşekkürlerimi iletirim. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Mesut KEMENT

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET v

ABSTRACT vi

ÖNSÖZ vii

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR DİZİNİ xii

GİRİŞ 1

KONUNUN TAKDİMİ VE SINIRLARI 4

KAYNAK TANITIMI 6

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE GAYESİ 8

BİRİNCİ BÖLÜM

MAL AYRILIĞI REJİMİNDE MÜLKİYETİN ELDE EDİLMESİ

1. MAL KAVRAMI 9
2. MAL REJİMİ KAVRAMI VE KAPSAMI 12
3. MÜLKİYET KAVRAMI 15
   3.1. Mülkiyet Kavramı ve Kapsamı 16
   3.2. Mülkiyet Çeşitleri 20
      3.2.1. Sahiplerine Göre Mülkiyet 20
      3.2.2. Mal Üzerindeki Yetkiye Göre Mülkiyet 22
      3.2.3. Konusuna Göre Mülkiyet 24
      3.2.4. Menkul-Gayrimenkul Mülkiyet 25
4. AİLE BİRLİĞİNDE EŞLERİN MÜLK EDİNME YOLLARI 26
   4.1. Mehir 27

4.1.1. Mehrin Tanımı 27
4.1.2. Mehrin Kapsamı 29
4.1.3. Mehir Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları 34
4.2. Nafaka 39
4.2.1. Nafakanın Tanımı 39
4.2.2. Nafaka Çeşitleri 40
4.2.2.1. Evlilik nafakası ve kapsamı 41
4.2.2.2. Mülkiyet ve hısımlık nafakası 43
4.2.3. Nafakanın Kapsamı ve Miktarı 46
4.2.4. Nafakanın Kesildiği Durumlar 50
4.2.4.1. Geçici nafaka kesintisi 51
4.2.4.2. Nafakanın son bulması 56
4.2.5. Nafaka Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları 60
4.3. Çeyiz 70
4.3.1. Çeyiz Kavramı ve Kapsamı 71
4.3.2. Çeyiz Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları 75
4.4. Hibe 80
4.4.1. Hibenin Tanımı 80
4.4.2. Hibenin Şartları 82
4.4.3. Kuruluşu 85
4.4.4. Hibeden Vazgeçmek 86
4.4.5. Hibe Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları 90
4.5. Miras 98
4.5.1. Miras Kavramı ve Mal Ayrılığı Rejimi ile İlişkisi 98

İKİNCİ BÖLÜM

MAL AYRILIĞI REJİMİNDE AİLE FERTLERİNİN MÜLKİYET HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

1. EHLİYET EKSİKLİĞİ SEBEBİYLE SINIRLANDIRMALAR 102
1.1. Ehliyet Kavramı 103
1.2. Ehliyet Çeşitleri ve Ârızaları 104
1.2.1. Ehliyet Çeşitleri 104
1.2.2. Ehliyet Ârızaları 111
1.3. Tasarruf Hakkının Sınırlandırılması 115
1.3.1. Tasarruf Kavramı 115
1.3.2. Tasarruf Hakkının Sınırlandırılması 116
1.4. Ehliyet Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Önerileri 123
2. ALLAH HAKKI VE KUL HAKKI KAPSAMINDA AİLE FERTLERİNİN MÜLKİYETLERİNE GETİRİLEN SINIRLANDIRMALAR 133
2.1. Hak Kavramı ve Allah Hakkı Kul Hakkı Kavramının Kapsamı 133
2.2. Allah Hakkı Kul Hakkı Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Önerileri 136
2.2.1. İpekten Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 136
2.2.2. Altından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 138
2.2.3. Domuz ve Şaraptan Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 140
2.2.4. Oyun Oynama Eyleminden Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 142
2.2.5. Ev İçi Yapılan Tasarruflardan Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 145
3. ÖRF KAVRAMI VE ÖRFTEN DOĞAN SINIRLANDIRMALAR 148
3.1. Örf Kavramı ve Kapsamı 149

3.2. Örf Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Önerileri 151

SONUÇ 159

KAYNAKÇA 162

ÖZ GEÇMİŞ .....**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
Çevr.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Md.	: Madde
r.a	: Radıyallahu Anh
sav	: Sallallâhu Aleyhi ve’s-Sellem
s.	: Sayfa
TMK	: Türk Medeni Kanunu
t.y.	: Tarih yok
v.d.	: ve diğerleri
y.t.	: Yayın tarihi yok
y.y.	: Yayın yerin yok

GİRİŞ

İnsanoğlu canlı bir varlıktır. Doğar, büyür ve ölür. Aynı şekilde insan gelişen, değişen ve dönüşüm yaşayabilen bir varlıktır. İnsanoğlu bu evrelerinde hep bir süreç ve iletişim halinde yaşamak zorunda olup, sosyal bir varlık olmak zorundadır. Sosyal varlık olması nedeniyle de bir arada yaşama tecrübesine sahip olmakla sorumludur. Bu sorumluluğun yerine gelebilmesi için bir takım kanun ve kurallar meydana getirilmiştir.

Sosyal varlık olmanın ilk ve günümüze kadar en önemli kurumu, aile olmuştur. Her din her kanun aile konusunda birtakım kurallar ortaya koyarak aileyi sosyal varlık olarak tesisine imkân sağlamıştır. İslâm hukuku da bu minvalde bazı kurallar koyarak aile kurumunu korumaya çalışmıştır.

Günümüze kadar kadınlar ekonomik hayatta olmayıp genel itibari ile ev işleri ile ilgilenmekteydiler. Günümüzde ekonomik hayattan siyasî hayata kadar birçok alanda varlık kazanmışlardır. Bunun neticesinde çalışan kadınlar sınıfı ortaya çıkmıştır. Ekonomik dengelerin değişmesi nedeniyle de özellikle aileler arasında bazı sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Mal rejimleri, Türk Medeni Kanunu'nda ayrıntılı bir şekilde mal rejimleri başlığı altında yasal mal rejimi ve sözleşmeli mal rejimi olarak tasnife tabî tutularak işlenmektedir. Gerek günümüzde gerek daha önceki dönemlerde mer'î hukuk mal rejimlerine önem vermiş olup birçok çalışma yapmıştır.

Ülkemizde insanlar evlenirken mal rejimleri hakkında bilgi sahibi değillerdir. Daha çok medya aracılığı ile ünlü veya zengin insanların mallarını korumak için yaptıkları uygulamalar yoluyla öğrenmektedirler. Yetkililerin, mal rejimlerini insanlara yeterince anlatmaması veya eksik aktarması nedeniyle ayrılıklarda birçok sorun ortaya çıkmakta olup, taraflar mağduriyet yaşamaktadırlar.

Türk Medeni Kanunu'nda hukukî mal rejimi, iki binli yıllara kadar mal ayrılığı rejimidir. Ancak iki bin iki yılında mal ayrılığı rejimi, kadını mağdur ettiği gerekçesiyle hukuki mal rejiminden çıkartılarak sözleşmeli mal rejimi statüsüne getirilmiştir.

Mer'î hukuk, bu değişimi kadının ekonomik anlamda mağdur edildiği gerekçe göstermiştir. Bu sorun özellikle çalışma hayatına katılım gösteren evli çiftlerde görünmektedir. Her iki tarafın emeği bir evde birikmektedir. Fakat biriken bu gelir veya varlıklar boşanma aşamasında mülkiyetin delillendirilememesi gibi durumlar nedeniyle kocaya kalarak kadın mağdur edilmektedir.

Tarım toplumlarında kadın ve erkek tarlada birlikte çalışırlar. Fakat bu birliktelik boşanma veya ölüm gibi sebeplerle nikâhın sonlanması durumlarında itibara alınan durum değildir. Dolayısıyla taraflardan birinin emeği kendisine verilmeden mirasçıların paylaşımına konu olabilmektedir. Bu gibi sorunlar tarafların mağduriyetine sebebiyet verdiği için hukukî çözüm gerekmektedir.

Mer'î hukukta bu gibi sorunları çözebilmek için mal ayrılığı rejiminden başka rejimler üretilmeye çalışılmıştır. Paylaşmalı mal ayrılığı rejimi bu çalışmanın ürünü olup, Türk hukukçularının meydana getirdiği bir rejimdir. Mer'î hukuk bu çalışmalarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda yasal mal rejimini, edinilmiş mallara katılma rejimini belirleyerek sorunların çözümüne alternatif üretmiştir.

Mer'î hukuk bu rejimleri zorunlu tutmayıp, kişilerin kendilerine uygun olabilecek rejimleri seçme hakkı tanımıştır. Bu sayede kanundan dolayı oluşacak sorunları da önlemiş olmaktadır. Dolayısıyla bazı rejimler bazı aileleri zarara uğratırken, diğer aileler için en iyi rejim olabilir. Seçim hakkının tanınması toplumun kanuna olan güvenini de artırarak tarafların mağduriyetini azaltmayı hedeflemiştir.

İslâm hukukunda, mal rejimi başlığını bulmak mümkün değildir. Klasik fıkıhta, her ne kadar terim olarak mal rejimi konusu işlenmemiş olsa da bu başlık altında ele alınan tüm konularla ilgili zengin bir malumat bulmak mümkündür.

Zamanın değişmesi ile birlikte birtakım yeni sorunlar meydana gelmiştir. Mal ayrılığı rejiminde ortaya çıkan bu problemler karşısında kadın ve erkeğin sorun yaşaması bir vakıadır. Gerek zamanın değişmesi ile gerek eski anlayıştan doğan birçok soruna İslâm hukukçuları çözüm üretmeye çalışmışlardır. Özellikle aile hukuku açısından tarafların mağduriyet yaşamamaları için gerekli hukukî normlar kurmak için çaba sarf etmişlerdir.

Mer'î hukuk sisteminin karşılaştığı sorunlar kendi hukuk düzeni içinde karşılaşılan sorunlardır. Bu sorunların İslâm aile hukuku düzeni içerisinde ne gibi bir konuma sahip olduğu önem arz eder. Hukuk düzenlerinin farklı olması ve her iki hukukun mal ayrılığı rejimine bakışının farklı olması nedeniyle sorunların neler olduğu ve İslâm aile hukuku içerisinde mal ayrılığı rejimine göre nasıl çözüleceği günümüz dünyası açısından önemli bir konuma ulaşmıştır.

Sorunların çözümünde farklı rejimleri alternatif olarak sunmak bir yöntemdir. Toplumun yapısına uygun yeni rejimler üretmek sorunların çözümüne katkı sunacaktır. İslâm aile hukuku açısından bu yöntemlerin uygunluğu araştırmaya ihtiyaç duyulan konulardır. Bu tez, İslâm aile hukuku açısından sorunlara çözüm üretmek için yapılan bir çalışmadır.

Bu tezde İslâm aile hukukunda mal ayrılığı rejimi teorisi tespit edilerek, ortaya çıkan sorunlara çözümler tespit edilmeye çalışılmıştır. Veysel Nargül, *"İslâm Aile Hukukuna Göre Mal Rejimleri"* adlı çalışması bu alanda yapılan bir çalışmadır. Bu tezde ise mal rejimlerinin sözleşmeli mal rejimi kısmında yer alan mal ayrılığı rejimi ele alınmaya çalışılmıştır.

KONUNUN TAKDİMİ VE SINIRLARI

İslâm hukukunda mal ayrılığı rejimi, evli tarafların evlilikleri sırasında mal varlıklarının yönetimi, tasarrufu ve tasfiyesinin mülkiyete göre belirlenmesi esasına dayanmaktadır. Mal rejimi teorisi, İslâm hukukunda pek karşılaşılan bir kavram olmamakla beraber mal rejimi kavramını oluşturan temel konuların ciddi bir müktesebatla işlendiği görülmektedir. Bu çalışmada dağınık olan malzemelerin bir araya getirilerek, mal rejimi kavramı ele alınmaya ve sorunlarına değinilmeye çalışılmıştır.

Mer'î hukukta, mal rejimi aile hukuku açısından önem arz etmekte olup, birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. İslâm hukuku açısından mal rejiminin birkaç çalışma dışında ele alınmadığı görülmektedir. Mal rejiminin alt başlıklarını oluşturan konularını ise araştırmacılar, büyük yekûn tutacak şekilde ele almışlardır. Bu tezde, mal rejimi alanının geniş olması nedeniyle konunun sınırlandırılmasına gidilmiştir. Bu nedenle konu, mal ayrılığı rejiminin temelini oluşturan mülkiyet, ehliyet ve hak kavramı çerçevesinde işlenerek sorunlara yönelik tespitler ele alınmıştır.

Birinci bölümde mülkiyet kavramı esas alınmış olup; mal, mülkiyet ve mülk edinme yolları, aile hukuku çerçevesinde ele alınmıştır. Mal ve mülkiyet konusunun kavramsal çerçevesi çizilerek mülk edinme yollarından olan mehir, nafaka, çeyiz, hibe ve miras gibi konular ele alınmıştır. Bu başlıklar ele alınırken karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri alt başlıklar halinde sunulmuştur.

İkinci bölümde aile fertlerinin mülkiyet hakkının sınırlılığı incelenmiştir. Bu sınırlılıklar ehliyetten doğan sınırlılık, Allah hakkı ve kul hakkından doğan sınırlılık, örften doğan sınırlılık olarak üç başlık halinde ele alınmıştır. Sınırlılıklar ele alınırken kavramsal çerçeve anlatılıp, bu kavramlardan doğan sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Mal ayrılığı rejiminin tasfiyesi konusu, tarafların ölüm veya boşanma gibi durumların ardından mülkiyetlerinde bulunan malların kendilerine iade edilmesidir. İslâm

hukukunda bu konu boşanma başlığında ele alınmaktadır. Bu tezde mal rejiminin teorisi tespit edilip sorunlarına çözüm önerileri sunması nedeniyle mal ayrılığı rejiminin tasfiyesi çalışma dışı bırakılmıştır.

Mal ayrılığı rejiminin tasfiyesi, tezin sınırlılıkları açısından çalışmanın içerisinde ana başlık olarak yer almamakla beraber her bir konu içerisinde tasfiye ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Aynı şekilde tasfiye konusu ile alakalı olan çeyiz ve miras gibi konular tezde bulunarak kısmen de olsa mal ayrılığı rejimi açısından tasfiye konusuna değinilmiştir.

KAYNAK TANITIMI

Mal ayrılığı rejimi, kavramsal çerçeve açısından klasik eserlerde yer almamaktadır. Mal, mülkiyet, ehliyet gibi konuların ise bu eserlerde ciddiyetle üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Günümüzde Veysel Nargül'ün, "İslâm Aile Hukukuna Göre Mal Rejimleri" adlı yüksek lisans tezi, Türkiye'de ilk yazılan eser olarak görülebilecek bir çalışmadır. Nargül, bu çalışmasını üç kısma ayırmış olup, giriş kısmında mer'î hukuka göre mal rejimlerinden kısaca bahsetmiştir. Birinci bölümde evlilik öncesi malî haklar üzerinde durarak mülk edinme yollarından bazılarını ele almıştır. İkinci bölümde evlilik esnasındaki malî haklar ve mal rejimi başlığı altında mülk edinme yollarından mehir, nafaka gibi konuları ele almıştır. Yine bu bölümde kadının çalışması konusuna da değinmiştir. Bu bölümde son olarak diğer mal rejimlerine kısa bir şekilde değinerek bölümü sonlandırmıştır. Üçüncü bölümde boşanma veya ölümden sonraki malî hakları ele alıp mal rejiminin tasfiyesi konusu ile ilişki kurarak tezini tamamlamıştır.

Mal rejiminin kapsadığı konular açısından birçok kaynak bulunmaktadır. Halit Çalış'ın "İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar" adıyla yapmış olduğu doktora çalışması mülkiyetin temellendirilmesi açısından önemli bir eserdir. Bu eser; mülkiyet, tasarruf ve sınırlılık konuları etrafında işlendiği görülmektedir. Yazar bu eserde mal rejimini anlatmamakla beraber, mal rejiminin temelini oluşturan kavramları ele alarak açıklığa kavuşturmuştur.

Bu tezde klasik kaynaklara da başvurulmuştur. Bunlar genel itibari ile her mezhebin temel başvuru kaynakları olan eserlerdir. Hanefî mezhebinde çoğunlukla Serahsî, "*el-Mebsût*", Kâsânî, *"Bedâi'u's-Sanâi"*, İbn Âbidîn, *"Reddü'l-Muhtâr"* ve *"Mecelle"* gibi eserler kullanılmıştır. Mâlikî mezhebinde çoğunlukla Sahnûn, *"el-Müdevvenetü'l-Kübrâ"*, İbn Rüşd, *"Bidâyetü'l-Müçtehid"*, İmam Mâlik, *"Muvatta"* gibi eserler kullanılmıştır. Şâfiî mezhebinde İmam Şâfiî, *"el-Üm"*, İmam Nevevî, *"Ravdatü't-Tâlibîn"*, Şirbînî, *"Muğni'l-Muhtâc"* gibi eserler kullanılmıştır. Hanbelî mezhebinde ise İbn Kudâme, *"el-Muğnî"*, Ahmed İbn Hanbel, *"Müsned-i Ahmed"* gibi eserler kullanılmıştır.

Bu eserler yanında ansiklopedi eserlerinden de istifade edilmiştir. Bunlar; "*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi"*, Vehbe Zuhaylî, *"el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh"*, *"Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Küveytiyye"* gibi eserlerdir. Her konu başlığıyla alakalı olan makale ve tezlerden de istifade edilmeye gayret edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE GAYESİ

Araştırmanın temel konusu İslâm aile hukukunda mal ayrılığı rejimi teorisidir. Ele alınan bu tez, evlilik akdinden sonra eşlerin mal üzerindeki haklarını konu edinmektedir. İslâm aile hukukunda bulunan mal rejimi gerek evlilik öncesi gerekse evlilik sırasında evli çiftlerden her bir tarafın mülkiyetlerinde bulundurdukları malların yetki ve sorumluluklarını düzenleyen kurallar bütünüdür. Mal ayrılığı rejimi, evli çiftler arasında mülkiyet ayrılığı esası üzerine tarafların mallarının üzerindeki tasarruf ve yetkilerini ifade eden bir kavramdır.

Türk Medeni Hukukunda yasal mal rejimi, İki binli yıllarda mal ayrılığı rejimi iken; erkeklerin, kadınların özellikle ekonomik alandaki haklarını istismar ettiği gerekçesi ile mal rejiminde değişikliğe gidilmiştir. Günümüzde boşanmaların artması, evli çiftler arasında sorunların giderek büyümesi tarafların hak ve sorumluluklarını aksattığını göstermektedir. Bu nedenle de hak ve sorumlulukları korumak adına yasal mal rejimi olan mal ayrılığı rejiminden vazgeçilmiştir.

Bu tezde İslâm aile hukukuna göre mal ayrılığı rejiminin genel çerçevesi çizilmeye çalışılıp, kadınlara yönelik hakların ihlal edilmesinin var olup olmadığı, varsa şayet, mal ayrılığı rejimi çerçevesinde nasıl çözüleceği ele alınmıştır. Aynı şekilde yıkılan yuvaların ve büyüyen sorunların azaltılması amacıyla tarafların ekonomik hak ve sorumluluklarının neler olduğu tespit edilerek, tarafların bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAL AYRILIĞI REJİMİNDE MÜLKİYETİN ELDE EDİLMESİ

Bu başlık altında mal ve mülkiyet kavramları açıklanacak olup, mülk edinme yolları ele alınacaktır. Her bir başlık altında ise mal ayrılığı rejiminden doğan sorunlar ele alınarak, çizilen kavramsal çerçeve içerisinde çözümler üretilmeye çalışılacaktır.

1. MAL KAVRAMI

Mal kavramı, sözlükte mâruf ile ifade edilmektedir.[1] Mal kavramı, öncelikle hayvan anlamında kullanılmıştır. Araplar'da göçebe yaşayanlar arasında mal deyince deve, koyun gibi hayvanlar anlaşılmaktadır.[2] Daha sonra altın ve gümüş için de mal kavramının kullanıldığı görülmektedir.[3] Zamanla mal kavramı bütün eşyayı kapsayacak şekilde geniş anlamda kullanılmıştır.[4]

Mal kelimesi, mâruf anlamının yanında sahip olunan her türlü eşya olarak da tanımlanmaktadır.[5] Kavramda geçen "*sahip olunan her şey*" ifadesi,[6] biriktirebileceği

---

[1] Ebû Abdirrahmân el-Halîl İbn Ahmed İbn Amr İbn Temîm el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-Ayn**, 8 c., Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, t.y., C: VIII, s. 344.

[2] Ahmed İbn Muhammed İbn Ali el-Feyyûmî el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-Münîr fî Garîbi'ş-Şerhi'l-Kebîr**, 2 c., Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., C: II, s. 586.

[3] Hasan Hacak, *"Mal''* **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2003, C: XXV, s. 461.

[4] Cemâluddîn Muhammed Tâhir İbn Ali el-Sadîgî el-Hindî el-Fetennî el-Kecrâtî**, Mecma'u Bihâru'l-Envâr fi Ğarâibi't-Tenzîl ve Letâifi'l-Ehbâr**, 5 c., Meclisü Dâiretü'l-Meâ'rifu'l-Usmâniyye, Hindistan 1967, C: IV, s. 637.

[5] Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, 15 c., 3. bs., Dâru Sâdır, Beyrut 1414, C: XI, s. 635.

[6] Muhammed İbn Muhammed Ebü'l-Feyz el-Mukallib Bi Murtazâ ez-Zebîdî, **Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs**, 40 c., Dâru'l-Hidâye, y.y., t.y., C: XXX, s. 427.

ve elinin altında bulundurabileceği şeyler olarak anlaşılmaktadır.[7] Bu anlam çok geniş olup akla gelen her şeyin mal olduğunu ifade etmektedir.[8]

Mal kelimesi, Arapça'dan Türkçe'ye geçmiş olup, Türk Dil Kurumu tarafından, bir şahsın mülkünde bulunan taşınır veya taşınmaz bütün eşyaya verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber ticaret için alınıp satılan eşya ile büyük baş hayvanlara da mal kelimesinin kullanıldığı belirtilmektedir.[9]

Pozitif hukukta mal kavramı, eşya kavramı ile ilişki kurularak açıklanmaktadır. Türk medeni kanununda üzerinde hâkimiyet kurulabilen, ekonomik değere sahip insan varlığı hariç her şeyin mal sayıldığı görülmektedir.[10]

Mal kavramı pozitif hukukta yeni açılımları da beraberinde getirmiştir. Mesela maddi mallar; otomobil, ev, saat gibi gözle görülen mallardır. Gayri maddi mallar ise, fiziken var olmayıp ekonomik bir değere sahip olması açısından maddi mallar gibi mülkiyete konu olabilen mallardır. Kitap, müzik bestesi, proje gibi mallar gayri maddi mallardır.[11]

Mal kavramının ittifak edilen tanımının olmayışı nedeniyle temel iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunların birincisi, Hanefîler'in yaklaşımı, ikincisi ise, cumhurun yaklaşımıdır.

Hanefîler'e göre mal; insan fıtratının meylettiği, bütün enerjisiyle elde etmek istediği ve muhafazası mümkün olan eşyadır.[12] Bu tanıma ilave olarak, ihtiyaç hali için

---

[7] Vehbe İbn Mustafâ ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, 10 c., 4. bs., Dârü'l-Fikr, Dımaşk 1985, C: IV, s. 2875.

[8] Mecdüddîn Ebû Tâhir Muhammed İbn Yakûb el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, 8. bs., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2005, s. 1059; Muhammed İbn Ferâmurz İbn Alî eş-Şehîr bi Molla Hüsrev, **Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Ğurerü'l-Ahkâm**, 2 c., Dâru İhyâu'l-Kütübü'l-Arabiyye, y.y., t.y., C: I, s. 180.

[9] Hacak, *"Mal"*, **DİA,** C: XXV**,** s. 461; https://sozluk.gov.tr/, 19.03.2021.

[10] Kemal Oğuzman, v.d., **Eşya Hukuku**, Filiz kitabevi, 15. bsk., İstanbul 2012, s. 3-4, 8.

[11] Ahmet Bayraktar, *"İslâm Ticaret Hukuku Açısından Mal Kavramının Tasnifine Yeni Bir Yaklaşım"*, **Eskiyeni Dergi**, Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi, Ankara 2016, Sayı: 32, s. 120.

[12] Muhammed Kadri Paşa, **Mürşidü'l-Hayrân ilâ Ma'rifeti Ahvâli'l-İnsân**, 2. bsk., el-Matbaa'tü'l-Kübrâ el-Emîriyye bi-Bûlâk, Bûlâk 1891, Md. 1, s. 3.

biriktirilen şeyler de mal olarak kabul edilmiştir.[13] İbn Âbidîn, birinci tanımın daha evlâ olduğunu söyleyerek menfaatleri mal tanımının dışında tutmaktadır.[14] Mecelle malı, Hanefî yaklaşımı esas alarak[15] menkul veya gayrimenkul fark etmeksizin insan tabiatının meylettiği ve ihtiyaç haline kadar saklanabilen şeyler olarak tanımlamıştır.[16] Bu tanımlar malın iktisâdî ve fizikî bir karşılığının olması gerektiğini göstererek hak ve menfaat ile ölü eti, birkaç buğday gibi eşyaları tanım dışında bırakmaktadır.[17]

Menfaatlerin mal sayılmaması birtakım hukukî sonuçlar doğurmaktadır. Bunlardan biri, menfaatin hukukî değeri olmamakla beraber akde konu olmaları halinde akdin geçerliliği kabul edilmektedir.[18] Diğeri ise, menfaatlere karşı yapılan haksız fiil karşısında hukukun korunması altında olmadığından mağdur, hukuktan hak talep edemez. Bu nedenle mallar tazmine konu olurlarken, menfaatler tazmine konu olamazlar.[19] Zamanla Hanefî hukukçular, toplumda birtakım sorunların ortaya çıkması ile bazı menfaatleri mal statüsüne almak zorunda kalmışlardır.[20]

Cumhur ise malın kapsamına Hanefîler'in aksine hak ve menfaatleri de eklemektedirler.[21] Şâfiîler, malı satılınca iktisadî değeri olan ve zarar verildiğinde tazmin edilen şey olarak tanımlamaktadırlar.[22] Mal, insan yararına olan eşyadır. Menfaatlerde bu şekilde olup mal kapsamındadır. Menfaati bulunmayan eşya mal

---

[13] Osman İbn Ali İbn Mihcan el-Bârii Fahruddîn ez-Zeylaî el-Hanefî, **Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzü'd-Dekâik**, el-Matbaa'tü'l-Kübrâ el-Emîriyye, Kâhire 1313 h, C: V, s. 234; Sa'dî Ebû Habîb, **el-Kâmûsü'l-Fıkhî Luğaten ve Istılâhen**, 2. bsk., Dârü'l-Fikr, Dımaşk 1988, s. 344.

[14] İbn Âbidîn Muhammed Emîn İbn Ömer İbn Abdülazîz Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr ale'l-Dürri'l-Muhtâr**, 6 c., 2. bsk., Dârü'l-Fikr, Beyrut 1966, C: V, s. 50.

[15] Zeynüddîn İbn İbrâhîm İbn Muhammed el-Ma'ruf bi İbn Nüceym el-Mısrî, **el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzu'd-Dekâik**, 8 c., 2. bs., Dâru'l-Kitâbu'l-İslâmî, y.y., t.y., C: V, s. 430; Molla Hüsrev, **Dürerü'l-Hükkâm,** C: I, s. 168.

[16] **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye**, Kârhane-i Ticâret-i Kütüb, y.y., t.y., Md. 126.

[17] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: V, s. 50-51; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2876; Mehmet Âkif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** 10. bsk, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 335.

[18] Muhammed İbn Ahmed İbn Ebî Sehl Şemsü'l-eimme es-Serahsî, **Usûlü's-Serahsî**, 2 c., Dâru'l-Marife, Beyrut, t.y., C: I, s. 57; Hasan Hacak, *"İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi"*, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)**, İstanbul 2000, s. 184.

[19] Serahsî, **Usûlü's-Serahsî**, C: I, s. 56; Serahsî, **el-Mebsût**, 30 c., Dârü'l-Marife, Beyrut 1993, C: XI, s. 78.

[20] Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, s. 336; Günay, *"Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı"*, s. 573; Nihat Dalgın, *"İslâm Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı"*, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun 1999, Sayı: 11, s. 106.

[21] Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed İbn Bahâdır ez-Zerkeşî, **el-Mensûr fi'l-Kavâid'il-Fıkhiyye**, 3 c., 2. bsk., Vezâratü'l-Evkâfi'l-Kuveytiyye, y.y., 1985, C: III, s. 222.

[22] Ebû Abdillâh Muhammed İbn İdrîs İbn Abbâs eş-Şâfiî, **el-Üm,** 8 c., Dâru'l-Marife, Beyrut 1990, C: V, s. 171; Abdurrahmân İbn Ebî Bekr Celâlüddîn es-Süyûtî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, s. 327.

sayılmamaktadır.[23] İnsanlar, menfaati ticarete konu edindikleri için menfaatin mal olmasına engel durum yoktur.[24] Ayrıca menfaatler mehre konu olabiliyorsa, mal kapsamına da dahil olabilmelidirler.[25]

2. MAL REJİMİ KAVRAMI VE KAPSAMI

Mal rejimi kavramı, İslâm hukuk literatüründe tanımına rastlanmayan bir kavramdır. Klasik kaynaklarda ve çağdaş çalışmalarda eşlerin hakları gibi başlıklar altında hem maddî hem de manevî hak ve sorumluluklar ele alınmaya çalışılmıştır.[26]

Türk Medeni Hukukunda mal rejimi kavramı, nikâhtan sonra eşlerin mal varlıklarının yönetim ve tasarrufunu düzenleyen sistem olarak görülmektedir.[27] Mal rejimini düzenleyen kanunları ifade etmek için de mal rejimi kavramı kullanılmaktadır.[28] Türk Medeni Kanununda mal rejimleri, kanunî mal rejimi ve sözleşmeli mal rejimi olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır.[29] Kanunî mal rejimi, edinilmiş mallara katılma rejimi olarak belirlenmiştir.[30] Edinilmiş mallara katılma rejimi, evlilik süresince tarafların bedelini ödeyerek elde ettiği mallar[31] ile tarafların kişisel mallarına sahip olunan[32] bir rejimdir.[33]

---

[23] Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin Yahyâ İbn Şerîf en-Nevevî, **el-Mecmu' Şerhü'l-Mühezzeb (Maa' Tekmiletü's-Subkî ve'l-Mutîı'y)**, 20 c., Dârü'l-Fikir, y.y., t.y., C: IX, s. 240, C: XIII, s. 397.

[24] Subhî Mahmasânî, **Nazariyyetü'l-Âmme li'l-Mûcebât ve'l-Ukûd fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye**, 2. bsk., Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1972, s. 383.

[25] Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmâîl İbn İbrâhîm el-Buhârî el-Cu'fî, Sahîhü'l-Buhârî, 9 c., Dâru Tûki'n-Necât, Beyrut 2001, Nikâh, 14; *Fedâil-i Kur'ân,* 22; Ebü'l-Hüseyn Müslim İbn el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, **Sahîhu Müslim**, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1955, Nikâh, 13.

[26] Veysel Nargül, *"Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüd"*, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya 2012, Sayı: 20, s. 290.

[27] Emre Aydoğdu, *"Türk Aile Hukukunda Mal Ayrılığı Rejimi"*, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)**, Erzurum 2016, s. 9.

[28] İlhan Ulusan, *"Evlilik Hukukumuzda Mal Ayrılığı Rejiminin Yol Açtığı Sorunlar ve Bu Alanda Önerilen Çözüm Yolları",* **Millî Egemenlik Sempozyumları**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Sayı: 83, Ankara 1996, s. 86.

[29] Betül Kiraz, "*Mal rejimi sözleşmeleri*", **T.C. Türk-Alman Üniversitesi Sosyal Bılimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi),** İstanbul 2019, s. 19.

[30] 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu; Nargül, *Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüt*, s. 298.

[31] Bkz. TMK., Md. 219.

[32] Bkz. TMK., Md. 218.

[33] Bilâl Köseoğlu, Köksal Kocaağa, **Aile Hukuku ve Uygulaması (Bilimsel Görüşler ve Yargı İçtihadları)**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2019, s. 696.

Sözleşmeli mal rejimi; mal ayrılığı, paylaşmalı mal ayrılığı, mal ortaklığı olarak belirlenmiştir.[34] Mal ayrılığı rejiminin tanımı, eşlerin ortak mal grubu olmayıp, ister evlilik öncesi ister evlilik sonrası her bireyin kendi mal varlığı üzerindeki hâkimiyetini ifade eden rejimdir.[35] Paylaşmalı mal ayrılığı rejiminde eşler, mallarının üzerinde bireysel mülkiyet hakkına sahiptirler.[36] Bu rejim, paylaşılan mallar ve paylaşılmayan mallar olarak iki kısımda ele alınmıştır.[37] Paylaşılan mallar sözleşmeden sonra ortak alanda kullanılan mallardır. Örneğin yazlık ev, buzdolabı gibi mallar paylaşıma tabîdir. Bireysel olarak değil de ailenin geleceği için biriktirilen altın veya banka hesabındaki paralar paylaşıma tabî mallardır.[38] Paylaşılmayan malların tasfiyesi ise ayn olarak verilmektedir. Bununla ilgili gerekli düzenlemeler yapılmıştır.[39] Mal ortaklığı rejimi, ortak malların ve kişisel malların varlığına dayanır.[40] Kişisel mal varlığı dışında kalan her türlü mal, tarafların ortak mülküdür.[41] Taraflar birbirlerinden habersiz bu mallar üzerinde tasarrufta bulunamazlar.[42]

Son zamanlarda İslâm hukukunda bu alanda çalışmalar yapıldığı için az da olsa mal rejimleri ile ilgili tanımlar yapılmaktadır. Mehmet Erdoğan, Eşlerin nikâh anında veya nikâhtan sonra mal rejimini, mal ayrılığı rejimi olarak belirlemeleri halinde kendilerine ait malları, rejimin öngördüğü sınırlar içerisinde tasarruf etme hakkının elde edilmesi olarak tanımlamaktadır.[43]

Veysel Nargül ise, mal ayrılığı rejimi kavramını; tarafların evlilikten önce nasıl mülk edinme hakkı ve tasarruf etme hakkı var ise, aynı şekilde evlendikten sonra da mülk

---

[34] 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu; Nargül, *Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüt*, s. 299; Aydoğdu, *"Türk Aile Hukukunda Mal Ayrılığı Rejimi"*, s. 10.
[35] Aydoğdu, *"Türk Aile Hukukunda Mal Ayrılığı Rejimi"*, s. 10.
[36] Ömer Uğur Gençcan, **Mal Rejimleri Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s. 107.
[37] Semra Canpolat, "*Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminin Tasfiyesi*", **Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul 2018, s. 10.
[38] Turgut Akıntürk, Derya Ateş Karaman, **Aile Hukuku**, Beta Basım A.Ş. İstanbul 2014, s. 181.
[39] Akıntürk ve Ateş Karaman, **Aile Hukuku,** s. 182; Gençcan, **Mal Rejimleri Hukuku**, s. 108.
[40] Bkz. TMK., Md. 256.
[41] Bkz. TMK., Md. 257.
[42] Bkz. TMK., Md. 263.
[43] Mehmet Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 3. bsk., 3. bs., Ensar Yayınları, İstanbul 2010, s. 340.

edinme ve tasarruf etme hakkına sahip olduğunu ifade eden bir kavram olarak açıklamıştır.[44]

Bu tanımlardan yola çıkarak İslâm aile hukukunda mal rejimi, eşlerin nikâh sırasında veya nikâhtan sonra herhangi bir mal rejimi seçiminde bulunmadıkları takdirde, evli çiftlerin kendilerine ait mülklerindeki malların yönetimi, kullanımı ve tasarrufu hususunda, İslâm hukuku yasal mal rejiminin öngördüğü şekilde hak ve sorumlulukları düzenleyen kavramdır.[45]

Mal ayrılığı rejimi için ise, tarafların nikâhtan önce veya sonra münferit olarak mülklerinde bulundurdukları malların yönetimini ve tasarrufunu diğer tarafın iznini almaksızın[46] hukukun sınırlarında kalarak[47] tarafların birbirlerine fahiş zarar vermeden,[48] İslâm hukukunun öngördüğü yasal mal ayrılığı rejimi çerçevesinde[49] serbestçe kullanım hakkına sahip olması olarak tanımlanabilir.[50]

İslâm aile hukukunda bilinen mal rejimi, mal ayrılığı rejimi olup,[51] diğer rejimlerden bahsedilmemiştir.[52] Tanımda ifade edilen "*mal rejimi seçimini yapmadıkları takdirde*" cümlesi muallakta kalmaktadır. İslâm aile hukukunda mal rejimlerinin neler olduğu tespit edilip hangi mal rejiminin İslâm aile hukuku ile uyumlu olup olmadığı ortaya konulmadıkça, mal rejimleri ile ilgili tanımlar eksik kalacaktır.

---

[44] Nargül, *Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüt*, s. 303.
[45] Abdurrezzâk es-Senhûrî, **Mesâdirü'l-Hak fi'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Dâru İhyâu Turâsü'l-Arabî, Beyrut 1998, C: I, s. 25.
[46] Senhûrî, **Mesâdirü'l-Hak**, C: I, s. 25; Rahmi Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, **Kur'an ve Sünnet'e göre Temel İnsan Hakları (Tartışmalı İlmi Toplantı)**, 1. bs., Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s. 435.
[47] Alâuddîn Ebû Bekr İbn Mes'ûd İbn Ahmed el-Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi Tertîbi'ş-Şerâi'**, 7 c., 2. bsk., Dâru'l-Kütübül-İlmiyye, y.y., 1986, C: VII, s. 128.
[48] **Mecelle**, Md. 1197, 1199.
[49] Mustafâ Ahmed ez-Zerkâ, **el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âm**, 2. bsk., Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2004, s. 333; Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 434.
[50] Senhûrî, **Mesâdirü'l-Hak,** C: I, s. 25; **Mecelle**, Md. 1192, 1194.
[51] Veysel Nargül, *"İslâm Aile Hukukuna Göre Mal Rejimleri"*, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi),** Erzurum 1997, s. 22; Hadi Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?"*, **Universal Journal of Theology**, Cilt: 1, Sayı: 1, y.y., 2016, s. 13.
[52] http://hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0193.htm, 01.04.2020.

İslâm aile hukukunda mal rejimi kavramı olmamakla beraber mal ayrılığı rejiminin esas alındığı görülmektedir.[53] Diğer mal rejimlerinin varlığı ve hükümlerinin tespit edilmesi için bazı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmalar yapıldıktan sonra tanımda geçen *"seçim"* ifadesinin anlamı ortaya çıkacaktır.

Mal ayrılığı rejiminde, malın mülkiyeti kime aitse, tasarruf hakkı da ona aittir.[54] Kocanın, karısının malı üzerinde hak sahibi olduğunu iddia etmesi İslâm hukukuna göre söz konusu değildir.[55] Bununla beraber İslâm hukukunda tasarrufun sınırsızlığından bahsetmek de mümkün değildir. Bir kişi malını vasiyet etmek istediğinde ancak üçte birini yapabilmektedir.[56] Aynı şekilde kendi mülkünde tasarrufta bulunurken, başkasına zarar söz konusu ise tasarrufuna engel olunmaktadır.[57] Bu nedenle tanıma, İslâm hukuku yasal mal rejiminin öngördüğü yönetim, mülkiyet ve tasarruf konusunda serbest olduğunun ifade edilmesi[58] tanımın kapsamı açısından gereklidir.

3. MÜLKİYET KAVRAMI

İslâm hukukunda mal kavramı, ekonomik bir değer atfedilen, fizikî varlığı ile istifade edilen ve zarar verilmesi halinde tazmin sorumluluğunun bulunduğu eşyalar olarak tanımlanmıştır.[59] Mülkiyetin konusu eşya olup, mal kavramıyla[60] ifade edilmiştir. Bu nedenle mülkiyet, bu malların yönetim ve tasarrufu ile de ilgilenmektedir.[61]

---

[53] Ülker Gürkan, "*Karının İktisaben Korunması*", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara 1973, Cilt: 30, Sayı: 1, s. 324; http://hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0193.htm, 20.03.2021.
[54] Mehmet Âkif Aydın, "*Osmanlı Toplumunda Aile*", **Uluslararası Aile Sempozyumu**, İstanbul 2005, s. 172.
[55] http://hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0193.htm, 01.04.2020.
[56] Bkz. Buhârî, Vesâyâ, 3.
[57] Ebû Bekr Ahmed İbn Alî el-Cessâs er-Râzî, **Muhtasaru İhtilâfi'l-Ulema**, 5 c., Dâru'l-Beşâir'il-İslâmiyye, Beyrut 1995, C: III, s. 413; Kemâlüddîn Muhammed İbn Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî el-Maruf bi İbni'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr ala'l-Hidâye,** 10 c., Dâru'l Fikir, Lübnan 1970, C: VII, s. 326.
[58] Zerkâ, **Medhal**, s. 333; Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 434.
[59] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: V, s. 50-51; Şâfiî, **el-Üm,** C: V, s. 171.
[60] Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr alâ'l-Hidâye,** 10 c., Dâru'l-Fikr, Lübnan 1970, C: V, s. 276.
[61] Ahmet Yaman, Halit Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 267.

İslâm hukukçuları, genel itibari ile mülkiyet konusunu milk ve ibâha kavramları çerçevesinde ele almışlardır.[62] Fakat Hanbelî hukukçu İbn Recep, milk ve ibâha kavramının yanında hukuk kavramını kullanarak üçlü tasnife gitmiştir.[63] Bu başlık altında mülkiyet kavramının ayrıntılarına girmeden evlilik hukuku ile bağlantı kurularak açıklanacaktır.

3.1. Mülkiyet Kavramı ve Kapsamı

Mülkiyet kelimesi genel itibari ile mal, mülk[64] ve milk[65] gibi kavramlar ekseninde ele alınmaktadır. Sözlüklerde bir şeye sahip olmak, tasarrufta bulunmak gibi anlamlara gelen mülk, isim olarak kullanıldığında sahip olunan ve tasarrufta bulunan mal anlamında kullanılmaktadır.[66]

Milk kavramı, mülk ile yakın anlama gelmekle beraber bir nesne üzerindeki en güçlü hâkimiyeti ifade etmesi açısından mülkten ayrılır.[67] Mülke konu olan mala başkası ortak olabilirken, milkteki bir mala başkası hak veya ortaklık iddia edemez.[68] Milkin tanımlarında dikkat çeken unsur başkalarının hâkimiyetinden çıkarılmış olması ve sadece sahibinin yetki alanında olmasıdır.[69] Bu nedenle milkte sadece bir şahsın yetki ve sorumluluğu varken, mülkte başkalarının yetki ve sorumluluğunun bulunması mümkündür.[70] Bu açıdan fıkıhçılar, mal üzerindeki yetkinin sırasıyla güçlüden zayıfa doğru milk, hukuk ve ibâha olduğunu söylemektedirler.[71]

---

[62] **Halit Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"* **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)**, Konya 2001, s. 25.
[63] Zeynüddîn Abdurrahmân İbn Ahmed İbn Recep İbn Hasan, **el-Kavâid**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, y.y., t.y., s. 188.
[64] M. Macit Kenanoğlu, "*Mülk*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2006, C: XXXI, s. 541.
[65] Hasan Hacak, "*Milk*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2005, C: XXX, s. 60.
[66] İbrâhim Mustafâ, Ahmet Ziyât, Hâmid Abdulkâdir, Muhammed Neccâr, **Mu'cemu'l-Vasît**, 2 c., Dâru'd-Da'vet, Kâhire, t.y., C: II, s. 942.
[67] Hacak, "*Milk*", **DİA**, C: XXX, s. 60; Hacak, *"İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi"*, s. 148.
[68] Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed Alâuddîn el-Buhârî el-Hanefî, **Keşfü'l-Esrâr Şerhu Usûli'l- Pezdevî**, 4 c., Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, y.y., t.y., C: IV, s. 269.
[69] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: V, s. 278.
[70] Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed İbn İdrîs İbn Abdirrahmân el-Mâlikî eş-Şehîr bi'l-Karâfî, **el-Furûk (Envârü'l-Burûk fî Envâi'l-Furûk)**, 4 c., Âlimu'l-Kütüb, y.y., t.y., C: I, s. 187.
[71] Hacak, "*Milk*", **DİA**, C: XXX, s. 60.

Sözlüklerde mülkiyet, biri Allah'ın hâkimiyeti anlamında diğeri ise insanların hâkimiyeti anlamında kullanılmaktadır.[72] İnsanların hâkimiyeti anlamında melik ifadesi tercih edilmiştir. Bu anlamlara bakıldığında, mülkiyetin tek başına yetkili olma özelliği olduğu görülmektedir.[73] Bu itibarla mala sahip olma, malın yönetim ve kullanım hakkının bir kişiye ait olması anlaşılmaktadır.[74] Sahip olma ve yönetme anlamı dışında sahip olabilecek potansiyele de (zilyetlik) mülkiyet denildiği görülmektedir.[75]

Fıkıh literatüründe mülkiyet, genel itibari ile sahip olunan malın, aynı ve menfaati üzerindeki mutlak tasarruf yetkisinin bir kişide olmasını ifade eden kavram olarak tanımlanmıştır.[76] Mecelle'de, milk ister ayn ister menfaat olsun insanın sahip olduğu, eşya üzerinde hâkimiyet kurduğu ve dilediği gibi tasarruf etme yetkisini elde ettiği bir hak olarak tanımlanmaktadır.[77] Daha genel bir tanım ise, mülkiyete konu olan eşya üzerinde başkasının hâkimiyetini reddeden ve hukukî bir engel bulunmadıkça sahibine sınırsız tasarruf yetkisi veren bir kavram olarak ifade edilmektedir.[78]

Hanefîler, mülkiyetin konusunu, hukuken tanınan malların oluşturduğunu ifade etmektedirler.[79] Bu nedenle Hanefîler'e göre mal sayılmayan menfaat, mülkiyetin konusu değildir.[80] Ancak zamanla mal ile alakalı oluşan sorunlar nedeniyle Hanefîler, bazı menfaatleri mal kapsamına dâhil etmektedirler.[81] Dolayısıyla menfaatlerin de mallar gibi mülkiyetin konusuna dâhil edildiği görülmektedir.[82]

Fıkıh usûlü eserlerinde, mülkiyet kavramına birçok mana verilmekle beraber şöyle bir tanım yapmak mümkündür. Mülkiyet; hukukî bir engel bulunmadıkça, kişinin malı

---

[72] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: X, s. 491.
[73] Yaran, "*İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı*", s. 431.
[74] Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-Muhît**, s. 954.
[75] Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed el-Ma'rûf bi er-Râgıb el-İsfahânî, **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1412, s. 775.
[76] Karâfî, **el-Furûk**, C: III, s. 209.
[77] **Mecelle**, Md. 125, 1069, 1192.
[78] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2892; Hacak, *"İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi"*, s. 141.
[79] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 352.
[80] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr**, C: V, s. 275.
[81] Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik**, C: V, s. 234; **Mecelle**, Md. 125; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 336.
[82] **Mecelle**, Md. 125.

üzerinde tasarruf edebilme ve başkalarının kendi malında tasarruf etmesini engelleme hakkı veren hukukî bir kavramdır.[83] Burada hukukî engel kavramı, kişinin ehliyeti ile alakalı olan bir engeldir. Kişinin edâ ehliyetinin eksik olması onun mülkiyete sahip olamayacağı anlamına gelmeyip, mülkiyetinin tasarrufundaki birtakım kısıtlamalarla karşılaşmasıdır. Mülkiyet edinebilme hakkı devam etmektedir.[84] Klasik kaynaklarda bu haklar aynı zamanda zimmet kavramı ile de ifade edilmektedir. Kişinin dünyada bedenî varlık kazanması halinde hak ve sorumluluklara muhatap olabilmesi[85] açısından mal ayrılığı rejiminde önem kazanmaktadır. Bu nedenle zimmete sahip olan her insan mal ayrılığı rejimi ilkesine göre mülkiyet sahibi olabilmektedir. Sahip olduğu mülkiyet üzerinde tam hâkimiyet kurulması nedeniyle de başkasının hâkimiyetini reddederek tasarruf yetkisini elde etmektedir.[86]

Tanımlar içerisinde malın sadece kendisi değil, aynı zamanda menfaatin de mülkiyet kavramının kapsamı içinde mütalaa edildiği görülmektedir.[87] Fakat bu kavramı daha çok Mâlikî hukukçular kullanmaktadırlar. Hanefî hukukçular ise, menfaati mal kapsamında görmediklerinden mülkiyet kavramı içinde de zikretmemişlerdir. Mesela Serahsî, mülkiyet kavramının tasarruf yetkisi verdiğini söyleyerek, menfaati zikretmemiştir.[88] Daha sonraki süreçlerde menfaatin mal kabul edilmesiyle beraber menfaatin de mülkiyete konu olduğu görülmektedir. Mecelle ister ayn ister menfaat olsun kişinin elinde olan şeyler olarak mülkiyeti tanımlamıştır.[89] Çağdaş hukukçular ise mülkiyeti, eşya üzerindeki kişinin en güçlü yetkisi olarak tanımlamaktadırlar.[90]

İslâm, mülkiyeti tanımakla beraber aynı zamanda özel mülkiyete de önem verir.[91] Ayetlerde başkasının mallarını haksız yollarla elde edilmesinin yasaklanması,[92]

---

[83] Zerkâ, **el-Medhal,** s. 333.
[84] M. Yûsuf Mûsa, (Çevr. M. Esad Kılıçer), *"Mülkiyet ve Bölümleri"*, **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, 8. Cilt, 86-87. Sayı, Ankara 1969, s. 210; Zerkâ, **el-Medhal,** s. 334.
[85] Sa'deddîn Mes'ûd İbn Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh ala't-Tavdîh**, 2 c., Mektebetü Sabîhi bi-Mısır, Mısır, t.y., C: II, s. 337; Eyyüp Said Kaya, Hasan Hacak, "Zimmet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2013, C: XXXXIV, s. 424.
[86] Zerkâ, **el-Medhal,** s. 333.
[87] **Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 25, 27.
[88] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XIII, s. 8.
[89] **Mecelle**, Md. 125.
[90] Hasan Hacak, *"Mülkiyet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2006, C: XXXI, s. 543.
[91] Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 432.
[92] Bkz. Bakara, 2/188; Nisâ, 4/29.

insanların mülkiyetinde olan mallar hakkında başkalarının hak iddia edemeyeceğini göstermektedir. Bu ise, özel mülkiyeti kabul etmekle olmaktadır. Ancak kişi, özel mülkiyete sahip olmakla beraber sınırsız serbestlik hakkına da sahip değildir. Özellikle ribâ, rüşvet ve aldatma gibi hususlar yasaklanmıştır.[93] Bu kural ise, hukukun öngördüğü ölçüde özel mülkiyet serbestliğinin varlığına delil olmaktadır. Rasûlullah (sav), pazarda yaş buğday satan adama *"Bizi aldatan bizden değildir"*[94] diyerek her ne kadar yaş buğday adamın mülkiyetinde olsa da başkasına karşı bu mülkiyeti sınırsız serbestlik olarak kullanamayacağını ifade etmektedir.

İslâm aile hukuku ile mülkiyet kavramının ilişkisi düşünüldüğünde, eşlerin kendilerine ait malların yönetiminde başkasının iznine ihtiyaç duymaksızın, mülkiyete sahip olduğu görülür.[95] Mülkiyet kavramını oluşturan temel unsur vücûb ehliyeti olduğu için vücûb ehliyetine sahip olan her bireyin mülk edinme hakkı vardır.[96] Eşlerin mülkiyeti ortak olmadığı sürece taraflardan birisi, kendisine ait olmayan mallar üzerinde tasarruf hakkı iddia edemez.[97] Evlilik halinde veya boşanma halinde malın mülkiyeti kimde ise, tasarruf yetkisi de ondadır.[98] Evlilik veya boşanma bunlara engel değildir.[99] Ancak mallar, kişi öldüğü zaman mülkiyet ve tasarrufu kendisinde kalmakla beraber mirasa konu olması açısından, ölen kişinin mülkiyet ve tasarruf hakkı ortadan kalkmaktadır.[100] Ölen kişinin vasiyete konu teşkil eden malın üçte birlik kısmı, cenaze masrafları ve borçları açısından kişinin mal üzerindeki mülkiyet hakkı devam etmektedir.[101] Bunlar karşılandıktan sonra ölen kişinin malının mülkiyeti, mirasçılara geçmektedir.[102]

---

[93] Bkz. Bakara, 2/188; Mâide, 5/90.
[94] Müslim, İman, 101.
[95] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2892.
[96] Ebû Zeyd Abdullâh İbn Ömer İbn Îsâ ed-Debûsî, **Takvîmü'l-Edille fî Usûli'l-Fıkh**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, s. 417; Asım Cüneyd Köksal, *"Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Vücûb-Eda Ehliyeti Ayırımı ve Bu Ayrımla İlişkili İki Mesele",* **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2011, Sayı: 25, s. 107.
[97] **Mecelle**, Md. 1192.
[98] Karâfî, **el-Furûk**, C: III, s. 209; **Mecelle**, Md. 125, 1069, 1192.
[99] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782; Yaman, Çalış, **İslam Hukukuna Giriş**, s. 208.
[100] Muhammed Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, y.y., 1958, s. 330; Ali Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1994, C: X, s. 535.
[101] Abdullâh İbn Mahmûd İbn Mevdûd el-Mevsılî, **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, 5 c., Matbaatü'l-Halebî, Kâhira 1937, C: V, s. 85; Mansûr İbn Yûnus İbn Salâhiddîn İbn Hasan İbn İdrîs el-Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ an Metni'l-İknâ'**, 6 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, t.y., C: IV, s. 403, 404; Hamza Aktan, *"Miras"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2005, C: XXX, s. 144.
[102] Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 439; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 309, 310, 311.

3.2. Mülkiyet Çeşitleri

Mülkiyet çeşitleri, farklı tasniflere tabî tutulmuştur. Mülkiyet üzerindeki hâkimiyet, malın yönetim ve tasarruf hakkının kimde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle mülkiyet çeşitleri tez konusunun kapsam ve sınırlılıkları bakımından bütün teferruatı ile ele alınmayıp, bütünlüğü sağlaması açısından konunun genel hatları çizilmeye çalışılmış olup, mülkiyet üzerindeki hâkimiyet tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Sahiplerine Göre Mülkiyet

Bu mülkiyet çeşidini iki kısımda ele almak mümkündür. Biri özel mülkiyet diğeri ise, kolektif mülkiyettir.[103] Özel mülkiyet, bir şahsın mala tek başına sahip olup, başkasının ortaklık yoluyla hak iddia edemediği mülkiyettir.[104] Özel mülkiyet, tarihin ilk zamanlarından beri olagelmişken, İslâm'dan önce Arap toplumunda başkalarının mülkiyetine müdahalelerin olduğu görülmektedir. Ancak İslâm, başkalarının mülkiyetine müdahaleyi yasaklamıştır.[105] Bundan dolayı İslâm hukukçuları iki önemli madde ortaya koymuşlardır. Bunlar, hukukî gerekçe olmaksızın kimsenin malı alınamaz[106] ve mal sahibinin izni olmaksızın hiçbir tasarrufta bulunma hakkının olmamasıdır.[107] Özel mülkiyeti de bağımsız ve bağımlı mülkiyet olmak üzere iki kısımda ele almak mümkündür.

Bağımsız mülkiyet, malın menfaat ve alacak hakkının bir bütün olarak tek bir kimsede bulunmasını ifade eder.[108] Mecelle'de, bağımsız mülkiyet olan bir malın, sahibinin izni olmadan başkalarının tasarruf etmesinin caiz olmadığı mülkiyet olarak ifade edilmektedir.[109] Buradaki başkaları ifadesinin, eşleri de kapsadığı açıktır. Günümüzde kocanın malı, karısına veya hanımın malı, kocaya aittir algısı mevcuttur. Bu algıdan

---

[103] Hacak, *"Mülkiyet"*, **DİA,** C: XXXI, s. 548.
[104] Abdullâh İbn Abdülazîz el-Muslih, **Kuyûdü'l-Mülkiyyeti'l-Hâssa**, Dâru'l-Müeyyid, Beyrut 1988, s. 105.
[105] Bedrân Ebü'l-Ayneyn Bedrân, **Târihu'l-Fıkhı'l-İslâmi ve Nazariyetü'l-Milkiyye ve'l-Ukûd,** Dâru'l-Nehdatü'l-Arabiyye, Beyrut t.y., s. 259.
[106] **Mecelle**, Md. 97.
[107] **Mecelle**, Md. 96.
[108] Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 345.
[109] Mustafa Yıldırım, **Mecelle'nin Küllî Kâideleri**, 3. bsk., İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 2012, s. 195.

dolayı bazı coğrafyalarda kadın veya erkek nikâhın sonlanması durumunda maddî anlamda mağduriyet yaşamaktadırlar. Bu mağduriyetin giderilmesi, tarafların hak ve sorumluluklarını bilmesinden geçmektedir.

Bağımsız mülkiyetin özelliği; tam mülkiyet olması, sahibine kanunun çizdiği çerçevede tasarruf yetkisi vermesi, sürekli bir hak olması ve mülkiyet üzerinde başkalarının hiçbir hak iddia edememesidir.[110]

Bağımlı mülkiyet, mal üzerinde yetkinin tam olmadığı veya mülkiyetin birden fazla kişiyi kapsadığı mülkiyet çeşididir. Diğer bir ifade ile malın üzerinde tek taraflı mülkiyetin kurulmadığı, birden fazla mülkiyet hakkının olduğu mülkiyet çeşididir.[111]

Bu nedenle kişinin, eşinin bağımsız mülkiyetine konu olan malına müdahale etmesi söz konusu değildir. Bağımlı mülkiyette ise, eğer mal üzerinde her iki eşin mülkiyeti varsa, eşler birbirlerinden habersiz mülkiyete konu olan mal üzerinde tasarruf etme hakkına sahip değildirler. Ancak bağımlı mülkiyet, eşler arasında değil de eşlerden biri ve başka bir kimse ile bağımlı mülkiyet kurulmuşsa, mülkiyette hakkı olmayan eş o mal üzerinde herhangi bir hak iddia edememektedir. Mesela A ile B evlidirler. A ile B arasında bir mal üzerinde bağımlı mülkiyet kurulmuş ise A, B'den habersiz bu mal üzerinde tek taraflı tasarruf hakkına sahip değildir. B'den izin alması şarttır. Ancak A ile C arasında bağımlı mülkiyet oluştuğunda A, B'den izin almak zorunda değildir. Aynı şekilde B, A ve C arasında kurulan bağımlı mülkiyette hak iddia etmesi de mümkün değildir.

Özel mülkiyeti edinmede vücûb ehliyeti olan herkesin, mülk edinme hakkı vardır. Bu nedenle kişinin bekâr veya evli olması onun, mülkiyet hakkına engel değildir.[112] Kişilerin özel mülkiyetlerini kullanmada, kanunların çizdiği sınırlar çerçevesinde

---

[110] **Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 59.
[111] **Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 54.
[112] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2961; Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 330; Zekiyyüddîn Şa'ban (Çevr. İbrahim Kâfi Dönmez), **İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l-Fıkh)**, 16. bsk, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s. 296.

başkalarının müdahalesi, engellemesi veya sınırlandırması olmadan tasarruf etme hakkı vardır.[113]

Kolektif mülkiyet; toplumu ilgilendiren, belli şahıslar topluluğuna has olmayan mülkiyettir.[114] Devlet mülkiyeti ve kamu mülkiyeti kolektif mülkiyete örnek verilebilir.[115] Bu mülkiyetten başkalarına zarar vermeden, herkesin eşit şekilde faydalanma hakkı vardır.[116]

3.2.2. Mal Üzerindeki Yetkiye Göre Mülkiyet

Bir mal üzerinde kişinin yetki ve tasarrufu bazen tam olmakta bazen de mal üzerindeki hâkimiyet tam gerçekleşmediği için yetki ve tasarruf hakkı doğmamaktadır. Hâkimiyetin seviyesine göre mal üzerindeki yetki ya tam mülkiyet ya da nâkıs mülkiyet olarak adlandırılmaktadır.[117]

Tam mülkiyet, kişinin malı üzerindeki yetki ve tasarrufunun kendi elinde olup, başkalarının iznine ihtiyaç olmadan kullanım hakkına sahip olunan mülkiyettir.[118] Satım, miras veya bağışlama gibi akitler olmadığı sürece malın mülkiyet ve tasarrufu başkasına intikal etmez.[119] Tam mülkiyet sahibi kimsenin malı üzerindeki tasarrufunun sınırlandırılması söz konusu olmamakla beraber bazı özel durumlarda sınırlandırılması mümkündür. Mesela istimlak halinde kişinin mülkü kısıtlanmış olur.[120] Burada sınırsız mülkiyetten kasıt kanunun öngördüğü sınırlar içerisinde bir sınırsızlık söz konusudur. Tam mülkiyete sahip kimse, kendi malını başkasına zarar vermeden telef etmesi halinde tazmin ile sorumlu değildir.[121]

---

[113] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 330; Zerkâ, **el-Medhal,** s. 782; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin** Esasları, s. 296; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA,** C: X, s. 536; **Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 58.
[114] Hacak, *"Mülkiyet"*, **DİA**, C: XXXI, s. 548.
[115] **Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 61, 67.
[116] **Mecelle**, Md. 1254.
[117] Abdülkerîm Zeydân, **el-Medhal lî Dirâseti'ş-Şerîati'l-İslâmiyye**, 16. bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2002, s. 189, 190.
[118] Senhûrî, **Mesâdirü'l-Hak**, C: I, s. 25.
[119] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2894.
[120] Yûsuf Mûsa, *"Mülkiyet ve Bölümleri"*, s. 212.
[121] Zeydân, **Medhal,** s. 190; Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 435.

Eksik mülkiyet ise, kişinin ya kullanım hakkı olup, mülkiyet hakkı olmaması ya da tam tersi mülkiyet hakkı olup, tasarruf hakkı olmamasıdır.[122] Mülkiyette, tam yetki sağlanması ancak tam mülkiyeti elde etmekle gerçekleşir. Bu nedenle kişi, eksik mülkiyette istediği tasarruf hakkına sahip değildir. Mal üzerinde ne kadar mülkiyet veya menfaat hakkı varsa, hukuk ne kadar sınır çizmiş ise, ancak o kadarlık bir tasarruf hakkına sahip olur.[123]

Mal ayrılığı rejiminde, eşlerden biri mal üzerinde tam mülkiyet hakkına sahipse, bu mal onun özel mülkiyeti olmuş olur. Tam mülkiyet, başkasının izni olmadan dilediği gibi tasarruf etme yetkisine sahip olduğu için[124] eşler birbirlerinden izin almadan hukukî açıdan serbesttirler.[125] Ancak burada eşlerin birbirlerinden habersiz böyle bir tasarrufta bulunmaları ise evliliğin ahlakî prensipleri açısından pek hoş görülmemektedir.[126] Tam mülkiyet, kişiyi başkasından izin almaya ihtiyaç duyurmadığı için[127] evli taraflardan biri hukukî düzlemde herhangi bir yaptırımla karşılaşmazlar.

Tam ve nâkıs mülkiyeti bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse; koca öldüğünde eşinin başka yerde kalmaması için eşi ölene kadar kendi evinde oturmasını vasiyet etmiş olsa, koca öldüğü zaman evin rakabesine mirasçılar, menfaatine ise kadın sahip olur. Kadın öldüğünde ise evin menfaati de mirasçılara kalarak tam mülkiyet gerçekleşmektedir.[128] Burada görüldüğü gibi mülkiyet üzerinde tam mülkiyet gerçekleşmediği için ne kadın ne de mirasçılar evi istedikleri gibi kullanamayıp, sınırlı tasarrufta bulunabilirler. Ancak mirasçılar tam mülkiyete sahip olacakları için diledikleri gibi tasarruf etme hakkını elde ederler.

---

[122] Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 435.
[123] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2895.
[124] Zerkâ, **Medhal,** s. 333.
[125] Veysel Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Adana 2004, s. 309.
[126] Nargül, *"İslâm Aile Hukukuna Göre Mal Rejimleri"*, s. 23.
[127] Senhûrî, **Mesâdirü'l-Hak**, C: I, s. 25.
[128] Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 434.

3.2.3. Konusuna Göre Mülkiyet

Klasik fıkıh kitaplarındaki mülkiyetin çeşitlerinin tasnifinde yapılan en yaygın olanı konusuna göre mülkiyet tasnifidir. Genel anlamda ayn mülkiyeti ve menfaat mülkiyeti olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.[129] Borç mülkiyeti ise esasında, bu iki mülkiyetin içinde ele alınan bir mülkiyet çeşididir.

Ayn mülkiyeti; kişinin, bir malın üzerindeki hukukî yetkisini ifade eden mülkiyettir.[130] Bir malın mülkiyetine sahip olmak onun tasarruf hakkına da sahip olmayı gerektirmektedir.[131] Fakat mülkiyetin bir kişide, yararlanma hakkı ise başka bir kimsede olması mümkündür.[132] Kişi, malın mülkiyet ve menfaatine sahip olması durumunda tam mülkiyet hakkı elde etmektedir.[133] Fakat bir malın sadece ayn mülkiyetine sahip olunması ise, eksik mülkiyet hakkını doğurur.[134] Bu durumda kişi malda dilediği gibi tasarruf edemez.[135] Bu mülkiyete fıkıh literatüründe rakabe mülkiyeti de denilir.[136]

Menfaat mülkiyeti; bir malın ayn mülkiyetine sahip olunmadan kullanma ve yararlanma hakkıdır.[137] Menfaat mülkiyeti, mülkiyet hakkının devredilip devredilmemesine göre milkü'l-menfaa ve milkü'l-intifa olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.[138] Malın menfaatine sahip olan kimse öldüğü zaman menfaatin, ölen kimsenin mirasçılarına kalıp kalmayacağı tartışmalıdır. Hanefîler, menfaatin

---

[129] Alî el-Hafîf, **el-Milkiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye**, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Mısır 1996, s. 51.
[130] Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 272.
[131] Zeydân, **Medhal**, s. 190.
[132] Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 341.
[133] Hasan Hacak, *"İslam Hukukunda İrtifak Hakları ve İlgili Kavramların Gelişimi"*, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi),** İstanbul 1993, s. 15.
[134] Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 274.
[135] Zeydân, **Medhal**, s. 190.
[136] Senhûrî, **Mesâdiru'l-Hak**, C: I, s. 33.
[137] Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 342, Hacak, *"İslam Hukukunda İrtifak Hakları ve İlgili Kavramların Gelişimi"*, s. 15.
[138] Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 274; **Çalış**, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 66, 69.

mirasçıya intikal etmeyeceğini[139] diğer fakihler ise intikal edeceğini savunmaktadırlar.[140]

Deyn mülkiyeti; bir alacak hakkına sahip olmayı, diğer bir ifade ile zimmette sabit olan para ve maddî eşya borçlarını ifade eder.[141] Deyn mülkiyetini, ayn mülkiyeti başlığı altında ele almak mümkündür. Ancak borç alan kişi açısından bu mülkiyet menfaat mülkiyeti olarak görüldüğü için ayrı başlık halinde ele alınması daha uygun olmaktadır.

Mal ayrılığı rejiminde, konusu bakımından mülkiyet meselesi şu açıdan önemlidir. Eşlerden biri evde bulunan bir malın mülkiyetine sahip iken, diğeri onun tasarrufuna sahip olabilmektedir. Bu durumda mülkiyet hakkına sahip olan kimse malda dilediği yetkiye sahip değildir. Aynı şekilde tasarrufuna veya menfaatine sahip olan kimse ise, dilediği gibi tasarrufta bulunamaz. Mesela koca, eşine çamaşır makinasını kullanmasına izin vermiştir. Yani çamaşır makinasından yararlanma hakkı tanımıştır. Kadın bu makinayı dilediği gibi kullanamaz. Ancak kadın, makinanın mülkiyet ve tasarrufuna malik olursa o halde dilediği gibi tasarruf edebilme hakkına sahip olur.

Mal ayrılığı rejiminde kadına ait bir mülkiyetin koca tarafından işletilmesi sonucunda elde edilen gelir birkaç yöntem ile paylaşımı mümkündür. Bunların birincisi, anlaşamaya göre bölüştürülmesidir. İkinci olarak ise, vekil tayini şeklinde vekalet ücreti ve gelir ücreti olarak paylaştırılır. Diğer yöntem, ortaklık hukukuna göre gelir, paylaşıma tabi tutulur. Aynı durum erkeğe ait mülkiyetin kadın tarafından işletilmesi durumunda da geçerlidir.

3.2.4. Menkul-Gayrimenkul Mülkiyet

Menkul ve gayrimenkul mülkiyet, kişinin malı taşınır durumda ise buna menkul değilse, gayrimenkul mülkiyet denir.[142] Burada esas olan malın durumudur. Malın

[139] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 393.
[140] Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 435.
[141] Zerkâ, **el-Medhal,** s. 349.
[142] Zeydân, **Medhal**, s. 187.

üzerindeki yetki ise, sahibine göre ayrılmaktadır. Menkul veya gayrimenkul malların tasnifi yetkiye göre değil, bir yerden bir yere taşınabilmesi ile alakalıdır.

İslâm hukukunda, gayrimenkul mallar tapu tesciline konu olmadıkları için Kara Avrupası hukukundan ayrılmaktadır.[143] Zamanla tapu, gayrimenkul malların mülkiyeti hakkında önemli yer edindiği için eşya hukuku eserlerinde tapu tescil konusunun önemli bir yer edindiği görülmektedir.[144]

İslâm aile hukukunda, tapu tescil meselesi özellikle mal ayrılığı rejiminde önemli bir sorun olmaktadır. Evli çiftler kendi çabaları ile bir ev aldıklarında kadının veya erkeğin katkısı görülmeden o ev, babaya, dedeye veya mirasa konu olunca da mirasçılara kalmaktadır. Bu durum ise, emek veya hisse hakkının yok sayılması sorununu beraberinde getirmektedir. Bu sorun edinilmiş mallara katılma rejimi ile çözüme kavuşturulabilir iken, mal ayrılığı rejimini seçen kimseler için sorun devam etmektedir. Mal ayrılığı rejiminde sorunun çözümü için mülkiyet üzerindeki hâkimiyetin tespit edilmesi gerekmektedir.

4. AİLE BİRLİĞİNDE EŞLERİN MÜLK EDİNME YOLLARI

İnsanoğlunun hukuk çerçevesi içerisinde birtakım eşyaları mülküne alma hakkı vardır. İnsan kendisine ait olmayan bir malı bazı yollarla mülk edinmesi mümkündür.[145] Bu yollar; en başta emek, hizmet ve ücret ile eşyaları mülk edinmektir.[146] Sahibi olmayan malın, mülk edinilmesi tek taraflı bir menfaat kazandırmaktadır.[147] Bazı yollar sadece kadına gelir getirirken, aynı zamanda sorumluluk da yüklemektedir. Mehir, nafaka gibi gelir getirici şeyler her iki taraf için de menfaat esasına dayanmaktadır. Bu çalışmada

[143] Hacak, *"Mülkiyet"*, **DİA**, C: XXXI, s. 546.
[144] Sefa Reisoğlu, **Türk Eşya Hukuku**, 6. bs., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1980, s. 89.
[145] **Mecelle**, Md. 1248.
[146] Zeydân, **Medhal**, s. 208.
[147] Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi, **Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm**, 4 c., 2. bsk., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, C: III, s. 458.

aile hukukunu ilgilendiren mehir, nafaka, çeyiz, hibe ve miras gibi konular incelenmektedir.

4.1. Mehir

Mehir, kadının kanunî olarak elde ettiği gelirlerdendir. Kadın için hak olup erkek için bir sorumluluktur. Evlilik hukukunda önemli bir yere sahiptir. Mehir, kadının mal varlığına girdiği için mal ayrılığı rejimine göre yönetim ve tasarruf açısından önemlidir. Bu başlıkta mehrin tanım ve kapsamı ele alınacaktır. Mehir kapsamında ortaya çıkan problemlere mal ayrılığı rejimi ilkesi doğrultusunda çözümler tespit edilecektir.

4.1.1. Mehrin Tanımı

Mehir, sözlüklerde sadâk, kadına verilen ücret,[148] erkeğin, kadına nikâh sırasında verilen bir değer[149] gibi anlamlara gelmektedir. Sözlüklerde geçen sadâk kelimesi mehir kelimesi ile yakın anlamda olmakla beraber sadâk, zorunlu olmadan gönüllü olarak kadına verilen ücret, mehir ise zorunlu olarak verilmesi gereken ücret olarak tanımlanmasından dolayı birbirinden ayrılmaktadır. Ancak nikâh gerçekleştikten sonra mehir de bir nevi gönüllü verilen bir ücrete dönüştüğü için kullanım amacı aynı olmaktadır.[150] TDK sözlüğünde mehir, mihr olarak geçmekte ve *"Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para"* olarak tanımlanmaktadır.[151]

Bu tanımda dikkat çeken kelime, "*Müslüman bir erkeğin*" kelimesidir. Müslüman olmayan bir erkeğin mehir vermesi söz konusu olamaz. Ancak tarih boyunca farklı isimler altında Müslüman olmayan erkeklerin, kadınlara maddi hediyeler verdiği bir

---

[148] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: V, s. 184.
[149] Ebû Habîb, **Kâmûsü'l-Fıkhî**, s. 341.
[150] Ebû Hilâl Hasan İbn Abdillâh İbn Sehl İbn Saîd İbn Yahyâ İbn Mihrân el-Askerî, **el-Furûgu'l-Luğaviyye,** Dâru'l-İlim ve's-Sekâfe, Kâhire, t.y., s. 169.
[151] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c3a28cdcdb251.83500672, 12.01.2019.

vakıadır.[152] Müslüman olmayan bir erkek, Müslüman bir kadınla evlenemeyeceği için[153] ve mehir Müslüman erkeğin üzerine bir borç olduğundan dolayı Müslüman olmayan erkeğin mehir sorumluluğu bulunmayacaktır.[154]

Fıkhî terim olarak mehir, erkeğin nikâh akdinin geçerlilik kazanmasıyla kadına verdiği ücret veya maldır.[155] Burada malın bizzat kendisi veya menfaati bedel olabilmektedir.[156] Menfaatin, mehir olup olmaması malın tanımına dâhil olup olmaması ile yakından alakalıdır.

Hanefîler, menfaati mal kabul etmedikleri için mehre de konu olamayacağı[157] ve mehrin, konusu mal olmadıkça da sahih olmayacağı görüşündedirler.[158] Ancak Hanefîler, daha sonraki süreçte menfaati malın tanımına konu etmeleri gibi mehre de konu etmişlerdir. Ömer Nasuhi Bilmen, mal ile değişimi mümkün olan menfaatlerin mehir olabileceğini söylemiştir.[159] Menfaatin bir karşılığı olması halinde mehre konu olduğu görülmektedir. İmam Şâfiî, alışverişte caiz olan semenin mehir için de caiz olacağı kanaatindedir.[160] Diğer hukukçular ise, menfaati mal saydıkları için mehire konu etmişlerdir.[161]

Naslarda mehir, erkeğin kadına vermekle sorumlu tutulduğu bir borç olarak anlatılmaktadır.[162] Mehrin ortaya çıkışında ve miktarında zifaf önemli bir etkendir. Mehir belirlenmiş olup, zifaf gerçekleşmeden boşanma meydana gelirse kadın mehrin

---

[152] Mehmet Âkif Aydın, *"Mehir",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2003**,** C: XXVIII, s. 389.
[153] Bkz. Bakara, 2/221; Mümtehine, 60/10.
[154] Bkz. Nisâ, 4/24, 25.
[155] Aydın, *"Mehir",* C: XXVIII, s. 389.
[156] Şâfiî, **el-Üm,** C: V, s. 63.
[157] Ali İbn Ebî Bekr İbn Abdilcelîl el-Ferğânî el-Merğînânî Ebü'l-Hasen Burhânüddîn, **el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî**, 4 c., Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., C: I, s. 201; Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 71.
[158] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 101.
[159] Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu,** 8 c., Bilmen Yayınevi, İstanbul, t.y., C: II, s.115.
[160] Şâfiî, **el-Üm,** C: V, s. 63.
[161] Zerkeşî, **el-Mensûr fi'l-Kavâid**, C: III, s. 222.
[162] Bkz. Nisâ, 4/24.

yarısını alır.[163] Mehir belirlenmiş olup, zifaf gerçekleşmesi halinde boşanma meydana gelirse kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır.[164]

Mehrin bu kadar ayrıntılı bir şekilde naslarda geçmesi, onun erkeğin üzerine borç olduğunu göstermektedir. İmkânı olmayanlara yönelik düzenlemelerin yapılması nedeniyle[165] bazılarının mehre hediye anlamı verdiği görülmektedir.[166] Bu anlam pek mümkün görünmemektedir. Çünkü ayetlere bakıldığında mehir, erkeğe bir borç olarak yüklenmektedir.[167] Borç kavramı, verilmesi taahhüt altına alınan mal[168] anlamında iken, hediye kavramı ise, karşılıksız verilen bir eşya[169] anlamında kullanılması nedeniyle bu iki kavram aynı manada değildir. Hadislerde mehir olarak verilenlere bakıldığında imkânı olmayanların, kadınlarına ezber yaptırması veya beş dirhem gibi bir meblağın verilmesi nikâhların mehirsiz kıyılmadığını göstermektedir.[170] Mehir hediyeleşme olarak görülseydi, erkeklerin, kadınlara mehir vermeleri gerekli görülmezdi.

Genel itibari ile bakıldığında mehir, erkeğin vermekle yükümlü olduğu ekonomik değere sahip malın veya menfaatin[171] kadının mülkiyetine geçirilmesini[172] ifade eden bir kavram olduğu görülmektedir.

4.1.2. Mehrin Kapsamı

Mehrin, kadına verilmesinin vacip olduğu noktasında âlimler ittifak etmişlerdir.[173] Mehir, kadına verilmesi gerekli bir borçtur.[174] Mehir, nikâhın şartlarından olmayıp, nikâhın sonuçlarındandır.[175] Nikâh anında, mehrin unutulması veya bilerek

---

[163] Bkz. Bakara, 2/237.
[164] Bkz. Bakara, 2/229-236.
[165] Bkz. Bakara, 2/236.
[166] Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 4; Şükrü Şirin,*'' İslam Hukukunda Mehir Davaları''*, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, Konya 2015, Cilt: 2, Sayı: 15, s. 301.
[167] Bkz. Nisâ, 4/24.
[168] http://www.lugatim.com/s/bor%C3%A7, 21.02.2021.
[169] http://www.lugatim.com/s/hediye, 21.02.2021.
[170] Bkz. Buhârî, Nikâh, 5086-87-514; Müslim, Nikâh, 1425-26.
[171] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 115.
[172] Aydın, *"Mehir",* C: XXVIII, s. 390.
[173] Şirin, *"İslâm Hukukunda Mehir Davaları''*, s. 301.
[174] Nisâ, 4/24.
[175] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 274.

söylenmemesi gibi durumlarda mehir gereklidir.[176] Kadın, bu gibi durumlarda mehr-i misil[177] alır.[178] Mâlikîler mehri, nikâhın şartlarından saydıkları için kadın mehri almamak üzere şart koşarak nikâh kıyılmış olsa Mâlikîler'e göre nikâh geçersiz sayılacaktır.[179] Hanefîler'e göre ise kadın, mehri almamaya razı olarak evlenmiş olsa da kadın mehr-i misle hak kazanarak nikâh kurulmuş olmaktadır.[180]

Kadının, mehri alabilmesi için nikâh akdinin kurulmuş olması gerekmektedir.[181] Mehrin tamamını elde edebilmesi için ise zifaf şart koşulmuştur.[182] Zifaftan önce boşama gerçekleşir ve zifafın olup olmadığı ihtilâf konusu olursa belirli işaretler yoluyla zifafın varlığına veya yokluğuna hükmedilir.[183] Zifafın durumunun belirlenmesinin önemi, ne kadar mehir verilmesi gerektiğinin tespiti içindir. İmam Şâfiî'ye göre, zifaf gerçekleşmemiş ve mehir de belirlenmemiş ise kocanın ölmesi durumunda kadına mehir verilmesi gerekmemektedir. İmam Şâfiî'ye göre, mehrin verilebilmesi için zifafın gerçekleşmiş olması gerekmektedir.[184] Hanefilere göre ise, zifaftan önce taraflardan birinin vefat etmesi durumunda kadın, mehr-i misili hak etmektedir.[185] Mehrin belirlenmemiş olması gibi durumlar nikâhı değil, mehri fâsit etmektedir.[186] Nikâh sahih olmakla beraber mehrin fâsitliği nedeniyle yeniden düzenlenmeye ihtiyaç duyulmuştur ki bu da mehr-i misil ile giderilmeye çalışılmıştır.[187]

Naslara bakıldığı zaman mehrin ödenmesi ile ilgili iki durum söz konusudur. Bunların birincisi, nikâh kıyılmış fakat zifaf gerçekleşmemiştir. Bu durumda mehir tesmiye edilmiş ise, kadın mehrin yarısını,[188] tesmiye edilmemiş ise mehir sorumluluğu

---

[176] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 62.
[177] Mehr-i misil; Nikâh akdinde mehrin belirtilmemesi durumlarında, kadının kendisine denk akranlarının aldığı mehir bedelini hak kazanmasını ifade etmektedir. Akranlardan maksat kardeşi, amcakızı gibi baba tarafından olan kimselerdir.
[178] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 102.
[179] Sahnûn Ebû Saîd Abdüsselâm İbn Saîd İbn Habîb et-Tenûhî, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, 16 c., Vezâretü'ş-Şüûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da've ve'l-İrşâd, Suudi Arabistan, t.y., C: IV, s. 4.
[180] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 274.
[181] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 274.
[182] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 62.
[183] Merğînânî, **el-Hidâye** C: I, s. 200.
[184] Şâfiî, **el-Üm**, C: V, s. 65.
[185] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 274.
[186] Şirin, *"İslâm Hukukunda Mehir Davaları"*, s. 302.
[187] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: III, s. 317.
[188] Bkz. Bakara, 2/237.

olmamakla beraber gönül alıcı hediyelerin verilmesi istenmiştir.[189] İkinci durum ise, nikâh kıyılmış ve zifaf gerçekleşmiştir. Bu durumda boşama olduğu zaman kadın, anlaşılan mehri almaya hak kazanmıştır.[190] Tarafların boşanması veya taraflardan birisinin ölmesi halinde mehir, hemen verilmesi gereken bir borç haline dönüşmektedir. Önceden belirlenmiş ise, o belirlenen miktar üzerinden; belirlenmemiş ise mehr-i misil üzerinden verilmesi gerekmektedir.[191] Boşanma vaki olmadığı sürece taraflar nasıl anlaşma sağlamışlarsa, erkek mehri anlaşmaya göre vermekle mükelleftir.[192]

İradenin mehir üzerindeki etkisi konusunda iki husus mevcuttur. Bunların birincisi akit öncesi, ikincisi akit sonrasıdır. Akit öncesindeki iradenin durumunda iki farklı yaklaşım mevcuttur.[193] Birinci görüş, mehrin verilmesi Şâri' tarafından yapılması zorunlu bir emir olduğu için akit öncesi iradenin hükümsüz olduğu şeklindedir. Taraflar, mehir olmadan nikâhın kıyılması üzerine anlaşsalar da kadın, mehr-i misili hak eder.[194] İkinci görüş, mehrin iptali yönündeki irade geçerli olup, nikâhın geçersiz olacağıdır. Mâlikîler'in görüşü bu doğrultuda olup, mehirsiz nikâh geçersiz olmaktadır.[195] Nikâh öncesi mehir, kadın üzerine bir hak olarak doğmamaktadır. Bu nedenle kadının hakkı olmayan bir şey üzerinde olumlu veya olumsuz irade beyan etmesi anlamsız olacaktır. Akit öncesi ortaya konulan bu irade fasit olup, nikâha zarar vermemektedir.[196]

Mehir, nikâh kurulduktan sonra erkeğin üzerine borç olarak kadına verilmesi gereken bir haktır.[197] Bundan dolayı akitten sonra mehrin iptali ancak kadının iptal iradesi ile mümkündür.[198] Kadının, mehrin iptaline yönelik iradesi geçerlidir.[199] Mehrin iptali konusunda erkeğin iradesi hükümsüzdür. Mehir, tamamen kadının tasarrufunda

---

[189] Bkz. Bakara, 2/236.
[190] Bkz. Nisâ, 4/21, 24.
[191] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 119.
[192] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 118.
[193] Şirin, *"İslâm Hukukunda Mehir Davaları"*, s. 301.
[194] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: III, s. 317; Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ İbn Şeref en-Nevevî, **Minhâcü't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Müftîn fi'l-Fıkhi**, 1. bsk., Dâru'l-Fikr, y.y., 2005, s. 220.
[195] Sahnûn, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, C: IV, s. 4.
[196] Şirin, *"İslâm Hukukunda Mehir Davaları"*, s. 302.
[197] Şirin, *"İslâm Hukukunda Mehir Davaları"*, s. 305.
[198] Nisâ, 4/4, 20-21.
[199] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 276.

olup,[200] ne ailesi ne de kocası bu tasarrufa müdahale edebilir.[201] Bu da göstermektedir ki kadın, ekonomik anlamda hukukun güvencesi altına alınmıştır.

Hanefîler mehrin miktarını, en az on dirhem[202] veya on dirheme denk herhangi bir şey olarak belirlemişlerdir.[203] Hanefîler, malın ekonomik bir değere sahip olması düşüncesinden[204] yola çıkarak, on dirhemden az bir değere sahip malın, mehire konu olmayacağını düşünmektedirler.[205] Bir eşyanın ekonomik değere sahip bir mal olarak kabul edilmesinin şartlarından birisi de istifade edilebilecek türde olmasıdır.[206] Hanefîler, bu istifade edilme hususunu da hırsızın elinin kesilebilmesi için en az on dirhem olmasından[207] yola çıkarak, mehirdeki malın da ekonomik değer ifade edebilmesi için en az on dirhem olması gerektiğini savunmaktadırlar.[208] Mehir olarak vasıfları belirlenmeden hayvan verileceği söylenerek nikâh kıyılmış olsa, cehalet nedeniyle kadın mehr-i misil almaya hak kazanır.[209] Bununla beraber kadın bir hizmetçi veya bir ev üzerine evlenmiş olsa, orta halli bir ev verilmesi gerektiği konusunda da görüş mevcuttur.[210] Bu örneklerde bir aldatma, kandırma veya bir cehalet söz konusu olduğu için kadının hakkı korunmaya çalışılmıştır. Bu nedenle mehir, ekonomik değere sahip olup, vasıfları da belirli olmak zorundadır.[211]

Hanefîler'e göre mehrin tesmiyesinde[212] ihtilâf çıkarsa, tesmiyenin var olduğunu iddia edene ispat, ispat edemezse reddedene yemin gerekir. İspat edilemezse mehr-i misil gerekir.[213] Dikkat edilirse, burada varlığını söyleyen taraf delilini ispatlayamadığı halde yine kadın, mehr-i misil almaktadır. Bu da göstermektedir ki mehir, kesinlikle

---

[200] Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, *"İslam Hukukunda Mehir"*, **Mehir Dergisi**, Konya 1998, Sayı: 2, s. 23.
[201] Aydın, *''Mehir''*, **DİA**, C: XXVIII, s. 390.
[202] Ahmed İbn Ali Ebû Bekr er-Râzî el-Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1984, C: III, s. 86.
[203] Kâsânî, **Bedâ**'**i**ʿ**u's-sanâ**'**i**ʿ, C: II, s. 275.
[204] Hacak, *"Mal''*, **DİA,** C: XXV**,** s. 461; Ali Haydar Efendi, **Dürerü'l-Hükkâm**, C: I, s. 212.
[205] Kâsânî, **Bedâ**'**i**ʿ**u's-sanâ**'**i**ʿ, C: II, s. 276.
[206] Ali Haydar Efendi, **Dürerü'l-Hükkâm**, C: I, s. 212.
[207] Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, C: III, s. 86.
[208] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: III, s. 317.
[209] Merğînânî, **el-Hidâye** C: I, s. 203.
[210] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 68.
[211] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: III, s. 355;
[212] Mehrin miktarının belirlenmesidir.
[213] Kâsânî, **Bedâ**'**i**ʿ**u's-sanâ**'**i**ʿ, C: II, s. 305.

verilmesi gereken bir borçtur. Bu nedenle belirsizlik ifade edecek bir uygulamaya gidilmemiştir.

Şayet bu ihtilâf, ölümden sonra olur ve varlığı ispatlanamazsa o zaman mehr-i misil gerekmez.[214] Geçmiş zaman ile ihtilâfın çıktığı zaman arasında mehr-i misli belirlemenin zorluğundan dolayı mehir, zaman aşımı delil olarak öne sürülmektedir.[215] İmâmeyn, ölümden sonra mehrin tesmiyesindeki ihtilâf konusunda mehr-i misilin gerekliliğini söylerler. İmâmeyn'e göre, mehr-i misil, nikâha bağlıdır.[216] İmam Şâfiî, tesmiyenin ihtilâfında mehr-i misli öngörmektedir.[217] Mâlikîler'e göre tesmiyenin carî olduğu bir bölgede tesmiyenin ihtilafı halinde kadının sözüne itibar edilir. Tesmiyenin carî olmadığı bir bölgede ise erkeğin sözüne itibar edilir.[218]

İslâm aile hukuku mal ayrılığı rejiminde mehir, kadının gelir kaynaklarından biridir. Kadın evlenmeyi istediği ve iradesi ile nikâhı gerçekleştirdiği takdirde mehri, hukukî düzenin verdiği bir hak olarak elde etmektedir. Mehir, kadının mülkiyetine geçmesinden dolayı,[219] mal ayrılığı rejiminin mantığı çerçevesinden bakıldığında erkeğin bu hakka müdahale ederek, mehir üzerinde mülkiyet ve tasarruf hakkı iddia etmesi mümkün değildir.[220] Mehir, koca tarafından teslimi gerçekleştirildikten sonra şayet kadının elinde iken, koca tarafından telef edilmesi halinde koca, tazminle sorumludur. Mehrin teslimi gerçekleşmiş, fakat mehir hala kocanın elinde ise, bu durumda mehir emanet hükmünde olmaktadır.[221]

---

[214] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308.
[215] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 67.
[216] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308.
[217] Şâfiî, **el-Üm,** C: VII, s. 165.
[218] Ebû Muhammed Abdülvehhâb İbn Alî İbn Nasr es-Sa'lebî el-Bağdâdî, **el-Ma'ûnetü alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne**, Mektebetü't-Ticare, Mekke, t.y., s. 768.
[219] Şirin, *"İslâm Hukukunda Mehir Davaları"*, s. 315.
[220] Gökmenoğlu, *"İslam Hukukunda Mehir"*, s. 23.
[221] Serahsî, **e el-Mebsût**, C: V, s. 75, 76.

4.1.3. Mehir Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları

Her hukuk sistemi kendi içerisinde bir uyuma sahiptir.[222] İslâm hukuku, hakları vermekle birlikte aynı zamanda sorumluluklar da yüklemiştir.[223] Bu nedenle bazı konularda taraflardan birine az sorumluluk verilirken, başka konularda ise, daha fazla sorumluluk yüklenmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, kişinin bütün hayatı dikkate alınarak hak ve sorumluluklar dengelenmek istenmektedir.[224]

Mehir, erkeğin kadına vermekle mükellef olduğu sorumluluklardan biridir.[225] Günümüzde yürürlükte bulunan kanunlarda, İslâm hukuku dikkate alınmadığından dolayı mehir, kadınlar için önemli bir sorun olmaktadır. Bu aynı zamanda başka açıdan erkek için de sorun olmaktadır. Kadın için oluşan sorun, mehrin mer'î hukukta bir karşılığının olmayışıdır. Erkekler için ise, kadınların özellikle boşanma süreçlerinde, İslâm hukukuna göre değil, mer'î hukuka göre boşanmaları nedeniyle farklı sorumluluklar yüklenmektedirler. Bu nedenle erkekler, bu farklı sorumluluklardan dolayı mağduriyete uğramaktadırlar. Kadın, mehrini ve İslâm hukukuna göre ev içindeki nafakasını alırken boşanmadan sonra İslâm hukukuna göre almaması gereken mer'î hukuktaki nafakayı alması, erkek için mağduriyet yaşatmaktadır. Tarafların bu noktalara dikkat etmesi, mağduriyetleri gidermede önemli rol oynamaktadır. Diğer açıdan, mevcut yasal mal rejimlerinden doğan sorumluluklar ile İslâm hukukundan doğan sorumlulukların erkeğe yüklenilmesi nedeniyle erkek, maddî anlamda mağduriyet yaşamaktadır. İslâm hukukuna göre erkeğin, mehir ve nafaka ile sorumlu tutulmasına mukabil, erkeğin malını boşanma sırasında ortak paylaşıma konu edinilmesi, erkeği maddî külfete götürmektedir. Kadın için ise, bu haksız kazanç olmuş olacaktır. Tarafların hukukî düzlemde hangi hukuku dikkate alacaklarsa, o hukukun sorumluluklarına göre hareket etmeleri mağduriyetleri büyük ölçüde azaltacaktır. Kadının mağduriyetinin giderilmesi için mehrin zapt altına alınması tavsiye

[222] Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 15.
[223] Gökmenoğlu, *"İslam Hukukunda Mehir"*, s. 23.
[224] Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 10.
[225] Nisâ, 4/24.

edilmektedir. Mer'î hukukta ispatlanabilmesi halinde kadın, mahkeme tarafından erkekte olan mehrini alabilmektedir.[226]

İslâm hukukunda nikâh, icap ve kabul ile kurulup,[227] tarafların şahitleri ile tamam olmaktadır.[228] Nikâhın şahitler dışında bir başkasının yönetiminde kıyılması hususu bulunmamakla[229] beraber zamanla imam, müftü veya kadıların nikâh merasimlerini yönettikleri görülmektedir. Kıyılan nikâhlar, kadılar tarafından zapt altına alınmaktadır.[230] Cumhuriyetten sonra nikâhın kıyılması, resmî nikâh memurları tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bunun yanında Müslüman halk, bu nikâhtan şüphe ederek, imamlara nikâh kıydırmaya başlamışlardır. Günümüze kadar bu uygulama böyle devam etmiştir. Bu uygulamaya genelde imam nikâhı denilmiştir.

Resmî nikâhta, mehir, evlilik ve iddet nafakası gibi hususlar yürürlükte olan hukuk tarafından dikkate alınmadığı için nikâh esnasında da dikkate alınmamaktadır. İmam nikâhında ise, genel olarak tarafların ismi ve imzası, şahitlerin ismi, imzası ve mehir miktarı, ne zaman ödeneceği yazılır. Kadın bu belgeyi, mehir senedi şeklinde düzenleyerek, mer'î hukuktan mehrini almaya hak kazanabilir.[231] Bu, kadının mağdur olmaması açısından çok önemlidir. Bununla beraber dilerse mehir senedini daha resmî hale getirmek için noterde kayıt altına alabilmektedir. Noterde yapılan sözleşme resmî evrak niteliği taşıdığından, kadının mağdur olması söz konusu olmayacaktır. Günümüzde nikâh kıyma işlemleri nikâh memurlarının yanında müftülere de bu yetki tanınmıştır.[232] Müftü veya nikâh memurun nikâh kıydığı esnada taraflar mal rejimi sözleşmesi yapılabildiği gibi[233] bu metinlere mehir hakları dâhil edilmesi veya ayrı bir sözleşme yapılarak nikâh esnasında imzalatılması resmî olması nedeniyle kadınların mağdur olmasının önüne geçilmiş olacaktır. Tarafların, mehirlerini ödediğine veya aldığına dair belge düzenlemeleri de önemlidir. Günümüzde ödediğine dair belge

---

[226] 6. Hukuk Dairesi, E. 2010/13554 K. 2011/6261 T, 11.5.2011.
[227] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 82.
[228] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: I, s. 185.
[229] Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, **el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye**, Mektebetü'l-Hanefiyye, İstanbul 2018, s. 14.
[230] Fahrettin Atar, *"Nikâh"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2007, C: XXXIII, s. 114.
[231] Burak Alper Türker, "*Yargıtay Kararları Işığında Mehir Senedinin Hukuki Niteliği ve Gayri Resmi Evlilik*", **Hukuk Gündemi Dergisi**, Ankara 2005, Sayı; 2, 2017, s. 11.
[232] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5490.pdf, 27.03.2021.
[233] Türk Medeni Kanunu, Md. 203.

olarak kabul edilen ne varsa bu yöntemler resmî olarak kabul edilmektedir. Bunun en basit yolu, banka üzerinden ödeme yapıldığında dekont, mehrin ödendiğine dair bir belge olmuş olacaktır. Burada önemli olan gerek dekont gerekse kendi aralarında düzenleyecekleri belgede mehrin verilmiş olduğunu ifade edecek bir ibarenin olmasıdır. Bu şekilde yapılan düzenlemeler her iki tarafın mağduriyet yaşamasını engellemektedir.

Bu sayılanlar, hakları koruma altına alma açısından çok önemlidir. Aynı zamanda herhangi bir belirsizlik ve mağduriyeti giderme açısından resmiyet kazandırılabilecek tavsiyelerdir. Bununla beraber tarafların kendi aralarında basit bir sözleşme metni yazarak, imzalamaları halinde de hukukî geçerliliği vardır. Taraflardan birisi bu belge ile hukuk karşısında hak iddia edebilmektedir.[234]

Kadın, evlilik sırasında İslâm hukukuna göre mehir ve nafaka gibi hakları talep etmekte, boşama da ise mer'î hukukun kendisine verdiği birtakım hakları da talep edebilmektedir. Bu durumda erkek iki taraflı hukukî düzene tabî olduğundan, mağduriyet yaşamaktadır. Bu mağduriyet, tarafların anlaşarak boşanmalarında çözülebilir. Mer'î hukuk, İslâm hukukunun tanıdığı hakları dikkate almadığından dolayı kadın bu hakları elde etmiş olsa da Müslüman olarak İslâm'ın tanımadığı hakları almamalıdır. Evlilik süresince kadın, mehrini almış olsa, fakat boşanma sırasında mülkiyet ayrılığına göre değil de diğer rejimlere göre boşanma gerçekleştiğinde erkek mağdur olmaktadır. Her hak kendi hukuk düzeni içinde tutarlı olmaktadır. Bu nedenle tarafların tek hukukî düzene göre evlenip boşanmalarını da o hukuk üzerinden yapmaları gerekmektedir.

Aynı mağduriyeti kadın da yaşayabilmektedir. Kadın, kocasından büyük miktarda mehir almış olabilir. Zamanla erkek fakirleşebilir. Boşanma sırasında erkek kadına verdiği mehirleri almak isteyebilir. Bunun için de mer'î hukukun imkânlarından yararlanarak, kadının mehrini alabilir. Bu gibi durumlarda her ne kadar kadın mehri tescil etmiş olsa da mal rejimlerindeki açıklıktan dolayı mehrin bölüştürülmesi söz

[234] Türker, "*Yargıtay Kararları Işığında Mehir Senedinin Hukuki Niteliği ve Gayri Resmi Evlilik*", s. 11.

konusu olabilmektedir.[235] Kocaya düşen, İslâm'ın hak olarak kendisine vermediği birtakım davranışlardan geri durmasıdır.

Nikâh esnasında belirlenmemiş olan mehrin, zifaftan sonraki süreçte belirlenmesi, tarafların rızasına bağlıdır. Taraflar anlaştıkları sürece bu belirleme geçerlidir. Zifaf olduktan sonra mehir belirlerken, ortaya çıkan ihtilâfın çözülmesi mülkiyet edinme açısından önemli bir yer edinmektedir. Bu gibi durumlarda kadın, mehr-i misil almaya hak kazanır.[236] Burada her iki tarafın hakkı korunmaya çalışılmıştır. Nikâhtan önce belirlenmeyen veya belirlenmiş ancak daha sonra taraflar arasında tartışma çıkması halinde, delil varsa delile göre hareket edilir. İspat ve yemin yoksa mehr-i misile hükmedilir.[237]

Nikâh sırasında belirlenmiş, fakat kayıt altına alınmamış mehirlerde ispat ve yemin yoluyla ihtilâf giderilmeye çalışılır.[238] Taraflar, mehrin varlığını ispat edemez ise, -özellikle mehrin miktarını ve varlığını iddia eden taraf bunu ispat edemezse- diğer taraf da mehrin miktarı veya mehrin olmadığına karşılık yemin ederse kadın, mehr-i misili hak eder.[239]

Evlilik öncesi bazı toplumlarda, hediyeler verilmektedir. Aynı şekilde tam adı konulmadan bir takım çeyiz veya takı miktarları konuşulmaktadır. Bu konuşmalar daha sonra taraflar arasında sorun olabilmektedir. Taraflar, bu eşyaların miktarına göre bunların mehir olduğunu veya mehir olmadığını iddia edebilirler. Bu sorun ispat vasıtasıyla çözülebilir.[240] Fakat bu eşyalar mehir olarak isimlendirilmediğinden, ispat yöntemi ile çözmek zordur. Burada ikinci yöntem örfî teamüllerin devreye girmesidir. Örfî olarak herhangi bir eşyanın mehir olarak isimlendirilmese bile, herkes tarafından mehir olarak kabul edilmesi halinde nikâhtan sonra da bunlar mehir olarak devam eder. Mesela düğün öncesi taraflar on bilezik takı takılacağı üzerinde anlaşmış olsalar fakat buna mehir denmemiş olsa, nikâhtan sonra bunların mehir olup olmadığı örfe bakılarak

---

[235] Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 16.
[236] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 305.
[237] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 305.
[238] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308; Şâfiî, **el-Üm,** C: VII, s. 165.
[239] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 67.
[240] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308.

karar verilir. Örfî olarak bilezikler mehir kabilinden ise, mehir olarak geçerli olur. Fakat mehir olarak kabul görülmüyorsa, bu durumda zifaftan önce mehir belirlenmediği için kadın, mehr-i misili hak eder.[241]

Kadının, kocasına hibe olarak verdiği mehirden dönmesi, Hanefîler tarafından geçerli sayılmamıştır.[242] Hibe, gönül rızası ile verilmektedir. Gönül rızası ile verilen mehirden dönmek mümkün değildir. Kocanın sert biri veya kadına kötülük edebilecek biri olması durumunda, kadın boşandığı sırada hibe ettiği mehri geri isteyebilir.[243] Kocası kötü davranışlı olmayan kadınların mehirlerini geri isteyebilmeleri için kadınların boşandıktan sonra yaşamları sıkıntıya düşecek durumda olmaları gerekmektedir. Bu durum özellikle çalışmayan kadınlar için önem arz etmektedir. Vâhibin, mağdur olması durumunda, hibeden dönmesi mümkündür.[244] İddet süresinde verilen nafakanın amacı düşünüldüğünde kadının boşandıktan sonra hayata adapte olabilmesi, mağduriyet yaşamaması için olduğu görülmektedir.[245] Bu açılardan bakıldığında mehir için de aynı şey düşünülebilir. Kadının mağdur olması veya mehrini gönül rızası ile vermediği tespit edilirse mehrini geri isteme hakkı vardır.[246]

Bazı bölgelerde mehr-i misili belirlemek, zor hale gelmiştir. O bölgede yaşayanlar arasında akrabalar çerçevesinde bakıldığı zaman çok farklı gelir seviyesine sahip olup, buna bağlı olarak da verilen mehirler farklı olabilmektedir. Burada birkaç işlem yapılarak, mehr-i misili belirleme yoluna gidilebilir. Bunlardan biri ne kadar fark olsa da genel ortalama alınarak mehr-i misil tespit edilmeye çalışılır.[247] Diğer bir yöntem tarafların, boşandıklarında mağdur olmayacak şekilde ve çevresinde verilen en yüksek mehri aşmamak koşuluyla mehr-i misili belirleme yoluna gidilebilir. Bir başka yöntem

---

[241] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 67.
[242] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 57.
[243] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 52.
[244] Abdulkadir Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1984, s. 102.
[245] H. İbrahim Acar, *"İddet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2011, C: XXI, s. 469.
[246] Ebû Bekr Abdürrezzâk İbn Hemmâm es-San'ânî, **el-Musannef**, 10 c., 2. bsk., Dârü't-Te'sîl, Mısır: 2013, C: 8, s. 438; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[247] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 120.

ise, ailenin gelir düzeyine denk diğer başka ailelerin ne kadar mehir verdikleri tespit edilerek ortalama mehr-i misil belirlenebilir.

4.2. Nafaka

Nafaka, İslâm aile hukukunda önemli bir yere sahip olduğu için üzerinde önemle durulmuştur. Nafaka, mülkiyet edinimi açısından kadının elde ettiği bir gelir olmaktadır. Bu gelirin kullanım ve tasarrufu kadın açısından önemlidir. Bu başlık altında nafakanın tanım ve çeşitlerine değinilecektir. Nafakanın kesildiği durumlar, mal ayrılığı rejiminin tasfiyesi ile ilgili olduğundan bu başlık altında ele alınmıştır.

4.2.1. Nafakanın Tanımı

Nafaka sözlükte; malın tüketilmesi, harcanması, geçim bedeli, ihtiyaçların karşılanması gibi anlamlara gelmektedir.[248] Sözlüklerde nafaka; parasal olarak infak edilen, yiyecek ve insanın ailesine harcadığı şeyler olarak da tanımlanmaktadır.[249] Genel itibariyle kişinin, ailesi için yiyecek, giyecek ve barınma gibi ihtiyaçlarını gidermeye yönelik yaptığı harcamalar olarak ifade edilmektedir.[250]

Mecelle'de, zaruri ve günlük ihtiyaçlardan sayılan tüketim maddelerinden olan yiyecek ve dirhem gibi paralar nafaka olarak tanımlanmıştır.[251] TDK'da nafaka, "*geçinmek için gerekli olan şeylerin bütünü, geçimlik"* şeklinde tanımlanmıştır. Diğer tanımda ise, *"geçindirmekle yükümlü bulunan kimselere, mahkeme kararıyla bağlanan aylık"*[252] şeklinde ifade dilmiştir.

Sözlük anlamlarına bakıldığı zaman genel nafaka ve özel nafaka olmak üzere iki tanım ortaya çıkmaktadır.[253] Genel nafaka, bakmakla yükümlü olunan her türlü varlığa harcanan bedel olarak tanımlanabilir.[254] Özel nafaka ise, daha çok aile kurumu

---

[248] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: X, s. 358.
[249] Ebû Habîb, **Kâmûsü'l-Fıkhî**, s. 29.
[250] İbrâhîm Mustafa, vd., **Mu'cemu'l-Vasît**, C: II, s. 942.
[251] **Mecelle**, Md. 1054.
[252] https://sozluk.gov.tr/. 29.02.2020.
[253] Celal Erbay, *"Nafaka"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2006, C: XXXII, s. 282.
[254] Ruhi Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, Çağlayan Yayınları, İzmir 1996, s. 12-13.

içerisinde bulunan kimselere karşı yapılan harcama olarak tanımlanmaktadır.[255] Bu kısım daha çok erkeğin, eşine ve çocuklarına yaptığı harcamayı ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, nafaka kelimesi iki yerde hayır anlamında[256] kullanılmaktadır. Bununla beraber infak kelimesinden türeyen birçok ayet-i kerîme vardır. *"Onların (kadınların) uygun tarzda rızkını ve giyeceğini sağlamak, çocuğun babasına aittir."*[257] Bu ayette nafaka kelimesi geçmese de rızık kavramından nafaka anlaşılmaktadır.[258] Başka ayet-i kerîmede ise, boşanan kadının nafakasının yine belli süre içerisinde erkeğe ait olduğu, bununla beraber çocuk emzirme ücreti sorumluluğunun da babaya ait olduğu ifade edilmektedir.[259]

Fıkıh terminolojisinde nafaka, *"hayatiyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalara",*[260] ve *"evlilik içinde kocanın eşi ve çocukları için yüklendiği geçim masraflarına"*[261] denilmektedir.[262] Zamanla bu tanıma bazı ilavelerin yapıldığı görülmektedir. Mesela eğitim giderleri,[263] ev eşyası, su giderleri, aydınlatma, hizmetçi masrafları gibi masrafların tanıma eklendiği görülmektedir.[264]

4.2.2. Nafaka Çeşitleri

Nafaka, mülkiyet ve aile hukuku gibi hukukî konularla bağlantılı olduğundan,[265] fıkıh kaynaklarında ve günümüz İslâm aile hukuku kaynaklarında detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.[266] Nafaka, genel itibari ile üç başlık üzerinden ele alınmaktadır. Bunlar;

---

[255] Recep Çetintaş, *"İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka",* **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 24, Konya 2014, s. 187.
[256] Bkz. Bakara, 2/270; Tevbe, 9/121.
[257] Bakara, 2/233.
[258] Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, C: II, s. 105.
[259] Bkz. Talak, 65/6.
[260] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 282.
[261] Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188.
[262] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 11-12.
[263] Mehmet Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya 2003, Sayı: 25, 2015, s. 136.
[264] Lütfiye Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı***", EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler**-, 2015, Cilt: XIX, Sayı: 62, s. 22.
[265] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 282.
[266] Şâfiî, **el-Üm**, C: V, s. 93; Hayreddin Karaman, **Aile İlmihali**, 7. bsk., Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 167.

mülkiyet nafakası, hısımlık nafakası ve evlilik nafakasıdır.[267] Bu çalışma, daha çok aile hukuku ile alakalı olduğundan, evlilik nafakasından bahsedip, mülkiyet ve hısımlık nafakasına konu ile bağlantılı olduğu kadar kısaca değinilecektir.

4.2.2.1. Evlilik nafakası ve kapsamı

Sahih nikâh akdiyle başlayan, boşanma veya ölüm sebebiyle vuku bulan ayrılığa kadar ki süreçte kadının hayatiyetini sağlayacak harcamalara evlilik nafakası denilmektedir.[268] Evlilik nafakası, nikâhın devam ettiği süredeki nafaka ile nikâhın tamamen bitmesi için geçiş evresi olan iddet süresinde verilen iddet nafakası olarak iki kısımda ele alınmaktadır.[269]

Nafaka, İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre nikâhın hukukî sonucudur.[270] Boşanmanın durumuna göre iddet nafakasının ödenip ödenmemesi ile evlilik nafakası sona erer. Erkeğin ve kadının maddi durumuna bakılmaksızın,[271] erkek nafaka borçlusu, kadının nafaka alacaklısı olma konusunda fıkıhçıların çoğunluğu fikir birliğine varmışlardır.[272] İbn Hazm ise kadın zengin ise kocanın fakir olması durumunda nafaka borçlusu olabileceği görüşündedir.[273]

Hukukçular, nafakanın gerekçesi konusunda ihtilâf etmişlerdir. Hanefîler'e göre koca, kadını alıkoyduğu için kadına nafaka ödemek zorundadır.[274] Şâfiîler'e göre ise, nikâh akdinin yapıldıktan sonra kocanın, kadını istediği yere götürebilme imkânı doğduğu zaman koca nafaka ile sorumludur.[275] Hanbelîler'e göre kadının, kendisini erkeğe teslim etmesi ve kendisinden faydalanmanın mümkün olması halinde erkek nafaka ile

---

[267] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: IV, s. 188.
[268] Ebû Muhammed Alî İbn Ahmed İbn Saîd İbn Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zâhirî, **el-Muhallâ bi'l-Âsâr,** 12 c., Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y., C: X, s. 88; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i',** C: IV s. 19.
[269] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 18.
[270] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 572-575; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 71.
[271] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 71.
[272] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285; Ebû Muhammed Abdullâh İbn Ahmed İbn Ahmed İbn Kudâme, **el-Muğnî**, 10 c., Mektebetü'l-Kâhira, Kâhira 1968-1969, C: VII, s. 195.
[273] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: X, s. 90.
[274] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: V, s. 114.
[275] Ebû İshak İbrâhîm İbn Alî İbn Yûsuf eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi'ş-Şâfiî**, 3 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, t.y., C: III, s. 148.

sorumlu tutulmaktadır.[276] Mâlikîler'e göre kadın, kendini erkeğe teslim etmesi durumunda nafaka alacaklısı olmaktadır.[277]

Kadın, bulûğa ermiş ve kendisini kocasına teslim etmiş olduğu halde koca istifade edemese bile[278] kadın, erkeğin evini yaşam alanı olarak belirlediği sürece[279] erkeğin nafaka sorumluluğu devam etmesi[280] adaletli bir anlayıştır.[281] Aksi takdirde bu kadın için zulüm olur. Kadın, kendisinden istifade edilmeye yönelik birtakım hukukî olmayan engeller çıkarırsa, nafakaya hak kazanamaz.[282] Nafaka, kadının kendisini erkeğe teslim etmesi[283] ve evliliğin gerekleri olan hususları yerine getirmesi karşılığında verilmektedir.[284]

Nafaka, nikâhla başlayacağı için nikâh akdi, sahih bir akit ile gerçekleştirilmiş olmalıdır.[285] Fasit nikâh ise, tam bir nikâh sayılmadığından ve eşlerin birbirlerinden istifade etmesine engel olduğundan dolayı nafaka tahakkuk etmez.[286] Nafaka borcu, borç ilişkisine tabî olmakla beraber kendine ait özellikleri vardır. Borç üçüncü şahsa devredilebilirken, nafaka borcu başkasına devredilemez.[287] Nafaka, nikahın hukukî sonucudur.[288] Bu nedenle kadının gayrimüslim olması, nafaka almasına mâni değildir.[289]

Erkek nafaka sorumluluğunu yerine getirmezse, kadın mahkemeye başvurabilir.[290] Hâkim, tarafların malî ve sosyal durumunu dikkate alarak, nafakayı belirleyebilir.

---

[276] Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh İbn Ahmed İbn Muhammed İbn Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, **el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmâm Ahmed**, 4 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 1994, C: III, s. 227.
[277] Ebü'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed İbn Muhammed İbn Ahmed İbn Rüşd el-Kurtubî, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid,** 4 c., Dâru'l-Hadîs, Kahire 2004, C: III, s. 77.
[278] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5; Çetintaş, *"İslâm hukukunda evlenmeden doğan haklar bağlamında nafaka"*, s. 190.
[279] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285.
[280] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 188.
[281] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 283.
[282] Muhammed İbn Muhammed İbn Mahmûd Ekmelüddîn er-Rûmî el-Bâbertî, **el-İnâye Şerhü'l-Hidâye**, 10 c., 1. bsk., Dârü'l-Fikr, Lübnan 1970, C: IV, s. 382.
[283] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285.
[284] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 573.
[285] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 378.
[286] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: III, s. 572.
[287] Selahattin Sulhi Tekinay, **Türk Aile Hukuku**, 3. bsk., Sulhi Garan Yayınevi, İstanbul 1978, s. 558.
[288] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 572-575.
[289] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 379.
[290] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 185; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 283.

Hâkim, erkeğin nakit ve temel gıda maddeleri olan nafaka cinsi mallarının kadın tarafından kullanılmasına da hükmedebilir. Hâkim, erkeğin maaş ve hâricî gelirleri için de aynı hükmü vermeye yetkilidir. Hâkim, erkeğin nafaka cinsi olmayan taşınır veya taşınmaz mallarını onun adına satamaz. Hâkim, bu mallar üzerinde herhangi bir yetkiye sahip değildir.[291]

Nikâh akdinin sona ermesi ile evlilik nafakası sona ermektedir.[292] Evlilik nafakası, İslâm aile hukukunda nikâh akdinin bitmesinden sonra iddet süresinin bitimine kadar devam eder. İddet süresinin bitmesi ile erkeğin bu süreçten sonra boşandığı eşine karşı nafaka sorumluluğu kalmamaktadır.[293]

Boşanmadan sonraki nafakanın devam etmesi konusundaki mer'î hukuk ve İslâm aile hukuku arasında en önemli farklardan bir tanesi budur. İslâm aile hukuku, kadının iddet süresi zarfında maddi açıdan mağdur olmaması ve hayatını düzene sokabilmesi açısından kadını nafaka alacaklısı görmektedir.[294] Mer'î hukukta ise, kadının sınırsız bir hakka sahip olması, erkeğin başka bir evlilik yapması gibi bir duruma mâni olmakta ayrıca kadın başka bir evlilik yapmaktan imtina ederek, yeni bir aile kurulmasına sınırsız nafaka ile mâni olmaktadır.

4.2.2.2. Mülkiyet ve hısımlık nafakası

Mal; biriktirilip, saklanabilen fizikî veya menfaat yönünden ekonomik değere sahip ve hukukun sınırları içerisinde kullanılması caiz olan her şey olarak tanımlanmıştır.[295] Mal ile sahibi arasında olan ilişkiye ise mülkiyet denilmiştir.[296] Mülkiyet nafakası, eş ve hısımlık nafakası dışında kalan nafaka çeşididir. Hizmetçi, hayvan ve diğer cansız varlıkların nafakasını konu edinmektedir.[297]

---

[291] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 189; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: III, s. 605.
[292] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 201; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 282.
[293] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 403.
[294] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 290.
[295] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: V, s. 50-51; Şâfiî, **el-Üm,** C: V, s. 171; Süyûtî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, s. 327; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2875.
[296] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 48.
[297] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 285.

Sağlıklı insanlar gerek kendileri gerekse ailesinin işlerini yaparken, başkalarının hizmetine veya yardımına ihtiyaç duymamaktadır. Sağlık sorunları olan veya bilgi ve becerileri eksik olan insanlar, bazı sorunlarla karşılaştıkları için gerek kendi işlerini gerekse ailesinin işlerini yerine getiremeyebilirler. Bir kadın, ev işlerini yapabilir durumdayken, bazen güç ve kuvvetten düşüp yapamaz hale gelebilir. Bu gibi durumlarda hizmetçiye ihtiyaç duyulabilmektedir.[298] Bu nedenle hizmetçi ücreti nafakaya dâhil olup, nafaka kocanın sorumluluğundadır.[299] Kadının sağlık durumu iyi olduğu müddetçe hizmetçi talep etme hakkı yoktur. Ancak çocuklarının çokluğu, ev işlerinin fazla olması gibi iş gücünün fazla olduğu durumlarda hizmetçi talep etme hakkı bulunmaktadır.[300] Hizmetçinin nafakası, örfî teamüle göre belirlenmektedir.[301] Günümüzde ise, hizmetçilerin çoğunluğu ücret mukabili çalışmaktadırlar. Bu nedenle hizmetçi, ücretle tutulmuş ise nafaka borçlusu hizmetçi ücretini ödemekle mükelleftir.[302] Hizmetçi ücret sorumluluğu, hizmetçi ücretlerinin ortalamasına göre belirlenmelidir.[303]

Hayvanların nafakası; hayvanların hayatiyetini devam ettirebilecekleri kadar nafakanın temin edilmesi, o hayvana ister münferit sahip olunsun ister müşterek sahip olunsun her iki durumda da gereklidir.[304] Hanefîler dışındaki çoğunluk, nafakanın temin edilememesi durumunda hâkimin nafaka belirleme yetkisinin olduğu görüşündedir.[305] Hanefîler ise, hayvanın nafakasını temin etme konusunda hâkimin hukukî bir zorunluluk getiremeyeceğini ve vereceği kararın tavsiye niteliği taşıyacağını ifade etmektedirler.[306] Fakat Ebû Yûsuf, gerek hayvanların gerek canlı cansız varlıkların nafakasının temini için hâkimin hukukî zorunluluk getirebileceğini söylemektedir.[307]

---

[298] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 24.
[299] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 387.
[300] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 25.
[301] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 182.
[302] Şemsüddîn Muhammed İbn Ahmed el-Hatîp eş-Şirbînî eş-Şâfiî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc**, 6 c., 1. bsk., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, y.y., 1994, C: V, s. 162.
[303] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 182; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 162.
[304] Şemsüddîn Muhammed İbn Ebî Abbâs Şihâbüddîn er-Remlî, **Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc**, 8 c., Dârü'l-Fikr, Beyrut 1984, C: VII, s. 241.
[305] Ebû İshak eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C: III, s. 164.
[306] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr**, C: IV, s. 426.
[307] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 295.

Fakihler, ayet[308] ve hadislerden[309] yola çıkarak cansız malların devamlılığını sağlayan her türlü bakımı, bağ bahçenin ekilip biçilmesini gerekli kılan şeylerin teminini sağlamak için cansız varlıkların nafakasını gerekli görmüşlerdir.[310] Cansız malların nafaka sorumluluğu, sahip olana veya menfaatini elinde bulundurana aittir.[311] Kamu mallarından devlet, müşterek mallardan ortaklar, münferit mallardan ise şahıslar nafaka ile sorumludur.[312] Müşterek mallarda taraflar, nafaka temininde sorun yaşarlar ise yargıya intikal etme hakkına sahiptirler.[313] Münferit olarak bir mala sahip olan kişiler, cansız varlıkların nafakasının temini için zorlanamazlar.[314] Sadece emri bil ma'ruf açısından, iyilik tavsiye edilir.[315] Zâhirîler'e göre bu kimseler nafaka ile sorumlu tutulur.[316] Çünkü ayetteki bozgunculuk[317] kavramına gireceğini düşünürler.

Türkçe'de hısım kelimesi, *"evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler"*[318] anlamında kullanılmaktadır. Fıkıh sözlüklerinde hısımlık, yakınlık anlamında karabet kelimesi ile tanımlanmaktadır.[319]

Hanefîler, amca çocukları, teyze çocukları için nafaka sorumluluğunun olmadığı görüşündedirler.[320] Bu nedenle Hanefîler'e göre, usul, fürû ve mahrem olanlar arasında karşılıklı nafaka sorumluluğu bulunmaktadır.[321] Hanbelîler, birbirlerine mirasçı olabilecek kimselerin hısımlık nafakasına dâhil olduklarını söylemişlerdir.[322] Şâfiîler,

---

[308] Bkz. Bakara, 2/205.
[309] Bkz. Muhammed İbn Îsâ İbn Sevre İbn Mûsâ İbn Dahhâk et-Tirmizî Ebû Îsâ, **Süneni et-Tirmizî**, 5 c., 2. bsk., Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafâ Albânî el-Halebî, Mısır 1975, Ahkâm, 38.
[310] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: III, s. 356; Ebû Bekr Ahmed İbn Amr İbn Müheyr el-Hassâf eş-Şeybânî, **Kitâbu'n-Nafakât**, Dârü's-Selefiyye, Hindistan 2004, s. 36.
[311] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: IV, s. 238.
[312] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 286.
[313] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: IV, s. 428.
[314] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 427.
[315] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 40.
[316] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: IX, s. 265.
[317] Bkz. Bakara, 2/205.
[318] https://sozluk.gov.tr/. 28.02.2021.
[319] Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 291.
[320] Muhammed Emin İbn Âbidîn, (Çevr. Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Mehmet Gayretli), *Usûl ve Fürûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme*, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya 2009, Sayı; 13, s. 443.
[321] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 30, 31.
[322] Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ**, C: V, s. 481.

usul-fürûu esas alırlarken[323] Mâlikîler ise daha dar anlamda ebeveyn ve çocuklar arasında hısımlık nafakasına hükmetmişlerdir.[324]

Erkek çocukların nafakası, ergen olana kadar çocuğun mülkü yoksa baba ve usule ait olup, mal varlığının olması halinde kendi mülkünden karşılanır.[325] Ergen olduktan sonra erkek çocuğun ehliyet ârızaları gibi durumları varsa veya çalışma imkânına sahip değilse, nafaka usule aittir. Kız çocuklarının nafakası, zengin olsa bile evlenene kadar usule ve hısımlara aittir.[326]

4.2.3. Nafakanın Kapsamı ve Miktarı

Nafakanın tanımından anlaşılacağı üzere erkeğin üzerine borç olan[327] ve kadının hayatiyetini sürdürebilmesi için gerekli olan harcamalar,[328] nafakanın kapsamını oluşturmaktadır.[329] Bu kapsam sadece eşler arası değil diğer nafaka çeşitleri için de geçerlidir.[330] Ancak bu çalışma daha çok eşler arası nafakaya değindiğinden, nafakanın kapsam ve miktarı konusunda eşler arasındaki nafakayı esas alacaktır.

Klasik eserlerde nafakanın kapsamı; yiyecek, giyecek, barınma (ev), hizmetçi olarak geçmektedir.[331] Daha sonraki nafaka ile ilgili çalışmalarda nafakanın kapsamının sağlık, eğitim, iletişim gibi giderlerle genişletildiği görülmektedir.[332]

Hanefîler, yiyecek nafakasının miktarını ayetlerden[333] yola çıkarak, kocanın durumu ile örfün esas alınacağını söylemişlerdir.[334] Hanefî fıkıhçılarından Hassâf, nafakanın miktarı konusunda tarafların her ikisinin de dikkate alınması gerektiğini

---

[323] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 183.
[324] Muhammed İbn Abdillâh el-Haraşî el-Mâlikî Ebû Abdillâh, **Şerhu Muhtasar Halil li'l-Haraşî**, 8 c., Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y., C: IV, s. 202.
[325] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 10.
[326] Haraşî, **Şerhu Muhtasar**, C: IV, s. 204.
[327] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 195.
[328] İbn Hazm, **el-Muhallâ,** C: X, s. 88; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i',** C: IV s. 19.
[329] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 282; Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188.
[330] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 12.
[331] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 572; İbrâhîm İbn Muhammed İbn İbrâhîm el-Halebî, **Mülteka'l-Ebhur**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 1998, s. 177.
[332] Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, s. 136; Lütfiye Akgül, "*İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı*", s. 22.
[333] Bkz. Bakara, 2/236; Talak, 65/7.
[334] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V s. 182; Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 6.

söylemektedir.[335] Zamanla erkeğin durumunda değişiklik olursa, kadına verilen nafakanın miktarında da değişiklik olmaktadır.[336] Erkeğin fakir olması durumunda, kadının nafakası örfe göre belirlenmektedir.[337] Şâfiîler, erkeğin durumunu üçe ayırarak zengin olana iki müd, orta halli olana bir buçuk müd, fakir olana ise bir müd gerektiğini söylemişlerdir.[338] Hanbelî ve Mâlikîler, nafakanın miktarında kadının, erkeğin ve örfün durumunu esas alma yoluna gitmişlerdir. Taraflar zengin ise zengin nafakası, fakir ise fakir nafakası, her iki tarafın durumu farklı ise, ortalama nafakayı esas almışlardır.[339]

Nafakanın kapsamını belirleyen en temel husus örftür.[340] Fakat günümüzde toplumların birbirine karışması ile örfî olarak nafaka belirlemek biraz zorlaşmaktadır. Şâfiîler'e göre tarafların beraber yaşadığı yerdeki örf ne ise ona itibar edilmelidir.[341] Bu da mümkün olmadığı zaman örf ve tarafların durumu değerlendirilerek uygun bir nafaka takdir edilmelidir.[342]

Evde bulunan yiyeceğin hazırlanmasında kadının, herhangi bir ücret talep etmesi doğru değildir. Kadının, örfî teamüldeki iş gücünü aşmayacak şekilde yiyecekleri hazırlamak için ücret talep etmesi caiz değildir.[343] Hanefîler'in bu konudaki delilleri, Rasûlullah'ın (sav), Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya olan nasihatidir.[344] Aynı şekilde Hanefîler, kadının evlenerek, mutat olan ev işlerini yapmaya razı olduğunu söylemişlerdir.[345] Fakat günümüzde kadınlar, evlilik rollerini bu şekilde görmemektedirler. Ev işlerinin sadece kadına ait olduğu algısı hâlâ var olmakla beraber bazı kadınların, erkeklerin de ev işlerinde sorumluluğu olduğunu iddia ettikleri görülmektedir. Bu sorun daha çok çalışan kadının olduğu evliliklerde meydana

---

[335] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[336] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 182.
[337] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[338] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 152.
[339] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid,** C: III, s. 77; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 196.
[340] Haraşî, **Şerhu Muhtasar**, C: IV, s. 183.
[341] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 153.
[342] Haraşî, **Şerhu Muhtasar** C: IV, s. 184.
[343] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[344] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24; Abdurrahman Akbaş, *"Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın Evliliği (Mutlu Yuva Mutlu Beraberlik)"*, **Diyanet Aylık Dergisi**, Ankara 2005, Sayı: 171, s. 26; Ayrıca Bkz. Ebû Dâvûd Süleymân İbn el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, **Süneni Ebî Dâvûd**, 7 c., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, y.y., 2009, Harâc ve İmâra ve'l-Fey, 20.
[345] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.

gelmektedir. Aynı şekilde kocasının işinde çalışan kadınlarda da bu algı bulunmaktadır. Bu nedenle burada her iki tarafın çalıştığı ailelerde veya kadının, kocasının işinde çalışması neticesinde kadına yüklenen ekstra sorumluluk sorunu ortaya çıkmaktadır.

Hizmetçinin nafaka kapsamında olup olmaması örf ile alakalıdır. Kadının evlenmeden önce bir hizmetçisi varsa, hizmetçi gideri nafakaya dâhildir.[346] Ancak hem örfî olarak ve hem de evlenmeden önce hizmetçi yoksa hizmetçi gideri nafakaya dâhil değildir.[347] Hizmetçinin nafakası yiyecek, giyecek ve yatacak yer temininin sağlanmasıdır.[348] Günümüzde iki türlü uygulama bulunmaktadır. Bunların birincisi, hizmetçinin belli sürede işverenin ya evinde ya da özel müştemilatta kalmasıdır. Diğer bir uygulama mesai kavramına göre ücret karşılığı çalışılmasıdır.

Giyeceğin kapsamı, örf esas alınarak belirlenmekle beraber dinî kurallara uygunluğu da dikkate alınmaktadır.[349] Bununla beraber mevsimsel sorunları önleyici, vücudu kapatabilecek uzunlukta olması ve dış tesirlerden koruyacak elbise, nafaka kapsamındadır.[350] Bunlar örneklendirilecek olunursa eşarp, mevsime göre mont, kazak, gömlek, etek, ayakkabı gibi eşyalar sayılabilir.[351] Kadına alınan giyim eşyaları yanında ev eşyalarının da nafakaya dâhil olduğu görülmektedir.[352] Bu eşyaların nafakadan sayılması örf ve dinî esaslar çerçevesine göre belirlenmektedir.[353] Giyeceğin kapsamı konusunda erkeğin durumuna değil örfe bakılır.[354] Bu sayede her iki tarafın mağdur olması önlenmeye çalışılmaktadır. Bununla beraber kocanın durumunun iyi olması halinde, alınan elbiselerin kadına yetebilecek durumda olması giyeceğin kapsamını belirlemektedir.[355] Tarafların durumu ve örfün gerekleri olan şeyler dikkate alınarak bir belirleme yoluna gidilebilir.

---

[346] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 388.
[347] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 485.
[348] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 485.
[349] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 18.
[350] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V s. 182.
[351] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 17.
[352] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 158.
[353] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: IV, s. 192; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 23.
[354] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[355] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.

Hanefîler ve Şâfiîler evin kapsamını; erkeğe göre değil, kadının beğenmesi ve kadına uygun olmasını esas alarak kadına göre değerlendirmişlerdir.[356] Evin mülkiyetinin önemi yoktur. Kiralık bir ev veya herhangi bir ücret vermeden oturulmasına izin verilmiş ev olması, mesken olmasına engel değildir.[357] Aynı şekilde ev kadına ait ise ve kadın evin kirasını istiyorsa, o zaman erkek, kadına evin kirasını ödemek zorundadır.[358] Kadın, eve yerleştikten sonra mesken hakkı düşmektedir. Çünkü nafaka hakkını elde etmiş ve kullanmıştır.[359] Evde kadının izni olmadan, erkeğin ailesinden kimsenin olmaması gerekmektedir.[360] Burada önemli olan kadına ait odanın olması ve diğer oturacak kimselerin kadına kötü muamele etmesine engel olunmasıdır.[361] Geçmiş zamanda evleri ayrıştırma imkânı olmadığından birkaç akraba ile beraber kalınabiliyordu. Ancak günümüzde ayrı evlerin olması veya erkek anne babasının yanında yaşayacak ise de kadına ait rahat bir mekânın olması gerekmektedir. Aksi takdirde, kadın kendine ait ayrı bir ev talep edebilir.[362]

Şâfiîler'e göre tedavi amaçlı olan doktor masrafı nafakadan sayılmamaktadır. Bununla beraber kadın, hastalığı süresince diğer nafakalarını almaya devam eder.[363] Hanefîler'de, bu konuda iki farklı görüş olsa da referans alınan görüş erkeğin tedavi ücretini karşılamasıdır.[364]

Koca, hanımına nafakasını aynî veya nakdî olarak ulaştırıyor ve kadın nafakayı elde edip, kullanabiliyorsa nafakanın tekrardan belirlenmesine gerek yoktur.[365] Koca, nafakayı ulaştırmıyor, nafaka kadına yetmiyor veya herhangi bir anlaşmazlık oluyorsa, mahkeme nafaka belirleme yetkisine sahiptir.[366] Bu belirleme yine örfe göre yapılmaktadır.[367] Şâfiîler'e göre kadının nafakasını nakdî olarak istemesi caizdir.

---

[356] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: IV, s. 397, 398; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 160.
[357] Remlî, **Nihâyetü'l-Muhtâc**, C: VII, s. 197.
[358] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 450; Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Aile İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul 2016, s.240.
[359] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 160.
[360] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 289.
[361] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 600.
[362] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 8; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 450.
[363] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 159.
[364] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 451.
[365] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 181.
[366] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 389, 391.
[367] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 181.

Fakat kendisine aynî olarak verilen nafakaya karşılık başka bir ayn ile değiştirmeyi istemesi caiz değildir.[368] Kadın, nafakayı elde edip mülkiyetine aldıktan sonra nafaka üzerinde mal ayrılığı rejimi açısından tasarruf ve yönetim hakkı elde etmiş olmaktadır. Bu nedenle kocası veya bir başkası nafaka üzerinde herhangi bir şekilde söz sahibi değildir.[369]

Koca, fakir olduğunu iddia ederse, Hanefîler'den bazıları, erkeğin yemin etmesi halinde itibarın erkeğin sözüne, bazılarına göre ise, kadının yemin etmesi halinde itibarın kadının sözüne göre olacağını söylemektedirler.[370] Buradaki temel amaç, tarafların mağdur olmamasıdır. Günümüzde mal varlığının tespiti neticesinde hâkimin, erkeğin zenginliğinin tespiti halinde zengin nafakasına, fakirliğinin tespiti halinde ise, fakir nafakasına hükmetmesi gerekir. Bu mümkün olmadığı zaman bilirkişi tarafından gerekli araştırma yapılarak, bir karara varılır. Bu da mümkün olmazsa, itibarın örf ekseninde belirlenmesi icap eder. Örflerin farklı olması durumunda ise, Şâfiîler'e göre nafakanın belirlenmesi nerede yaşanıyorsa oranın örfü esas alınarak yapılmaktadır.[371]

4.2.4. Nafakanın Kesildiği Durumlar

Kadın ve erkeğin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları vardır. Sorumlulukların yerine getirilmediği zaman, hukuk belirli müeyyidelerle karşı tarafın hakkını korumak için birtakım önlemler alır.[372] Kadın, nikâhın gereklerini yerine getirdiğinde koca buna karşılık nafaka sorumluluğunu yerine getirmelidir.[373] Bu sorumluluktan kaçınması halinde hukuk gerekli yaptırımlarla kadının hakkını korumak için önlemler almaktadır. Örneğin koca, nafakayı ödemediği zaman, kocanın malvarlığından belirli malların satılması ile kadının nafakası temin edilir.[374] Aynı şekilde koca nafakasını tam verdiği halde kadın, nikâhın gereklerinden olan sorumlulukları yerine getirmediği zaman, hukuk erkeğin hakkını korumak için birtakım önlemler alır. Bu önlemlerden birisi de

[368] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 154.
[369] Haraşî, **Şerhu Muhtasar** C: IV, s. 189.
[370] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[371] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 153.
[372] Lütfiye Akgül, "*İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı*", s. 22.
[373] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 378.
[374] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 189.

nafakanın kesilmesidir.[375] Nafakanın kesilmesi, sorumluluğun yerine getirilmemesinin süresine göre ya devamlı ya da geçici olur.[376] Bu nedenle bu başlık geçici nafaka kesintisi ve devamlı nafaka kesinti (nafakanın son bulması) olarak iki başlıkta ele alınacaktır.

Nafakanın kesilmesi mal ayrılığı rejiminde elde edilmemiş hak üzerinde mülkiyet kurulup kurulmaması açısından önemlidir. Malların tasfiyesinde kadının kesilen nafakayı istemesi mümkün olmayacaktır. Mülkiyete konu olmayan malın tasfiyesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle nafakanın kesilmesi mülk edinme açısından önemli olup, malın tasfiyesi açısından kolaylık sağlayacaktır.

4.2.4.1. Geçici nafaka kesintisi

Nafaka, nikâh ile başlar.[377] Nikâh akdinin devamını sağlayan bağların kopması ile de nafaka sona erer.[378] Kadının, nafakayı hak edebilmesi için sahih nikâh gerekmektedir.[379] Sahih nikâh ile taraflar bütün hakları elde etmektedirler.[380] Bâtıl nikâh, hüküm açısından bir karşılığı bulunmayan ve hukukî açıdan yokmuş gibi tasavvur edilen nikâhtır.[381] Hiçbir şekilde hak ve sorumluluk doğurmaz.[382] Fâsit nikâh, gerekli şartları taşımayıp bazı hukukî sonuçları olan nikâhtır.[383] Cumhur, bâtıl ve fâsit nikâhın aynı olduğunu ve hüküm açısından ise herhangi bir hak doğurmadığını söyler.[384] Hanefîler'in ayrımında ise fâsit nikâh, gerekli düzenlemelerin yapılmasının ardından hüküm açısından taraflara bazı hak ve sorumluluklar yüklemektedir.[385]

---

[375] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5.
[376] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 82.
[377] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 16.
[378] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 201; Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 403.
[379] Zâhirî, **el-Muhallâ**, C: X, s. 88; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i',** C: IV s. 19.
[380] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 33; Karaman, **Aile İlmihali**, s. 121; Atar, *"Nikâh"*, **DİA**, C: XXXIII, s. 117.
[381] Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 456.
[382] Karaman, **Aile İlmihali**, s. 121; Atar, *"Nikâh"*, **DİA**, C: XXXIII, s. 117.
[383] Karaman, **Aile İlmihali**, s. 126; Atar, *"Nikâh"*, **DİA**, C: XXXIII, s. 117.
[384] H. Yunus Apaydın, *"Fesad"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1995, C: XII, s. 417.
[385] Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali,** Erkam Yayınları, İstanbul 2016, s. 218.

Kadın, nikâh kıyılıp her ne kadar fizikî temas olmasa da erkeğin evinde bulunması durumunda nafakayı almaya hak kazanmaktadır.[386] Ancak kadın, nikâhlı olsa bile eğer henüz kocasının evine yerleşmemiş ve fizikî temasın mümkün olmaması durumunda ise nafakayı almaya hak kazanamamaktadır. Bu, daha çok cinsel yeterliliğe sahip olmayanlar içindir.[387]

İnsan, hayatının tamamını sağlıklı geçiremeyebilir. Kadınların hayatlarında bazen geçici hastalık bazen de daimî hastalıklar meydana gelebilir. Hasta kadının, nafakayı hak etmesinin en temel noktası onun kendinden kaynaklı sorumluluklarını ihmal edecek bir durumun olmamasıdır. Tam tersi kocasının isteğini reddetmesi veya onunla aynı evde yaşamayı reddetmesi nafakanın düşmesine sebep olmaktadır. Burada asıl olan nafakayı hak edecek fizikî temasın, eğer fizikî temas mümkün değilse, kocasının evinde bulunması gerekmektedir.[388]

Kadının, başkası tarafından kocası ile aynı evde olmasına mâni olunması, nafakanın geçici olarak düşülmesine sebep olur.[389] Genel itibariyle bunlar; kadının hapsedilmesi ve başkaları tarafından alıkonulmasıdır. Kadın, kendi borcundan dolayı hapse düşmüş ise, nafaka hakkı düşer.[390] Hapse atılması onu kocasından uzaklaştıracağı ve kocasına karşı sorumluluklarını yerine getiremeyeceği için nafaka alması gerekli görülmemiştir.[391] Nafaka, sorumlulukların yerine getirilmesi ile verilen bir ücrettir. Bu sorumluluklar yerine getirilmediği zaman ücretin verilmemesi gerekmektedir.[392] Kadın evlenmeden önce kocasına borçlanmış ise, koca evlendikten sonra kadından borcunu isteyip, kadın da borcu ödeyemeyecek durumda olursa, kadının hapse girmesi halinde koca hakkını kaybetmiştir. Burada kadın, kendini kocasına teslim etmişken buna engel olan koca olduğu için kadın nafakasını almaya devam eder.[393] Fakat kadın, kocasından alacağı borca karşılık kocasını hapse attırırsa, kadın kocaya karşı

[386] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5.
[387] Seyyid Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut 1977, C: II, s. 171.
[388] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 286; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 19; Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5.
[389] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5.
[390] Ahmed İbn Muhammed İbn Ahmed İbn Cafer Ebü'l-Hüseyn el-Kudûrî, **Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-Fıkhi'l-Hanefî**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 1997, s. 172.
[391] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 286.
[392] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 385.
[393] Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 172.

sorumluluklarını yerine getiremeyeceğinden ve bu engel de kendisinden kaynaklandığından nafakası düşer.[394] Kocanın durumu iyi olduğu halde borcunu ödemezse, o zaman engel kocadan olduğu için kadın nafaka almaya devam eder.[395]

Borç, kadının iradesindeyken, zorla hapse atılması kadının kendi iradesinden kaynaklanmamaktadır. Bu nedenle Mâlikîler, kadının nafaka almaya devam edebileceğini söylemektedirler.[396] Hanefîler, nafakayı sorumluluğa karşı verilen bir ücret olarak düşündükleri için kadının sorumluluğunu yerine getirmediğinden dolayı nafakanın gerekmeyeceğini söylemektedirler.[397]

Evlilik hayatı, taraflar arasındaki sevgi ile devamını sağlar. Hukuk, evliliğin devamını bozacak bir takım hal ve davranışları düzenleyerek, evliliğin devamını sağlamak ister. Evlilik hayatını bozan ve nafakanın geçici olarak kesildiği durumlardan biri ise, taraflardan birisinin diğer eşe karşı isyan içerisinde olmasıdır.

İsyan, şayet erkek tarafından olursa, nâşiz denilmektedir. Kadın tarafından olursa, nâşize olarak isimlendirilmektedir. Bu eylem için nüşûz kelimesi kullanılmaktadır.[398] Nüşûz; sözlüklerde ayağa kalkmak, geçimsiz davranmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[399] Bazı kaynaklarda nüşûz, güven istismarı olarak tanımlandığı görülmektedir.[400] Bu kavram doğru olarak görülse bile nüşûz kavramını açıklama açısından yetersizdir. Her iki taraf açısından düşünüldüğünde sorumluluğunun yerine getirilmemesi güvensizlikten olmayıp, farklı sebeplerden dolayı da olabilir. Burada nüşûza, sorumluluğun yerine getirilmesindeki ihmalkârlık veya isyankârlık denilmesi daha doğru olur.[401]

---

[394] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 578.
[395] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 20.
[396] Ebû Bekr Muhammed İbn Abdullâh İbn Yûnus et-Temîmî es-Sıkıllî, **el-Câmi' li-Mesâ'ili'l-Müdevvene**, 24 c., Dârü'l-Fikr, y.y., 2014, C: 9, s. 286; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7365.
[397] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 578.
[398] Hacı Mehmet Günay, *"Nüşûz",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2007, C: XXXIII, s. 303.
[399] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: V, s. 418.
[400] Hamiyet Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)**, Konya 2010, s. 41.
[401] Günay, *"Nüşûz",* **DİA** C: XXXIII, s. 303.

Nâşize olan kadına verilecek cezalar kaynaklarda işlenmiştir. Her bir farklı nüşûz olayına farklı ceza verilmektedir.[402] Bu çalışmada nüşûzün ekonomik yönü ele alındığı için bu cezalar zikredilmeyecektir. Cumhur kadının nüşûzünün, nafakasının kesilmesine sebep olduğu görüşündedir.[403] Hangi durumlar nüşûz sayılacağı konusunda ise cumhur fikir ayrılığı içindedir.[404] Kadın, nüşûzden vazgeçerse nafaka almaya tekrardan hak kazanır.[405] Zâhirîler, nâşize kadının nafakasının kesilmeyeceği görüşündedirler. Onlara göre delil getirilen ayetin[406] nâşize veya nâşize olmayan ayrımına gidilmediğini, ayetin genel olduğunu ifade etmektedirler.[407] Her ne kadar ayette böyle bir ayrım olmasa da nafakanın veriliş amacı bir sorumluluğun yerine getirilmesine karşılıktır.[408] Nasıl ki mehir, nikâha karşılık veriliyorsa, nafaka da ev içerisinde bulunan sorumluluklara karşılık verilmektedir. Bu sorumluluk yerine getirilmediğinde nafaka verilecek denilirse, bu erkek için artı bir külfet ve zulüm olur.[409] Hukuk, her iki tarafın hakkını korumakla sorumlu olduğu için burada böyle bir ayrım yoluna gidilmiştir.

Nüşûz sayılan davranışların en önemlilerinin birkaç başlık altında toplanması mümkündür. Bunların birincisi, herhangi bir hastalık veya rahatsızlık yoksa keyfi olarak kadın, kocasının cinsel birliktelik teklifini reddetmesi durumunda kadının nafakasının kesilmesidir.[410] Kadın, kocanın evinde kocasının teklifine karşı olumsuz cevap veriyorsa, nafakası düşmez.[411] Burada erkek birlikteliği gerçekleştirebilecek zemine sahiptir.[412] Şafiîler'e göre erkeğin cinsel birliktelik teklifine kadının mazeretsiz olarak olumsuz cevap vermesi nüşûz sayılacağından nafakası düşmektedir. Kadın, bu nüşûzü ev içerisinde günün belli vaktinde de yapmış olsa, nafaka hakkı düşmektedir.[413] Ev içerisinde kadının cinsel birlikteliğe olumsuz cevap vermesi halinde nafakanın

---

[402] Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 42.
[403] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 286; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 236.
[404] Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 43.
[405] İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 237.
[406] Bkz. Şura, 42/40.
[407] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: IX, s. 249.
[408] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 573.
[409] Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 44.
[410] Ebü'l-Hasan Alî İbn Muhammed İbn Muhammed İbn Habîb el-Basrî el-Bağdâdî eş-Şehîr bi'l-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, 19 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, C: IX, s. 597.
[411] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 186.
[412] Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 35.
[413] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 168.

düşmesi hukukî gerekliliktir. Aksi takdirde erkeğin farklı yollara başvurması evliliğin devamı ve aile ilişkilerinin zarara uğramasına sebebiyet verebilmektedir. Aynı şekilde kadın, sorumluluğunu yerine getirmeyerek, kocasının isteğini reddetmesi kendi iradesi ile gerçekleşmiş olmaktadır.

Şer'î ve örfî bir gerekçe olmaksızın,[414] kadının izinsiz evden çıkması veya kocanın evine dönmemesi nafakanın kesilmesine sebeptir.[415] Kadın, kocanın kabul etmemesine rağmen iş hayatına katılırsa nafakası kesilir.[416] İbn Âbidîn, hangi iş olursa olsun kocanın hakkını düşürecek, kocayı zarara uğratacak ve kadının dışarı çıkmasına sebep olacak her işin engellenmesini gerekli görmektedir. Fakat bu durumlar yoksa kadının iş yapmasına engel olunmaması gerektiğini düşünmektedir.[417] Nikâhtan önce çalışmaya devam edeceğine yönelik şart koşulmuş ve koca nikâhtan sonra kadının çalışmasına razı olmamışsa nafaka düşer.[418] Hanbelîler, şartın geçerli olduğunu ve bu nedenle de nafakanın düşmediğini söylerler.[419]

Kadın mâruf ölçülerde kendi veya evin ihtiyaçları için dışarı çıkmasından dolayı nafakası kesilmemektedir.[420] Ancak kadın mâruf ölçüyü aşarsa, nafaka kesilir. Mesela kocası izin vermediği halde ev haricinde ticaretle uğraşması gibi hususlar nafakanın kesilmesine neden olur.[421]

Kadın, farz ve vacip olan ibadetleri yerine getirirken, kocasına karşı sorumlulukları aksatmasından dolayı nafakası kesilmez. İbadetler nafile türünden ise, kocasının izni varsa nafaka kesilmez. Ancak kocasının izni yoksa kadın buna rağmen nafile ibadetle meşgul olursa, nafakası kesilir.[422] Kadın yanında kocası ile hacca giderse, nafakası kesilmez.[423] Ancak Hanefîler'e göre kadın, hac için kocasından izin almış olsa da

[414] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 81; Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 45.
[415] Haraşî, **Şerhu Muhtasar,** C: IV, s. 7
[416] Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 172.
[417] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 603.
[418] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7378.
[419] Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 206; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7379.
[420] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 153.
[421] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 81.
[422] Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 173; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 238.
[423] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 286.

kocası yanında olmadığı için nafakası kesilir.[424] Haccın farz olmasının sebebi zenginlik ve istitâattir.[425] Kadın, kocasının izni de olsa hac görevi için yolculuğa çıktığında evlilikten doğan bazı sorumlulukları aksatmış olacaktır. Bu nedenle kadının nafaka hakkı düşmektedir. Hakkını elde edebilmesi için sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Sorumluluk yoksa nafaka da olmayacaktır.[426]

Kadının nüşûz olan hareketi, hukukî bir gerekçeye dayanıyorsa nafaka almaya devam eder.[427] Muaccel olan mehrin verilmemesi gibi birtakım haklarına veya kocanın sorumluluklarını yerine getirmeyişine karşılık nüşûz hareketinden dolayı nafakası düşmez. Mehrin, mehr-i müeccel olması durumda kadın, nüşûz hareketine girişirse nafakası kesilir.[428]

Nafaka, kadının nüşûzünden dolayı geçici süreyle kesilmektedir. Bu nedenle kadın, nüşûzünden vazgeçerse nafaka almaya devam eder.[429] Koca evde olup, kadın da nüşûzden dönerek kocanın evine geldiğinde nafaka almaya devam eder.[430] Hanbelîler'e göre ise, kocanın uzakta olması nedeniyle kadın nafaka almaya devam edemez. Ancak kocaya mektup yazılır ve koca bundan haberdar edilirse, kadın nafaka almaya tekrar başlamaktadır.[431]

4.2.4.2. Nafakanın son bulması

Nafaka, nikâhın varlığı ve nikâh sürecindeki sorumlulukların yerine getirilmesi ile devam eden ekonomik bir haktır.[432] Bu nedenle nikâhın varlığını kaldıran hususlar aynı zamanda nafaka sorumluluğunu da kaldırmış olur.[433] Nikâh devam ettiği süre zarfında tarafların sorumluluklarını aksatması ya da yerine getirmemesi nafakayı ya

[424] Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik**, C: III, s. 52.
[425] Bkz. Âli İmrân, 3/97.
[426] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 16.
[427] Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik,** C: III, s. 53.
[428] Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 46.
[429] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5.
[430] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 286.
[431] Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: V, s. 473.
[432] İbn Hazm, **el-Muhallâ,** C: X, s. 88; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i',** C: IV s. 19.
[433] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 288.

geçici olarak askıya alır ya da son bulmasına neden olur. Bu başlık altında nafakanın son bulmasına sebep olan hususlar ele alınmaya çalışılacaktır.

Nikâhın bâtıl olması nafaka sorumluluğunu ortadan kaldırır.[434] Bâtıl nikâh ile kurulan ilişkide kadın, nafaka almaya hak kazanamaz.[435] Nafaka, nikâh ile başlar ve tarafların aynı mekânda yaşamaları ile devam eder.[436] Hukukî geçerliliği olmayan hiçbir akit, hak tahakkuku gerçekleştiremez.

Nikâhın varlığını ortadan kaldıran bir diğer sebep ölümdür.[437] Taraflardan birinin vefat etmesi ile nafaka sorumluluğu kalkar.[438] Erkeğin vefat etmesi durumunda kadın ölüm iddeti bekler. Bu zaman zarfında kadın, iddet nafakası alamaz.[439] Kadının ölmesi durumunda kocanın üzerinden nafaka sorumluluğu kalkmaktadır.[440] Ölen kadının kefen masrafı kocasına aittir.[441] İmam Muhammed ise, kadının malı yoksa kefen masrafının kocasına ait olacağı görüşündedir.[442]

Koca ölmeden önce hanımı ile anlaşmış veya hâkim kadın için bir nafaka tayin etmiş ise, koca öldüğü zaman nafakanın ifası kocanın terekesinden yapılır.[443] Bu hususların dışında kalan durumlarda kadının nafaka alma hakkı ortadan kalkmaktadır.[444] Kadının durumu kötü ise, geçimini kocasından kalan mirastan, miras yeterli gelmez ise ailesi tarafından hısımlık nafakası ile geçimini sağlar.[445] Ölen kocanın malından kadına nafaka hakkı verilmemektedir.[446] Bu mallar artık kocanın değil mirasçıların malıdır. Kadın, nafakayı sorumluluklarına karşılık nikâhlı olduğu kocasından alır. Koca

[434] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: VII, s. 188.
[435] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 16.
[436] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 3.
[437] Kudûrî, **Muhtasarü'l-Kudûrî**, s. 173.
[438] İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 202.
[439] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: III, s. 605; Acar, *"İddet"*, **DİA**, C: XXI, s. 469; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 283.
[440] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 288.
[441] Hüseyin Algül, H. Yunus Apaydın, Ali Bardakoğlu, vd., **İlmihal,** 2 c., 14. bsk., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, C: I, s. 360.
[442] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: I, s. 308.
[443] Abdurrahman İbn Muhammed İbn Süleymân Dâmâd Efendî, **Mecma'ul-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur**, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., C: I, s. 492.
[444] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 29.
[445] Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 53.
[446] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 395.

öldüğüne göre artık sorumlulukları yerine getirecek bir durum olmadığından ve koca da öldüğünden dolayı nafakaya hak kazanamaz.[447]

Nikâhın varlığını ortadan kaldıran diğer husus, boşanmadır. Erkek, kadını boşadığı zaman iddet süresi boyunca nafaka ile sorumludur.[448] İddet bittikten sonra İslâm hukukuna göre artık kadın nafaka alamaz.[449] Erkek, kadını ister ric'î ister bâin boşasın kadın iddet süresince nafaka ve mesken hakkını sürdürmeye devam etmektedir.[450] Eşi ölmüş kadına nafaka verilmemekle beraber kadının hamile olması halinde nafaka almaya devam etmektedir.[451]

Genel anlam itibari ile Müslüman bir kimsenin kendi isteği ile dinini değiştirmesini ifade eden irtidat,[452] nikâhın varlığını ortadan kaldıran hususlardan birisidir.[453] Nikâh engeli bulunan kimselerle kıyılan nikâhların hukukî olarak bozulma zorunluluğu olduğu gibi irtidat vuku bulması halinde de mevcut nikâhlar bozulmak zorundadır. Hanefîler'e göre zifaf olsun veya olmasın böyle bir nikâh sonlandırılmalıdır.[454] İrtidat eden kadının nikâhı düştüğü için nafaka hakkı da tamamen düşmüş olacaktır.[455] İrtidat edenin koca olması halinde iddet nafakası ödenmesi gerekmektedir.[456] Nikâhın düşmesi Hanefîler'e göre fesih sayılır.[457] Şâfiîler'e göre irtidat zifaftan sonra gerçekleşmiş ise, iddet bitince nikâh sonlanır.[458] Bu nedenle Şâfiîler'e göre de boşanma fesih sayılır.[459] Mâlikîler'den bir grup boşamanın talak, diğer grup ise boşamanın fesih olduğu görüşündedir.[460]

---

[447] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 29; Ayık, "*Eşin Nafakasını Düşüren Haller*", s. 53.
[448] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 8.
[449] Acar, *"İddet"*, **DİA**, C: XXI, s. 469.
[450] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 290.
[451] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 395.
[452] İrfan İnce, *"Ridde"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2008, C: XXXV, s. 88.
[453] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 283.
[454] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 49.
[455] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 409; İnce, *"Ridde"*, C: XXXV, s. 90; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 283.
[456] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 9.
[457] Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, s. 151.
[458] Şâfiî, **el-Üm**, C: V, s. 59.
[459] İnce, *"Ridde"*, **DİA**, C: XXXV, s. 90.
[460] Muhammed İbn Ahmed Arefe ed-Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-Kebîr**, 4 c., Dârü'l-Fikr, y.y., y.t., C: II, s. 269.

Kadının tekrar nafaka almaya hak kazanabilmesi için İslâm'a dönmesi gerekmektedir. Şâfiîler'e göre irtidat eden kadın iddet içinde İslâm'a dönerse nafaka hakkını tekrar elde eder.[461] Hanbelîler, Şâfiîler'e yakın görüş serdederek onlar da İslâm'a dönen mürted kadının nafakayı tekrar alacağını söylerler.[462] Hanefîler, irtidâdın nikâhı ortadan kaldırdığını düşünerek İslâm'a dönen kadının nafaka alabilmesi için yeniden nikâh kıyılmasını gerekli görürler.[463] Nafakayı hak etmek için sahih nikâh şarttır. İrtidat nikâhın varlığını kaldırdığından dolayı yeniden nafaka alabilmek için yeni nikâh şart koşulmuştur.[464]

İslâm'ı terk eden kadının nikâhı düşmüş olmasında mezheplerin farklı tasavvurları yoktur. Nikâhın ne zaman biteceği ve nafakaya ne zaman tekrar hak kazanabileceği üzerinde tartışılmıştır. Kadın kendi iradesi ile irtidat ederek, nikâhı sonlandırmıştır. Sonlanan nikâh üzerine erkeğin nafaka sorumlusu olması uygun görülmediği için Hanefîler'in görüşü daha isabetlidir. Diğer mezheplerin İslâm'a dönen kadının nafakayı almaya hak kazandığını söylemesi nikâhın düşmediği izlenimi vermektedir. İddet süresinde İslâm'a dönen kadının nafakayı almaya hak kazanması düşüncesinde olmak, nikâhın iddetten sonra biteceği görüşünden kaynaklanır. Hâlbuki nikâh kadın tarafından ve yeni nikâh ile dönüşü mümkün olacak şekilde bitirilmiştir. Ancak diğer yandan yeni nikâh kıyılması ile de erkeğe yeni bir mehir yükümlülüğü doğmaktadır. Bu ise kadının bu durumları istismar etmesine sebebiyet verebilir.

Nafaka, nikâh akdiyle başlayıp, kadının sorumluluklarını yerine getirdiği sürece devam eden bir haktır. Bu hak sorumluluk süresince ve parça parça ifa edilerek verilmektedir.[465] Bu nedenle kadının gelecek yılın nafakasından feragat etmesi mümkün değildir.[466] Geçmişe dönük feragat ise zaman aşımına uğramadığı sürece geçerlidir.[467] Aynı şekilde kocanın üzerine borç olarak yazılmış ise, ondan da feragat

[461] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: IV, s. 338.
[462] İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 237.
[463] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 17.
[464] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 49.
[465] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 393.
[466] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 474.
[467] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 282.

edebilir.[468] Bu durum, nafakanın sonlanması gibi gözükmese de borç düşürme açısından nafakanın sonlanması anlamına gelmektedir.[469]

4.2.5. Nafaka Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları

Nafaka, mal ayrılığının en önemli konularından birisidir. Evlilik hayatı boyunca ödenmesi gereken bir borç olmasından[470] dolayı, çiftler için önem arz etmektedir. Teori kısmını oluştururken, bazı sorunlar tespit edilmiştir. Bu bölümde ortaya çıkan sorunlara değinilmeye ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

İlk sorunun tanım olduğu görülmektedir. Aslında nafakanın kurumsallaşması ile nafakanın tanımı herkes tarafından kabul edilmiştir. Günümüzde Türkiye'de mer'î hukukun, özellikle iki bin ikiden sonra mülkiyet rejimini değiştirmesi[471] ile nafaka anlayışı özellikle mal ayrılığındaki nafaka tasavvuru da değişmiş bulunmaktadır. Mal ayrılığındaki nafaka anlayışının değişimi terimsel olmayıp, halk arasında olan yanlış anlaşılma sorunudur. Mer'î hukukta, boşanmadan sonra verilen nafaka ile İslâm'ın evlilik birlikteliğinde ve boşanma aşamasındaki iddet bekleme sırasında verilen nafaka[472] ile karıştırılmaktadır. Kadınların, İslâm'a göre nafakayı almalarının hak olduğunu düşünmeleri bu isim benzerliğinden dolayı anlam karmaşası çıkmaktadır. Tanımlamaya evlilik nafakası ya da eş nafakası gibi ibareler eklenerek, boşanmadan sonra verilen nafaka için ise iddet nafakası tabirini özenle kullanarak, bu karmaşanın önüne geçilecektir.

Klasik metinlerde, nelerin nafakaya dâhil olduğu kendi zamanlarına göre belirlenmiştir.[473] Bununla beraber, günümüzde birçok vasıta insanların günlük hayatına girmiş ve hayatın zorunlu parçası olmuştur. Bunlardan biri, sigorta meselesidir. Buna bağlı olarak, çalışmayan kadınların sigortalanması sorunu ortaya çıkmaktadır. Evli olan ve çalışmayan kadın, her ne kadar sağlık hizmetlerini kocası

---

[468] Döndüren, **Delilleriyle Aile İlmihali**, s. 244.
[469] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7363.
[470] İbn Hazm, **el-Muhallâ,** C: X, s. 88; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i',** C: IV s. 19.
[471] Nargül, *"Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüt"*, s. 292.
[472] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 18.
[473] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 572; Dâmad Efendi, **Mecma'ul-Enhur**, C: I, s. 173.

üzerinden almaya devam etse de[474] hatta koca öldüğünde eş durumundan dolayı maaş alabilse de günümüzde çalışmayan kadınların kocaları tarafından sigortalanıp sigortalanamayacağı ve bunun nafakaya dâhil edilmesi sorunu akla gelmektedir. Kadın, her ne kadar kocanın üzerinden sağlık hizmetleri alsa da bazen koca emekli olmadan vefat edebilmektedir. Kadının şartları tutmadığı durumda bu hizmetler kesintiye uğrayabilmektedir.[475]

Çağın değişmesiyle insanoğlunun hayatına giren telefon, internet, bilgisayar gibi vasıtaların nafakaya dâhil olup olmaması ayrı bir sorundur.[476] Çalışmayan kadın, zamanını evine, kocasına ayırdığı için bu vasıtaları bizzat kazanmaktan kendini imtina etmiş olacağından,[477] bu giderlerin kocaya ait olması nafakanın mantığı açısından daha makul görülmektedir. Ayrıca nafaka, kadının hayatiyetini sürdürebilmesi için gerekli olan harcamalar[478] olduğuna göre ev içerisinde hayatiyetini sürdürebilecek örfün gerektirdiği bazı ihtiyaçları giderecek hususlar nafakaya dâhil edilmiştir. Nafakanın kapsamına detaylı bir şekilde bakıldığında, ev işlerinin yapılabilmesi için gerekli olan eşyaların ve kişisel bakım için gerekli aletlerin temin edilmesinin kocaya ait olduğu[479] gibi telefon ve internet gibi unsurların da bu açıdan nafakaya dâhil edilmesi gerekmektedir.

Klasik kitaplarda geçen giyim ve yiyecek gibi nafaka unsurlarında kitap giderlerinin zikredilmediği görülmektedir. Günümüzde kitap, dergi ve gazete gibi giderler önemli bir meblağ tutmaktadır. Bu giderlerin her biri için olmasa bile belli oranda belli kitaplar için giderlerin kocaya ait olması öngörülmektedir. Kitap giderleri, eğitim giderleri anlamında değerlendirilmesi gereken giderlerdir. Kadın, ev işlerini daha iyi yapabilmek adına birtakım kurslara gitmeyi isterse, kursların konumuna göre giderleri

---

474 5510 SSG Kanunu, Md. 3/10.
475 5510 SSG Kanunu, Md. 10.
476 Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükelleftyetini Düşüren Haller"*, s. 136; Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı*", s. 22.
477 Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: V, s. 114; Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 3.
478 İbn Hazm, **el-Muhallâ,** C: X, s. 88; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i',** C: IV s. 19.
479 Muhammed İbn Alî İbn Muhammed el-Hisnî el-Maruf bi-Alâüddîn el-Haskefî, **ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhu Tenvîrü'l-Ebsâr ve Câmiu'l-Bihâr**, 1. bsk., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 2002, s. 259.

kocaya ait olmalıdır. Kadın, sorumluluklarını daha iyi yapabilmek için gerekli harcamayı yapabilmelidir.

Klasik kaynaklarda mesken ve ev ile alakalı olan şeylerin temin edilmesi sorumluluğunun kocaya ait olduğu görülmektedir.[480] Günümüzde elektrik, doğalgaz ve su gibi giderler ev hizmetlerinin devamı açısından zorunlu hale gelmiştir. Nafakanın kapsamına bakıldığında ev işlerinin yapılabilmesi için gerekli olan eşyaların temini kocaya ait olduğuna[481] göre elektrik, doğalgaz ve su gibi giderlerin de kocaya ait olması gerekmektedir.

Toplum olarak her kesimin kullandığı alet ve edevatlarının giderleri kocaya ait olması gerekmektedir. Elektrikli aletlerin veya beyaz eşyanın teminindeki sorumluluk, ev işlerinin yapılabilmesi için gerekli olup olmadığı ölçütünden yola çıkarak, tespit edilmelidir.[482]

Mülkiyet nafakası ile alakalı olarak, kadına ait olan canlı veya cansız varlıkların evlilikten sonra kime ait olacağı problemi ile karşılaşılmaktadır. Çalışmayan evli kadına ait olan hayvanın masrafı, teorik açıdan kadına ait olması gerekmektedir.[483] Ancak ortaya şöyle bir sorun çıkmaktadır. Kadın bir işte çalışmadığı için gelire sahip olamayacağı, bu durumda hayvanının nafakasını temin etmede zorlanacağı için hayvanın aç kalması gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Makul ölçülerde erkeğin bu nafakaya katılması tavsiye edilir.[484] Eğer hayvanın nafakası bu şekilde de temin edilemezse, satımına veya kesilip yenilebiliyorsa kesilmesine hükmedilebilir.[485] Kadın evlenmeden önce bir araca sahip ise, evlendikten sonra bu aracın masrafları teorik açıdan kadına aittir.[486]

---

[480] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 580; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 199.
[481] Haskefî, **ed-Dürrü'l-Muhtâr,** s. 259.
[482] Haskefî, **ed-Dürrü'l-Muhtâr** s. 259.
[483] Remlî, **Nihâyetü'l-Muhtâc**, C: VII, s. 241; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 286.
[484] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr**, C: IV, s. 426.
[485] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 295; Remlî, **Nihâyetü'l-Muhtâc,** C: VII, s. 242.
[486] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: IV, s. 238.

Hizmet sınıfı içerisinde dadı, şoför, bakıcı gibi meslek kolları yer almaktadır. Ev içerisindeki birtakım işleri yapan kimselere genel anlamda hizmetçi denilmektedir. İnsanoğlu hayatın büyük bölümünü sağlıklı yaşarken, bazen bu sağlıktan yoksun olarak da yaşayabilmektedir. Bu gibi durumlarda başkasının yardımına ihtiyaç duyabilmektedir. Aynı şekilde hayat yoğunluğu nedeniyle de bazı işlerini aksatacağından, o işlerin aksamaması için yine başkasının yardımına ihtiyaç duymaktadır.[487] Bu durumlarda kadına hizmetçi temin edilmesi kocaya gerekli olup, ücretini ödemekle sorumludur.[488] Kadının özel şoförü varsa, bunun masrafının kadına ait olması esastır. Burada, zaruri bir durum yoktur. Ancak kadının yaşam standardı ile kocanın yaşam standardı dikkate alınmalıdır. Koca zengin ise, bu durumda şoför veya aynı şekilde hizmetçi masrafı kocaya aittir. Ancak kadının herhangi bir sağlık sorunu olmayıp, kocanın durumu normal ise koca hizmetçi veya şoför almakla sorumlu değildir.[489]

Kadının ev işlerinden sorumlu, erkeğin dış işlerden sorumlu olması nedeniyle[490] erkek, kadından dış işlerle alakalı birtakım isteklerde bulunursa erkek, kadının yapmış olduğu yol masrafı gibi giderlerden sorumludur. Hanefîler'e göre kadın ev işlerini kendi görebiliyorsa hizmetçinin gerekmeyeceği fakat işlerin yoğun olması gibi sebeplerle yetiştiremiyorsa bir hizmetçinin temin edilmesi gerekmektedir.[491] Ebû Yûsuf, kadına iki hizmetçinin verilmesinin gerekli olduğunu söylerken hizmetçilerden birinin ev işini diğerinin ise ev dışı işleri yapmasını gerekçe göstermektedir.[492]

Kadının hısımlık nafakasından dolayı ailesine karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Kocasına karşı ise, çoğunluk hukukçulara göre evlilik nafakasından sorumlu değilken,[493] İbn Hazm'a göre kadın zengin ise, kocasına karşı nafaka sorumluluğu bulunmaktadır.[494] Ancak kadının kocası fakir ve borçları var ise bu durumda kadın,

---

[487] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 25.
[488] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 182; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 162.
[489] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V s. 182; Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 6; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[490] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24; Akbaş, *"Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın Evliliği (Mutlu Yuva Mutlu Beraberlik)"*, s. 26; Ayrıca Bkz. Ebû Dâvûd, Harâc ve İmâra ve'l-Fey, 20.
[491] Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 25.
[492] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 4.
[493] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 195.
[494] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: X, s. 90.

kocasına karşı hısımlık nafaka sorumlusu olur mu sorusu akla gelmektedir. Hısımlık nafakası, kan yoluyla sabit olan bir nafaka çeşidi olup,[495] usul-fürû ilişkisine bağlı olduğundan,[496] kadının kocasına karşı hısımlık nafaka sorumluluğu kurulması mümkün değildir.[497] Kadın, çoğunluk hukukçulara göre erkeğin nafakasını karşılamakla sorumlu değildir.[498] Bu nedenle kadın, kocasının ve anne babasının fakir olması durumunda ebeveynini önceleyecektir.

Mal ayrılığı rejimindeki problemlerin en önemlisi kadının çalışması problemidir. Bu problem, mer'î hukukta mal ayrılığı rejimi terk edilip, edinilmiş mallara katılma rejimine geçilmesine sebep olmuştur.[499] Bu çalışmada karşılaşılan iki problem üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bunlar; kadının, kocasının işinde çalışması ile kadının, kocasına ait olmayan başka bir iş yerinde çalışmasıdır.

Kadının, kocasının işinde çalışması durumunda emeğinin verilmediği görülmektedir. Özellikle tarım toplumlarında buna sıkça rastlanılmaktadır.[500] Kadının, kocasının ev işleri haricinde herhangi bir sorumluluğu yoktur. Rasûlullah'ın (sav) kızı Fâtıma ve Hz. Ali'ye olan tavsiyeleri[501] dikkate alındığında kadının sorumluluğu ev içi, erkeğin sorumluluğunun ev dışı işler olduğu anlaşılmaktadır.[502] Eğer kadın, kocasının dış işlerinde devamlı çalışıyorsa, çalıştığının karşılığını almalıdır. Aksi takdirde kadına hem ev işi sorumluluğu yüklemek hem de ev dışı işleri yüklemek hukuk mantığına uymamaktadır. Erkek ve kadın, ev işini ve dış işleri birlikte yapıyorlarsa, o zaman kadının bir ücret talep etmesi gerekmez. Bu durumda kadına iki sorumluluk değil her işten az bir sorumluluk yüklenmiş olunacaktır. Mesela lokanta sahibi olan bir adam, hanımını lokantada her gün sabahtan akşama kadar çalıştırmış olsa, kadının ücret talep etme hakkı vardır. Kadın, erkeğin yanında çalışmasaydı, erkek lokantaya başka işçi

---

[495] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 30.
[496] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 284.
[497] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 30, 31.
[498] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 195.
[499] Ülker Gürkan, *Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları*, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara 1981, Sayı: 1-4, C: XXX, s. 393, Nargül, *Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüt*, s. 296.
[500] Ülker, *Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları*, s. 393.
[501] https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=13516, 23.03.20.
[502] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24; Akbaş, *"Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın Evliliği (Mutlu Yuva Mutlu Beraberlik)"*, s. 26; Ayrıca Bkz. Ebû Dâvûd, Harâc ve İmâra ve'l-Fey, 20.

alacaktır. İşçinin yerine eşini çalıştırarak, eşi üzerinden para kazanmış olmaktadır. Bu da haksız kazanç olacağından doğru bir anlayış değildir. Her iki taraf hem lokantada çalışıp hem de ev işlerini beraber yapıyorlarsa, bu durumda kadına bir ücret gerekmeyecektir. Aynı durum tarlada çalışan kadınlar için de geçerlidir. Burada hataya düşülen nokta kişilerin eşlerinin kendi işlerinin bir parçası olup, ücretsiz çalışmalarının zorunlu olduğu düşüncesidir. Hâlbuki kadın, nasıl kendi mülkiyetinde tasarruf etme hakkına sahipse, zamanı tasarruf ve değerlendirme açısından da tasarruf etme hakkına sahiptir.[503] Kadın, kendi zamanını erkeğin evinde geçirmek üzere tasarruf hakkını kullanmıştır. Nafakanın verilme sebebi de kadının, kocasının evinde bulunmasıdır.[504] Kaynaklarda nafakanın veriliş amacı, kadının ihtibas edilmesi veya faydalanılmaya mukabil olması olup, dış işlerde çalışmasına karşılık olmadığı görülmektedir.[505] Bu nedenle kadının ev haricinde çalışması durumunda kocasının veya başkasının işinde çalışmasına karşılık ücret talep etme hakkı vardır.

İkinci sorun kadının, kocasına ait olmayan başka bir iş yerinde çalışmasıdır. İlk sorunun mağduru kadın iken ikinci sorunun mağduru kadın ve erkektir. Kadın, mülk edinme ve mülkünü tasarruf etme açısından sorun ile karşılaşırken, erkek nafaka zaviyesinden bu sorun ile karşılaşmaktadır. Klasik kaynaklardaki nüşûz meselesi erkeğin bu mağduriyetini giderdiği söylenebilir. Ancak kadının çalışması açısından ortada her iki taraf için ciddi bir sorun vardır. Kadının çalışması meselesi uzun bir mesele olduğu için değinilmeyecektir. Bu çalışmada kadın çalıştığında ne gibi sorunların oluştuğu ve bu sorunların çözümlerinin neler olabileceği üzerinden öneriler sunulacaktır.

Kadının çalışması eğer kocanın iznine bağlı olarak gerçekleşiyorsa, mülkiyet açısından sorun yoktur. Herkesin kazandığı kendine olacaktır. Anlaşma nasıl gerçekleştiyse ona uyulacaktır. Aynı şekilde koca nafaka vermekle de sorumlu olmaya devam edecektir.[506] Koca, izin vermediği halde kadın çalışır veya çalıştığında

---

[503] Şâfiî, **el-Üm**, C: VII, s. 164; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 7; Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 10; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 233; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 63; Muhammed Ebû Zehra, **el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-Akd fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye,** Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kâhira 1996, s. 296.

[504] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: V, s. 114.

[505] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 285. Mâverdî, **Hâvi'l-Kebîr**, C: XI, s. 415.

[506] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 169.

sorumlulukların aksatılmasına sebep olursa, mal ayrılığı rejimi ve nafaka sorumluluğu ilişkisinin kurulması sorunu ortaya çıkmaktadır. Kadının kendi malını çalıştırması veya harcaması açısından tasarruf hakkına sahiptir. Kimse bu tasarrufa mâni olamaz. Kadın, elinde bulunan malı istediği yerde harcayabilir.[507] Kadın, evlendikten sonra çalışabilmesi için kocasından izin almak zorundadır.[508] Kocanın izni olmadan evden çıkıp, dışarıda çalışması durumunda sorumluluklarını ihmal etmiyorsa, kadın tasarruf hakkını kullanmıştır. Ancak diğer yönden nüşûz sayılacak bir harekette bulunup, bir itaatsizlik söz konusu olduğu için[509] nafakanın durumu değişmektedir. Evli kadının malı ile alakalı tasarrufunun engellenmesi veya mal elde etme düşüncesine mâni olunması günümüzde kadın ile erkek arasında büyük bir problemdir.

Sorunun çözümü için en temelde tarafların anlaşması ve kadının, erkeğin isteğine uygun hareket etmesi gerekmektedir. Kadın, kocasının rızası olmamasına rağmen kocasının hakkını çiğnemeyecek şekilde bir işte çalışması halinde kocanın da bu noktada zorluk çıkarmaması gerekmektedir. Özellikle kocanın evde bulunmadığı mesai saatleri içerisinde kadın da kendi tasarrufu açısından sorumluluklarını aksatmamak şartıyla çalışabilmelidir. Bu durumda kadının nafaka alma hakkı devam etmektedir.[510] Kadın, evin dışında çalışıp, sorumluluklarını ihmal etmiyorsa her ne kadar kocasından izinsiz dışarı çıkmış olsa da tam bir nüşûz vaki olmadığı için nafakanın tamamının kesilmesi uygun değildir. Nafakanın gerekçesine bakıldığında; kadının nâşiz sayıldığı durumlar kendini kocasından imtina etmesi, evden çıkması ve kendisini kocasına teslim etmemesi gibi başlıkları görmekteyiz.[511] Kadın, kocasının evde olmayıp, mesai saatleri içerisinde ev dışında ücret karşılığı ile çalışması nüşûz hareketlerine çok benzememektedir. Sadece evden çıkması durumu nüşûz hareketi olarak görülebilmektedir.[512] Bu nedenle nafakanın tamamen kesilmesi için kadının, kendisini kocasından tamamen imtina etmesi gerekir. Evden uzaklaşması, kocasının evine gelmemesi, kendisinden istifadeyi azaltacak birtakım davranışlar kocanın

---

[507] Şâfiî, **el-Üm**, C: VII, s. 164; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 7; Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 10; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 233; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 63; Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 296.
[508] İbn Kudâme, **el-Muğnî,** C: VIII, s. 236.
[509] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 382; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 236.
[510] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 603.
[511] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 286.
[512] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 382.

hakkını tamamen gasp etmek olarak anlaşılmaktadır. Kocasının mesai saatinden önce ev işlerini yapan, kendisini kocasından imtina etmeyen kadını tam nâşize saymak doğru olmayacaktır. Ancak nüşûz hareketine benzer harekette bulunması ve bu çalışması uzun vadede düşünüldüğünde kocasının hakkını zarara uğratması nedeniyle de kadına bazı sorumluluklar yüklenmesi tarafların haklarının korunması açısından doğru bir yaklaşım olacaktır. Kadın ve erkek aynı işte veya aynı iş yerinde çalışıyorlarsa, kadının nafakası düşmemektedir. Burada ihtibas ve teslim mecvut olmaktadır.[513] Ancak kadının yol masrafı veya iş için gerekli olan masraflar kocaya ait değildir.[514]

Kadın, kocasının izni olmadan çalışarak, sorumluluklarını ihmal ediyorsa, kadının kocasından tam nafaka alması doğru bir anlayış değildir.[515] Evden çıkmak zorunda olmakla beraber kocasına karşı diğer bütün sorumlulukları yerine getiren kadın ile sorumluluklarına gereken ehemmiyeti göstermeyen kadın arasında büyük fark vardır. Birincisi ev için mücadele ederken kendi tasarrufunu kullanmaktadır. Diğeri ise, sorumlulukları ihlal ederek tamamen kendisine yönelik bir tasarrufta bulunmaktadır. Sorumluluklarını yerine getirmeyen kadın, nafaka alma hakkını kaybetmektedir. Kadının, kocasına karşı görevlerini tam yapması gerekmektedir. Nafakanın verilmesinin temelinde kocanın ihtibas hakkını elde bulundurabilmesidir.[516] Bu gerçekleşmediği sürece kadının nafaka alma hakkı olmayacaktır. Bu nedenle erkeğin konutunu paylaşan kadının, nafaka hakkı olmadığı için ev içerisindeki yapmış olduğu harcamaları da kocasına ödemesi gerekmektedir. Kendisini kocasından imtina ettiği, teslim etme noktasında gerekli zemini hazırlamadığı ve iş yoğunluğundan dolayı kocanın hakkına zarar vermesi nedeniyle nafaka hakkını kaybetmektedir.[517]

Çalışan kadın, kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirmekle beraber bazen bu sorumlulukları aksatması halinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği de önemlidir. Nüşûz hareketinde bulunan kadın, bu hareketi günün bir kısmında gerçekleştirmiş olsa da

---

[513] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 21.
[514] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 20.
[515] Haraşî, **Şerhu Muhtasar,** C: IV, s. 7; Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 172.
[516] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 378.
[517] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 603; Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 282.

nafakasının kesildiği görülmektedir.[518] Bu nedenle kadın, iş gereği haftanın veya ayın belli günlerinde kocasının evinde kalmayıp, başka yerde kalıyorsa o günün nafakası kendisinden düşülmektedir. Nafakayı hak edebilmesi için kocasının evine dönmesi gerekmektedir.[519] Kadın, kocasının evinde tam kaldığı sürece nafakaya tam bir şekilde hak kazanır. Ancak işte çalışıp, akşam eve gelip sorumluluklarını da ihmal etmiyorsa makul ölçülerde bazı giderlerde kocasına yardımcı olmalıdır. Mutlak itaat veya mutlak itaatsizlik vaki olmadığı için kadının nafakasının ne tamamı kesilir ne de kadın tamamını alır. Bu durumda kadın, bazı nafakaları almaya hak kazanırken bazılarından da feragat etmesi gerekir. Bunu belirlerken tarafların durumunu dikkate almak gerekmektedir.[520] Kadının yol masrafı, kaldığı evin masrafı ve kirası gibi masraflar kadına ait olup, kocaya ait değildir.[521] Günümüzde bazı memurlar eş durumlarından dolayı birbirlerinden uzak kalabilmektedir. Bu durumda olan memurların çocukları olabilmektedir. Bu çocuğun masrafları kadına değil erkeğe aittir. İslâm hukukunda çocuğun nafakasından baba sorumludur.[522]

Koca, çalışan kadın için kadının sosyal statüsüne uygun mâruf ölçülerde olan ev gösterdiğinde kadın, evi beğenmeyip ya da işine uzak kaldığı bahanesi ile bu evde oturmazsa kadının mesken hakkı düşmektedir.[523] Kadın, kendi işine yakın bir ev ister veya tutarsa bu evin masrafı kadına aittir. Kadın, kocasının yanına tayin olma imkânı var iken tayin olmayıp, olduğu yerde kalmaya devam ederse, nafaka hakkı bulunmamaktadır.[524] Esas olan kadının, kocasının yanında olmasıdır.[525] Tüm çabalara rağmen kadın, kocasının yanına gelemediğinde koca kendi rızasıyla hanımının yanına giderse, kadın nafaka alacaklısı olmaktadır.[526] Bu gibi durumlarda ihtibasın varlığı mevcut olduğu için nafaka da ihtibasa karşılık verildiğinden kadın nafaka alacaklısı

[518] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 168.
[519] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 286.
[520] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 24.
[521] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 20.
[522] İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 236; Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 291.
[523] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 159; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 451.
[524] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 573.
[525] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: II, s. 286.
[526] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 382.

olmaktadır.[527] Ancak ihtibas veya teslim olmayıp, kadın kendini kocasından imtina ederse, kocanın nafaka sorumluluğu bulunmamaktadır.[528]

Farklı illerde çalışan çiftler, çalıştıkları yerden daha farklı bir yerde ev tutmaları halinde mesken ve nafakanın durumu bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun çözümü için erkeğin gerekli ortamı hazırlayıp hazırlamadığına bakmak gerekmektedir. Şayet şartlar yerinde olmasına rağmen kadın, kendi çalıştığı yerde kalmaya devam ediyorsa kocanın nafaka ve mesken sorumluluğu ortadan kalkmaktadır.[529] Koca, kendi ilinden karısının bulunduğu ile tayin olma hakkı varsa buraya tayin olduğunda yaşama ve çalışma zorluğu yaşamayacaksa, kocanın rızasının varlığı kabul edilerek, nafaka sorumluluğu devam etmektedir.[530] Fakat karısının bulunduğu il kocanın kariyeri, yaşamı ve çalışma alanı itibari ile çok iyi olmamasına rağmen koca buraya tayin olursa, mesken temini sorumluluğu yoktur. Burada kadın, kocanın gösterdiği eve gelmekten imtina ettiği için nafaka hakkı düşmektedir.[531] Koca, eşinden dolayı değil de kendi iş icabı kadının bulunduğu ile tayin olması halinde erkeğin mesken ve nafaka sorumluluğu devam eder. Bu durumda kadının evi reddetmesi söz konusu olmayıp koca, tayin olduğu yerde kadına uygun ev göstermesi gerekmektedir.[532] Şayet kadın, kocasının gösterdiği evde oturmayı reddederse nafaka hakkı düşmektedir.[533]

Kadınların boşanıp iddet müddetinden sonra nafaka veya boşandığı kocasından bir yardım alma hakkı günümüzde sıkça akıllara gelen bir sorudur. İslâm hukukuna göre kadın, boşandıktan sonra kocasından mehrini almamış ise mehrini almayı talep edebilir. Verdiği bir borç varsa kocasından borcunu ödemesini isteyebilir. Bunun dışında kadın, sırf boşandığı için ekstradan bir nafaka isteyemez. İslâm hukuku kadına, boşanıp iddeti bittikten sonra nafaka hakkı tanımamıştır.[534]

---

[527] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr**, C: IV, s. 378.
[528] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 5.
[529] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 451.
[530] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IV, s. 382; İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr**, C: IV, s. 378.
[531] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 19.
[532] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: IV, s. 3.
[533] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: IV, s. 19.
[534] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 456.

Burada zikredilen ve zikredilmeyen sorunların çözümünde temel iki kural vardır. Bunların birincisi, sorunun kim tarafından ortaya çıkarıldığıdır. İkincisi ise, menfaatin kime yönelik olduğudur. Bunlara örnek verilecek olunursa, kadın kocanın evinde olduğu halde koca kendisinden kaynaklanan bir sorun nedeniyle eşiyle beraber olamıyorsa, kadın bu durumda nafakayı almaya devam eder. Ancak kadın, babasının evine gitmiş ise kadından kaynaklanan bir sorun olmuş olacağından nafakası kesilir. Menfaat meselesine örnek verilecek olunursa, kadının çalışmaması koca açısından bir menfaattir. Bu nedenle koca, nafakayı vermekle yükümlüdür. Fakat kadın çalışıp, ev sorumluluklarını yerine getiriyorsa her ikisinin de menfaati vardır. Fakat kocanın menfaati mi daha galip yoksa kadının menfaati mi daha galip denilecekse burada menfaatin eşit olduğu görülür. Bu durumda nafakanın tamamen düşmesi söz konusu değildir. Ancak kadın sorumluluklarını yerine getirmiyorsa, menfaat üstünlüğü kadında olduğu için kocaya nafaka yüklemek haksızlık olacaktır. Koca, herhangi bir menfaat sağlamadığından kocanın nafaka ile yükümlü olması gerekmez. Aynı şekilde mesken masrafının kocaya mı kadına mı ait olduğu meselesine de bu zaviyeden bakılabilir. Eğer koca, sırf kadının menfaati için tayinini kadının olduğu yere alıp, ev tutarlarsa bu evin masrafı kadına ait olmalıdır. Çünkü aslolan erkeğin gösterdiği eve kadının yerleşmesidir. Ancak kadın bunu reddedip, erkeğin kendisinin yanına gelmesini istemesi durumu kendi menfaatinedir. Koca, aile olma adına buraya geldiğinde mecburi bir gelme olduğundan kendisi için kısmi bir menfaat vardır. Ancak menfaatin çoğunluğu kadın için olduğundan tarafların haksızlığa uğratılmaması için çalışan kadının bu sorumluluğu yüklenmesi mümkün olabilir.

4.3. Çeyiz

Kadının veya erkeğin düğüne yönelik yaptığı birtakım hazırlıklar olan çeyiz, mülkiyete konu olması nedeniyle mülk edinme yollarındandır. Mal üzerindeki hâkimiyetin tespiti ve mülkiyet ilişkisinin kurulması sonucunda çeyiz üzerinde tasarruf hakkı doğmaktadır. Çeyiz özellikle mal ayrılığı rejiminin tasfiyesinde önemli konuma sahiptir. Bu nedenle çeyiz kavramına değinilip, mülkiyet ilişkisinin kurulması ve tasfiyesi konusundan bahsedilecektir.

4.3.1. Çeyiz Kavramı ve Kapsamı

Çeyiz, Arapça kelime olan cihâz kelimesinden gelmektedir.[535] Sözlüklerde cihâz; ordunun savaş için yaptığı hazırlık, yolculuğa çıkan kişinin yapmış olduğu hazırlık, ölen kimsenin defin işleminin yapılması için gerekli hazırlık[536] ve gelinin düğün öncesi yaptığı hazırlık olarak geçmektedir.[537] Türkçe'de çeyiz, *"gelin için hazırlanan her türlü eşya"*[538] anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime sadece bayanlar için değil erkekler için de kullanılabilmektedir.[539] Terim olarak çeyiz, kadın ve ailesi tarafından kocasının evinde kullanılması için hazırlanan eşyalar olarak tanımlanmaktadır.[540]

Kur'ân-ı Kerîm'de, cihâz kelimesi iki yerde geçmektedir.[541] Her iki yerde de sözlükteki hazırlık anlamında kullanılmıştır. Hadislerde ise, savaşa hazırlık anlamı[542] yanında Rasûlullah'ın (sav) kızı Fatıma için yaptığı hazırlık için de kullanılmıştır.[543]

Çeyizin sözlük anlamlarına bakıldığında, umum ifade eden bir kavram olduğu görülmektedir. Terim anlamının ise, anlam daralmasına uğrayarak sadece kadının ve ailesinin düğün ve sonrası için yaptıkları hazırlık olarak algılanmıştır. Ancak günümüzde erkeklerin ev için bazı eşyaları çeyiz olarak aldıkları görülmektedir. Bu nedenle tanıma evlenecek kişilerin hazırladıkları her türlü eşya denilmesi daha doğru olacaktır. Fakat erkeğin yapmış olduğu bu faaliyetler genelde nafaka kapsamında değerlendirildiğinden dolayı tanımda erkeğin yaptığı çeyizlere pek itibar edilmemiştir. Mal rejiminin tasfiyesi meselesinde bu ayrımın yapılması önem arz etmektedir. Özellikle günümüzde tarafların hazırladıkları çeyizlerin ekonomik değeri düşünüldüğünde bu ayrım daha da önem arz etmektedir. Nitekim Türk Aile Ansiklopedisi çeyiz için iki tanım öne sürerek birinci tanımda, tarafların hazırladıkları eşyalar olarak tanımlamıştır. İkinci tanıma ise, anlam daralmasını ifade edecek şekilde

---

[535] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: II, s. 376.
[536] Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-Muhît**, s. 507.
[537] Ebû Nasr İsmâîl İbn Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî, **es-Sıhâh Tâcü'l-Luga ve Sıhâhü'l-Arabiyye**, 6 c., Dârü'l-İlm lil-Melâyîn, Beyrut 1987, C: III, s. 870.
[538] https://sozluk.gov.tr/ 14.12.2019.
[539] http://lugatim.com/s/%C3%A7eyiz, 14.12.2019.
[540] Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 171; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 12.
[541] Bkz. Yûsuf, 12/59, 70.
[542] Bkz. Buhârî, Vesâyâ, 35.
[543] Bkz. Nesâî, Nikâh, 3384.

günümüzde kız ve kız tarafının hazırlayıp, yeni evine veya damadın akrabalarına getirilen mal ve hediyeler olarak tanımlamaktadır.[544]

Mesken, nafakanın kapsamında olduğu için meskenin içindeki bazı eşyaların temin edilmesi nafaka kapsamındadır.[545] Bundan dolayı kadının ev ile ilgili olabilecek eşya alma sorumluluğu bulunmamakla beraber İslâm toplumlarında çeyiz hazırlamak örf haline gelmiştir.[546] Günümüzde kız tarafı ve erkek tarafı, ev için gerekli olan eşyaları yöresel değişiklikler olmakla beraber paylaşımlı alırlar.[547] Genel teamül, yatak odası ve mutfak eşyaları gibi eşyaların kız tarafından, oturma odası ile beyaz eşyanın temini erkek tarafından sağlanmaktadır.[548] Bu eşyaların hukukî olarak zorunlu olup olmaması örfün hukuktaki yeri ile ilgilidir. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, bu çeyizin sosyal yapının bir ürünü olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia doğru olmakla beraber sanki hukukî geçerliliğinin olmayacağını da ifade etmektedir.[549] Ancak hukuk, sadece naslardan değil aynı zamanda örfî kurallardan da meydana gelebilmektedir. Nitekim İslâm hukukunda deliller sıralamasında örfün delil olarak öne sürüldüğü görülmektedir.[550]

Çeyiz, örfî bir uygulama olduğu için kadının çeyiz hazırlamasının hukukî zorunluluğu yoktur. Ancak insanlar, yardımlaşma ve çocuklarının zorluk çekmeden evlilik hayatlarını sürdürebilmeleri için çeyiz hazırlama yoluna gitmişlerdir.[551] Kendisine verilen mehirden veya kendisine ait herhangi bir maldan çeyiz hazırlama sorumluluğu olmayıp, evlilik sevincine yönelik bir hazırlıktır.[552] Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlerde durum bu şekilde olup, kadının çeyiz hazırlama sorumluluğu olmayıp, ev ile ilgili

---

[544] H. Ahmet Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, **Türk Aile Ansiklopedisi**, 3 c., T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, C: I, s. 214.
[545] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 158.
[546] Alî Ahmed Abdü'l-âl et-Tahtâvî, **Şerhu Kitâbi'n-Nikâh**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005, s. 59; Gökmenoğlu, *"İslam Hukukunda Mehir"*, s. 25.
[547] Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214.
[548] Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 6.
[549] Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, *"Çeyiz"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1993, C: VIII, s. 296.
[550] Hayreddin Karaman, **Fıkıh Usûlü**, 10. bsk., Ensar Yayınları, İstanbul 2010, s. 139.
[551] Abdülkerim Zeydân, **el-Mufassal fî Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye,** 11 c., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, C: VII, s. 145.
[552] Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 171.

bütün eşyaların alımı kocanın sorumluluğundadır.[553] İbn Âbidîn, koca mehir verirken kadına fazla verdiği para ile çeyiz almasını söylemiş veya örfte buna yönelik bir uygulama varsa kadının bunu alması gerektiğini söylemiştir. Fakat kocanın bunu istemediğine dair bir karinenin olması halinde kadının çeyiz hazırlama zorunluluğu yoktur.[554] Mâlikîler de bu minvalde düşünerek bazı şartların olması halinde kadının, çeyiz hazırlama zorunda olduğunu ifade ederler.[555] Mâlikîler, bu durumu daha çok örf üzerinden açıklamaya çalışmışlardır.[556] İbn Âbidîn, mehrin fazlalığı üzerinden şart koşarken; Mâlikîler, mehrin bizzat kendisi üzerinden çeyizin hazırlanmasını öngörmüşlerdir.

Boşanma veya ölüm gibi durumlarda evli çiftler arasında çeyizin durumu önem arz etmektedir. Esasında çeyiz, kim tarafından hazırlanmış ve kimin mülkiyetinde bulunmuş ise onundur. Bu nedenle mülkiyete konu olan çeyiz hakkında bir başkasının hak iddia etmesi mümkün değildir.[557] Taraflar, çeyizin aidiyeti konusunda ihtilâf ettiklerinde delil getirilmesi durumunda delili getirene çeyiz teslim edilir.[558] Delilin olmadığı durumda erkeğe uygun olan eşyaların erkeğe, kadına uygun olan eşyaların kadına verilmesine hükmedilir.[559] Tarafeyn'e göre Eşyaların uygunluğu tespit edilemediği zaman ise, erkeğe yemin ettirilir. Ebû Yûsuf'a göre ise, örfte kadının eşya getirme yükümlülüğü varsa örfe göre o eşya için kadına yemin ettirilir.[560] İmam Züfer, bu aşamaya gelinen eşyaların, her iki tarafa ortak bir şekilde paylaştırılması gerektiğini söylemektedir.[561] Burada çok yönlü bir durum tespiti yapılması esas olandır. Delil olmadığı zaman örfe ve eşyanın taraflara olan uygunluğu dikkate alınarak, bu durumun bir kişide toplanması halinde ev eşyası o kişinin mülküne verilmelidir. Örneğin günümüzde oturma odasını örfen erkek tarafı alır. Oturma odası erkeğe de kadına da uygundur. Ancak büyük oranda erkeğe uygunluğu düşünüldüğü zaman bu eşyaların

[553] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 580; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 199; Haskefî, **ed-Dürrü'l-Muhtâr,** s. 259.
[554] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 158.
[555] Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, C: II, s. 322.
[556] Zeydân, **el-Mufassal**, C: VII, s. 145.
[557] Tahtâvî, **Şerhu Kitâbi'n-Nikâh**, s. 60; Muhammed Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, 3. bsk., Dârü'l-Fikri'l-Arabî, y.y., t.y., s. 228.
[558] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 231.
[559] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308.
[560] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 213.
[561] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 309.

erkeğe verilmesi daha tutarlı olacaktır. Delil olması halinde, hangi eşyanın kim tarafından alındığı bilinmesi nedeniyle o eşya alana ait olacaktır.[562]

Ölümden sonra ortaya çıkan ihtilâfta Ebû Hanîfe'ye göre ölen erkek ise, kadının sözüne itibar edilir. Ebû Yûsuf'a göre cihâzın miktarı kadar kadının mirasçılarının sözüne itibar edilip, kalanın ise kocanın mirasçılarına kalır. Tarafeyn'e göre ölen kadın ise, erkeğin sözüne itibar edilir.[563] İmam Şâfiî'ye göre ihtilâf durumunda ev eşyaları her iki tarafa eşit şekilde bölüştürülür. Kadının veya erkeğin hayatta olması ya da olmamasına bakılmaksızın hüküm böyledir.[564]

İmam Mâlik, eşya hangi tarafa uygun ise ona verileceği, uygunluğu tespit edilemediği durumlarda eşyanın erkeğe verilmesi gerektiği görüşündedir. Çünkü mesken ile ev eşyalarının sorumluluğu ve temini erkeğe aittir. Eve alınan eşyaların erkek tarafından değil de kadın tarafından alındığına dair delil varsa, eşyalar kadının olur. İmam Mâlik, yeminin delil yerine geçebileceği görüşündedir. Eve ait olmayan, ev işleri ile bağlantısı olmayan mal varlığı veya eşyaların ihtilâfı İmam Mâlik'e göre söz konusu değildir. Bunlar, önceden kimin mülkünde ise, o kimsenin malıdır.[565] Koyun, inek ve at gibi hayvanların erkeğe veya kadına uygunluğu söz konusu değildir. Aynı zamanda ev işlerinde kullanılabilecek bir eşya da değildir. Bu nedenle bu gibi hayvan ve eşyaların mülkü kime aitse, onda kalır.

Kadının Müslüman veya ehli kitaptan olması, çeyiz veya ev eşyası hakkındaki hukukî hükmü değiştirmemektedir. Çünkü mülkiyet dine bağlı olan bir husus değildir. Aynı şekilde evin mülkiyetinin birine ait olması da durumu değiştirmemektedir.[566]

---

[562] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 231; Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 6.
[563] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 309.
[564] Şâfiî, **el-Üm**, C: V, s. 103.
[565] Sahnûn, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, C: IV, s. 117.
[566] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 310.

Klasik kaynaklarda çeyiz, nafaka konusunda ele alınıp, ev eşyalarında tarafların ihtilâfı başlığında işlenmektedir.[567] Genel olarak, taraflara uygunluğu, delil ve örfî uygulamaya göre mülk tespiti yapılıp tarafların mağdur olmamasına gayret edilmiştir.

4.3.2. Çeyiz Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları

Geçmişten günümüze kadar çeyizin varlığı korunagelen örfî bir uygulamadır.[568] Fıkıh kitaplarında eşya alımı erkeğin sorumluluğunda[569] olması nedeniyle çeyiz kavramına çok girilmemiş olup, eşya hakkında çıkan ihtilaf şeklinde ele alınmıştır.[570] Ancak günümüzde çeyiz, ev eşyası ve takı kavramları kendilerine özgü anlam kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle tanımları bu durumu dikkate alarak yapmak gerekmektedir. Aksi takdirde hem kavram kargaşası hem de hüküm verirken yanlış hüküm verme durumu ortaya çıkabilmektedir.

Çeyiz kavramı, kız ile kızın yakınları tarafından kocasının evinde kullanılması veya bulundurulması için hazırlanan her türlü eşyadır.[571] Ev eşyası kavramı, çeyiz kavramının kapsamında olmakla beraber daha çok ev ile ilişkisi kurularak, evde kullanılan nitelikli eşya ve aletlere verilen isimdir.[572] Takı kavramı, nişan veya düğünlerde davetlilerin ekonomik değere sahip para ve altını evlenecek çiftlere takdim ettikleri eşyalardır.[573] Örfî kullanımda bu kelimeler daha dar anlamlara gelerek kendilerine özgü anlamlara sahip olmuşlardır. Takı, örfte terim anlamı ile kullanılmaktadır. Ev eşyası; daha çok beyaz eşya, koltuk takımı, mutfak araç gereçleri gibi eşyaları kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Çeyiz ise, zamanın değişmesi ile daha özel anlama gelerek, el ürünleri veya sembolik bazı anlamlar taşıyan eşyalar için kullanılmaktadır.[574] Bu kavramın yanında bohça kavramı da kullanılmaktadır. Çeyiz ve bohça kavramlarına beyaz eşyanın ya da koltuk takımının konulduğu

---

[567] Bkz. Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: X, s. 283.
[568] Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214.
[569] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 580; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 199; Haskefî, **ed-Dürrü'l-Muhtâr,** s. 259.
[570] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308; Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 213.
[571] Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214; Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 171; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 12.
[572] https://sozluk.gov.tr/, 14.12.2019.
[573] http://www.lugatim.com/s/tak%C4%B1, 11.04.2021.
[574] Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214.

görülmemiştir. Daha çok özel eşyaların hediye kabilinden sunulmasıdır. Ancak bu hâlihazırdaki örfe göredir. Başka örfte farklı şekilde uygulamalar olabilmektedir.

Çeyiz ile ilgili ihtilafları azaltmanın yollarından biri, bu tür çeyizlerin kime hazırlandığı yazılmalıdır. Tarihte bazı yörelerde de bu minvalde listelerin hazırlandığı bir vakıadır.[575] Örfî kullanımlar dikkate alınarak, mülkiyet tespitine gidilebilir. Bunların mümkün olmadığı durumlarda eşyaların taraflara olan uygunluğu tespit edilmeye,[576] bu da mümkün değilse, yemin yoluyla tespit edilmeye çalışılır.[577] Günümüzde bazı evlilikler çok kısa sürede bitirilebilmektedir. Bu açıdan eşyaların uygunluğu, örfî teamül ve diğer karineler ile mülkiyet tespit edilmeye çalışılmalıdır. İmam Züfer'in, eşyaların uygunluğunun tespit edilemediği durumda eşit şekilde bölüştürüleceği kanaati[578] günümüzde önem arz etmektedir. Geçmişte evliliklerin uzun sürmesi nedeniyle uygunluğu tespit edilemeyen ve mülkiyeti belirlenemeyen eşyaların eşit şekilde paylaştırılması doğru bir tutumdur. O eşya üzerinde tarafların ne kadar emek verdiği tespit edilemeyeceği ve ayrıca aile yaşantısından doğan kusurların telafisi açısından bu eşyaların eşit bölünmesi her iki taraf için doğru olunacaktır. Sadece bir tarafa verilmesi bazı kırgınlıkların artması hatta İslâm'ın hiç tasvip etmediği tarafların birbirleri ile alakalı durumları başkalarına anlatmasına kadar varan bir problemle karşılaşılabilir. Bunun önüne geçilmesi adına uzun süren evliliklerin bitirilmesi durumunda mülkiyeti tespit edilemeyen eşyaların eşit bölüştürülmesi tercih edilecek bir görüştür. Kısa süren evliliklerde çoğunlukla eşyaların kimin aldığı bilindiği ve zaman aşımına uğramadığı için tespiti mümkündür. Ancak mümkün olmadığı durumlarda yemin yoluna gidilerek veya bilirkişi raporuna müracaat edilerek bir paylaşım yoluna gidilmelidir.

Ev eşyasının konumu, tarafların hak ve sorumlulukları açısından önem arz etmektedir. Ev eşyası hem nafaka hem çeyiz kavramı içerisinde mütalaa edilebilecek bir kavramdır. Fakat bu kavram bir tarafa yerleştirilmezse, hak ve sorumlulukların yerine

---

[575] Üzeyir Köse, "*İslâm Aile Hukuku Açısından Çeyiz*", **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bingöl 2019, Sayı: 14, s. 101; Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214.
[576] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 308.
[577] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 213.
[578] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 309.

getirilmesi de problemleri beraberinde getirecektir. Ev ile ilgili olabilecek her türlü eşyanın temini koca üzerine bir sorumluluktur.[579] Çeyiz unsurunda ise, örf dikkate alındığından dolayı ev ile ilgili eşyaların temini noktasından taraflara yüklenilmiş olunacaktır.[580] Bu nedenle ev eşyasının konumu tespit edilerek, sorumlulukların yerine getirilmesi sağlanmalıdır. Bu eşyaların konumunun tespiti aynı zamanda mülkiyet tespitinde de önem arz etmektedir. Bu eşyaların nafakadan sayılması durumunda nikâh sonlandığında eşyaların kocaya ait olduğu ortaya çıkacaktır. Fakat çeyiz hükmüne konulacak olunursa, bu durumda da birçok unsur devreye girerek eşyanın mülkiyeti tespit edilmeye çalışılacaktır. Ev eşyasının nafaka veya çeyizden sayılması hukukî sonuç olarak temin edilmesi, yönetim ve tasarrufu açısından fark oluşturmaktadır. Bununla beraber mülkiyetin tespiti açısından da kolaylık sağlamaktadır.

Gerek nikâhtan önce gerekse nikâhtan sonra eşya üzerindeki mülkiyet ilişkisi kiminle kurulmuş ise boşanma sırasında da mülkiyet ilişkisi o kişi üzerine kurulur. Bu nedenle çeyizi kim mülkiyetine geçirici faaliyetle almış ise mülk sahibi de odur. Ancak çeyizi hazırlama noktasında masrafların kime ait olacağı ve bu masraflara karşı mülkiyet ilişkisinin nasıl kurulacağı önemli bir sorundur. Kadının çeyiz hazırlama zorunluluğu olmamakla beraber örfî teamüller doğrultusunda çeyiz hazırlanmaktadır. Nafakanın temini ve ev eşyasının hazırlanması kocanın sorumluluğunda olması nedeniyle mülkiyet de kocaya ait olacaktır. Bununla beraber kadın da bir takım eşya almış ise o eşyaların mülkiyeti kadına ait olacaktır.[581] Bundan dolayı eşya temin masrafı sorumluluğu, eşyayı mülkiyetine alacak kişiye ait olmaktadır. Günümüzde çeyiz hazırlıklarında tarafların neler alacağı belirlenmektedir.[582]

Eşya üzerindeki mülkiyet ilişkisi masrafı yapan kişi üzerinden olmaktadır. Ancak bazı örfî uygulamalarda bir tarafın maddî bedel vermesi ile diğer taraf eşya alımına gitmektedir.[583] Örneğin; erkek tarafı, kız tarafına belli bir ücret ödeyerek, kız tarafı ev

---

[579] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 580; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VIII, s. 199; Haskefî, **ed-Dürrü'l-Muhtâr,** s. 259.
[580] Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214; Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 171; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 12.
[581] Tahtâvî, **Şerhu Kitâbi'n-Nikâh**, s. 60; Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 228.
[582] Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 215.
[583] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 158.

eşyası alabilmektedir. Burada alınan eşya kadına mı yoksa masrafını yüklenen kişiye mi ait olacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Tanımdaki ayrıntı dikkate alınırsa, bu sorun büyük oranda çözülebilecektir. Ev eşyası alımı için verilen bir ücret varsa, bu eşyalar o ücreti veren kişiye ait olacaktır. Örnekteki durumda alınan eşya ev eşyası kavramında ise, mülkiyet kocaya ait olacaktır. Fakat dar anlamda olan çeyiz kavramına giren bir eşya ise, bu eşya hediye anlamında olması nedeniyle kadına ait olacaktır. Mal ayrılığı rejimi tasfiyesinde alınan bu eşyalar zahiri itibari ile kadının mülkü gibi görülebilmektedir. Burada önemli olan mülkiyet ilişkisinin tespitinin doğru bir şekilde yapılabilmesidir. Bu açıdan örf çok önem arz etmektedir. Çeyiz alınması için taraflar sözlü olarak ifade etmişlerse, problem çıkmayacaktır. Ancak uzun zaman geçmesi nedeniyle bazen kadına uygun olup da kocanın parasıyla alınan eşyaların mülkiyeti sanki kadına ait görüntüsü verebilir. Burada öncelikle tarafların anlaşmaları esas olandır. Bazı uygulamalar örfe aykırı olabilir. Örfen çeyiz masrafı kıza ait olup, erkek buna rağmen masrafların kendisinden olduğunu söyler ve bu şekilde çeyiz masrafını ödeyebilir. Bu nedenle de mülkiyet tespiti bazen zor olabilmektedir. İslâm hukukundaki yemin ettirilme kuralı, bu noktada çok önemli mülkiyet tespit etme yöntemidir.

Akrabaların evlenecek çiftlere verdiği eşyaların hukukî boyutuna gelince, bu da mal ayrılığı rejimi tasfiyesinde önemli bir konu olmaktadır. Burada izlenecek yol öncelikle bu eşyaların hangi tarafın akrabaları tarafından verildiği önem arz etmektedir. Bunun tespiti yapılamadığı zaman eşyanın taraflara olan uygunluğu tespit edilmelidir. Tespit mümkün olmadığı durumlarda evlilik, uzun süren bir evlilik ise bu eşyaların eşit bir şekilde bölüştürülmesi gereklidir.[584] Şayet kısa süren bir evlilik ise, yemin ettirilerek mülkiyet ilişkisi kurulmaya çalışılır. Tarafların akrabaları bazen kadına veya erkeğe değil de evliliklerinde ortak kullanmaları için eşya alabilmektedirler. Zor durumlar için verilen veya her iki tarafa hediye kabilinden olan eşyaların mülkiyeti ortaklık hukuku ile çözüme kavuşturulabilir. Bu durumda eşyanın hukukî statüsü ortak mal statüsünde olacaktır. Hukukî işlemlerinde gerek satımı gerekse bakımı için gerekli masraflar

[584] Kâsânî, **Bedâ'i'u'ş-sanâ'i'**, C: II, s. 309.

ortaklık hukukuna göre sonuçlanacaktır. Mal ayrılığı rejimi tasfiyesinde de bu statü dikkate alınarak, ortak bir şekilde bölünmesi sağlanır.[585]

Çeyiz eşyasının alımına yönelik bir söylem olmayıp, koca mehirden hariç fazla para verirse, bu paranın veya bu paraya karşılık sorumluluğun ne olduğu da önemlidir. Örfe göre toplumda çeyiz hazırlamak gerekli ise, kadın bu parayla çeyiz hazırlamak zorundadır.[586] Fakat örfî teamülde çeyiz hazırlama zorunluluğu yoksa ve erkeğin de bu anlamda bir beklentisinin olmadığı anlaşılırsa verilen fazla para kadına teberru edilmiş kabul edilerek, mülkiyeti kadına ait olacaktır.[587] Kadına mehirden hariç başka bir meblağ verilmeyip, kadın ya mehir ile ya da kendisine ait başka bir para ile çeyiz hazırlarsa, hazırlanan bu çeyizin mülkiyeti kendisine ait olacaktır.[588] Ancak mehirle bu çeyizi alırda nikâh kıyılmadan ayrılık vaki olursa mehri iade etmek zorundadır. Zifaftan önce ayrılık vaki olursa mehrin yarısını alacağı[589] için mehri iade edemiyorsa, koca çeyizden mehrine tekabül eden kısmı tazmin edebilir.

Geçmişten günümüze çeyizin amacına bakıldığında evlenecek çiftlere yardım etme tasavvuru olduğu görülmektedir. Günümüze gelindiğinde insan hayatının çok hızlı değişmesiyle çeyiz kavramı da büyük oranda değişmiş bulunmaktadır. Evlenecek çiftlere yardım amacı taşıyan en önemli unsur olarak takılar yer almaktadır. Bu nedenle takıların mülkiyeti konusu önem arz etmektedir. Takıların mülkiyet ilişkisini kurabilmek için örf çok önem arz etmektedir. Her yörede bazı değişikliklerin var olması nedeniyle genel bir hüküm vermek zor olmaktadır. Bu konuda birkaç öneri sunularak, çözüm üretilmeye çalışılacaktır. Öncelikle tarafların kendi aralarında bu takıların hukukî statülerini belirlemeye yönelik anlaşmaları varsa, bu anlaşmaya uyulmak zorundadır. Gelen takıların durumuna bakıldığı zaman farklı amaçlarla takıldığı görülebilmektedir. Bu amaçlar, genelde taraflara yardım amacı taşımakta az da olsa diğer başka amaçlar da bulunmaktadır. Takıların hangi amaçla takıldığı tespit edilebilirse, mülkiyet ilişkisi de rahat kurulabilmektedir. Birinci öneri olarak takıların

---

[585] Şâfiî, **el-Üm**, C: V, s. 103; Kâsânî, **Bedâ'i' u's-sanâ'i'**, C: II, s. 309.
[586] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 158; Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, C: II, s. 322.
[587] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: III, s. 158.
[588] Tahtâvî, **Şerhu Kitâbi'n-Nikâh**, s. 60.
[589] Bakara, 2/237.

ne amaçla takıldığı tespit edilip, mülkiyet ilişkisi kurulması sağlanmalıdır. Altınların hangi amaçla takıldığının tespiti ardından mülkiyet ilişkisi kurmaya yönelik olan takılar taraflara verilir. Örneğin, gelinin annesi kızına bilezik veya altın taktığı zaman genellikle bunu kızının mülkiyetine girmesi gayesiyle takmaktadır. Bu nedenle bu bilezik gelinin mülkü olacaktır. Kadına ait kılınan eşyalardan koca herhangi bir tasarrufta bulunma hakkı olmayacaktır.[590] Kadın dilemediği sürece, mülkiyetinde bulunan ne mehre ne takılara ne de çeyizlere müdahale edilemez.[591] Aynı durum diğer taraflar için de geçerlidir. İkinci öneri olarak, tarafların düğün öncesi bir anlaşmaları yoksa geline takılanlar gelinin, damada takılanlar damadın olup düğün masrafları ise damadın sorumluluğunda olacaktır.

4.4. Hibe

İnsanlar bazı eşyaları gönülden gelerek sevdiklerine vermektedirler. Verilen bu eşya, verenin mülkiyetinden çıkıp diğer tarafın mülkiyetine geçmektedir. Bu nedenle de bu başlık altında hibenin mülkiyete geçiş aşamasının nasıl olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Mülkiyetin nakli sırasında kişinin hibe üzerindeki tasarruf hakkı mal ayrılığı rejimi açısından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

4.4.1. Hibenin Tanımı

Sözlüklerde hibe; karşılık beklenmeden verilen,[592] hediye edilen,[593] bağışlanılan eşya gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[594] Kişinin kendi malını bir başkasının mülkiyetine karşılıksız temlikini sağlamak için kullanılan bir kavramdır.[595] Türkçe'de hibe, bağış anlamında kullanılmaktadır.[596] Ancak günlük kullanımda özellikle kurumsal yerlere yapılan maddi yardımlara hibe yerine daha çok bağış kavramı kullanılır.

---

[590] Aydın, *''Mehir''*, **DİA**, C: XXVIII, s. 390; Gökmenoğlu, *"İslam Hukukunda Mehir"*, s. 23.
[591] Aydın, *''Mehir''*, **DİA**, C: XXVIII, s. 390; Gökmenoğlu, *"İslam Hukukunda Mehir"*, s. 23.
[592] Ali Feyyûmî, **el-Misbâhu'l-Münîr**, C: II, s. 673.
[593] Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-Muhît**, s. 143.
[594] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: I, s. 803.
[595] Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 196.
[596] https://sozluk.gov.tr/, Hibe, 21.12.2019.

Kur'ân-ı Kerîm'de hibe, türevleriyle geçmekte ve sözlük anlamlarında kullanılmaktadır. Bununla beraber Allah'ın kullarına olan maddî ve manevî ikramını karşılıksız bağışlaması gibi genel anlamda da kullanılmaktadır.[597] Aynı şekilde hibe anlamına uygun cömertliği öven, cimriliği yeren[598] ve kadınların mehirlerini kocalarına karşılıksız verebileceklerini ifade eden ayetler bulunmaktadır.[599]

Hadislerde hibe kavramı çok geçmektedir. Rasûlullah (sav), kendisi hediye aldığı gibi başkalarına da hediyeler vermiştir.[600] Aynı şekilde karşılıklı hediyeleşmeyi tavsiye etmiştir.[601] Ancak hibe ile ilgili rivayetlerin önemli çoğunluğu, ebeveynin çocuklarına olan hibe konusunu ele almaktadır.[602] Bir sahabenin, çocuklarından birine malından hibe ettiğinde, hanımı itiraz edince konu Rasûlullah'a (sav) ulaştırıldı. Rasûlullah (sav), ya diğer çocuklara da hibe edilmesini veya verdiği hibeden dönmesini söylemiştir.[603]

İslâm hukukunda hibe, karşılıksız olarak, bir malın mülkiyetini temlik ettirilerek başka bir kişinin mülkiyetine geçirilmesine denilmektedir.[604] Hanefîler, bu tanıma kişinin hayatta olmasını,[605] Mâlikîler, birisinin memnuniyet duygusunu güçlendirmesini eklemişlerdir.[606] Şâfiîler hibeyi, sadaka ve hediyeyi kapsayacak şekilde olana genel hibe, îcab ve kabulü kapsayacak şekilde olana ise özel hibe şeklinde ayırarak iki kısımda ele almışlardır.[607] Hanbelîler, hediye ve sadaka gibi kavramların hibe sayılacağı ancak niyet ile farklılaştığını söylemişlerdir.[608] Mecelle'de ise, şart koşmadan ve karşılık beklemeden bir malın mülkiyetinin başka birisine temlik edilmesi olarak tanımlanmaktadır.[609] Hibe yapan kimseye vâhib, hibe yapılan kimseye

---

[597] Bkz. Âl-i İmrân, 3/38; En'âm, 6/84; Meryem, 19/49-50, 53; Şuarâ, 26/21; Şûrâ, 42/49.
[598] Bkz. Bakara, 2/58, 195; Âl-i İmrân, 134, 148, 180; Nisâ, 4/36; Haşr, 59/9.
[599] Bkz. Nisâ, 4/4.
[600] Bkz. Buhârî, Hibe, 11.
[601] Bkz. Mâlik, **el-Muvatta**, Hüsnü'l-Huluk, 16.
[602] Bkz. Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim, Hibât, 9.
[603] Bkz. Mâlik, **el-Muvatta**, Akdiyye, 39.
[604] Ali Bardakoğlu, *"Hibe"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1998, C: XVII, s. 421.
[605] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr**, C: IX, s. 19; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: IV, s. 776.
[606] Haraşî, **Şerhu Muhtasar,** C: VII, s. 102; Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitâbü'l-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, 5 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, C: III, s. 255.
[607] Nevevî, **Minhâcü't-Tâlibîn**, s. 171; el-Cezîrî, **Kitâbü'l-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, C: III, s. 256.
[608] İbn Kudâme, **el-Muğni**, C: VI, s. 41.
[609] **Mecelle**, Md. 833.

mevhûbün leh, hibe konusu olan eşyaya mevhûb, kabul işlemine de ittihâb denilmektedir.[610]

Hibe ile bazı kavramların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunlar genel anlamda aynı manaya gelmiş gibi görülse de özel anlamda hukukî sonuçları itibari ile farklı sonuçlar doğurmaktadır.[611] Bunlar teberru', vasiyet, vakıf, ibrâ, ariyet gibi kavramlardır.[612]

4.4.2. Hibenin Şartları

Hibe edilecek malın, hibe edileceği sırada var olması[613] ve belirli olması gerekmektedir.[614] Hanefîler, Şâfiîler, İmam Ahmed ve Zâhirîler, mevhûbun mevcut olmasını şart koşarlar.[615] Mesela doğacak olan bir hayvanın yavrusu hibe edilemez.[616] Kural olarak ma'dûm olan şeyin satılması caiz olmadığı gibi hibe edilmesi de geçerli değildir.[617] Mâlikîler ise, mevhûbun mevcut olmasını şart koşmazlar.[618]

Hibe edilen malın hibe edecek kişinin kendi malı olması gerekmektedir.[619] Kişi, elindeki emanet gibi olan malları kendi mülkünde olmadıkça, hibe edemez.[620] Kişi kendisine düşen hissesini diğer mirasçılara îcab ve kabul gerçekleştikten sonra hibe edebilir.[621] Henüz eline geçmemiş bir mirası hibe etmesi söz konusu değildir.[622]

---

[610] **Mecelle**, Md. 833; Bardakoğlu, *"Hibe"*, **DİA,** C: XVII, s. 421.
[611] Muhammed Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye fi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye**, el-Caffân ve'l-Câbi, Kıbrıs 2007, Md. 543, s. 160; **Mecelle**, Md. 837; Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 19; Hacı Mehmet Günay, *"Vakıf",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2012, C: XXXXII, s. 475; Döndüren, **Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 537.
[612] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 18.
[613] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 119.
[614] **Mecelle**, Md. 857; Döndüren, **Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 540.
[615] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 119; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: VIII, s. 56; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VI, s. 42; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: III, s. 560.
[616] **Mecelle**, Md. 856.
[617] Döndüren, **Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 540.
[618] Haraşî, **Şerhu Muhtasar,** C: VII, s. 103; Cezîrî, **Kitâbü'l-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, C: III, s. 255.
[619] **Mecelle**, Md. 857.
[620] Döndüren, **Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 540.
[621] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 33.
[622] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 71.

Hanefîler'e göre ortak olan malların hibesi mümkün değildir.[623] Şâfiîler'e göre ise, ortak malların hibesi geçerlidir.[624] Bu nedenle ev içerisinde bulunan ortak mülkiyete konu olan malların hibesi, hisse nispetinde mümkün olacaktır.

Bir eşyanın hibe edilebilmesi için o eşyanın fiziken var olmasının yanında ekonomik bir değere de sahip olması gerekmektedir.[625] Hanefîler, menfaatleri mal kapsamına almadıklarından dolayı, menfaatlerin hibe kapsamında değerlendirilmesini söz konusu etmemişlerdir.[626] Şâfiîler ise, menfaati ekonomik bir değerde gördükleri için menfaati mal kabul etmişlerdir.[627] Domuz, İslâm'ın yasakladığı bir hayvan olması nedeniyle kişinin mülkiyetinde olsa da ekonomik bir değere sahip olmadığı için hibe edilmesi söz konusu olamaz.

Ticaret hukukunda olduğu gibi hibede de malın belirlenmiş olması gerekmektedir.[628] Net ve açık olmayan sözlerle yapılan hibe geçerli değildir.[629] Mâlikîler, tarafların özellikle vâhibin zararı söz konusu değilse, hibe belirlenmeden makul ölçülerde malın hibe edilebileceği görüşündedirler.[630]

Fuzûlînin yaptığı hibe işlemi malın sahibinin onayı ile geçerli olabilmektedir.[631] Babanın, çocuğunun malını hibe etmesi geçersizdir.[632] Çocuğun yetki verecek ehliyete sahip olmaması nedeniyle yapılan hibe işlemine de onay veremeyeceğinden, babanın çocuğu adına yapmış olduğu hibe işlemi geçersiz olmaktadır.[633] Kocanın, kadının mehrini bir başkasına hibe etmesi durumunda koca, mehrin mülkiyet ve tasarruf hakkına sahip olmadığından dolayı kadının onaylamasıyla hibe geçerli olmaktadır.

---

[623] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 119.
[624] Şâfiî, el-**Üm**, C: IV, s. 65.
[625] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: VIII, s. 56.
[626] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XI, s. 78.
[627] Zerkeşî, **el-Mensûr fi'l-Kavâid**, C: III, s. 222.
[628] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: VIII, s. 56.
[629] **Mecelle**, Md. 858.
[630] Haraşî, **Şerhu Muhtasar,** C: VII, s. 117; Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 35.
[631] **Mecelle**, Md. 857.
[632] Cezîrî, **el-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, C: III, s. 257.
[633] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 118.

Kadın izin vermediği takdirde mehir, kocanın üzerine borç olarak kalmaya devam etmektedir.

Kadının, kocasından alacağı mehri hibe edebilmesi için malın mevcut olması gerekir.[634] Kocanın mehri kadına vermiş olması ya da mehir hibe edileceği sırada kocanın elinde mevcut olması gerekmektedir. Bu durumda koca iki şey yapabilir. Birincisi; mehri kadına verir, kadın da mehri kocasına vererek mehri hibe etmiş olur. İkinci durum ise, mehir kocanın elinde ve kadın kocasına mehri hibe eder. Bu hibenin geçerli olması için kadının onay vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde hibe geçersiz olacaktır. Kocanın elinde bulunmayan mehrin elde edilmesi mümkün değilse hibe geçersiz sayılır. Mehir, "borcunu sildim veya istemiyorum" gibi lafızlarla hibe değil ibrâ olarak gerçekleşmiş olur.

Hibenin bir beklenti olmadan şartsız olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.[635] İmam Züfer'e göre bedelli hibe, alışveriş olarak tanımlanmıştır.[636] Mâlikîler, bedelli hibenin geçerli olup, muhayyerlik hakkının da var olacağı görüşündedirler.[637] Şâfiîler, hibenin malum olması durumunda akde dönüşebileceği görüşündedirler.[638] Hibenin bir bedel üzerinden verilmesi durumunda verilen bedelin sembolik olması halinde işlemin hibe sayılması ya da bedelin normal piyasadaki değerle aynı olması halinde bu işlemin alışveriş sayılması gerekecektir.[639]

Hibe yapacak kimsenin âkil-baliğ olması gerekmektedir.[640] Teberru' ehliyetine sahip olmayan kimsenin hibesi, geçerli değildir.[641] Çocukların, delilerin ve ma'tûh olanların hibeleri geçersizdir.[642] Deli kadının kendisine biçilen mehri kocasına hibe etmesi, hibenin şartları yerine getirilmediğinden geçersizdir. Kadının aklı bazen geri geliyorsa

---

634 **Mecelle**, Md. 856.
635 **Mecelle**, Md. 833.
636 Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 50.
637 Sahnûn, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, C: XV, s. 87.
638 Şâfiî, el-**Üm**, C: IV, s. 66; Nevevî, **Minhâcü't-Tâlibîn**, s. 171.
639 Bardakoğlu, *"Hibe"*, **DİA**, C: XVII, s. 422.
640 **Mecelle**, Md. 859.
641 Döndüren, **Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 540.
642 Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 118.

deliliği sırasında verdiği hibeye aklı geldiği zaman onay vermesi halinde hibesi geçerli olmaktadır.

Hukukî olarak mülkiyete girmeyen bir malın mal ayrılığı rejimine konu olması mümkün değildir. Evli çiftlerden biri diğerine şartlara haiz olmayacak şekilde hibe etmesi durumunda hibe edilen kişi mal üzerinde etkin bir hâkimiyet kuramadığı için yönetim ve tasarruf hakkı yoktur. Aynı şekilde mülkiyet hibe edende olduğu için malın tasfiyesi sırasında mal hibe edilene geri verilmektedir.

4.4.3. Kuruluşu

Ekonomik münasebetlerde karşılıklı rıza esastır.[643] Hibenin kuruluşu; îcab, kabul, teslim ve kabz ile gerçekleşmektedir. Îcap; geçmiş sığası kullanılarak, "hibe ettim, bağışladım, sana verdim" gibi kelimelerle gerçekleşmektedir. Kabulun gerçekleşmesi; mevhûbun, vâhibin mülkiyetinden çıkmasından sonra kabz ile tamamlanmaktadır.[644]

Şâfiîler'e göre îcab ve kabul, lafzen olmak kaydıyla hibenin şartlarındandır.[645] Hanefîler'e göre, Hibenin kuruluşunda esas olan îcab ve kabuldür.[646] Mevhûb, mevhûbün leh tarafından kabz olunmadıkça ve vâhibin mülkünden çıkmadıkça akit gerçekleşmeyip, hibenin mülkiyeti mevhûbün lehe geçmez.[647]

İmam Mâlik, kabzın rükün olmadığı îcab ve kabul gerçekleştikten sonra hibenin kurulduğu kanaatindedir.[648] İmam Şâfiî, hibedeki kabzın aynen alışverişteki kabz gibi olduğunu ve hükmün de buna göre olacağı kanaatindedir.[649] Hanbelîler'e göre kabz olmadan hibe tamamlanmış olmaz.[650] Hanefîler ise, akdin sahih olması için kabzın olması gerektiğini söylemektedirler.[651]

---

[643] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 37.
[644] Merğînânî, **el-Hidâye**, C: III, s. 222.
[645] Nevevî, **Minhâcü't-Tâlibîn**, s. 171; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: III, s. 560.
[646] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 48.
[647] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 48; Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 48.
[648] Sahnûn, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, C: XV, s. 86.
[649] Şâfiî, el-**Üm**, C: IV, s. 65.
[650] İbn Kudame, **el-Muğnî**, C: VI, s. 41.
[651] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 48; Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222.

Mevhûbun, mevhûbün lehin mülkiyetine geçmesi için vâhib tarafından izin verilerek teslim edilmesi gerekmektedir.[652] Kabza izin, kabz ve teslim süreci ile bağlantılı olarak vâhibe düşünme şansı vererek her iki tarafın zarara uğramasına engel olmaktadır.[653] Mecelle'de bu yönde karar vererek, kabzı şart koşmuştur.[654] Burada görüldüğü üzere kabza izin verilmesi, vâhibin iyice düşünmesini ve mevhûbün leh için ise malın mülkiyetini kesin bir şekilde almış olmasını sağlamaktadır. Teslim ve izin, büyük meblağların hibe edilmesi hususunda vâhibin düşünmesini sağlamış ve hibeden dönme imkânı vermiş olmaktadır.[655]

4.4.4. Hibeden Vazgeçmek

Hibeden rücû iki şekilde gerçekleşebilir. Bunların birincisi, hibenin herhangi bir sebeple son bulmasıdır. Örneğin ölüm halinde hibe son bulur.[656] Bir diğeri ise, kişinin kabzdan önce malını hibe etmekten vazgeçmek istemesidir.[657]

Hanefîler'e göre îcab ve kabul ile hibe kurulmuş olsa da kabz gerçekleşmediği sürece malın mülkiyet ve tasarruf hakkı vâhibtedir.[658] Bu nedenle hibe tamamlanmadığından vâhibin hibesinden vazgeçmesi mümkündür.[659] Kabzın gerçekleşmediği sırada vâhib ölürse, hibe işlemi sona ereceğinden mevhûb, vâhibin mirasçılarının mülkiyetine geçer.[660] Mecelle'de sadece vâhibin ölümü değil mevhûbün lehin ölümünün sonucunda da hibenin sonlandırılacağı geçmektedir.[661] Hanefîler'e göre her ne kadar hibeden dönüş mümkün olsa da bu işlemi yapmak mekruh görülmüştür.[662]

Mâlikîler, îcab ve kabulden sonra hibenin tamamlanmış olduğu kanaatinde olduklarından dolayı kabza gerek duymamışlardır. Bundan dolayı vâhibin veya

---

[652] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222.
[653] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 40.
[654] **Mecelle**, Md. 837.
[655] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 37.
[656] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 51.
[657] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 57.
[658] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222; **Mecelle**, Md. 837.
[659] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 57; Cezîrî, **el-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, C: III, s. 267.
[660] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222.
[661] **Mecelle**, Md. 849.
[662] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: IX, s. 39; Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 225.

mevhûbün lehin vefat etmesi hibe işlemine zarar vermemektedir. Mevhûbün leh ölmüşse mevhûb, mirasçılara intikal eder. Kabz etmemiş olsa da mülkiyet mevhûbün lehin üzerine geçtiği için mevhûb artık onun olmuştur. Ondan da mirasçılarına intikal etmektedir.[663] Fakat mevhûbün leh, mevhûbu kabz etmeyi geciktirirken vâhib ölürse mevhûbün lehin hibeyi kabul etmediği düşünülerek hibe hükümsüz olmaktadır.[664]

Şâfiîler, vâhibin ölmesi durumunda hibenin vâhibin mirasçılarının onayına göre hüküm bina edileceğini söylemektedirler. Şâfiîler, vâhibin ölmesi durumunda mülkiyetin mirasçılarına geçmiş olduğunu düşünerek vâhibin yaptığı işlemi fuzûlî işlem olarak görmektedirler. Bu nedenle mirasçıların onayı varsa hibe geçerli, onayı yoksa hibe geçersiz sayılacaktır. Mevhûbün lehin kabzdan önce ölmesi durumunda ise, mevhûbün lehin mirasçıları hibeyi dilerlerse alırlar, dilemezlerse almazlar.[665]

Ölüm dışında vâhib malını hibe ettiğinde geçim sıkıntısı veya malının tamamını kaybetmesi söz konusu olursa hâkimin hibeyi feshetmesi mümkündür.[666] Bu nedenle mal ayrılığı rejiminde eşlerden birisi diğerine hibede bulunduğu sırada geçim sıkıntısı yaşayacağı anlaşılırsa hibesinden dönmesi mümkündür.

Hanefîler, hibeden rücû etmeyi kabzdan önce ve kabzdan sonra olmak üzere iki kısımda ele almaktadırlar. Kabzdan önce kişinin hibesinden vazgeçmesi asıldır. Dilediği zaman kabz olmadığı sürece hibeyi geçersiz sayabilir.[667] Kabzdan sonra hibesinden rücu edebilmesi için ya mevhûbün lehin izni ya da hâkimin kararı olması gerekir.[668] Kabzdan sonra malın mülkiyeti mevhûbün lehe geçtiği için vâhibin, mevhûbun üzerindeki tasarruf hakkı sona ermiştir. Vâhib, mevhûbün lehin izni olmadan mevhûbu alırsa, mevhûbu gasp etmiş sayılır. Malı iade etmesi gerekmektedir. Mal elinde telef olursa, tazmin etmekle yükümlüdür.[669]

---

[663] Sahnûn, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, C: XV, s. 86.
[664] Cezîrî, **el-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, C: III, s. 269.
[665] Nevevî, **Minhâcü't-Tâlibîn**, s. 171.
[666] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 111.
[667] **Mecelle**, Md. 862.
[668] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[669] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 704.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre hibeden rücu caiz değildir. Rasûlullah'ın (sav) kişinin çocuğuna olan hibesi hariç hibeden dönmenin caiz olmadığını söylediği hadise[670] göre çocuğa yapılan hibeden babanın rücu etmesi caizdir.[671] Zâhirîler'e göre hibeden rücu etmek hiçbir şekilde caiz değildir.[672]

Hibeden rücu etme meselesinde temelde iki yaklaşımın olduğu görülmektedir. Birinci görüşe göre hibeden rücu etmemek esastır. Kişi bir malı hibe ettiği zaman hibesinden dönemez. İkinci görüşe göre bazı durumlar hariç hibesinden dönmesi esas ve dönmek istediği zaman hibesinden dönebilir. Birinci görüşte olanlar babanın çocuğuna yapmış olduğu hibe hariç vâhibin diğer hibelerinden dönemeyeceği kanaatindedirler.[673]

Mâlikîler, çocuğa yapılan hibeden bazı durumlarda dönülemeyeceğini söylerler. Mâlikîler, şahitlerin huzurunda yapılan, hibe yapıldığı sırada çocuğun yetim olması durumunda ve hibe gerçekleştikten sonra mevhûbta başkalarının hak sahibi olması veya mevhûbun şekil değiştirmesi durumunda hibeden dönülemeyeceği görüşündedirler. Bu durumlar yoksa Mâlikîler'e göre ebeveynler çocuklarına verdikleri hibeden dönebilirler.[674] Hanbelîler'e göre ise, mevhûbun telef olması, mevhûbun nemalanması veya başkasının hak sahibi olması durumunda çocuğa yapılan hibeden dönülemez. Bununla beraber hibeden dönüleceği zaman çocuğun geçim vasıtası olan şeyler olmamak, kendi menfaati için olmak veya ölüm zamanında olmamak şartlarıyla kabzın gerçekleşmesiyle hibesinden dönebilir.[675] Şâfiîler'de de mevhûbun mülkiyetinin el değiştirmemesi durumunda hibeden dönülebilmektedir. Mevhûbta başkalarının hakkı olması veya mülkiyet değiştirmesi durumunda baba hibesinden dönemez.[676]

---

[670] Tirmizî, Büyû, 62.
[671] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 117; Şâfiî, **el-Üm**, C: IV, s. 65; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VI, s. 65.
[672] İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: VIII, s. 71.
[673] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 117; Şâfiî, **el-Üm**, C: IV, s. 65; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VI, s. 65; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: VIII, s. 71
[674] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: II, s. 118.
[675] İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VI, s. 65.
[676] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 158.

İkinci görüşte olan Hanefîler, hibeden dönmeye engel olan durumu çocukla sınırlandırmayıp, dokuz madde[677] olarak hibeden dönmeye engel teşkil eden durumlar zikretmektedirler. Kısa açıklamalarla bu maddeler şöyle sayılabilir. Kan hısımlığı; usul ve fürû'a yapılan hibenin dışında sıla-i rahim kapsamı içinde olan akrabalara yapılan hibeden dönmek mümkün değildir.[678] Sıhriyet hısımlığı; eşlerin birbirlerine olan hibeleri evlilik süreci içerisinde olmak şartıyla hibeden dönülmesi mümkün değildir.[679] Bedelli hibe; bedeli alınmış bir hibe başlangıçta alışveriş akdi sayıldığı için kabzdan sonra bu akitten dönmek mümkün değildir. Bedelli hibeden ancak kabzdan önce dönülmesi mümkündür.[680] Mevhûbta oluşan değişiklik; hibe edilmiş malın değişmesi kendisiyle bizzat bağlantılı olduğu sürece hibeden dönmek mümkün değildir.[681] Mülkiyetten çıkma; mevhûb, mevhûbün lehin mülkiyetinden çıkması veya başkalarının da hakkı bulunması durumunda vâhib hibesinden dönemez.[682] Mevhûbun helak olması; bu durumda hibeden dönmek mümkün değildir. Helak olmuş bir mal mevhûbün lehin mülkiyetinden çıkmış sayılır.[683] Ölüm; kabzdan sonra taraflardan birisinin ölmesi durumunda hibeden dönmek artık mümkün değildir. Burada mülkiyet varislere geçmektedir.[684] İbrâ; hibe, ibrâ niyetiyle yapılırsa hibeden dönülemez. Bu yapılan işlem artık hibe değil ibrâ olmaktadır.[685] Sadaka; sevap amacıyla yapılan sadaka, mülkiyet doğurduğu için diğer şartlar aranmaksızın sadakadan dönmek mümkün değildir.[686]

Nişanlılık sürecinde Hanefîler'e göre erkeğin, nişanlısına verdiği hibe ivazsız verilmiş[687] ve kızın mülkünden çıkmamış ise hibeden dönmesi caizdir.[688] Eğer hibe, ivazlı bir şekilde kurulmuş[689] ve hibe nişanlı kızın elinden çıkıp başkasının mülküne girmiş ya da kızın elinde tüketilmiş ise, erkeğin hibeden rücu etmesi mümkün değildir.

---

[677] **Mecelle**, Md. 866-875.
[678] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: IX, s. 44.
[679] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 226.
[680] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 57.
[681] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IX, s. 42; Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 83.
[682] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 56.
[683] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[684] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 701.
[685] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 84.
[686] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 123.
[687] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 61.
[688] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 76.
[689] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 61.

Nikâhın gerçekleşmesi veya nikâhın kıyılmasından vazgeçilmiş olması Hanefîler'e göre nişanlılık süresindeki hibeden rücu edilmesinin hükmüne zarar vermez.[690]

Mâlikîler'e göre nikâhtan vazgeçilmesine erkek sebep oldu ise, erkeğin hibesinden rücu etmesi mümkün değildir. Eğer nikâhtan vazgeçilmesine kız sebep olduysa, erkeğin hibeden rücu etme hakkı vardır.[691]

Nişanlıların yakınları tarafından verilen hibe veya hediyelerde ise kabz gerçekleştiği takdirde mevhûb, mevhûbün lehin olur.[692] Vâhibin bunlardan rücu etmesi mümkün değildir. Sünnet veya nikâh düğünlerinde verilen hibeler bu minvalde değerlendirilmiş olup kimin için getirilmiş ise bu hibeler, o getirilen kişinin olur. Şayet bunların tespiti mümkün değilse örfî uygulama esas alınır.[693]

4.4.5. Hibe Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Yolları

Hukukî mantıkta tanımların net olması çok önemlidir. Her bir kavram farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında hibenin ittifak edilen bir tanımı olmayışı, mezhepleri farklı sonuçlara götürmüştür. Bu farklı sonuçlar, hibeden rücu meselesinde çok açık bir şekilde görülmektedir. Tanımlara bakıldığında ortak nokta karşılıksız bir malın mülkiyetini başka şahsın mülkiyetine geçirme olarak geçmektedir.[694] İmam Züfer'in, karşılıklı başlayan hibe işleminin başlangıçta alışveriş akdi olduğu görüşü[695] dikkate alındığında tanıma başlangıcında ve sonucunda karşılık beklenmeden yapılan akit türü şeklinde tanımlanması hukukî sonucun netliği açısından gereklidir. Karşılık beklenmeden tabirine piyasa değeri gözetilmeksizin[696] kelimesinin eklenmesi sembolik olarak verilen bedellerin hibeye mâni olmayacağını göstermek açısından önemlidir.

---

690 Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 76.
691 Haraşî, **Şerhu Muhtasar,** C: III, s. 171.
692 **Mecelle**, Md. 861.
693 **Mecelle**, Md. 876.
694 Bardakoğlu, *"Hibe"*, **DİA**, C: XVII, s. 421.
695 Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 50.
696 Bardakoğlu, *"Hibe"*, **DİA**, C: XVII, s. 422.

Genel kural itibari ile mevcut olmayan malın akde konu olması mümkün değildir.[697] Ancak selem akdinde olduğu gibi örfî teamüller dikkate alındığında olmayan mal üzerinden akit yapıldığı görülmektedir.[698] Kadının, henüz elde edemediği mehrini kocasına bağışlamasından sonra veya ayrılık vaki olduğu durumlarda bağışlamasından dönebilir mi sorusu önem arz etmektedir. Öncelikle bu sorunun çözülebilmesi için mehrin bağışlanmasının hibe mi yoksa ibrâ mı olduğu tespit edilmelidir. Burada iki mesele ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan biri mehrin kadının elinde olması ikincisi ise mehrin kadının elinde olmaması durumudur. Birinci durumda kadının elinde olan mehri kocasına vermesi hibeye konu olur.[699] İkinci durumda kadının elinde olmayan mehir ise, kadının niyeti doğrultusunda hibeye veya ibrâya konu olacaktır. Klasik kaynaklara bakıldığında mehrin bağışlanması genel itibari ile hibe konusunda ele alındığı görülmektedir.[700] Bu nedenle elde olmayan mehrin bağışlanması daha çok hibeye konu olacaktır. Kadın elde etmediği mehri ya kocasından bizzat elde edip hibe etmesi gerekir ya da hibe ettim diyerek îcab ve kabul ile iznini ifade ederek hibe etmesi gerekmektedir.[701]

Elde olmayan mehrin hibeye konu olmasında iki durum vardır. Birincisi mehrin elde edilmesinin mümkün olması ki bu durumda mehrin hibe edilmesi îcab ve kabul yoluyla gerçekleşir.[702] Burada kabz sorunu ortaya çıkmaktadır. Kabzın fizikî olarak değil kabzı ifade edecek örfî teamüller veya izinlerle kabzın gerçekleşmesi şarttır.[703] Kadının kesin niyeti ile izin vermesi durumunda mehir kocanın mülküne geçerek hibe işlemi tamamlanmış olmaktadır.[704] Elde edilmesi mümkün olan mehrin hibe edilmesinde fizikî kabz değil kabza delalet eden kadının izninin şart koşulması her iki tarafın hukukunu korumak açısından gereklidir. Elde edilmesi mümkün olan mehrin ibrâya

---

[697] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: V, s. 138; Döndüren, **Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 63.
[698] Bilal Aybakan, *"Selem"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2009, C: XXXVI, s. 402.
[699] **Mecelle**, Md. 857.
[700] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 52; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 138; Nevevî, **Minhâcü't-Tâlibîn**, s. 171.
[701] Merğînânî, **el-Hidâye** C: III, s. 222.
[702] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 114.
[703] H. Yunus Apaydın, *"Kabz"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2001, C: XXIV, s. 46.
[704] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 707.

konu teşkil edecek karinelerden uzak olması şarttır. Çünkü borcun bağışlanması ibrâ olacağından farklı sonuçlar doğuracaktır.[705]

İkinci olarak; elde olmayan mehrin elde edilmesi mümkün olmadığı durumda mehrin hibe edilmesi durumu ibrâya benzeme sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kadın, niyet belirtmeksizin kocasına elde edilmesi mümkün olmayan mehri bağışlarsa, bunun ibrâ olduğuna hükmedilir.[706] Diğer yönden niyeti net olarak hibe ettim demiş olsa bu durumda da bağışlama hibe olacaktır.[707] Başka açıdan yapılan bu bağışlamanın sadaka olması da muhtemeldir. Mehrini almaktan ümidini kesmiş olan kadın en azından sevap kazanma düşüncesiyle mehrini hibe etme yoluna gidebilir. Bu durumda yapılan işlem hibe değil sadakaya dönüşecektir.[708]

Kadının hibe ettiği mehrinden dönememesi[709] özellikle çalışmayan kadınlar için önemli bir sorundur. Kadın, özellikle boşanma veya kocasının ölmesi gibi durumlarda hibe ettiği mehrinden dönebilmesi için hibenin, kocanın şerrinden korunmak için verilmiş olması gerekmektedir.[710] Hibede aslolan gönülden ve rıza ile verilmesi esastır. Kadın, kocasının kendisine kötü davranmaması için mehrini hibe etmesi, hibenin tanım ve muhtevası ile uyuşmamaktadır. Kadın bu durumda hibesinden dönebilmesi için kocanın kötü karakterde olması gerekmektedir. Koca iyi karaktere sahip kişi ise, kadının verdiği hibe rıza ile verildiğinin karinesi olmuş olur. İkinci öneri olarak kadının kocasına verdiği hibeden dönebilmesi için hibenin verilirken kadının rızasının olup olmadığına bakmak gerekir. Kâdî Şüreyh, kendisine gelen kadının kocasına yapmış olduğu hibesinden dönmek istediği bir davada, "kadın hibe verirken rızası olsaydı, gelip de mehrini geri istemezdi" şeklinde fetva vererek rızanın önemine dikkat çekmiştir. Hz. Ömer, (r.a) kadınlar isteyerek veya istemeyerek eşlerine mehirlerini verdiklerini ve bu mehirden de istedikleri halde dönebileceklerini söylemektedir.[711] Bir diğer öneri olarak erkeğin rızası veya mahkemenin karar vermesi

[705] Apaydın, *"İbra"*, **DİA,** C: XXI, s. 261.
[706] **Mecelle**, Md. 847, 848.
[707] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 49.
[708] **Mecelle**, Md. 835.
[709] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 226.
[710] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 52.
[711] Abdürrezzâk İbn Hemmâm, **el-Musannef**, C: 8, s. 438.

ile hibeden dönüş sağlanabilir.[712] Mecelle'de zorla ve ikrah ile hibenin kurulamayacağı ve hibede esas olanın rıza olduğu vurgusu önem arz etmektedir.[713] Bu nedenle hibenin asıl amacı sevgi veya muhabbeti artırmaya yönelik olması nedeniyle rızanın var olmadığı yerde hibeden bahsedilemeyecektir. Rızanın bulunduğu yerlerde ise, rücû hakkından bahsetmek de doğru olmayacaktır.

Erkeğin kadına verdiği hibeden geri dönmesi mümkün değildir.[714] Erkek, kadına evlilik sürecinde büyük meblağlarda hibe yapmış olabilir. Boşanma durumunda koca bu hibesinden dönmediği zaman mağdur olabilmektedir. Böyle bir durumda ya kadının izni alınarak hibeden dönüş sağlanmalı ya da mahkemeye başvurarak hibeden dönüş sağlanmalıdır.[715] Fakat mahkemenin, eşlerin birbirlerine yapmış olduğu hibeyi bozmaya yetkisi var mıdır sorusu önem taşımaktadır. Kabz gerçekleştikten sonra başkalarına yapılan hibeden dönmenin şartı vâhibin mağdur olması söz konusu olduğunda mahkeme hibenin iptalini gerçekleştirebilir.[716] Hâkim, rücu engeli olan konularda söz sahibi değildir.[717] Evli çiftler, her ne kadar sıhriyet bağı nedeniyle birbirlerine olan hibeden dönemeseler de[718] boşandıktan sonra hibelerinden dönmek istemeleri halinde hibenin amacı dışına çıkıldığı düşünülerek, hibeden dönmeleri mümkün olabilmektedir. Çiftler artık evli olmadıklarından ve aralarında sıhriyet bağı kalmadığından ortada rücû engeli de kalmamaktadır. Bu nedenle taraflar hibelerini istiyorlarsa hâkim, rızanın varlığına ve tarafların mağduriyetlik oranına bakarak hibenin rücûsü hakkında karar verebilir.[719]

Bazı evliliklerde kadınların baskın geldiği görülmektedir. Bu nedenle de koca, kadının şerrinden korunmak adına bazı mallarını hibe kabilinden eşine verebilir. Bu durumda

---

[712] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[713] **Mecelle**, Md. 860.
[714] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 52.
[715] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[716] Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 102.
[717] **Mecelle**, Md. 835.
[718] Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: III, s. 49.
[719] Abdürrezzâk İbn Hemmâm, **el-Musannef**, C: 8, s. 438; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128; Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 102.

erkek kadının kendisine kötü davranan biri olduğunu iddia etmesi ve ispatlanması halinde hibeden vazgeçme hakkı vardır.[720]

Mevhûbun kabz edilmesinden sonra vâhib, mevhûbu geri alamaz. Artık mevhûb, mevhûbün lehin mülkiyetine girmiştir.[721] Vâhib, mevhûbu geri alabilmesi için ya mevhûbün lehten izin alacak ya da mahkeme yoluyla hibesinden dönebilecektir.[722] Bu yollar dışında mevhûbu alırsa, gasp suçu işlemiş olacaktır. Gasp ettiği mevhûb elinde telef olursa, onu tazmin etmekle sorumludur.[723]

Kadın hiçbir baskı altında kalmadan, gönlünden gelerek mehrini veya bir başka malını kocasına hibe etmiş olsa, daha sonra kocası kadının nafakasını veremeyecek duruma geldiğinde kadın, kocasına verdiği hibeden dönebilir mi sorunu ortaya çıkmaktadır. Kadının, evlilik sırasında verdiği mehirden dönmesi mümkün değildir.[724] Erkeğin nafakasını ödeyememesi hibeden dönmek için yeterli mazeret değildir. Nafakanın yetmemesi durumunda kadın, koca adına borçlanarak veya mahkemeye başvurarak kocanın mal varlığı varsa satışını sağlayarak nafakasını temin edebilmektedir.[725] Kadın, hâkimin kararı olmaksızın hibeden dönme gayesiyle verdiği malı geri alırsa kocasının malını gasp etmiş sayılacaktır. Malı olduğu gibi geri vermeyip telef ederse tazmin etmekle sorumlu tutulacaktır.[726]

Günümüzde para, altın gibi değerli eşyalar elde veya evde değil bankalarda tutulmaktadır. Bankada bulunan varlıkların hibesinin nasıl olacağı da günümüz sorunlarındandır. Elde olmayan fakat bankada bulunan varlıkların hibesinde bizzat elden alınıp, hibe edilmesi şart değildir. Kişi veya evli çiftlerden biri kendi hesabından mevhûbün lehin hesabına gönderdiği zaman kabz işlemi gerçekleşmiş sayılmaktadır.[727]

---

[720] Abdürrezzâk İbn Hemmâm, **el-Musannef**, C: 8, s. 438; Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 52; **Mecelle**, Md. 860.
[721] Bâbertî, **el-İnâye**, C: IX, s. 43.
[722] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[723] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 704.
[724] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 226.
[725] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 185, 189; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: III, s. 591, 605.
[726] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 704.
[727] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 114; Apaydın, *"Kabz"*, **DİA,** C: XXIV, s. 46.

Banka yoluyla yapılan hibede kişi dönmek istediğinde hibeden dönme hakkı olur mu sorusu günümüzde önemli yer tutar. Hesapta bulunan meblağı başka hesaba atmak çok kısa süren bir işlemdir. Burada kişilerin düşünme süresi bulunmamaktadır. Ancak elden teslim etmede ve kabz işlemindeki işlemlere baktığımızda hesaptan hesaba yapılan transferlerinde çok farklı bir durum teşkil etmediği görülmektedir. Bu zaviyen bakıldığı zaman kişi hibesinden dönebilmesi için ya karşı tarafın izni ya da mahkeme yoluyla hibesinden dönebilmektedir.[728] Burada hibe tutarından fazla yatırılan malın mülkiyeti, kişiler arasında önem arz etmektedir. Fazla olan mal, hibe değildir. Bu durum şöyle de ifade edilebilir. Kişi farkına varmadan hibe edeceği miktarı yanlış girip fazla gönderdiğinde fazlalık olan kısım sanki hata ile yapılan işlem gibidir.[729] Bu nedenle fazlalık kısmın hibe olup olmama durumu parayı gönderen kişinin beyanına bağlıdır.[730] Aksi halde parayı alan kişi parayı harcadığı zaman onu tazmin etmekle yükümlüdür. Parayı alan, hakkı olmayan malı almış ve onu gasp etmiş sayılır. Bu nedenle tazmin etmekle sorumludur.[731]

Çiftler, birbirlerine hibe edip, kabz gerçekleşmeden taraflardan biri vefat etmiş olsa, bu yapılan hibenin mülkiyeti özellikle mirasçılar arasında önemli sorundur. Hibede esas olan mülkiyetinin hangi tarafta olduğudur. Mülkiyetin tespiti ise kabzdan önce vâhibte, kabzdan sonra mevhûbün lehtedir.[732] Bunun belli olmaması durumunda taraflar anlaşmazlığa düşecektir.

Hibenin şifahî olarak yapılması durumunda bazen taraflar arasında anlaşmazlıklar çıkabilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için hibenin tescil edilmesi gereklidir. Bu tescil ne zaman yapılmalıdır sorusuna gelince kabz işlemi gerçekleşirken yapılması gerekir. Çünkü hibe kabzdan önce geçerli olmadığından, vâhib hibesinden kabzdan önce bir gerekçe olmadan dönebilmesi mümkün olduğundan dolayı tescilin kabz

---

[728] Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u's-sanâ**ʾ**i**ʿ, C: VI, s. 128.
[729] Hacı Yunus Apaydın, *"Hata"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1997, C: XVI, s. 441.
[730] Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u's-sanâ**ʾ**i**ʿ, C: VI, s. 118. **Mecelle**, Md. 857.Cezîrî, **el-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'**, C: III, s. 257.
[731] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 704.
[732] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222; **Mecelle**, Md. 861; Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 40.

sırasında yapılması gerekmektedir. Bu aynı zamanda vâhibin kabza izin vermesi anlamına da gelmektedir.

Hibe sırasında kabz olmadan taraflardan birinin vefat etmesi durumunda hibenin ne aşamada olduğu bu tescil sayesinde tespit edilerek, mirasçılar arasındaki önemli sorun giderilmiş olur. Örneğin kadın, kocasına mehrini hibe etmiş olup kabz olmadan önce koca vefat etmiş olsa, koca tarafı kadının mehrini hibe ettiğini iddia edeceğinden, kadının mirasçıları da mehri isteyeceğinden aralarındaki problem çözülemeyecektir. Burada tescil yapılmış olunması halinde hibenin durumu tespit edilmiş olup, probleme mahal verilmemiş olunacaktır.

Tescil olmadığı durumlarda hibenin kabz edilip edilmediği tartışma konusu olduğunda nasıl hareket edileceği de bir sorundur. Kabz olmadığı sürece hibe vâhibin mülkünde olup, mevhûbün lehin mülkiyetine girmez.[733] Taraflar hayatta iken, kabzın tartışmaya açılması durumunda kabzın gerçekleştiğine yönelik bazı tasarrufların varlığına bakılır.[734] Herhangi bir şekilde kabzın gerçekleştiğini gösteren bir emare yoksa itibar vâhibin sözünedir. Burada akit kabz ile tamamlanmadığı[735] ve tamam olmayan hibeden de vâhibin dönme hakkı olduğu[736] gerekçesiyle vâhibin sözüne itibar edilir. Aynı şekilde kabz tam gerçekleşmediği[737] için de mülkiyet hâlâ vâhibtedir.[738] Kabzın varlığı ile ilgili tartışma taraflardan birinin ölümü üzerine gerçekleşmesi durumunda ölen vâhib ise, kabza işaret eden vâhibin bir izni varsa[739] itibar mevhûbün lehin sözüne olacaktır. Herhangi bir delil olmaması halinde kabzın vuku bulmadığı düşünülerek itibar, vâhibin mirasçılarının sözünedir.[740] Kadın, kocasına mehrini hibe etmiş olup, kabz gerçekleşmeden vefat ettiğinde hibenin durumu da önem arz etmektedir. Yukarıda ifade edildiği şekilde vâhib kadın olup, ölen de kadın ise ve kabzın varlığına yönelik bir işaret de yoksa kadının mirasçılarının sözüne itibar edilir. Vâhib kadın ve

[733] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222; **Mecelle**, Md. 861; Şener, **İslâm Hukukunda Hibe**, s. 40.
[734] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 124, 125.
[735] **Mecelle**, Md. 837.
[736] **Mecelle**, Md. 862.
[737] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 690.
[738] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 222.
[739] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 124, 125.
[740] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: V, s. 701.

ölen de erkek olması durumunda kabza yönelik bir işaret varsa hibenin mülkiyeti erkeğin mirasçılarına geçer. İşaret yoksa vâhibe itibar edilir.

Kabza veya izne işaret olması durumunda kadın hibesinden vazgeçebilir mi sorusu ile karşılaşılmaktadır. Kadının hibesinde rızanın varlığı ve kocanın kötü biri olması durumu yoksa kadın, hibesinden dönemez.[741] Ancak kadının, hibesini verirken rızasının olmadığı, zorla verdiği veya kocasının kendisine kötülük yapacağı ve bu kötülükten korunmak için mehrini hibe ettiği anlaşılırsa, bu durumlarda kadın kocasının ölmesi durumunda da hibesinden dönebilir.[742] Böylece mehrin mülkiyeti, kocanın mirasçılarına değil kadına dönecektir.

Hibe edildikten sonra kabz gerçekleşmiş ve tescil yapılmış ise, hibe tamamlanmış ve mülkiyet el değiştirmiştir.[743] Bu durumda tescil edilmiş hibeden rücu etmek mümkün değildir. Tescil ile kabz işlemi yapıldığından dolayı kabz olmuş bir hibeden dönmek mümkün değildir. Kabz ile tescil aynı anlamı ifade etmiş olmaktadır. Kişi hibesinden dönebilmek için ya mevhûbün lehin iznine ya da mahkemeye başvurması gerekmektedir.[744]

Kocanın, kadına verdiği hibeleri mehir yerine sayması mümkün müdür sorusu çiftler açsından önemli bir sorudur. Koca verdiği hibeyi kadın kabz etmiş ise, artık hibeden dönüş mümkün değildir. Mevhûbun mülkiyeti kabz ile kadına geçmiş bulunmaktadır.[745] Bu nedenle kadının mülkünde bulunan bir malı mehir olarak saymak geçersiz bir işlem olmaktadır. Fakat kabzdan sonra koca, kadının iznini alarak hibesinden dönerek yapmış olduğu bu hibeyi mehre çevirmesi de mümkündür.[746] Kabzdan önce mevhûbu mehir yerine sayması mümkündür. Ancak burada hibeyi iptal edip mehre niyetlenmesi gerekmektedir. Örneğin, "ben sana şu kadar parayı hibe ettim" dese kabzdan önce kadına verirken şu kadar parayı hibe vermekten vazgeçtim

[741] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: III, s. 226.
[742] Abdürrezzâk İbn Hemmâm, **el-Musannef**, C: 8, s. 438; Serahsî, **el-Mebsût**, C: XII, s. 52; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128; **Mecelle**, Md. 860.
[743] **Mecelle**, Md. 861.
[744] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128; **Mecelle**, Md. 864.
[745] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 128.
[746] **Mecelle**, Md. 864.

ve mehir olarak veriyorum demesi gerekmektedir. Aksi durumda şu kadar parayı hibe ettim demiş olsa kadına verirken de bu mehirdir dememiş olsa kadın kabz ettikten sonra mülkiyet kadına geçmiştir. Kadın bir müddet sonra mehrini istese erkek, "ben sana mehri vermiştim" dese sözüne itibar edilmez. Bir işlemde iki hukukî sonuç vaki olmaz. Bu nedenle koca, kabzdan önce hibesini mehre dönüştürmek istiyorsa, bunu hibesini iptal edip mehir verdiğini söyleyerek yapması gerekmektedir.

4.5. Miras

Miras, İslâm hukukunda ferâiz kavramı ile ifade edilmektedir.[747] Mer'î hukukta ise, miras hukuku kavramı ile hukukî bir dal olarak ele alınmaktadır.[748] Miras konusu aile hukukunda yer almayıp ayrı bir hukukî dal olarak işlenmektedir. Miras hukukunun mal ayrılığı rejimi ile bağlantısı daha çok malların tasfiyesi konusu açısından irtibatlandırılmıştır. Bununla beraber bir şahsa ait olan malın başka birisinin mülkiyetine geçme açısından mülk edinme yolları olarak değerlendirilmeye tabî tutulmuştur. Bu bakımdan tezin sınırlılıklarını aşmadan miras konusu, mülk edinme açısından ele alınacaktır. Mirasın tasfiyesi konusunda kısa açıklama yapılacaktır.

4.5.1. Miras Kavramı ve Mal Ayrılığı Rejimi ile İlişkisi

Miras kelimesi, Arapça irs kökü ile ifade edilmektedir. Sözlüklerde; kök, temel ve asıl gibi anlamlara gelmekte olup bir eşyanın başkasının mülküne geçmesi, başkasından bir başkasına kalan veya tevarüs eden mal anlamlarında kullanılmaktadır.[749] Terim anlamı ise, ölen kimsenin geride bıraktığı mal varlığının kimlere ne kadar verileceğini düzenleyen norm bütünü olarak tanımlanmaktadır.[750]

---

[747] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXIX, s. 136.
[748] Mustafa Dural, Turgut Öz, **Miras Hukuku**, 8. bsk., Filiz Kitabevi, İstanbul 2015, s. 2.
[749] Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-Muhît**, s. 164; Ebû Habîb, **Kâmûsü'l-Fıkhî**, s. 49, 377; Eyyûb İbn Mûsâ el-Hüseynî el-Kırîmî el-Kefevî Ebü'l-Bekâ el-Hanefî, **el-Külliyyât Mu'cem fi'l-Mustalahât ve'l-Furûgu'l-Luğaviyye**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, t.y., s. 78.
[750] Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: IV, s. 403; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7697; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 143.

Cahiliye devri miras paylaşımında kadın ve çocukların payları bulunmamaktadır. İslâm ile beraber bu örfî uygulama değişime uğramış olup[751] naslarda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu nedenle de miras hukuku içtihadın az olduğu konulardandır.[752]

Mirasa hak kazanma sebepleri, kan hısımlığı (akrabalık), evlilik bağı (nikah), velâ şeklinde üç şekilde gerçekleşmektedir.[753] Velâ ile yapılan mirasçılığı sadece Hanefîler kabul etmektedirler.[754] Mal ayrılığı rejimine göre miras, kan hısımlığı yoluyla çocukların mülk edinme yolu olmaktadır. Çocukların malları yönüyle de anne ve babanın da mülk edinme hakkı ortaya çıkmaktadır. Nikâh bağının devam ettiği sürede kadın, evlilik bağı nedeniyle mülk edinme hakkını kazanmaktadır.[755] Dolayısıyla elde edilen miras üzerinde tam hâkimiyet kurulduğu takdirde elde edilen mirasın yönetim ve tasarrufu mirası elde edende olacaktır.[756] Evli çiftlerin ayrılması halinde miras kimin mülkiyetinde ise elde edilmiş mirasın tasfiye edilmesi mülkiyet ilişkisine göre yapılmaktadır.

Mirasın mülk edinmeye konu olabilmesi için murisin ölmesi, vârisin hayatta olması ve miras engelinin bulunmaması gerekmektedir.[757] Miras engelleri ise, vârisin murisini öldürmesi, kölelik, din farkı ve farklı bir ülkede olmak şeklinde dört başlık altında incelenmektedir.[758] Mal ayrılığı rejimine göre hayatta olan bir kimseye mirasçı olunamayacağı için[759] evli çiftlerden biri hayatta iken, diğeri mirasçı olamayacaktır. Bu nedenle de mülkiyet edinme gerçekleşmeyeceği için eşin, diğer tarafın malı üzerinde herhangi bir tasarruf hakkı doğmayacaktır.

---

751 Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 143.
752 Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 301.
753 Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXIX, s. 138; Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: IV, s. 404; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7704; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 303.
754 Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: V, s. 85; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 304.
755 Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: IV, s. 404; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 303.
756 Zerkâ, **Medhal,** s. 333; Senhûrî, **Mesâdirü'l-Hak**, C: I, s. 25; Veysel Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Adana 2004, s. 309; Nargül, *"İslâm Aile Hukukuna Göre Mal Rejimleri"*, s. 23.
757 Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: IV, s. 405; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 304, 305, 306.
758 Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: IV, s. 405; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 306, 307.
759 Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7708; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144.

İlk ölen sonra ölene veya birlikte ölenler birbirlerine mirasçı olamayacaklardır.[760] Mal ayrılığı rejiminde eşler birlikte ölmüşlerse birbirlerine mirasçı olamayacakları için mülk edinme gerçekleşmemiş olmaktadır. Bu nedenle tarafların mirasçıları, diğer eşin mülkiyetinde hak sahibi olamayacağı için malın tasfiyesi bu durum dikkate alınarak yapılmak zorundadır.

Vârisin mûrisi öldürmesi durumunda miras vârise intikal etmemektedir.[761] Dolayısıyla mülk edinim gerçekleşmemekte olup, vâris mal üzerinde herhangi bir yetkiye sahip olmamaktadır. Kadının gayrimüslim olması halinde de aynı durum söz konusu olup, kadın kocası öldüğü zaman vâris olamayacaktır.[762] Bu durumda mülk edinme hakkı doğmayacağı için kocasının malı üzerinde herhangi bir tasarruf yetkisi de olmayacaktır.

Mal ayrılığı rejiminde malın tasfiyesi açısından mirasın ana unsuru olan tereke, önemli bir yere sahiptir. Genel anlamda tereke, ölen kimsenin geride bıraktığı mallardır.[763] Menfaat ve hakların mal olma konusundaki tartışma burada da geçerli olup, Şâfiîler'e göre haklar da bu tanıma dahil olmaktadır.[764] Hanefîler ise, hak ve menfaatlere karşı tutumları gereği miras tanımına dahil etmemişlerdir.[765]

Tereke üzerinde teçhiz, tekfin, borçlar ve vasiyet hakları bulunmaktadır.[766] Bu haklar yerine getirildikten sonra tereke üzerindeki hak mirasçılara geçmektedir.[767] Mal ayrılığı rejimi açısından tereke üzerinde ölen kişinin borcu ödenmeden mirasçılar, tasarruf hakkına sahip olamazlar. Haklar ödenmedikçe mal üzerindeki hâkimiyet başkalarına devretmemektedir. Borçların ödenmesinin içerisinde mehir borcu da yer

---

760 Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 145.
761 Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: X, s. 7715; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 143.
762 Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144.
763 İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: X, s. 405; Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 570; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 308; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144.
764 Şâfiî, **el-Üm,** C: V, s. 171; Süyûtî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, s. 327; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 308.
765 Kadri Paşa, **Mürşidü'l-Hayrân,** Md. 1, s. 3; Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik,** C: V, s. 234; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: V, s. 50; Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 308.
766 Mevsılî, **el-İhtiyâr**, C: V, s. 85; Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: IV, s. 403, 404; Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144.
767 Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 309, 310, 311.

almaktadır.[768] Bu nedenle defin işleminden sonra kadının mehiri verilmemiş ise kadın mehrini isteyebilir. Mirasçılar bu mehir üzerinde tasarruf hakkına sahip değildirler. Ölen kişi malının üçte birini vasiyet ettiğinde terekenin üçte birine vasiyet lehtarı, mülk edinme ve tasarruf hakkını elde etmektedir.

Ölmek üzere olan bir şahıs, ehliyet arızasına sahip olması nedeniyle mal üzerinde mutlak hâkimiyet sahibi değildir.[769] Mal üzerinde mirasçıların hakkının bulunması nedeniyle[770] tasarruf hakkı sınırlandırılmış olup, ancak malının üçte birini vasiyet edebilmektedir.[771] Bununla beraber vasiyet hakkı da sınırlı olduğu için mirasçılarına vasiyet edememektedir.[772] Mal ayrılığı rejimi açısından ölen kişinin vasiyeti hukuka uygun olmadığı, mirasçılara vasiyet ettiği veya malının üçte birinden fazla kısmını vasiyette bulunduğu zaman tasarrufuna engel olunarak malın tasfiyesi tekrar değerlendirilir. Hukuka uygun bir şekilde vasiyette bulunmuş ise ölen kişinin eşi veya çocukları mal ayrılığı rejimi ilkesi gereği tasarrufa müdahale edemeyeceklerdir. Aynı şekilde üçüncü kişilere karşı bir zarar olmadığı sürece ölüm hastalığına yakalanmış kişi tasarruflarında serbesttir.[773]

---

[768] Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u's-sanâ**ʾ**i**ʿ, C: II, s. 274; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 115; Zeynep Cerah, *"Gözetilen Hikmetler Açısından Fıkıh'ta Kadınların Mirası"*, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)**, Rize 2012, s. 25.

[769] Abdülaziz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, IV, 307, Zeydan, **el-Vecîz,** s. 82.

[770] Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** s. 310.

[771] Ali Bakkal, "*Maraz-ı Mevt*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 44 c., İstanbul 2003, C: XXVIII, s. 40.

[772] Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 144.

[773] Bedrân, **Nazariyetü'l-Milkiyye,** s. 447.

İKİNCİ BÖLÜM

MAL AYRILIĞI REJİMİNDE AİLE FERTLERİNİN MÜLKİYET HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

Mal ayrılığı rejiminin ikinci temel konusu tasarruftur. Kişi tam hâkimiyet kurduğu mal üzerinde bazı haklara sahip olmaktadır. Bu haklardan biri olan tasarruf konusu aile hukukunda önemli bir yer edinmiştir. Eşlerin kendi hâkimiyeti altında bulunan malda tarafların tasarruf hakkının olup olmaması mal ayrılığı rejimi açısından önem arz etmektedir. Mal ayrılığı rejimi açısından tarafların birbirlerine karşı sorumluluğunun bulunması nedeniyle bazı hakları sınırlandırılmıştır. Özellikle nafaka konusunda erkek kadına karşı bazı sorumlulukları olması nedeniyle mal üzerindeki yetkisi sınırlandırılmaktadır.

Bu nedenle bu başlık altında tasarrufa etki eden konulara değinilmeye çalışılacaktır. Öncelikle kişinin kendi malındaki tasarruf hakkının engellenmesini ilgilendiren ehliyet konusuna değinilecektir. Daha sonra haklardan doğan sınırlandırmalara değinilecektir. Son olarak örfî uygulamaların eşler arasındaki malların tasarrufunun sınırlandırılması konusu araştırılacaktır.

1. EHLİYET EKSİKLİĞİ SEBEBİYLE SINIRLANDIRMALAR

Kişinin, malı üzerindeki haklarından olan tasarruf yetkisini ne zaman elde edeceği mal ayrılığı rejimi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bu başlık altında ehliyet konusu ele alınarak, kişinin tasarruf yetkisinin ne zaman başladığı tespit edilmeye ve hangi durumlarda sınırlandırılacağı ele alınacaktır.

1.1. Ehliyet Kavramı

Sözlüklerde ehliyet; yetki, bir işe uygunluk,[774] bir işe güç yetirebilme,[775] yeterli olma gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[776] Falan kişi bu işe ehildir denildiğinde bu işi yapabilecek kuvvette ve bilgiye sahip olduğu ifade edilmektedir.[777] Bununla beraber meşru haklara sahip olabilmek için gereken seviyenin elde edilmesi olarak da tanımlanmaktadır.[778]

Terim olarak ehliyet, hak ve sorumluluk altına girebilme yükümlülüğünü ifade etmektedir.[779] Aynı şekilde kişinin haklardan yararlanabilmesi, hakları kullanabilmesi ile borç altına girebilmesi olarak da tanımlanmıştır.[780] Genel anlamda kişinin dinî ve hukukî hükümlere muhatap olmaya ve yapmış olduğu fiillerin sonuçlarını yüklenebilmeye[781] elverişliliğini ifade etmektedir.[782] Ehliyet, kişinin haklarını kullanabilmek, sorumluluklarını yerine getirebilmek ve tasarruflarının geçerliğini sağlayabilmek için elde etmesi gereken yetkidir.[783]

Tanımlardan ehliyetin; insan şahsiyeti,[784] hak ve sorumluluklar[785] ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır. İslâm aile hukuku mal rejimlerinde ehliyet kavramı, evli çiftlerin mallarındaki hak ve sorumluluklarını, mülk edinmedeki yeterliliklerini, mülklerindeki malların tasarrufundaki sınırlı veya sınırsız bağımsızlıklarını ifade etmesi yönüyle önem arz eder. Mesela kadın mehrinin tasarrufunda ehildir sözü kadının mehrini,

---

[774] İbrâhîm Mustafa, v.d., **Mu'cemu'l-Vasît**, C: I, s. 32.
[775] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 783.
[776] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 533.
[777] Abdülkerîm Zeydân, **el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh**, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2009, s. 72.
[778] Alî İbn Muhammed İbn Alî ez-Zeyn eş-Şerîf el-Cürcânî, **Kitâbü't-Ta'rîfât**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, s. 40.
[779] Serahsî, **Usûlü's-Serahsî,** C: II, s. 332.
[780] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 533; Fahrettin Atar, **Fıkıh Usûlü**, 11. bsk., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 191.
[781] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782.
[782] Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 204.
[783] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2960.
[784] Büyük Haydar Efendi, **Usul-i Fıkıh Dersleri**, 2. bsk., Meral Yayınları, İstanbul, t.y., s. 473; Alâüddîn Şemsü'n-Nazar Ebû Bekr Muhammed İbn Ahmed es-Semerkandî, **Mîzânü'l-Usûl fî Netâici'l-Ukûl**, Metâbiu'd-Devhatü'l-Hadîse, Katar 1948, s. 742.
[785] Serahsî, **Usûlü's-Serahsî,** C: II, s. 332.

bağımsız olarak, kimseye sormadan dilediği gibi harcayabilme yetkisine sahip olduğu anlamına gelmektedir.

1.2. Ehliyet Çeşitleri ve Ârızaları

Bu başlık altında konunun bütünlüğünün sağlanabilmesi amacıyla kısa bir şekilde ehliyetin çeşitleri ve ehliyetin ârızaları hakkında bilgi verilecektir. Çok detaya girmeden genel çerçeve çizilmeye çalışılarak, ehliyet çeşitleri bir başlıkta, ehliyet ârızaları da diğer bir başlıkta ele alınacaktır.

1.2.1. Ehliyet Çeşitleri

Ehliyet, kişinin farklı dönemlerde farklı sorumlulukları yüklenebilme yetisini elde etmesidir.[786] Bu yüzden ehliyet durumu, stabil değil değişkendir. Genel hatlarıyla ehliyet, özellikle Debûsî'den itibaren vücûb ehliyeti ve edâ ehliyeti olarak iki kısımda incelenmiştir.[787]

Sözlükte "*haklardan yararlanma ehliyeti*"[788] olarak geçen vücûb ehliyeti terim olarak, bir kişinin hukukî hak ve sorumluluklara muhatap olabilme salâhiyetini ifade etmektedir.[789] Başka bir tarifte kişinin ilzam ve iltizam altına girebilme yetkinliğinin olması olduğu belirtilmiştir.[790]

Vücûb ehliyetini "*şer'an belirlenmiş hakların kişinin kendi üzerine vacip olmasına insanın ehliyeti*"[791] olarak tarif eden Debûsî, vücûb ehliyetini sorumluluk olarak görmektedir. Böyle düşünerek, insanın bu sorumluluğu yerine getirebilmek için

---

[786] Ahmet Bilgin, "*İslam Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü (Doktora Tezi)**, Diyarbakır 1989, s. 69; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 534.
[787] Köksal, *"Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Vücûb-Eda Ehliyeti Ayırımı ve Bu Ayrımla İlişkili İki Mesele",* s. 106.
[788] Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 606.
[789] İbn Melek, **Şerhu Menâri'l-Envâr fî Usûlü'l-Fıkh**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1308 (h), s. 333.
[790] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2961.
[791] Debûsî, **Takvîmü'l-Edille**, s. 417.

mülkiyet edinebilmesi ve bu mülkiyetinde tasarruf edebilmesini öngörür. Böylece Debûsî, hürriyet ve mülkiyet kavramlarını bir bütün olarak görmektedir.[792]

Vücûb ehliyeti, klasik kaynaklarda zimmet olarak ifade edilmektedir.[793] Zimmet, ehliyet kavramı ile yakın anlamda olmakla beraber şahsın, itibarî borçlanabilme yetisini ifade etmektedir.[794] Kişi bu itibarî duruma sahip olabilmesi nedeniyle lehine ve aleyhine olan şeyler hakkında karar verebilmektedir.[795] Zimmet, fıtrî olarak insanların yaratılışından beri var olan yetenek ve itibarî vasıftır. Her ne kadar vücûb ehliyeti ile aynı olduğu izlenimi verse de nüans farkları bulunmaktadır.[796]

Vücûb ehliyeti, her insanda vardır.[797] Kişinin var olması, dünya hayatında hayat emareleri taşıması[798] vücûb ehliyetine sahip olması için yeterlidir.[799] Kişinin yaşı, aklı, cinsiyeti gibi vasıfların vücûb ehliyetini elde etmesi için bir önemi yoktur.[800] Genel ve eşit bir şekilde her insanda mevcuttur.[801]

Vücûb ehliyetinin İslâm aile hukuku ile ilişkisi ise, evli olan tarafların evliliklerinden dolayı vücûb ehliyetinin zarar görmediği ve bundan dolayı da tarafların borç altına girmeleri veya kendilerine ait hakları elde etmeleri mümkün olmasıdır. Evli olmalarından dolayı tarafların bu hakları engellenemez.

Evli olan taraflardan birinin veya her ikisinin deli olması, küçük olması, erkek veya kadın olmaları[802] vücûb ehliyetine engel teşkil etmez.[803] Bundan dolayı deli veya

---

[792] Köksal, *"Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Vücûb-Eda Ehliyeti Ayırımı ve Bu Ayrımla İlişkili İki Mesele",* s. 107.
[793] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 321; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 535.
[794] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782.
[795] Atar, **Fıkıh Usûlü**, s. 192.
[796] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 75.
[797] Haydar Efendi, **Usul-i Fıkıh Dersleri**, s. 473.
[798] Alâüddîn Semerkandî, **Mîzânü'l-Usûl**, s. 742; Muhsin Koçak, "*Ehliyete Tesiri Açısından Sarhoşluk*", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun 1991, Sayı: 5, s. 91.
[799] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2961.
[800] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782.
[801] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 77; Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 208.
[802] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 330.
[803] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 296.

küçüğün mülklerinde bulunan malların mülkiyetleri kendilerine aittir. Yönetimiyle ise, vasî veya velisi ilgilenir.[804]

Ehliyetin elde edilebilmesi için zimmetin var olabilmesi gerekmektedir.[805] Zimmet ise, kişinin var olması ile meydana geldiğinden dolayı[806] cenin ile alakalı vücûb ehliyetinin varlığında farklı mülahazalar ortaya çıkmıştır. Cenin, bir yönden anne karnında olmasından dolayı annenin parçası, diğer yönden kendine ait hayat emareleri taşıması nedeniyle bağımsız şahıs sayılmasından[807] dolayı vücûb ehliyetine tam değil nâkıs bir şekilde elde etmektedir.[808] Dünya hayatına geldiğinde bütün haklarını elde edecektir. Dünya hayatına gelene kadar ki sürede kendisine ait haklar lehine olacak şekilde korunmaktadır.[809] Aleyhine olacak hukukî işlemler ise kanunen geçersiz sayılmaktadır.[810] Buralardan da anlaşıldığı gibi vücûb ehliyeti nâkıs ve tam olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Kişi hukukî olarak lehine sonuç doğuracak bir muamele ile karşı karşıya ise bu durumda nâkıs vücûb ehliyetine sahip demektir. Ancak yapacağı hukukî eylem kişinin sadece lehine değil aleyhine de etki edebilecek bir durumda ise, bu şahıs artık tam bir vücûb ehliyetine sahip demektir. Nâkıs vücûb ehliyeti sadece ceninde görülmektedir.[811]

Hanefî fakihleri, nâkıs vücûb ehliyetine ceninin yanında belirli süre içerisinde ölen kişinin de dâhil olduğunu ifade etmişlerdir.[812] Buradaki amacın üçüncü şahısların haklarını korumaya yönelik olduğu göze çarpmaktadır.[813] Diğer hukukçular ise, kişinin ölümü ile ehliyetin sonlandığını üçüncü şahısların haklarını ise, tereke yoluyla çözümlediklerini ifade etmişlerdir.[814] Hanefîler, ölen kişinin ehliyetini belirli süre

[804] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 536.
[805] Haydar Efendi, **Usul-i Fıkıh Dersleri**, s. 472.
[806] Zeydân, **el-Vecîz**, s. 73.
[807] Haydar Efendi, **Usul-i Fıkıh Dersleri**, s. 475.
[808] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2962.
[809] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 331.
[810] Atar, **Fıkıh Usûlü**, s. 192.
[811] Komisyon, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, 45 c., 2. bsk., Vezâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1983, C: VII, s. 155; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 79.
[812] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 330.
[813] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 535.
[814] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 535.

devam ettirmedeki amaçları vefat etmeden önceki hukukî işlemlerin tamamlanmasının sağlanması içindir. Bu şekilde üçüncü şahısların hakları korunmuş olunmaktadır.

Ehliyet çeşitlerinin ikincisi ve ehliyet ârızaları açısından en önemlisi olan edâ ehliyeti ise, kişinin dinen, hukuken kabul edilebilecek davranışlarda bulunabilmesini[815] ve hukukî işlem yapabilmesini sağlayan yetkiyi ifade etmektedir.[816] Bu yüzden kişi, vücûb ehliyeti ile elde ettiği faydaları kendi başına kullanabilme ve hukukî işlemi kendi iradesiyle sonuçlandırabilme yetisini elde etmiştir. Bu nedenle yaptığı ibadetin geçerli olmasını veya işlemiş olduğu bir suça karşı sorumluluğu üstlenmiş olacaktır.[817]

Edâ ehliyetini hukukî geçerliliği olan fiilleri yapabilme yetkisi[818] olarak ifade eden tanım, kapsam itibari ile zayıf kaldığından İslâm hukukçularının bu tanıma getirdikleri açıklamalarla tanım daha kapsayıcı hale getirilmiştir.[819] Bu yorumlar sayesinde fiilî ve sözlü tasarruflar ile dinî vecibeleri bu tanımın içerisinde mütalaa etmek mümkün hale gelmiştir.[820]

Tanımlardan anlaşılacağı üzere edâ ehliyetinin, kişinin fiilleri açısından üç şekilde tasnif edileceği görülmektedir. Kendi iradesi ile yaptığı fiillerin hukukî sonuç doğurması, haksız fiil yoluyla başkasına zarar verdiğinde tazmin etmekle sorumlu tutulması ve Allah'ın emirlerini ihtiva eden dinî sorumlulukları yerine getirici fiilleri yapması şeklindeki tasnif, edâ ehliyetinin kapsamını ifade etmektedir.[821]

Vücûb ehliyeti kişinin şahsiyeti, dünyada var olması ile ilgili iken,[822] edâ ehliyeti kişinin aklı ve temyiz gücüne bağlı olduğu görülmektedir.[823] Kişinin hukukî veya dinî

---

[815] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed İbn Muhammed İbn Muhammed el-Ma'ruf bi İbn Emîru Hâc, **et-Takrîr ve't-Tahbîr alâ Tahrîrü'l-Kemâl İbnü'l-Hümâm**, 3 c., 2. bsk., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, C: II, s. 164.
[816] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 332.
[817] Zeydân, **el-Vecîz,** s. 73.
[818] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 390; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 332.
[819] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 787.
[820] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 788. Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 91.
[821] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 93.
[822] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 537.
[823] Zeydân, **el-Vecîz,** s. 73.

emirlere muhataplığı akıl ve temyiz gücünün seviyesi ile geçerlilik kazanacaktır.[824] Akıl ve temyiz gücü olmayan kimse edâ ehliyetini elde edemeyeceğinden hukukî işlemleri de gerçekleştiremeyecektir.[825]

Edâ ehliyeti, insan hayatının gelişimi doğrultusunda kademe kademe elde edilebilen bir ehliyettir. Edâ ehliyetinin temel dayanağı, aklî idrak seviyesidir. Aklî seviye tam olduğu zaman edâ ehliyeti tam elde edilmiş olunacaktır.[826] Bu nedenle edâ ehliyeti genel itibari ile nâkıs ve tam olmak üzere iki kısımda incelenir.[827] Bu kısımlar insan hayatında genel olarak; temyiz öncesi, temyiz dönemi, bulûğ ve rüşd dönemi şeklinde dörtlü tasnif yapılmıştır. Bu tasnifler bir yönüyle de ehliyet ârızalarını açıklamada kolaylık sağladığından önemli bir tasnif olarak görülmektedir.[828] Bu kısımların bu şekilde tasnif edilmesinin en önemli nedeni aklın ve temyiz gücünün bu dönemlerde farklı farklı temayüz etmesidir. Edâ ehliyetini tam elde edebilmek için aklın, temyiz gücünün ve rüşdün kişide tam bir şekilde bulunması gerekmektedir.[829]

Ehliyetin tasarrufa olan etkisi gerek edâ ehliyeti gerek vücûb ehliyetinin nâkıs ve tam olmasına göre değişmektedir. Bu değişim, insanoğlunun hayat serüvenindeki gelişimine bağlıdır. Cenin dünyaya gelmediği sürece, sadece lehine olan hakları saklanır. Herhangi bir tasarruf hakkı bulunmaz. Bu yüzden ehliyetin var olması ya da eksik olması kişinin tasarrufuna doğrudan olumlu ya da olumsuz etki etmektedir.[830]

Ehliyet çeşitleri ile ilgili kısa bilgi verdikten sonra bu ehliyet çeşitlerinin insan hayatının hangi dönemlerinde bulunduğu kısaca gösterilmeye çalışılacaktır. Genel itibari ile insan hayatının dönemleri cenin, gayri mümeyyiz, temyiz, ergenlik ve rüşd olarak tasnif edilmiştir.[831]

---

[824] Komisyon, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 153; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 92.
[825] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 787; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2965.
[826] Komisyon, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 153.
[827] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 97.
[828] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 537.
[829] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 333.
[830] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 154.
[831] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 154; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 98; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 537.

İnsan hayatının dünyaya ilk geldiği dönem, gayri mümeyyizlik dönemidir.[832] Gayri mümeyyiz çocuk, faydasına veya zararına olan şeyleri bilemediği, idrak edemediği kimsedir.[833] Bu dönem genel itibari ile doğum anından yedi yaşına kadar ki olan süredir.[834] Bu dönemde olan çocuk, vücûb ehliyeti için gerekli olan dünyada var olma, şahsiyet olma şartını yerine getirdiği için tam vücûb ehliyetini elde etmiştir.[835] Bu dönemde çocuğun aklî melekeleri olsa da kullanma noktasında yeterli seviyede olmadığı, bu yüzden de edâ ehliyeti çocukta henüz bulunmadığından dolayı bütün tasarrufları geçersiz sayılmaktadır.[836] Aynı şekilde cezaî sorumlulukları da yoktur.[837] Cezaî işlemlerde sorumluluğu olmamakla beraber tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır.[838] İbadetlere karşı mükellef olmaları ise bu dönemde söz konusu değildir.[839] İrade ve niyetleri gerek ibadet gerek hukukî işlemler gerekse cezaî işlemler açısından yerine getirme noktasında eksik kaldığından dolayı bu tür konulara üçüncü kişilerin haklarını korumak için velileri ön plana çıkarılmaktadır.[840]

Temyiz dönemi, kişinin bir takım hukukî işlemleri yapabilme yeteneği olmasına rağmen aklî ve bedenî yeterliliğe sahip olmadığı dönemdir.[841] Temyiz kelimesi sözlüklerde ayırt etmek, seçmek gibi anlamlara gelirken[842] terim olarak ise, iyiyi kötüden ayırabilecek aklî yeterliliğe sahip olmak demektir.[843] Bu dönem genel itibari ile yedi yaşından ergenlik dönemine kadar olan süredir.[844] Sefeh ve ma'tuh gibi şahısların yaşları bu aralıktan farklı olsa da aklî idrak güçleri bu aralıkta olan kişilerin aklî idrak seviyelerine denk sayıldığından dolayı bu grupta mütalaa edilmişlerdir.[845]

---

[832] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 156.
[833] **Mecelle**, Md. 943.
[834] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2968.
[835] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2968; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 333.
[836] Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 483, s. 149.
[837] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334.
[838] **Mecelle**, Md. 960; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2968; Merve Mutlu, "*Hanefî Mezhebine Göre Evlenme Ehliyeti ve Çocukların Evlendirilmesi Meselesi (Modern Hukuk Mukayeseli)*", **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)**, Konya 2019, s. 9.
[839] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2968.
[840] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 107.
[841] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 157.
[842] Zeyneddîn Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ebî Bekr İbn Abdülkâdir el-Hanefî el-Râzî, **Muhtâru's-Sıhâh**, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1999, **Muhtâru's-Sıhâh**, s. 301.
[843] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 107.
[844] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2968.
[845] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 157; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 107.

Bu dönemde olan kimselere mümeyyiz denilir.[846] Mümeyyiz kimselerin hukukî tasarrufları üç grupta ele alınır.[847] Birinci olarak mümeyyiz kimseler, kendi faydalarına olabilecek hibe, vasiyet ve sadaka gibi işlemleri kabul veya ret etme hürriyetine sahiptirler.[848] İkinci olarak mümeyyiz kimseler, kendi zararlarına olan vakıf ve kefalet gibi hukukî işlemlerde bulunma tasarrufları yoktur.[849] Kendi adlarına velileri dahî bu hukukî işlemleri gerçekleştiremezler.[850] Son olarak mümeyyiz kişiler, fayda veya zarar doğurabilmesi eşit olan[851] kira, şirket gibi hukukî işlemleri gerçekleştirebilmeleri için velilerinin onayı gerekmektedir.[852]

Bulûğ dönemi; kişinin, yetişkin insanların seviyesine gelebilmenin ilk basamağı olan ve aklî melekesi hukukî işlemleri yapabilme seviyesinde olan dönemdir.[853] Aklî meleke, sübjektif bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı gerek hayatın devamlılığı gerekse hukukî işlemlerin geçerliliğinin tespiti için objektif bir ölçüte ihtiyaç duyulmuştur. Objektif ölçüt olarak, kişinin bulûğ dönemine girmiş olması esas alınmıştır. Erkeklerin ihtilam olması, kızların ise âdet olması bulûğ çağının başlangıcı olarak esas alınmıştır.[854] Diğer ölçüt olarak, bulûğa giriş yaşının erkeklerde on iki, kızlarda ise dokuz, bulûğun son yaşı her iki taraf için on beş olarak tespit edilmiştir.[855] Ebû Hanîfe, bulûğun sınırını erkeklerde on sekiz, kızlarda on yedi yaşını esas almıştır.[856] Mâlikîler ise, kız ve erkek için on sekiz yaşını esas almışlardır.[857] On beş yaşını doldurduktan sonra kişiler zâhirî engel olmadığı sürece rüşd dönemine girmiş sayılıp, her türlü dinî emirleri ve hukukî işlemleri yapabilme ehliyetini tam bir şekilde elde etmektedirler.[858]

---

[846] İbrahim Kâfi Dönmez, "*Temyiz*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2011, C: XXXX, s. 437.
[847] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334.
[848] Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye**, Md. 485, s. 149.
[849] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334.
[850] Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 484, s. 149.
[851] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334.
[852] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 538.
[853] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 158.
[854] **Mecelle**, Md. 985; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2966.
[855] **Mecelle**, Md. 986.
[856] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 172.
[857] Ebü'l-Abbâs Ahmed İbn Muhammed el-Halvetî eş-Şehir bi's-Sâvî el-Mâlikî, **Bulğatü's-Sâlik li-Akrebi'l-Mesâlik el-Ma'ruf bi Hâşiyetü's-Sâvî alâ Şerhi's-Sağîr**, 4 c., Dârü'l-Maârif, y.y., t.y., C: III, s. 404.
[858] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2967.

Bulûğ döneminde olan kimselerin, çoğu zaman aklî yetkinliğe sahip olduğu düşünülerek, rüşd döneminin de başlamış olduğu kabul edilir.[859]

Rüşd dönemi ise bulûğ dönemine yakın olmakla beraber aklî melekenin artık son noktası olduğu dönemdir.[860] Rüşd kelimesi, kişinin malını muhafaza edebilecek ve israf etmeyecek idrake sahip olması demektir.[861] Bulûğ, biyolojik gelişmeyi de ifade etmesi açısından[862] rüşden bazen ayrılmaktadır. Kişi bulûğa ermiş olup biyolojik olarak gelişmekle beraber bazen aklî yetkinliği tam olmamış olabilir. Hukukî işlemlerin geçerliliği için rüşd sahibi olmak gerekmektedir.[863] Bu yüzden kişilerin rüşdü önem arz etmektedir. Bulûğ ve rüşd dönemlerine girmiş olan kimse, tam edâ ehliyetine sahip olmuş olacağından,[864] şer'an geçerli sayılacak tasarrufları hiç kimsenin iznine gerek kalmadan yapabilmektedir.[865]

Bulûğa erip reşit olmayan kimselerin malî tasarruflarına engel olunur. Hanefîler'e göre kişi bulûğa erip, rüşdüne ermemiş olduğunda edâ ehliyetini tam bir şekilde almış olur.[866] İhtiyaten malî tasarruflarına sınırlama getirilebilir.[867] Bu sınırlamanın sonu ise Ebû Hanîfe'ye göre kişinin yirmi beş yaşına kadar olan süredir.[868] Yirmi beş yaşından sonra ise, kişinin malı teslim edilmelidir.[869] Cumhur, yaş sınırlamasına gitmeyip, rüşd olmadığı sürece kişinin tasarruflarına sınırlama getirilebileceği görüşündedir.[870]

1.2.2. Ehliyet Ârızaları

Ehliyet sahibi kişinin, hayat serüveninde kendine ait yaşam alanı oluşturacak kararlar verebilmesi için şahsiyet olarak var olması ve aklî melekenin yerinde olması

---

[859] Mutlu, "*Hanefî Mezhebine Göre Evlenme Ehliyeti ve Çocukların Evlendirilmesi Meselesi (Modern Hukuk Mukayeseli)*", s. 8.
[860] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2969.
[861] **Mecelle**, Md. 947.
[862] Mutlu, "*Hanefî Mezhebine Göre Evlenme Ehliyeti ve Çocukların Evlendirilmesi Meselesi*", s. 8.
[863] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 337.
[864] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 333.
[865] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2969.
[866] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2970, 2971.
[867] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171.
[868] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 170; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 335.
[869] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: VI, s. 149.
[870] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 62.

gerekmektedir.[871] Kişilerin şahsî varlığı doğumla başlarken,[872] ölüm ile bitmektedir.[873] Bunun dışında herhangi bir sebep, kişinin şahsî varlığını etkilemez.[874] Aklî meleke, tam olarak bulunduğu gibi bazı zamanlarda kişide kısmî olarak veya uzun süre bulunmayabilir. Edâ ehliyeti akıl ile var olduğuna göre aklın olmadığı zamanlarda edâ ehliyeti olmayacaktır.[875] Fıkıh literatüründe bu durum, ehliyet ârızaları olarak geçmektedir. Günümüzde ise, ehliyet engelleri ve ehliyeti sınırlandıran hususlar gibi kavramlar kullanılmaktadır.[876]

Çoğulu avârız olan ârıza kelimesi sözlüklerde; kişide beklenmeyen olaylar, havada olan beklenmedik durumlar,[877] normal olayın dışında gelişen durumlar,[878] güneşi ve ışınları kapatmasına sebep olan bulutlar için kullanıldığı[879] görülmektedir. Terim olarak ise, kişilerin edâ ehliyetini sınırlandırarak, tasarruflarına engel olunan sebepler olarak tanımlanmaktadır.[880] Bir diğer tarif ise, kişide vuku bulan sorunlar veya özellikler ile ehliyet durumunun değişmesiyle hükümlerin de değişmesine sebep olan hususlar olarak tanımlanmaktadır.[881]

Ehliyet ârızaları genellikle akıl ile bağlantılı iken, ikrah, uyku ve şaka gibi durumlar akıl ile direk bağlantılı değildirler. Bu durumlar ehliyeti değil iradeyi etkileyen hususlar olarak görülmektedir. Ehliyet konusunda ele alınması ise, dolaylı olarak ehliyeti etkilemesi söz konusu olduğundan ve tasarrufları sınırlandırdığından dolayıdır. Ehliyet ârızaları özellikle hukukî işlemleri sınırlandırdığından aynı şekilde

---

871 Abdulvehhâb Hallâf, **İlmu Usûli'l-Fıkh**, Seyda Yayınları, Diyarbakır 2018, s. 158.
872 Zeydân, **el-Vecîz**, s. 73.
873 Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 262.
874 Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782.
875 Zeydân, **el-Vecîz,** s. 73.
876 Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 118.
877 Ahmet Muhtâr Abdülhamîd Ömer, **Mu'cemü'l-Luğati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra**, 4 c., Âlemü'l-Kütüb, Kâhire 2008, C: II, s. 1482.
878 Muhammed Amîm el-İhsân el-Berketî, **et-Ta'rifâtü'l-Fıkhiyye**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Pakistan 2003, s. 141.
879 Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 262; Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 161.
880 Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 120; Zeydân, **Medhal**, s. 264.
881 İbn Emîru Hâc, **et-Takrîr ve't-Tahbîr**, C: II, s. 172; Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 330; Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 161.

iradeyi etkileyen, yanıltıcı özelliğe sahip olan ikrah, uyku ve baygınlık gibi hususlar da tasarrufları sınırlandırmaktadır.[882]

Ehliyet ârızaları, kişinin tasarruflarının sınırlandırılması açısından önem arz ettiği için âlimler ehliyet ârızalarını genel anlamda semavî ârızalar ve müktesep ârızalar olmak üzere iki kısımda ele almışlardır. Birinci kısım; kişi veya kişilerden kaynaklı olmayan delilik ve baygınlık gibi birtakım sorunların kişide vuku bulması ile oluşan ârızalardır. İkinci kısım ise, kişinin kendi eylemleri olan sarhoşluk gibi veya başkasının eylemleri olan ikrah gibi ârızalardır.[883]

Semavî ârızalar, insanda kendi iradesi ve eylemleri dışında vuku bulan birtakım hallerdir. Bu ârızanın temel nedeni kişinin irade ve fiilleri ile ortaya çıkmaması ile gerçekleşen ârıza olmasıdır.[884] Bu ârızalar genel olarak; küçüklük, cünun, ateh, unutma, uyku, bayılma, kadınlara ait özel haller, hastalık ve ölüm gibi başlıklar altında ele alınmıştır.[885] Semavî ârızaların hukukî sonuçlarının genel karakteristik özellikleri, aklî melekenin yokluğu halinde hukukî işlemlerin ve tasarrufların geçersiz olmasıdır.[886] Cezaî ehliyet konusunda genel olarak, cezaî sorumluluk olmamakla beraber tazmin sorumluluğu bulunmaktadır.[887] Âlimler, nikâh işlemlerinde veya boşanmalarda kişinin kendisi ya da velisi tarafından kurulması neticesinde hukukî sonuç doğuracağını savunmuşlardır.[888] İbadet sorumlulukları ise, aklî melekenin olmaması durumunda düşmekte[889] ancak bazı semavî ârızalarda sorumluluk devam

[882] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 358; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 119.
[883] Zeydân, **el-Vecîz,** s. 78.
[884] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 121.
[885] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 390.
[886] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 336; **Mecelle**, Md. 979, 966, 980; Muhammed İbn Muhyiddin er-Rûmî el-Hanefî eş-Şehîr bî Molla Hüsrev, **Mir'âtü'l-Usûl**, Sahâfiyetü Osmaniyye, Çemberlitaş 1321 (h), s. 328; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 285; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82.
[887] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 276; **Mecelle**, Md. 960; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 273; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 137.
[888] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 242; Zeydân, **Vecîz,** s. 83.
[889] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2968.

ederek, vakti geçmiş ise, bazı ihtilâflar olmakla beraber kazasının yerine getirilmesi gerekmektedir.[890]

Müktesep ârızalar ise, şahsın kendi veya başka bir kişinin fiilleri neticesinde akla etki eden faktörler olarak tanımlanmaktadır.[891] Bu ârızalar genel itibariyle; cehalet, sarhoşluk, iflâs, sefihlik, ikrah gibi alt başlıklar halinde ele alınmaktadır.[892] İkrah haricinde kalan ârızalar daha çok kişinin kendi fiilleri ile meydana gelmektedir.[893]

Müktesep ârızaların hukukî sonuçlarının genel karakteristik özellikleri bütünlük arz etmeyip, her bir başlığın hukukî sonuçları kendi içinde farklılık arz etmektedir. Temelde irade,[894] rıza[895] ve üçüncü şahısların haklarının korunmasına[896] göre hukukî işlemlerin ve tasarrufların geçerlilik veya geçersizliği tespit edilmeye çalışılmıştır.[897] Bazı müktesep ârızalarda yapılan eylemin sonucuna göre ya geçerli ya geçersiz ya da velinin onayına bırakılarak hukukî sonuca konu olmuştur.[898] Müktesep ârızalar, aklî melekelere etki etmediği sürece cezaî ve ibadet sorumlulukları devam etmekle birlikte,[899] bazı durumlarda bu sorumluluklar düşebilmektedir.[900] Cezaî sorumluluk düşmekle beraber tazmin sorumluluğunun bulunduğu yerler de görülmektedir.[901]

---

[890] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 266, 277; Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 334; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: II, s. 259; İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 178; Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 163; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 137.

[891] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 29671; Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 161; Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 390; İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 172; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 121.

[892] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 330.

[893] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 390.

[894] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 373.

[895] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 194; H. Yunus Apaydın, *"Hezl"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1998, C: XVII, s. 308.

[896] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 839; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2977; Fahrettin Atar, *"İflâs",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2000, C: XXI, s. 510.

[897] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 206; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 90; İbrahim Kâfi Dönmez, *"Sarhoşluk",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2009, C: XXXVI, s. 143.

[898] Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, C: II, s. 216; Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ İbn Şeref en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müttakîn,** 12 c., 3. bsk., el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1991, C: IV, s. 184; Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 371; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 98, Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2976, 2977.

[899] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 349; Süyûtî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, s. 201; Molla Hüsrev, **Dürerü'l-Hükkâm**, C: I, s. 202; Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn,** C: IV, s. 185.

[900] Muhammed Ebû Zehra, **el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî,** Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kâhira 1998, s. 359; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 353; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 89.

[901] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 205; Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 381; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, S. 354; Apaydın, *"Hata"*, **DİA,** C: XVI, s. 441.

Nikâh ve boşama gibi hukukî eylemler aynı geçerliliğini korumaya devam etmektedir.[902]

1.3. Tasarruf Hakkının Sınırlandırılması

Mal ayrılığı rejiminde tasarruf, kişinin malı üzerindeki hâkimiyetin sonucunda oluşan bir haktır. Bu hakkın kullanılmasının hukukî sınırları mal ayrılığı rejimi açısından önem arz etmektedir. Tarafların malları üzerindeki haklar ve birbirlerine olan sorumluluklar beraberinde düşünüldüğünde tasarruf hakkının kullanılması ve sınırlandırılması tespit edilmesi gereken konudur. Bu başlık altında tasarruf kavramı ve tasarruf hakkının sınırlandırılması ele alınacaktır.

1.3.1. Tasarruf Kavramı

Sözlüklerde tasarruf; çevrilmek, döndürülmek, bir kazancı istemek, kendi hesabına çalışmak, kazanç elde etmek, gibi anlamlara gelmektedir.[903] Terim olarak tasarruf, kişinin iradesi ile ortaya konulup hukukî sonuca konu olan sözlü veya fiilî eylemlerdir.[904] Fıkhın birçok alt dalında kullanılmasına rağmen daha çok hukukî işlemlerde kullanılmaktadır.[905]

Tasarruf, fiilî ve kavlî olmak üzere iki başlık altında incelemeye tabî tutulmuştur.[906] Fiilî tasarruflar; bir malın kabz edilmesi, satın alınması gibi olumlu ve gasp etmek, telef etmek gibi olumsuz eylemler olarak tanımlanmıştır. Kavlî tasarruflar ise, kişinin iradesinin ya tek taraflı olarak ya da çift tarafları irade ile akitlerin kurulmasını sağlayan sözlerdir. Hibe, talak gibi tasarruflar örnek verilebilir.[907]

---

[902] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 377, 390; Apaydın, *"Hezl"*, **DİA**, C: XVII, s. 310.
[903] Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-Muhît**, s. 827; İbrâhîm Mustafa, vd., **Mu'cemu'l-Vasît**, C: I, s. 513; Ebû Habîb, **Kâmûsü'l-Fıkhî**, s. 210.
[904] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 355; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2920.
[905] İbrahim Kâfi Dönmez, *"Tasarruf"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2011, C: XXXX, s. 118.
[906] Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: XII, s. 71.
[907] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 355; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2920; Dönmez, *"Tasarruf"*, C: XXXX, s. 118; Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: XII, s. 71.

Evli olan tarafların kendi mülklerindeki gerek sözlü gerek fiilî tasarrufları malın mülkiyetini de etkilemektedir. Bu açıdan mal ayrılığı rejiminde tarafların birbirlerine karşı yaptığı hukukî muameleler, tasarrufa konu olmaktadır. Örneğin; koca kendi mülkünde bulunan bir malı, mehir olarak kadına verdikten sonra malın üzerinde kocanın bir yetkisi kalmamaktadır.[908] Aynı şekilde kadın kendi mülkünde olan bir malı kocasına kiralaması, satması veya hibe etmesi de mülkiyete etki edip, tasarruf haklarında değişiklik yapmaktadır. Bu nedenle tasarruf hakkının kullanılmasının sınırlarının bilinmesi, evli taraflar için mal rejiminin yönetimini daha da kolaylaştıracaktır.

1.3.2. Tasarruf Hakkının Sınırlandırılması

Tasarruf konusu, mülkiyet konusuyla yakından bağlantılıdır. Aynı zamanda tasarrufun kullanılması ve sınırlandırılması meselesi ehliyet teorisini de ilgilendirmektedir. Şahısların mülk edinebilmeleri için dünya hayatında var olmaları gerekmektedir. Bunu sağlayan vücûb ehliyetidir.[909] Var olan mülkiyetin, kişinin faydasına veya zararına hukukî sonuç doğuracak şekilde kullanılmasını ve edinilmesini sağlayan ehliyet, edâ ehliyetidir.[910] Bu nedenle tasarruf hakkı ve mülkiyet sınırlandırılması ehliyet teorisi ile yakından ilgili olduğundan dolayı ehliyetin altında işlenmeye çalışılacaktır.

Tasarruf hakkının sınırlandırılması, tasarrufun bizzat kendisinden kaynaklanan kullanımın sınırlandırılması veya tasarrufu kullanan kişinin kullanım yeterliliğin kısıtlanması şeklinde meydana gelmektedir. Bir diğer ifade ile tasarruf hakkının sınırlandırılması, tasarruf eyleminin sınırlandırılması veya tasarrufu gerçekleştiren kişinin eylemlerinin sınırlandırılması olarak ifade edilebilir. Bu ikinci kısım, ehliyet arızaları ile alakalı olan sınırlamadır. Bu nedenle, bu başlık altında tasarruf hakkının kullanılması ve sınırlandırılmasındaki görüşler ile mal ayrılığı rejimindeki tasarruf

[908] Şâfiî, **el-Üm**, C: V, s. 103; Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u's-sanâ**ʾ**i**ʿ, C: II, s. 309.
[909] Alâüddîn Semerkandî, **Mîzânü'l-Usûl**, s. 742; Koçak, "*Ehliyete Tesiri Açısından Sarhoşluk*", s. 91.
[910] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 390; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 332.

hakkının kullanılması ve sınırlandırılması hakkındaki görüşler şeklinde iki kısımda ele alınacaktır.

Ebû Hanîfe'ye göre kişi mülkünde sınırsız bir hakka sahip olup, mülkünde dileği tasarrufu gerçekleştirebilir. Bu tasarruftan dolayı başkasının zarar görmesi nedeniyle kişinin tasarrufuna sınırlandırma getirmek mümkün değildir.[911] Hanefî mezhebinin ilk zamanlardaki görüşü, mutlak mülk sahibi olunabiliyorsa, mutlak tasarruf sahibi de olunabilmesi gerektiği yönündedir.[912] Ancak Serahsî, bu görüşe ilaveten başkasına zarar vermeden mülkte tasarruf hakkını kullanmanın ahlakî bir erdem olduğunu ifade etmektedir.[913] Kâsânî, zarar vermemenin kazâen değil diyâneten gerekli olduğu fikrini savunarak Serahsî'nin görüşüne benzer bir görüş serdetmektedir.[914]

Ebû Yûsuf, tasarruf konusunda Ebû Hanîfe'den farklı düşünerek, kişinin başkasına zarar vermesi halinde, kişinin tasarrufunun sınırlandırılabileceğini ifade etmektedir. Ebû Yûsuf'a göre bir kişinin tasarrufunun kısıtlanabilmesi için o tasarrufun zarar verme kastı taşıması gerekmektedir. Bu nedenle Ebû Yûsuf, mutlak tasarruf hürriyetini benimsemekle beraber zarar verme kastı olması halinde tasarrufun sınırlandırılması fikrini benimsemiştir.[915]

Hanefîler, daha sonraki süreçlerde İbn Hümâm'ın fahiş zarar kavramını geliştirerek tasarrufta sınırlandırma yapılabileceği görüşünü benimsemeye başlamışlardır.[916] Bundan dolayı Hanefîler, bir şahıs kendi mülkünü kullanırken başkasının mülküne zarar vermesi halinde tasarrufunun sınırlandırılacağı fetvasını esas almışlardır.[917] Hanefîler'in genel görüşü, mülkiyetteki tasarrufun kamuya yönelik zarar söz konusu olması halinde sınırlandırılması ve zararın tazmin edilmesi gerektiği yönündedir.[918]

---

[911] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: VII, s. 33; Muhammed Ebû Zehra, **Ebû Hanîfe**, 2. bsk., Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1947, s. 463.
[912] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 264; İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: VII, s. 33.
[913] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XV, s. 21.
[914] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 264.
[915] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 373; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s.176.
[916] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326.
[917] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 174; Çalış, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 102.
[918] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XVII, s. 6.

Tasarruf hakkı, hukukî ve kanunî olduğu sürece bu hakkın sınırlandırılması söz konusu değildir. Ancak hukukun ve kanunun dışına çıkıldığında tasarruf hakkının sınırlandırılması mümkündür. Hanefîler'e göre bir malda başkasının hakkı bulunması halinde kişinin tasarrufuna sınırlandırma getirilmektedir.[919]

İmam Mâlik, bir kişinin tasarrufu başkasına veya kamusal alanlara yönelik zarar vermesi halinde bu tasarrufların sınırlandırılacağı görüşündedir.[920] Kamusal alana yönelik yapılan tasarruflarda meydana gelen zararı tasarruf sahibi tazmin etmekle sorumludur.[921] Mâlikîler'e göre yapılmak istenen tasarruf, henüz yapım aşamasında ve yapıldığında başkasına zarar verecekse, tasarruf gerçekleşmeden o tasarrufun yapılmasına mâni olunur.[922] Mâlikîler, tasarrufu sınırlandırma amacında olmayıp, zararı önleme amacındadır. Kişi, başkasına zarar vermedikten sonra tasarrufunda serbesttir.[923]

İmam Şâfiî, mutlak tasarruf hürriyetini savunan Ebû Hanîfe gibi düşünerek kişinin tasarruflarının, kendisine veya başkasına zararı olsa da bu tasarrufun sınırlandırılmasının mümkün olmayacağını savunmaktadır.[924] İmam Nevevî, aynı görüşü paylaşmakla beraber örfî teamüle aykırı tasarrufların gerçekleştirilmesi halinde zarar meydana gelirse bu tasarrufun sınırlandırılacağı görüşündedir.[925] Şâfiîler'e göre bir tasarrufla başka bir mülke zarar verilmesi uygun görülmediği için bir kişinin tasarrufundan dolayı mülk ile alakalı olan harîmin zarar görmesi halinde bu tasarrufun sınırlandırılmasına gidilmiştir.[926] Şâfiîler, kamusal alanlarda yapılan tasarrufların

---

[919] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 174; Ali Bardakoğlu, *"Hak"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1997, C: XV, s. 151.

[920] Sahnûn, **Müdevvenetü'l-Kübra**, C: XIV, s. 235; İbrâhîm İbn Alî İbn Muhammed İbn Ferhûn Burhânüddîn el-Ya'merî, **Tebsıratü'l-Hükkâm fî Usûli'l-Akzıye ve Menâhici'l-Ahkâm**, 2 c., Mektebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye, y.y., 1986, C: II, s. 348.

[921] Çalış, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 102.

[922] Alî İbn Abdisselâm İbn Alî Ebü'l-Hasen et-Tüsûlî, **el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, C: II, s. 556; Ebü'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed İbn Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve't-Tahsîl ve'ş-Şerh ve't-Tevcîh ve't-Ta'lîl li-Mesâili'l-Müstahrece**, 18 c., 2. bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1988, C: IX, s. 265.

[923] Çalış, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 112.

[924] Şâfiî, **el-Üm**, C: III, s. 255; Ebü'l-Hasan Alî İbn Muhammed İbn Muhammed İbn Habîb eş-Şehîr bi'l-Mâverdî, **Ahkâmü's-Sultâniyye**, Dârü'l-Hadîs, Kâhire, t.y., s. 370; Ebû Bekr Muhammed İbn Ahmed İbn el-Hüseyn eş-Şâşî el-Kaffâl, **Hilyetü'l-Ulemâ fî Ma'rifeti Mezâhibi'l-Fukahâ**, 3 c., Müessesetü'r-Risâleti, Beyrut 1988, C: V, s. 30.

[925] Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn,** C: V, s. 285.

[926] Zekeriyyâ İbn Muhammed İbn Zekeriyyâ el-Ensârî Ebû Yahyâ es-Senûkî, **Esne'l-Metâlib fî Şerhi Ravzü't-Tâlib**, 4 c., Dârü'l-Kitâbü'l-İslâmî, y.y., t.y., C: II, s. 447.

başkalarının o kamusal alandan yararlanmasına engel teşkil etmesi halinde engel teşkil eden tasarrufun sınırlandırılacağını savunurlar.[927] İmam Nevevî, devletin kamusal alanlarda insanlara zarar vermemekle birlikte ulaşım vasıtalarının geçmesine engel olunması halinde bu tasarrufların sınırlandırabileceğini savunmaktadır. Aynı şekilde şehir mimarisi açısından da devlet birtakım tasarruflarda sınırlandırma getirebilmektedir.[928]

Hanbelî mezhebi, bir tasarrufun diğer şahıslara ve mülklere zarar vermesi halinde sınırlandırılacağı görüşündedir. Diğer mezheplerden farklı olarak zararın, fahiş zarar boyutunda olmasını gerekli görmemektedirler. Hanbelîler, zarara zararla karşılık verilmemesi gerektiğini ifade eden hadise[929] dayanarak her türlü zararın bu kapsamda olduğu ve bu nedenle de yapılan tasarrufun, bir başkasına zarar vermesi halinde hukukî olarak engellenmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır.[930] Hanbelîler, kamusal alanlarda yapılan tasarrufların zarar oluşturması durumunda sınırlandırılacağı, zarar oluşturmazsa da sınırlandırılması mümkün olduğu görüşünü savunurlar.[931] Hanbelîler, kamusal alanlarda tasarruflardan dolayı oluşan zararın tazminini gerekli görürler.[932]

Mal ayrılığı rejiminde tasarrufun konumu hakkındaki mezheplerin yaklaşımını, yukarıda zikredilen görüşlerden yola çıkarak tespit etmek mümkündür. Buradan yola çıkarak, evli tarafların kendi mülklerinde bulunan malların tasarrufu diğer tarafa zarar vermediği sürece tasarrufun sınırlandırılması söz konusu olmayacaktır.[933] Örneğin kadının mehrini tasadduk etme tasarrufu, kocaya herhangi bir zarar vermeyeceği için kadının tasarrufunun sınırlandırılması söz konusu olmayacaktır. Tarafların yaptıkları sözlü veya fiilî tasarrufları birbirine zarar vermesi durumunda bu tasarruf engellenebilmektedir.[934] Koca, kendisine ait mülküne bir oda ekleme yaparak, birine

---

927 Mâverdî, **Ahkâmü's-Sultâniyye**, s. 372.
928 Nevevî, **el-Mecmu'**, C: XIII, s. 397.
929 Bkz. İbn Mâce, Ahkâm, 17.
930 Kâdî Ebû Ya'lâ Muhammed İbn el-Hüseyn İbnü'l-Ferrâ, **Ahkâmü's-Sultaniyye li'l-Ferrâ**, 2. bsk., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, s. 302; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: IV, s. 388.
931 Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, **Ahkâmü's-Sultaniyye,** s. 306.
932 Mer'î İbn Yûsuf İbn Ebî Bekr İbn Ahmed el-Kermî el-Makdisî, **Delîlü't-Tâlib li-Neyli'l-Metâlib**, Dâru Tayyibe, Riyad 2004, s. 145.
933 İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 174; Çalış, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 102.
934 İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: IV, s. 388; Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn,** C: V, s. 285; Sahnûn, **Müdevvenetü'l-Kübra**, C: XIV, s. 235; İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326.

kiraladığında kadın bundan zarar görürse bu tasarruf sınırlandırılır. Mesken kadının hakkı olup, kocanın bu meskeni güvenli hale getirmesi gerekmektedir.[935] Kocanın bu eylemi ile kadın kendini güvende hissetmeyerek zarara uğrayabilmektedir. Bu nedenle de tasarrufa engel olunabilmektedir. Mezheplerin çoğu zararın olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Zararın seviyesi ise fahiş zarar esas alınması daha hukukîdir.[936] En ufak bir zararda tasarrufun sınırlandırılmasına gidilirse tarafların hayatı çekilmez olacağından fahiş zararın esas alınması her iki tarafın azamî derecede haklarını korumuş olacaktır.

Ehliyet konusu işlenirken, kadın veya erkek olmanın ehliyeti elde etmeye etki etmediği görülmektedir. Ancak fizyolojik yapı itibari ile biri diğerine nazaran ehliyeti elde etme zamanları farklı olabilmektedir. Bununla beraber şartları sağladıkları zaman bu ehliyeti her ikisi de hak olarak elde etmiş olacaklardır.[937] Mülk edinme konusunda da kadın ve erkek olmanın mülk edinmeye etki etmediği görülmektedir.[938] Mülkiyet konusunda da konumları itibari ile biri diğerine nazaran daha fazla mülk edinebilmesi mümkündür. Kadın, mehir ve nafaka gibi konularda ekstra mülk edinebilirken miras konusunda erkek ekstra mülk edinimi sağlamış olmaktadır. Her cinsin mülk edinme yolları farklı olsa da son tahlilde her iki taraf için mülk kazancı dengelenmiş olmaktadır.[939]

Tasarrufun sınırlandırılmasını genel itibari ile iki başlıkta ele almak mümkündür. Birincisi, tasarrufun kendisinin sınırlandırılması, ikincisi ise, tasarrufu gerçekleştirecek kimsenin sınırlandırılması konusudur. İkinci kısım daha çok ehliyet ârızalarını ilgilendirmektedir. Ehliyet arızalarında kadın ve erkeğin durumunun farklı olmaması ile birlikte Mâlikîler, kadının tasarrufu açısından farklı düşünmektedirler.

---

[935] Merğînânî, **el-Hidâye,** C: II, s. 289.
[936] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326.
[937] Haydar Efendi, **Usul-i Fıkıh Dersleri**, s. 473; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 296; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 73.
[938] Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 63-65; Veysel Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Adana 2004, s. 304.
[939] Zeydân, **el-Mufassal**, C: X, s. 335; Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, s. 306.

Bu nedenle de burada ehliyet ârızasında konu edinilmeyen kadının tasarruf hakkı ele alınmaya çalışılacaktır.

Tasarruf konusunda kadının, erkekten farklı olmadığı hatta kadının bekâr veya evli olması arasında bir ayrımının bulunmadığını birçok hukukçu dile getirmiştir. Fakat Mâlikîler, kadının tasarrufu konusunda farklı bir düşünceye sahiptirler.[940] Kadın, edâ ehliyetini elde ettikten sonra bir erkek gibi birçok dinî ve hukukî sorumluluklara muhatap olmaktadır. Kadın ve erkeğin tasarrufunun sınırlandırılmasının bir yönüyle ehliyet ile alakası bulunmaktadır. Bu nedenle ehliyeti sınırlanmış kimsenin bir mülk üzerindeki tasarrufu da geçersiz olmaktadır.[941]

İmam Mâlik, bekâr kızların akıl baliğ olmalarına rağmen evleninceye kadar tasarruf haklarını kullanamayacaklarını ifade etmektedir.[942] Kurtubî, erkek çocukların bulûğ dönemine kadar hayatın içinde insanlarla haşir neşir olmasından dolayı aklî olgunluğu bulûğ çağı ile tamamlamış olacağından erkeğin rüşdünü bulûğ ile beraber elde edeceğini söylemektedir. Kız çocukları ise, erkeklere nazaran hayata geç atılmaları nedeniyle birtakım tecrübeleri evlendikten sonra edinebilmiş olacaklarından dolayı kız çocukları rüşdlerini ancak evlenerek elde ederler.[943]

İmam Mâlik'e göre kadın, bedelli akitlerde tasarruf hakkına sahiptir. Dışarı çıkmadan vekâlet gibi birtakım yollarla bu tasarrufu yapabilirse kocasından izin almak zorunda değildir. Ancak kadın bu tasarrufu gerçekleştirebilmesi için dışarı çıkmak zorunda kaldığı zaman kocasından izin almak zorundadır. İmam Mâlik'in bu görüşünün temelinde erkeğin nafaka borçlusu olması yatmaktadır. Eğer kadın izin almadan dışarı çıkarsa erkeğin üzerindeki nafaka borcu düşecektir.[944] Evli kadın, malının üçte birini geçmemek şartıyla bedelsiz akitlerde tasarruf hakkına sahiptir. Bedelsiz akitlerdeki

---

[940] Şâfiî, **el-Üm**, C: VII, s. 164; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 7; Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 10; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 233; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 63; Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 296.

[941] Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 315; Zeydân, **el-Mufassal,** C: X, s. 335; Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, s. 308.

[942] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 63; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân (Tefsirü'l-Kurtubî),** 20 c., 2. bsk., Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhira 1964, C: V, s. 29.

[943] Kurtubî, **Tefsiru'l-Kurtubî**, C: V, s. 38; Mahmasânî, **el-Mûcebât ve'l-Ukûd**, s. 383.

[944] Mahmasânî, **el-Mûcebât ve'l-Ukûd**, s. 385.

tasarrufun üçte birinin geçmesi halinde kocasının izin vermesi ile kadının tasarrufu geçerli olmaktadır.[945]

Ahmed İbn Hanbel'den evli kadının tasarrufu hakkında iki farklı görüşe sahip olduğu rivayet edilmiştir. Bunların birincisi, cumhur gibi düşünmektedir. Diğer rivayette ise, İmam Mâlik gibi düşünmektedir. Fakat İbn Kudâme kadının rüşd sahibi olduktan sonra malında tasarruf edebileceği ve kocanın iznine gerek olmadığı görüşünü dile getirmektedir.[946]

Evli olan kadın ve erkek birbirlerinin mallarında tasarruf etme yetkisi ve sonuçları hususunda iki durum söz konusudur. Bunlardan biri, kadının, kocasının malında tasarrufta bulunması, diğeri kocanın, kadının malında tasarrufta bulunmasıdır. [947]

Mülkiyet ayrılığı gereği kadının, kocasının malında tasarrufta bulunabilmesi için izin alması gerekmektedir. Bununla beraber bazı konularda kadınlar, kocasından gerek mübâşereten gerek daha sonradan olsun izin almadan kocasının malında tasarrufta bulunması geçerli sayılmaktadır. Kadının eve gelen misafirlere yaptığı ikram, kapıya gelen dilencilere ufak sayılacak miktarda sadaka vermesi gibi örfî teâmüllere uygun olan tasarruflara koca sarâheten izin vermemiş olsa da zımnen izin verdiği düşünülerek geçerli sayılmaktadır.[948] Mecelle'de kadının ariyet olarak verdiği eşya, kendisinin kullandığı mutat eşya ise telef olması halinde tazmine ihtiyaç duyulmayacağı, kadının mutat kullanmadığı daha çok erkeğin kullanımına veya ona ait olan eşyanın kadın tarafından âriyet olarak verildiğinde telef olursa ya kadından ya da âriyet olarak alan kimseden tazmin edileceği geçmektedir.[949] Delillere bakıldığında kadın, kocanın malında makul karşılanacak ölçüde, örfî teamüllere uygun harcama yapıyorsa kadının tasarrufu geçerli, malın değerli olması ve kocanın izninin gerekli olduğu düşünülen mallardaki tasarrufları ise geçersiz sayılmakta olup, telef edilmesi halinde tazmini

---

[945] Kurtubî, **Tefsirü'l-Kurtubî**, C: V, s. 29; Zeydân, **el-Mufassal,** C: X, s. 339; Mahmasânî, **el-Mûcebât ve'l-Ukûd**, s. 385; Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 297.
[946] İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: IV, s. 348.
[947] Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, s. 315.
[948] Mahmasânî, **el-Mûcebât ve'l-Ukûd**, s. 387; Ayrıca Bkz. Buhârî, Zekât, 17,
[949] **Mecelle**, Md. 822.

gerekmektedir.[950] Koca, eşinin malında tasarrufta bulunması durumunda bu ister sarâhaten izin olsun ister örfî olarak zımnen olsun tasarruftan dolayı elde edilen gelir kadına aittir. Kadın bu geliri kocaya açık ifadelerle verdiğini ifade etmedikçe de bu gelirlerden koca yararlanamaz.[951]

1.4. Ehliyet Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Önerileri

Evli çiftlerden biri veya her ikisinin mecnun olması, bu çiftlerde cünûnluk halinin stabil ya da değişken olması halinde ne gibi hukukî süreç gerçekleşeceği sorunu ve diğer ehliyet ârızalarının mal rejimine olan etkisi İslâm aile hukuku açısından önem arz etmektedir.

Cünûn, kişilerin aklî melekelerinin istenen düzeyde olmamasıdır.[952] Cünûnun Türkçe karşılığı, deliliktir.[953] İslâm aile hukukunda delilerin hukukî statüleri, gayri mümeyyiz çocuk gibidir.[954] Bu statüden dolayı hukukî işlemleri geçersiz sayılmıştır.[955] Kişinin deliliği ister geçici ister kalıcı olsun delilik vasfı bulunduğu sürece hukukî statüsü gayri mümeyyiz kabul edilmiş ve hukukî işlemleri de geçersiz sayılmıştır. Aynı şekilde evli çiftlerden biri veya her ikisinin deli olması halinde yapmış oldukları tasarrufları geçersiz sayılacaktır.[956]

Kâsır[957] kimselerin ceza ehliyetleri bulunmasa bile başkasının mülkiyetine zarar vermeleri halinde tazmin sorumlulukları devam etmektedir.[958] Bu nedenle deli veya kâsır olan evli çiftlerden birisinin diğer eşinin mülkiyetine veya bir başkasının mülkiyetine zarar vermesi halinde zarar verdiği malı tazmin etmekle sorumludur. Aile içerisinde çıkan kavgalarda taraflardan birinin diğer tarafın mülkiyetine zarar verdiği

---

[950] Nargül, *"Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın"*, s. 316.
[951] Mahmasânî, **el-Mûcebât ve'l-Ukûd**, s. 387, 388.
[952] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 172; Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 263.
[953] http://lugatim.com/s/c%C3%BCnun, 26.08.2020.
[954] Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2972.
[955] Abdülhamîd, **el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 409.
[956] **Mecelle**, Md. 979, 980, 966; Molla Hüsrev, **Mir'âtü'l-Usûl**, s. 328; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 285.
[957] Aklî melekelerinin olmaması, aklın yeterli seviyede bulunmaması veya ehliyet ârızalarından birisine maruz kalmasından dolayı hukukî tasarrufları kısıtlanmış mecnun, mâ'tuh, sefeh gibi kimselerdir.
[958] Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334; **Mecelle**, Md. 960; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 273; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82, Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 276; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 137.

görülebilmektedir. Cinnet halinde, diğer tarafın mülkiyetine verilen zararın tazmin edilmesi hukukî gerekliliktir.[959]

Taraflardan herhangi birinin deli veya kâsır olması halinde malın tasarruf ve yönetimi İslâm aile hukukuna göre kim tarafından sağlanacağı önemli bir konudur. Gayri mümeyyiz çocuğun veya bu statüde değerlendirilen kişilerin vücûb ehliyeti tam iken[960] edâ ehliyeti henüz tam değildir.[961] Vücûb ehliyeti tam olan kimselerin bu ister deli ister akıllı olsun malları kendilerine ait iken yönetimi velilerine aittir.[962] Bu nedenle evli çiftlerin ikisinin deli olması halinde her bir bireyin mülkiyetlerinin yönetimi velilerine ait olacaktır. Taraflardan birinin deli olması halinde yönetimi ise yine veli veya vasîlerine ait olacaktır.[963]

Evli çiftlerden biri temyiz gücüne sahip ma'tûh olması halinde mümeyyiz hükmünde olacaktır.[964] Bu nedenle yapılan herhangi bir tasarruf, ma'tûhun faydasına ise hukukî işlem geçerli, zararına ise işlem geçersiz hem yararına hem zararına olan işlemler ise, velinin onayına bağlı olarak geçerli veya geçersiz olmaktadır.[965]

Evli olan taraflardan birinin veya her ikisinin ma'tuh olarak yapmış oldukları yarar ve zararı eşit olan hukukî işlemlerin kim tarafından onay verileceği mal rejiminde velâyet ile ilgili bir konudur. Kural olarak ehliyeti eksik olan kimsenin özellikle mümeyyiz ve bu statüde olan kimselerin hukukî işlemlerini velileri onay vermektedir.[966] Fıkıh literatüründe buna genel manada velâyet denilmektedir.[967] Velâyet sahibi olanlar; baba, babanın vasîsi, dede, dedenin vasîsi, hâkim ve hâkimin vasî kıldığı

---

[959] **Mecelle**, Md. 960; Mutlu, "*Hanefî Mezhebine Göre Evlenme Ehliyeti ve Çocukların Evlendirilmesi Meselesi (Modern Hukuk Mukayeseli)*", s. 9.
[960] Haydar Efendi, **Usul-i Fıkıh Dersleri**, s. 473; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2961; Zerkâ, **el-Medhal**, s. 782.
[961] Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 483 s. 149.
[962] H. Yunus Apaydın, *"Velâyet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2013, C: XXXXIII, s. 16, 17.
[963] Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 536; Ali Bardakoğlu, *"Vesâyet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1994, C: XXXXIII, s. 66.
[964] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 334; Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 274.
[965] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334; Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 485, s. 149; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 538.
[966] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171.
[967] Apaydın, *"Velâyet"*, **DİA,** C: XXXXIII, s. 16.

kimselerdir.[968] Bu sayılanlar mümeyyiz, ma'tuh ve mecnun gibi durumda olanların velâyetini üstlenecek kimselerdir.[969] Sefih kimsenin velâyeti bulûğdan önce ve bulûğdan sonra olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Mâlikîler hariç çoğunluk, bulûğdan sonra sefih olan kimsenin velâyetinin hâkime geçtiği görüşündedir.[970] Mâlikîler ise, velâyetin baba veya vasîde kalacağını savunmuşlardır.[971]

Evli çiftlerden her birinin ma'tuh olması halinde baba, dede, hâkim ve bu kişiler tarafından vasî olarak görevlendirilen kimseler, bu çiftlerin velâyetlerini üstlenirler. İslâm aile hukukunda yasal mal rejimi, mal ayrılığı rejimi olduğundan,[972] gerekli sorumluluklar yerine getirilmesi halinde ma'tuh olan tarafların mülkiyetlerinin yönetiminin, velileri tarafından ayrı ayrı üstlenilmesinde ve mümeyyiz statüsünde olan ma'tuh gibi şahısların hukukî işlemlerine velileri tarafından onay verilmesinde hukukî olarak bir sorun yoktur.[973] Velilerde velâyetlik şartlarına aykırı durum olması halinde hâkimin kararı ile tek bir kişi veya görev dağılımı yapılarak birçok kişi, vasî olarak atanabilmektedir.[974] Dolayısıyla mümeyyiz statüsünde olanların hukukî işlemlerini, vasî veya vasîler yerine getirebileceklerdir.[975]

Çiftlerden sadece biri ma'tuh olması durumunda, taraflar mal ayrılığı ilkesine göre evlilik hayatı sürdürdükleri için ma'tuh olan kimsenin mülkiyetinin yönetimi ma'tuh veya mecnun olmayan kişiyi ilgilendirmeyecektir. Bu nedenle ma'tuh kimsenin velâyetinin baba, dede veya hâkime bırakılmasında herhangi bir hukukî sorun bulunmamaktadır.[976]

---

[968] Abdülhamîd, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 416; Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 464.
[969] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 464.
[970] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr,** C: VI, s. 149; Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kınâ,** C: V, s. 474; Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 464.
[971] Haraşî, **Şerhu Muhtasar**, C: V, s. 297.
[972] Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku**, 2. bsk., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1954, s. 77; Schacht, Joseph, (Çevr. Mehmet Dağ, Abdulkadir Şener), **İslâm Hukukuna Giriş**, 2. bs., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s. 168; Nargül, *Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüt*, s. 291.
[973] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 274; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2969; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 107.
[974] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 482.
[975] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 538.
[976] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 274; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2969; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 107.

İkinci çözüm önerisi olarak, ma'tuh olan kimsenin velâyetini bu anlamda dışarıdan birine değil de ma'tuh olmayan eşe verilmesi, vasî kılınması evliliğin sürdürülebilir olmasına büyük katkı sağlayacağı görülmektedir. Bu çözüm önerisinde birtakım problemler de göze çarpmaktadır. Bunlardan biri, velâyet hakkı bulunan baba veya dede hayatta iken ma'tuh olmayan tarafın vasî kılınıp ma'tuh olan kimsenin mülkiyetinin yönetimine hemen başlanılıp başlanılamayacağı problemidir. Velâyet hakkına sahip olan bu kimseler, hayatta olmadığı zaman sorun ortadan kalkarak, ma'tuh olmayan taraf kâsır olan kimseye vasî olarak atanabilmesi mümkündür.[977] Ancak velâyet sahibi olan kimseler hayatta iken vasî göreve başlayamayacağından dolayı eşin vasîliği velâyet sahipleri vefat edene kadar gayri lazım olacaktır.[978] Diğer problem ise ma'tuh olmayan kimsenin vasî olması halinde bu durumu istismar edip etmeyeceği sorunudur. Ancak bu gibi durumlarda vasî denetlenebildiğinden dolayı herhangi bir istismar söz konusu olduğunda mahkeme tarafından yargılanabildiği için hukukî olarak kişinin, vasîliğini istismar etmesi söz konusu değildir.[979] Fıkıh kaynaklarında vasînin ne tür tasarruflarda bulunacağının ayrıntılı olarak işlenmesinin sebebi kâsır olanların zarara uğramaması ve vasîlerin bu görevi istismar etmemesi içindir.[980]

Kadının vasî olup olamayacağı hususu İslâm hukukçuları arasında tartışma konusu olduğu için İslâm aile hukukunda evli çiftlerden erkeğin kâsır olması halinde kadının vasî olup olamayacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu konu bugün aile yapısı itibari ile önem arz etmektedir. Tarafların velileri hayatta olmadığı ve hâkimin atayacağı veli yabancı olması halinde bu aile yapısına zarar verebilir. Hanefîler'e göre kadının vasî kılınması caizdir.[981] Bundan dolayı erkeğin kâsır olması halinde hâkim tarafından eşinin vasî kılınması mümkündür.

---

[977] Abdülhamîd, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 416; Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 480.
[978] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 482.
[979] Apaydın, *"Velâyet"*, **DİA,** C: XXXXIII, s. 17; Abdülhamîd, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 416; Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 492.
[980] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 485.
[981] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXVIII, s. 25.

Mümeyyiz statüsünde olan kimselerin, hukukî işlemlerinin takibinin yapılması adına vekil tayin edebilmeleri hukukî tasarrufları ile doğru orantılıdır.[982] Hukukî tasarruflarında yararına olan işlemlerin geçerliliği başkasının iznine gerek kalmaksızın geçerli olduğu gibi bu işlemlerin yapılması için vekil tayin etmesi de aynı oranda başkasının iznine ihtiyaç duyulmaksızın geçerlidir. Vekilin yapmış olduğu bu tasarruflar, mümeyyiz statüsünde bulunan kişilerin tasarrufu gibi geçerlidir. Ancak mümeyyiz statüsünde olanların hukukî tasarrufları, yarar ve zarar ihtimalini taşıyan işlemlerde velinin onayı gerektiği gibi bu tür hukukî işlemlerin gerçekleştirilmesi için atanan vekilin, vekâletinin başlaması için de velin izni gerekmektedir.[983] Taraflardan birinin ma'tuh veya mümeyyiz statüsünde olan, kâsır olmayan eşini, velisinin onayı ile vekil tayin edebilir.[984] Bu nedenle yukarıda zikredilen ikinci çözümle karşılaşılan birçok problem vekil tayini ile ortadan kalkabilmektedir. Hanefîlere göre vekilin akıllı ve temyiz gücüne sahip olması şart olarak görülmektedir. Aile fertlerinden birinin kâsır olması halinde temyiz gücüne sahip olan çocukları kâsır olan anne veya babasının vekili olabilmektedirler.[985] Mümkün olduğu kadar hukukî engel olmadığı sürece hukukî işlemleri yürüten kimselerin aile içinden seçilerek, aile mülkiyetinin zarar görmesine engel olunmaktadır.

Vekil, mümeyyiz statüsünde olan evli çiftten, ücret talep edebilir. Vekâlet akdinin kâsır için yarar veya zarar aynı oranda olduğu için veli bu akdin geçerliliğine ister onay verir, istemez ise onay vermez. Onay vermesi halinde vekile vekâlet ücreti tahakkuk eder.[986]

Mümeyyiz statüsünde olanların hukukî işlemleri genel itibari ile salt yarar, salt zarar ve hem yararı hem zararı eşit oranda olan hukukî işlemler olarak üçlü tasnif edilmiş olup, bunların birincisi geçerli, ikincisi geçersiz ve üçüncüsü ise, velinin onayına bırakılmıştır.[987] Bu tasnifin amacı mümeyyiz olanların mallarının korunmasını

---

[982] Bilal Aybakan, *"Vekâlet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2013, C: XXXXIII, s. 2.
[983] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VI, s. 20.
[984] **Mecelle**, Md. 1457.
[985] **Mecelle**, Md. 1458.
[986] **Mecelle**, Md. 1467; Aybakan, *"Vekâlet"*, **DİA**, C: XXXXIII, s. 2.
[987] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 484, s. 149; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s.334.

sağlamak olup, velinin ise bir takım hukukî işlemlerle mümeyyiz olanların mallarının zarara uğratılmasına engel olunmaya çalışılmasıdır.[988] Bu düzenlemelerden anlaşılan velâyet sahibi kimsenin velisi olduğu kişinin hukukî işlemlerinde tam yetkiye sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Evli çiftlerden kâsır olanların velileri, bu kimselerin hukukî işlemlerini bağımsız bir şekilde yürütemediği için vekâlet vererek başkalarına yaptırmaları da mümkün değildir.[989]

Tarafların her ikisi kâsır olması durumunda birinin yapmış olduğu faaliyet kendisi için faydalı iken eşi için zarar vermesi durumunda hukukî işlemin geçerliliğinin tespiti, aile hukukunda miras veya vasiyet gibi konularda önem arz etmektedir. Kural olarak kâsır kimsenin hukukî işlemlerinin geçerliliği noktasında kendisi için bir zarar söz konusu olduğunda hukukî işlemin geçersiz olmasına hükmedilir. Bu noktada kimsenin onay vererek bu işlemi geçerli kılması mümkün değildir. Kendisine fayda ve zararı aynı oranda ise hukukî işlemin geçerli kılınması velinin onayına bağlıdır.[990] Dolayısı ile hukukî işlemlerde başkasının zarar görmesi pek anlam ifade etmemektedir. Evli olan taraflardan birinin kâsır olup, onun adına yapılan hukukî işlemler kâsır olmayan tarafa ne gibi zarar verebileceği tespit edilmelidir. Ancak İslâm aile hukuku mal ayrılığı rejimi esası üzerine kurulu olduğundan dolayı kâsır olmayan tarafın zarar görmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Buna rağmen kâsır yine zarar görüyorsa mahkemece bu zararın tespiti yapılıp, velinin tasarrufları kontrol edilerek, hukuka aykırı bir durum varsa hâkimin müdahale etmesi mümkündür.[991]

Evli çiftlerden birisi kâsır olarak ölüm hastalığına yakalandığında velisinin yapmış olduğu fiillerin geçerli olup olmadığı sorunu hukukî açıdan önem arz etmektedir. Ölüm hastalığına yakalanıp kâsır olmayan kimselerin bazı hukukî tasarrufları askıya alınmaktadır. Ölüm hastalığına yakalanan bu kimselerin tasarruflarının engellenmesinin nedeni genel olarak üçüncü kişilerin haklarının korunması içindir.[992]

---

[988] Apaydın, *"Velâyet"*, **DİA**, C: XXXXIII, s. 16.
[989] Aybakan, *"Vekâlet"*, **DİA**, C: XXXXIII, s. 2.
[990] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 485, s. 149; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s.34; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 538.
[991] Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 485, 492.
[992] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 307; Komisyon, **Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, C: VII, s. 163; Bakkal, "*Maraz-ı Mevt*", **DİA**, XXVIII, 39.

Ölüm hastalığına yakalanmış kimselerin tasarrufları ölene kadar geçerli olmakla beraber alacaklı ve varisler gibi üçüncü şahısların haklarının zarar görmesi halinde ölüm hastalığının başlangıcından ölüm anına kadar olan tasarruflar hacr altına alınarak geçersiz sayılabilmektedir.[993] Hasta, borçlu olduğu kimseye ve varise karşı bir zarar vermeden ivazlı alışverişte bulunabilmektedir.[994] Hasta olan kişinin varisleri ile yaptığı alışverişi Ebû Hanîfe'ye göre fasit olup diğer varislerin onay vermesi halinde geçerli olacaktır.[995] Teberru' akitlerinde ise akdin geçerli olabilmesi için varislerin veya alacakların onayı gerekmektedir.[996] Bu nedenle evli çiftlerden birisinin kâsır olması ve bu halde iken ölüm hastalığına yakalanması nedeniyle velinin hukukî işlemlerdeki rolü de bu minvalde ele alınması gerekmektedir. Kâsır olmayıp ölüm hastalığına yakalanan kimsenin tasarruflarına getirilen sınırlamanın amacı ne ise burada da velinin velâyetinde bulunan kimsenin adına yapılan hukukî işlemlerine, aynı amaçla üçüncü kişilerin haklarının korunması adına birtakım sınırlandırmalar getirilmiştir. Kâsır olmayan kişinin bazı tasarruflarının geçersiz veya varis ve alacaklılarının onayına sunulması kişinin tasarruflarına değil mal üzerindeki haklardan dolayı malın üzerine getirilmiş sınırlandırmalar olduğu aşikârdır. Bu nedenle velinin tasarruflarına getirilen sınırlama da aynı minval üzerinde değerlendirilmiştir.[997]

Evli çiftlerden kâsır olanın velileri hukukî işlemlerini yerine getirirken ikrah altında hukukî işlemleri gerçekleştirmeleri halinde bu hukukî işlemin durumunun ne olacağı sorusu ayrı bir sorundur. Velinin hukukî işlemleri mahkeme tarafından denetime tabî tutulduğu için ikrah altında yetkisi olmayan bir işleme onay verse bile bu onay hukukî açıdan geçersizdir.[998] Yetkisi dâhilinde olan işlemlerin geçerliliği konusunda ise normal bir insana yapılan ikrahın hükmü ne ise veli için de aynı hüküm vaki olacaktır. İkrah altında yapılan sözlü eylemler çoğunluk hukukçulara göre geçersiz sayılırken[999] Hanefîler'e göre feshi mümkün olmayan hukukî işlemlerin geçerliliğini korumaya

---

[993] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 307; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82.
[994] Bedrân, **Nazariyetü'l-Milkiyye,** s. 447.
[995] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 352; Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 315; Bakkal, "*Maraz-ı Mevt*", **DİA**, C: XXVIII, s. 40.
[996] **Mecelle**, Md. 880.
[997] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 186; Ebû Zehra, **el-Milkiyye,** s. 311; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2978.
[998] Apaydın, *"Velâyet"*, **DİA,** C: XXXXIII, s. 17; Abdülhamîd, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 416; Ebû Zehra, **Ahvâlü'ş-Şahsiyye**, s. 485, 492.
[999] Zeydân, **el-Vecîz,** s. 108; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 3066.

devam ettiği, feshi mümkün olanların ise, mükrehin onayına göre geçerlilik kazanmaktadır.[1000]

Kâsır olan kocanın mehir sorumluluğunun belirlenmesi hukukî olarak önemli bir meseledir. Mehir, Müslüman erkeğin üzerine farz kılınmış önemli bir sorumluluktur.[1001] İslâm hukukçularının bu konudaki ittifakları da mehrin gerekli olup, kadına verilmesi gerekli olan bir borç olduğu hususu göz önüne alınırsa,[1002] kâsır olan kişinin mehir sorumluluğunun düşüp düşmeyeceği önem arz etmektedir. Mehir, bazı hukukçulara göre nikâhın şartlarından bazılarına göre ise sonuçlarından sayılmaktadır.[1003] Bu nedenle nikâh akdi esnasında veya nikâh akdinden sonra mehir erkeğin üzerine, kadına vereceği bir borç olarak terettüp etmektedir.[1004] Mehrin ifasına bakıldığında borç olması hasebiyle kişinin vermemesi veya verememesi halinde kişinin malından mehir borcu temin edilir. Örneğin kişi vefat ettiğinde mehir ödenmemiş ise ölen kişinin terekesinden mehir borcu ödenir.[1005] Bu nedenle kâsır olan kişi, eşinin mehrini kendisi, velisi veya vekili vermek zorundadır. Kâsır hayatta iken bu mehir verilmemiş ise kâsırın vefatından sonra mehrin kâsırın terekesinden ödenmesi gerekmektedir.[1006] Mehrin ödenme işlemine hukukî olarak veli veya vâsiler engel olamazlar.[1007]

Çocukların anne babalarına veya kardeşlerine yaptığı vasiyetin hükmüne İslâm aile hukuku açısından bakıldığında hukukî işlemlerde çocuk gayri mümeyyiz ise hukukî işlemleri geçersiz olacağı,[1008] çocuk mümeyyiz ise hukukî işlemleri velisinin onayına sunulacağı aşikârdır.[1009] Mümeyyiz kimselerin hukukî işlemleri üç grupta mütalaa edildiği için faydasına olan hukukî işlemlerin geçerli, zararına olan hukukî işlemleri ise, geçersiz sayılmıştır.[1010] Hanefîler'e göre mümeyyiz kimselerin teberru' yapmaya

---

[1000] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 184; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 3066.
[1001] Bkz. Bakara, 2/221, Mümtehine, 60/10.
[1002] Şirin,*'' İslâm Hukukunda Mehir Davaları''*, s. 301.
[1003] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 63; Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 4; Şirin,*'' İslâm Hukukunda Mehir Davaları''*, s. 301.
[1004] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 115.
[1005] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 274; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 115.
[1006] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: II, s. 274.
[1007] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 115.
[1008] Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye**, Md. 483, s. 149.
[1009] Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 171; Bardakoğlu, *"Ehliyet"*, **DİA**, C: X, s. 538.
[1010] Kadri Paşa, **Ahkâmü'ş-Şer'iyye,** Md. 485, s. 149; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334.

ehliyetleri olmadığı ve vasiyet etmeleri onlar için zararlı bir hukukî işlem olmasından dolayı vasiyet etmeleri de geçersiz sayılmıştır. Bu nedenle çocukların, anne babalarına ya da kardeşlerine karşı yapmış olduğu vasiyetler, geçersiz sayılmıştır.[1011] Muhammed Ahmed ez-Zerkâ, Hanefîler'in bu görüşüne katılmayıp vasiyetin geçersiz değil mevkuf olmasını savunmaktadır. Ona göre bir çocuk vasiyette bulunmuş olsa kendisi reşid olduğunda veya öldükten sonra varislerinin onay vermesi ile işlemin geçerli olabileceği görüşündedir.[1012]

İnsanlar uyurken veya bayıldıklarında bazen birtakım sözler sayıklamaktadırlar. Bu sayıklamaların hukukî boyutu özellikle borç ikrarı açısından önem taşımaktadır. Uyku ve baygınlık halinde yapılan hukukî tasarrufların, hukukî açıdan geçerliliği yoktur.[1013] Aynı şekilde ikrarın geçerli olabilmesi için ikrarı yapan kimse aklî yeterliliğe sahip, bulûğa ulaşmış ve ikrarı yapması açısından ikrar edilen kişinin bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle aklî melekesi olmayan çocuk, deli, uyuyan ve bayılan kimselerin ikrarları geçerli olmayacaktır.[1014] Sayıklama, Türkçe sözlüklerde uyku veya aşırı rahatsızlık veren hastalıklarda söylenen anlamsız sözler ve kişinin çok istediği, arzu ettiği birtakım hususların dilde sıkça tekrarlanması olarak tanımlanmaktadır.[1015] Birinci anlamdaki sayıklamanın uykuda iken yapılan hukukî işlemlerden farklı olmadığı aşikâr iken, ikinci anlamdaki sayıklama da ise, sözün gerçek olma ihtimali olduğu için hukukî geçerliliği bir sorun olarak karşılaşılmaktadır. Ancak her ne kadar bu söz gerçek olsa da kişinin aklî melekesi yerinde bulunmadığı,[1016] rıza ve irade beyanının ortaya çıkmaması nedeniyle ikinci tür sayıklama hukukî açıdan geçersiz sayılmaktadır.[1017]

Uyurgezer bir kimsenin, eşini öldürmesi halinde mirastan mahrumiyet meselesi mal ayrılığı rejiminde mirasın taksimi açısından önem arz etmektedir. Bir kişinin uykuda yapmış olduğu eylemlerin hükmü bayılma sırasında yapılan eylemlerin hükmü ile

---

[1011] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXVIII, s. 92; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: V, s. 122; Zerkâ, **el-Medhal**, s. 758.
[1012] Zerkâ, **el-Medhal**, s. 758.
[1013] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 336; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82.
[1014] Ferhat Koca, *"İkrar"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2000, C: XXII, s. 38.
[1015] http://lugatim.com/s/say%C4%B1klamak, 04.10.2020; https://sozluk.gov.tr/, 04.10.2020.
[1016] Koca, *"İkrar"*, **DİA**, C: XXII, s. 38.
[1017] Hacı Yunus Apaydın, *"İrade Beyanı"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2000, C: XXII, s. 387.

aynıdır.[1018] Bu bakımdan bayılan insan bir şahsı öldürdüğünde cezaî ehliyeti açısından kısas uygulanmazken kul hakkı itibari ile diyet ödemektedir.[1019]

Mirastan mahrum olma konusunda bir kişi bilerek babasını veya varisini öldürmesi durumunda İslâm hukukçularına göre öldüren kişi mirastan mahrum bırakılır.[1020] Hadislerde katilin, mirasçı olamayacağı[1021] net ifadelerle geçmektedir. Bazı hadis metinlerinde ise hatâen öldüren kimsenin mirasçı olabileceği görülmektedir.[1022] Mezheplere göre ise, öldürmenin çeşidine göre kişilerin mirastan mahrum olup olmama durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Hanefîler'de öldürme çeşitleri kasten (bilerek)öldürme, şibhi kastan (silah sayılmayan aletlerle öldürme), hatâen öldürme, hata mecrasına cari öldürme (hata sayılabilecek şekilde öldürme), tesebbüben öldürme şeklinde beş kısımdır.[1023] Hanefîler'de tesebbüben[1024] öldürme ve hata mecrasına cari öldürme[1025] hariç diğer öldürme türlerinden biri ile öldürme eylemini yapan kişi, mirastan mahrum bırakılmaktadır.[1026] Mâlikîler'de ise, öldürme çeşidi kasten öldürme ve hatâen öldürme şeklinde iki tane olup hatâen öldürme hariç diğer öldürme çeşidinde mirastan mahrum olma durumu söz konusudur.[1027] Şâfiîler'e göre öldürme çeşidi kasten öldürme, hatâen öldürme ve kasta benzer öldürme olmak üzere üç çeşit olup öldürme türüne bakılmaksızın öldürme eylemi gerçekleştikten sonra öldüren kişi mirastan mahrum kalmaktadır.[1028]

Hanefîler'e göre, uyuyan evli çiftlerden biri, bayılırken veya uyurken eşinin üzerine düşmesi ile ölüm gerçekleştiğinde düşen kişi mirastan mahrum bırakılmaktadır.[1029] Mâlikîler'de mirastan mahrumiyet söz konusu değilken[1030] Şâfiîler'de ise, mirastan

[1018] Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 134.
[1019] Halit Ünal *"Baygınlık"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1992, C: V, s. 244.
[1020] Aktan, *"Miras"*, **DİA,** C: XXX, s. 143; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: VII, s. 5718.
[1021] Bkz. İbn Mâce, Ferâiz, 8.
[1022] Bkz. Tirmizî, Ferâiz, 17.
[1023] Meydânî, **el-Lübâb**, C: III, s. 141.
[1024] Bir insanın ölmesine sebebiyet vermektir. Örneğin, kişinin kendi mülkiyetinde olan bir yerde açtırdığı kuyuya başka birinin düşmesidir.
[1025] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXVI, s. 68.
[1026] Halebî, **Mülteka'l-Ebhur**, s. 418; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: III, s. 38.
[1027] Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, C: IV, s. 482.
[1028] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 211; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: VII, s. 5719.
[1029] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXVI, s. 68.
[1030] Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, C: IV, s. 482.

mahrumiyet söz konusu olmaktadır.[1031] Bayılma veya uyuma esnasında irade ve akıl ortada olmadığından dolayı yapılan hukukî işlemlerin geçersizliği kabul edilmektedir.[1032] Kişi, eşinin veya bir başkasının malına zarar vermesi halinde tazmin sorumluluğu devam etmektedir.[1033]

2. ALLAH HAKKI VE KUL HAKKI KAPSAMINDA AİLE FERTLERİNİN MÜLKİYETLERİNE GETİRİLEN SINIRLANDIRMALAR

Kişinin mülkiyetinde bulunan mal üzerindeki haklardan birisi tasarruf yetkisidir. Ancak bu yetki bazı durumlarda sınırlandırılabilmektedir. Mal ayrılığı rejimi açısından evli çiftlerin mülklerinde bulunan malların tasarruf yetkisini sınırlandıran bir husus haklardır. Taraflar birbirlerine karşı hak ve sorumluluk sahibi oldukları için bazı tasarrufları diğer tarafa karşı sınırlandırılarak birbirlerine zarar vermesi engellenmiştir. Bu başlık altında hak kavramı ve özellikle Allah hakkı, kul hakkı kavramı ele alınarak bu kapsamda ortaya çıkan sınırlandırmalar incelenecektir.

2.1. Hak Kavramı ve Allah Hakkı Kul Hakkı Kavramının Kapsamı

Hak kavramı sözlüklerde, batılın zıttı olarak tanımlanmakla beraber bir olguyu yakinen bilmek ve doğru olan gibi manalara gelmektedir. Terim anlamına etki eden diğer bir anlam, zorunlu olma ve sabit olmayı ifade eden anlamdır.[1034] Terim olarak ittifak edilmiş bir teknik tanımı olmamakla beraber sözlük anlamlarından yola çıkılarak tanımlamalar yapılmaktadır. En temel terim tanımı, kişilerin lehine ve aleyhine olan hususlar olarak tanımlanabilmektedir. Buna yetki ve sorumluluklar

[1031] Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 211; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: VII, s. 5719.
[1032] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 336; **Mecelle**, Md. 979, 966, 980; Molla Hüsrev, **Mir'âtü'l-Usûl**, s. 328; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 285; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82.
[1033] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 276; **Mecelle**, Md. 960; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 273; Ebû Zehra, **Usûlü'l-Fıkh**, s. 334, 342; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 82; Bilgin, "*İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*", s. 137.
[1034] Ebû Bekr er-Râzî, **Muhtâru's-Sıhâh**, s. 77; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: X, s. 50; Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-Muhît**, s.874; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, **el-Külliyyât**, s. 362.

demek de mümkündür.[1035] Klasik eserlerde Allah hakkı ve kul hakkı kavramlarına çok önem verilmiş olup terim anlamları üzerinde özenle durulmuştur.[1036]

Hak kavramının birçok çeşidi bulunmaktadır. Bunlar; Allah hakkı ve kul hakkı ayırımı, malî ve bedenî haklar ayırımı, ayn ve zimmete taalluk eden haklar ayırımı gibi birkaç yönden tasnif edilmiştir.[1037] Bu çalışmada Allah hakkı-kul hakkı ayırımı üzerinde durularak bu ayırımdan doğan sınırlandırmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Allah hakkı ve kul hakkı ayrımı kendi içinde dörtlü tasnife tabi tutulmuştur. Bunlar; sadece Allah hakkı, sadece kul hakkı, Allah hakkı ve kul hakkı ortak olup Allah hakkının fazla olduğu haklar ve son olarak Allah hakkı kul hakkı ortak olup kul hakkının fazla olduğu haklardır.[1038] Bu dörtlü tasnifteki son iki başlık, bazı eserlerde müşterek haklar altında ele alınarak üçlü tasnife gidilmiştir.[1039]

Allah hakkı; Allah'tan başkasına mahsus olmayan, başkalarını ilgilendirmeyen ve kamu menfaatinin esas alındığı hükümler olarak tanımlanmıştır.[1040] Allah hakkı için kamu menfaatinin yanında Allah'a yaklaşma, dinî emirleri yerine getirme şeklinde olan haklar da tanıma dâhil edildiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman namaz ve oruç gibi ibadetler Allah hakkı sayılmaktadır. Kamu menfaati için olanlara örnek ise, zina gibi hadlerin cezalarını tatbik etmektir.[1041] Kamu hakkı olan bu hakka aynı zamanda Allah hakkı denilmesi cezaların uygulanması noktasında insanların tasarruf sahibi olamamalarından dolayıdır.[1042] Bu nedenle bir kişi, bir şahsın malını çalmış olsa

---

[1035] Hacak, *"İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi"*, s. 38; Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 170; Ömer Nasuhi Bilmen, **İslâm Fıkhı ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü**, Nizamiye Akademi, İstanbul 2016, s. 87; Mustafâ Ahmed ez-Zerkâ, **el-Medhal ilâ Nazariyeti'l-İltizâmi'l-Âmme fi'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1999, s. 19.

[1036] Hacak, *"İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi"*, s. 56.

[1037] Seda Zorbozan, *"İslâm Hukukunda Hakların Allah Hakkı ve Kul Hakkı Olarak Ayrılması ve Bu Ayrımın Muamelata Yansımaları",* **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)**, Elâzığ 2011, s. 28.

[1038] Ömer et-Teftâzânî, **Şerhü't-Telvîh**, C: II, s. 305; İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104.

[1039] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 252; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2843.

[1040] Serahsî, **Usûlü's-Serahsî**, C: II, s. 290.

[1041] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2844.

[1042] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 286.

bu hırsızlık olacağından kişinin elinin kesilmesi gerekecektir. Hırsızlık, Allah hakkı/ kamu hakkını oluşturduğundan dolayı malı çalınan şahsın hırsızı bağışlaması bir şey ifade etmeyecektir.[1043] Hayızlı iken cinsel birliktelikte bulunmak, haram ayda savaşmak, namaz, hac, cihad gibi hükümler kamu hakkı olarak görülmüştür.[1044]

Kul hakkı ise, maslahatın sadece kula ait olduğu haklardır. Bireylere hasredilmiş menfaatlerin korunmasını sağlayan hükümlerdir.[1045] Bu haklarda işlenen suçlar veya yerine getirilmeyen sorumluluklar şahısla ilgili olduğu için şahsın affetmesi ile suça karşı verilecek ceza düşebilmektedir.[1046] Kul hakları genel itibarı ile muamelat konularında ele alınmaktadır.[1047] Görüldüğü üzere Allah hakkı ve kul hakkı tanımları ve hükümleri birbirinin tersi olmaktadır.

Üçüncü tasnif olan müşterek/ karma haklar ise Allah hakkı ve kul hakkının bir arada bulunduğu fakat ikisinden birinin hakkının daha fazla olduğu haklardır. Boşanan kadının iddet beklemesi ile kazif suçları, Allah hakkının galip geldiği haklardır. Kısas hakkı, kul hakkının galip geldiği bir haktır. Müşterek haklarda hangi kısım galip ise o kısmın hükümleri geçerli olmaktadır. Allah hakkı galip olduğunda cezalar düşmezken, kul haklarının galip olduğu cezalarda insanların cezayı düşürme hakları bulunmaktadır.[1048]

[1043] Kâsânî, **Bedâ'i' u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 56; İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2844.

[1044] Muhammed İbn Alî İbn Muhammed Hâmid et-Tehânevî, **Mevsûatü Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm**, 2 c., Mektebetü Lübnân, Beyrut 1996, C: I, s. 683.

[1045] İbrâhîm İbn Mûsâ İbn Muhammed eş-Şâtibî, **el-Muvâfakât**, 7 c., Dâru İbn Affân, y.y., 1997, C: II, s. 539; İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104; Tehânevî, **Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn,** C: I, s. 683; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 289.

[1046] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 290; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2845.

[1047] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104; Hacak, *"İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi"*, s. 108.

[1048] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2845, 2846; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 290; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 64.

2.2. Allah Hakkı Kul Hakkı Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Önerileri

Mal ve hak kavramları birbirleri ile bağlantılı olan konulardır. İnsanın mülkiyetinde bulunan mal üzerinde tasarruf hakkının olduğu görülmektedir.[1049] Bununla beraber bazı hakların mülkiyete konu olması ve bu hakların tasarrufu konusu, mal ayrılığı rejiminde önemli bir yer tutmaktadır. Haklar konusunda problem olarak karşılaşılan malların mülkiyete konu olması ve tasarrufunun geçerliliği konusu bu başlıkta ele alınmaya çalışılacaktır. Her bir sorun, karışıklığı önlemek amacıyla ayrı ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

2.2.1. İpekten Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İpek ve ipekten türetilen eşyaların mülkiyete konu olması ile tasarrufu, aile hukuku ve mülk edinme açısından önemli olmakla beraber hak konusunda da ayrıca ehemmiyetli bir konu olduğu görülmektedir. Bazı hadislerde ipeğin erkekler tarafından kullanılmasının Rasûlullah (sav) tarafından yasak kılındığı zikredilmektedir.[1050] İslâm hukukçuları, ipeğin kadınlara helâl, erkeklere haram olduğu noktasında fikir birliği içindeyken, hikmeti noktasında farklı fikirler ileri sürmüşlerdir.[1051] Bazı âlimler, toplumda insanların birbirlerine karşı kibirleneceği, erkeklerin ipeği kullanarak kadına benzeyebileceği gibi birtakım görüşlere sahip olmuşlardır.[1052] Diğer bazı âlimler ise, herhangi bir sebep veya hikmet aramadan bu yasağın taabbudî olduğunu ifade etmişlerdir.[1053] Bu yasağın asıl amacının insanların dünya hayatına dalıp, asıl varılacak yer olan âhiret hayatını unutmamalarını sağlamak, zekât ve sadakanın gayesinden de anlaşılacağı gibi toplumdaki sosyal sınıfların oluşmasına engel olmak olduğu söylenebilir.[1054]

[1049] Kadri Paşa, **Mürşidü'l-Hayrân,** Md. 11, s. 4; **Mecelle**, Md. 1069, 1192.
[1050] Bkz. Buhârî, Libâs, 25; Müslim, Libâs, 6-7,21; Ebû Dâvûd, Libâs, 7.
[1051] İbn Rüşd, **el-Beyân ve't-Tahsîl,** C: XVIII, s. 617; İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, IV, 391.
[1052] İbn Rüşd, **el-Beyân ve't-Tahsîl**, C: XVIII, s. 617.
[1053] Muhammed Abdülazîz Amr, **el-Libâs ve'z-Zîne fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye**, 2. bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, s.228.
[1054] Yunus Vehbi Yavuz, *"İpek"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., Ankara 2020, C: XXII, s. 366.

Ebû Hanîfe'ye göre erkeklerin, ipeğin normal zamanlarda giyimi yasak iken üzerinde uyunması, oturulması veya dayanılması yasak değildir. İmâmeyn'e göre bu sayılanlar mekruhtur.[1055] Çoğunluk İslâm hukukçuları ise, ipeğin giyim haricinde yatak, süs veya halı gibi eşyalarda kullanılmasının da yasak olduğu görüşündedirler.[1056]

İpek kullanımında göze çarpan bir diğer ayrıntı ise halis ipeğin kullanımının haram oluşudur. Elbise yapımında kullanılan diğer malzemeler ile karışık kullanımında ise, haramlığın oluşabilmesi için o karışımın büyük oranda ipek sayılması ile alakalıdır. Diğer malzemelerin yoğunlukta olduğu ipeksi eşyaların kullanımında bu haramlık söz konusu değildir.[1057]

İpek ile ilgili hikmet arayışlarında öne sürülen söylemlere bakıldığında toplumu ilgilendiren yönlerin ağır bastığı görülmektedir. Sosyal sınıfların oluşmasını engellemek, erkeklerin kadınsı tavırlara bürünerek aile kurumunun zedelenmesine mâni olmak gibi hususlar[1058] dikkate alındığında ipek kullanımının Allah/ kamu hakkının ağır bastığı görülmektedir.

Mal kavramı, insanoğlunun elde etmek için yönelim gösterdiği ve ihtiyaç anında kullanma imkânını sağlamak amacıyla biriktirilen şeylerdir.[1059] Diğer bir tanıma göre ise insanoğlunun faydası için yaratılmış olan, elde edilmesi mümkün olup, dilediği zaman tasarrufta bulunulan eşyalardır. Bu tanımlara göre ipek, mal sayılmaktadır.[1060] Hanefîler, mülkiyete konu olabilecek eşyanın hukuken mal olarak kabul edilmiş olmasını gerekli görmektedirler.[1061] Bu da mal tasnifinde mütekavvim mala tekabül etmektedir. İpeğin haram olmasının sebebine dikkat edilirse, onun haramlığının mal

[1055] Kâsânî, **Bedâ'i' u's-sanâ'i'**, C: V, s. 131.
[1056] İbn Rüşd, **el-Beyân ve't-Tahsîl**, C: XVIII, s. 617; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed İbn Abdurrahmân et-Tırâblusî er-Ruaynî el-Mâlikî, **Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasaru Halîl**, 6 c., 3. bsk., Dârü'l-Fikr, y.y., 1992, C: I, s. 505.
[1057] Kâsânî, **Bedâ'i' u's-sanâ'i'**, C: V, s. 131; İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: IV, s. 391.
[1058] Yavuz, *"İpek"*, **DİA**, C: XXII, s. 366.
[1059] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: V, s. 50.
[1060] Şâfiî, **el-Üm,** C: V, s. 171; Zerkeşî, **el-Mensûr fi'l-Kavâid**, C: III, s. 222.
[1061] Kâsânî, **Bedâ'i' u's-sanâ'i'**, C: VII, s. 352; İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: V, s. 275.

sayılmasını engellemek değil kullanılmasını yasaklamak için olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ipeğin mülkiyete konu olmaması söz konusu değildir.[1062]

İpeğin telef edilmesi halinde tazmin sorumluluğunun bulunup bulunmaması konusu ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin ipek giymesinin yasak olmasıyla beraber ipeği bulundurması veya ticaret malzemesi olarak kullanmasında sakınca görülmemiştir.[1063] Bu nedenle ipeğin, mal kabul edilmesi ve mülkiyete konu edinilmesi söz konusu olmaktadır. Mülkiyete konu olan malın telefi söz konusu olduğunda tazmin edilme sorumluluğu bulunmaktadır. Eşlerin kendilerine ait ipeği bulunması durumunda birisi, diğerinin ipeğini telef ederse tazmin etmekle sorumludur.[1064]

2.2.2. Altından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İnsanlık tarihi boyuncu önemli bir yere sahip olan altın, İslâm hukukunda mülkiyet nazariyesindeki yeri, muamelelerdeki konumu, faiz ile ilişkisi ve zekâta tabi oluşu gibi birçok yönden ele alınmıştır.[1065]

Altının erkekler tarafından kullanılmasının yasaklığı, ipeğin yasak kılındığı hadislerde aynı hüküm altında geçmektedir.[1066] Kadınların altın ile alakalı olabilecek her türlü eşyayı kullanma hakları varken, erkeklerin böyle bir hakları yoktur.[1067] Erkeklerin; altın yüzük, kolye ve saat gibi süs eşyalarını veya bizzat altının kendisini kullanmaları yasaklanmıştır. Kadınların bu tip süs eşyaları kullanmaları ise caizdir.[1068] Hanefîler'e göre erkek veya kadınların süs eşyası olarak kullandıkları altında zekât gereklidir.[1069] Diğer mezhepler ise, kadının süs eşyasında zekâtın gerekli olmadığını

[1062] İbn Nüceym, **Bahru'r-Râik**, C: IV, s. 391; İbn Rüşd, **el-Beyân ve't-Tahsîl**, C: XVIII, s. 617; Abdülazîz Amr, **el-Libâs ve'z-Zîne**, s. 226; Yavuz, *"İpek"*, **DİA**, C: XXII, s. 367; Ayrıca Bkz. Buhârî, Libâs, 25, Müslim, Libâs, 6-7,21, Ebû Dâvûd, Libâs, 7.

[1063] Abdülazîz Amr, **el-Libâs ve'z-Zîne**, s. 479; Yavuz, *"İpek"*, **DİA**, C: XXII, s. 367.

[1064] Zeydân, **Medhal,** s. 187.

[1065] Osman Eskicioğlu, *"Altın"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1989, C: II, s. 536; Ayrıca Bkz. Serahsî, **el-Mebsût**, C: II, s. 192, C: XII, s. 109; Nevevî, **Ravdatü't-Tâlibîn,** C: II, s. 256, C: III, s. 379.

[1066] Bkz. Buhârî, Libâs, 25; Müslim, Libâs, 6-7,21; Ebû Dâvûd, Libâs, 7; Hâtem, 3; Tirmizî, Libâs, 1; İbn Mâce, Libâs,19.

[1067] Nevevî, **Ravdatü't-Tâlibîn,** C: II, s. 262; Kâsânî, **Bedâʾiʿu's-sanâʾiʿ**, C: V, s. 132.

[1068] Abdülazîz Amr, **el-Libâs ve'z-Zîne**, s. 478; Eskicioğlu, *"Altın"*, **DİA**, C: II, s. 536.

[1069] Serahsî, **el-Mebsût**, C: II, s. 192; Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, C: IV, s. 303.

söylemişlerdir.[1070] Altından yapılan tabak, kaşık ve tepsi gibi ev eşyalarının kullanılması erkek kadın herkese haram iken,[1071] bu tip eşyaların bulundurulması halinde nisap miktarına ulaştığında zekâta tabîdirler.[1072] Gümüşün hükmü ise, altından farklı olmayıp, sadece gümüşten yapılmış yüzük gibi eşyaların kullanılması erkekler için caiz görülmüştür.[1073]

Altın ve gümüşün bu şekillerde kullanımın sınırlandırılmasının sebebi ise, kadınlar için süs eşyası olması hasebiyle israfın önlenmesi, erkekler tarafından kullanılmasının yasak olmasının nedeni de kadın erkek cinslerinin benzeşmesini önlemek ve en önemli sebeplerden birisi de para olarak kullanılan altının ekonomik hayattan çekilerek ticaretin daralmasına engel olmak içindir.[1074]

Altın, her ne kadar şahsın mülkiyetine konu olması nedeniyle sınırsız mülkiyet hakkı imkânı varsa da toplumu ilgilendiren yönünün olması nedeniyle zekât yoluyla kişilerin bu sınırsız mülkiyet haklarına sınırlandırma getirilmiştir. Erkeğin, altını kullanma hakkının ve eşya olarak biriktirebilme hakkının sınırlandırılmasından anlaşılan, altının kamu hakkının daha fazla olduğu görülmektedir. İslâm hukukunda altın, para değerinde görüldüğü için mal hükmünde olup mislî mal tasnifi içinde yer almaktadır.[1075]

Allah hakkı ve kul hakkı birlikte bulunması nedeniyle altın üzerinde yapılan tasarrufların ekonomik hayata zarar vermesi halinde devletin müdahale etmesi mümkün müdür sorusu ortaya çıkmaktadır. Allah hakkının ağır bastığı konularda Allah hakkı için hangi hükümler geçerli ise o hükümler uygulanır.[1076] Altın, mal olup

---

[1070] Nevevî, **Ravdatü't-Tâlibîn,** C: II, s. 261; el-Kâdî Muhammed İbn Abdillâh Ebû Bekr İbni'l-Arabî el-Meâfirî el-İşbîlî, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, 4 c., 3. bsk., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, C: II, s. 489; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: III, s. 41; Sahnûn, **Müdevvenetü'l-Kübra**, C: II, s. 6.

[1071] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: VI, s. 341; Lecnetü Ulemâ bi-Riâseti Nizâmeddin el-Belhî, **el-Fetâva'l-Hindiyye**, 6 c., 2. bsk., Dârü'l-Fikr, Hindistan 1310 (h), C: V, s. 334, Nevevî, **Ravdatü't-Tâlibîn**, C: II, s. 264; Kâsânî, **Bedâ'i'u's-sanâ'i'**, C: V, s. 132.

[1072] Serahsî, **el-Mebsût**, C: II, s. 192; Nevevî, **Ravdatü't-Tâlibîn,** C: II, s. 260.

[1073] Abdülazîz Amr, **el-Libâs ve'z-Zîne**, s. 478; Eskicioğlu, *"Altın"*, **DİA**, C: II, s. 536; Osman Eskicioğlu, *"Gümüş"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1996, C: XIV, s. 271.

[1074] Eskicioğlu, *"Altın"*, **DİA**, C: II, s. 536; Eskicioğlu, *"Gümüş"*, **DİA**, C: XIV, s. 271; Hayreddin Karaman, **Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar**, 26. bsk., İz Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 48.

[1075] Eskicioğlu, *"Altın"*, **DİA**, C: II, s. 537.

[1076] İbn Emîru Hâc, **Takrîr ve't-Tahbîr,** C: II, s. 104; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2845, 2846; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 290; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 64.

mülkiyete konu olması hasebiyle devletin veya bir başkasının müdahalesini kabul etmez. Ancak kamu hakkını ilgilendirmesi açısından ise, devletin müdahalesini kabul eden bir mal konumundadır. Sonuç itibari ile her ne kadar mülkiyete konu olsa da kişilerin topluma zarar verici tasarrufları engellenebilmektedir.[1077] Mal ayrılığı rejimine etkisi incelendiğinde evli çiftlerin, altın üzerindeki tasarrufları topluma yönelik bir zarar söz konusu oluşturduğunda bu tasarrufun sınırlandırılması mümkündür.

Evli çiftlerin, birbirlerinin altınını telef etmesi halinde tazmin sorumluluğunun olup olmaması da ortaya çıkan bir konudur. Altın, her ne kadar kamu haklarından olsa da mülkiyete konu olması nedeniyle ipek konusundaki hüküm gibi altının telef edilmesi halinde de tazmin sorumluluğu bulunan bir maldır.[1078] Altının yasak kılınması, onun bulundurulmasına veya biriktirilmesine yönelik olmayıp, süs eşyası veya ev araç gereçleri olarak kullanılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu nedenle altın, mal konumunda olması nedeniyle taraflara ait olan altının evli çiftlerden birisi tarafından veya bir başkası tarafından telef edilmesi halinde tazmin sorumluluğu bulunmaktadır.[1079]

2.2.3. Domuz ve Şaraptan Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Domuz ve şarap Müslümanlara yenilmesi, içilmesi, satılması veya başka bir gaye ile de olsa kullanılması haram kılınmıştır.[1080] İslâm hukukunda bir eşyanın mal olarak tanımlanabilmesi için Şâri' tarafından yasak kılınmamış ve hukuken tanınmış bir mal olması lazımdır.[1081] Bu nedenle domuz ve şarabın Müslümanlara haram kılınması ve

[1077] Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 174; Serahsî, **el-Mebsût**, C: XVII, s. 6; Çalış, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"* s. 102.
[1078] Zeydân, **el-Vecîz,** s. 184; Zeydân, **Medhal**, s. 188.
[1079] Zeydân, **Medhal**, s. 188.
[1080] Bkz. Nisâ, 4/43; Mâide, 5/90-91; Müslim, Müsâḳât, 67; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; İbn Mâce, Eşribe, 6. Ayrıca bkz. Bakara, 2/173; Nahl, 16/115; Buhârî, Büyû, 102, Müslim, Müsâḳât, 71; Ebû Dâvûd, Büyû, 64.
[1081] Şâfiî, **Ümm,** C: V, s. 171; Kâsânî, **Bedâ'iʿu's-sanâ'iʿ**, C: VII, s. 352; Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 271.

ekonomik bir değere de sahip olmaması nedeniyle mal olarak kabul edilmemektedir.[1082]

Domuz ve şarap, gayri müslimlerin hukukuna göre mal sayılmaktadır. Onların hukukunda domuz ve şarap mal olarak bir değere sahip olduğu için onlar nezdinde mal kabul edilmiştir. Müslüman olan evli çiftlerin, domuz ve şarabı mal kabul ederek mülkiyetlerine almaları mümkün değildir. Telef olması halinde her iki tarafa da herhangi bir sorumluluk yoktur. Bir eşyada tazmin sorumluluğunun olabilmesi için onun mal olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Taraflardan birisinin gayri müslim olması halinde ise, domuz ve şarap mal sayılmış olup mülkiyete konu olabilmektedir. Bu nedenle de telefi halinde tazmin sorumluluğu devam etmektedir. Gayri müslim evli bir kadının domuz veya şarabının, Müslüman kocası tarafından telef edilmesi halinde koca domuz ve şarabın zararını tazmin etmekle sorumludur.[1083]

İçki, dinin yasakladığı bir ürün olduğu için semen olarak ortaya konulamayacağı ve din, içkiyi mal olarak kabul etmeyeceği için telefi halinde tazmini olmamaktadır.[1084] Tazmini olmayan bir ürün neticesinde elde edilen gelirin telef olması halinde tazmini gerekli olup olmadığı önemli sorundur. Bir işçi, içki fabrikasında çalışıp bir ücret kazanmış olsa eve geldiğinde hanımı bu parayı telef etse ya da çalmış olsa bu parayı tazmin etme sorumluğu var mıdır sorusu hukukî açıdan önem taşımaktadır. Bu sorunun çözümü için öncelikle mal sayılmayan eşyanın üretildiği bir yerde çalışmaya karşılık verilen ücretin, mal kabul edilip edilmemesinin tespiti yapılarak mülkiyete konu olup olamayacağı ortaya konulmalıdır.

Hayreddin Karaman, bu noktada şu sonuca varmaktadır. Helâl ve haramın karıştığı zamanlarda tek sorumlunun işçiler olmayacağını ve bu nedenle de başka bir ekmek kapısı bulamayan kimselerin buralarda çalışabileceğini ama aynı zamanda bu tip haramların ortadan kalkması için de çalışılması gerektiğini ifade etmektedir.[1085]

[1082] Zeydân, **Medhal**, s. 187.
[1083] Zeydân, **Medhal**, s. 187; Mustafa Baktır, *"İçki"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2000, C: XXI, s. 461.
[1084] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: VI, s. 449; Zeydân, **Medhal**, s. 187; Baktır, *"İçki"*, **DİA**, C: XXI, s. 461.
[1085] Karaman, **Helaller ve Haramlar**, s. 199.

İçkiden istifade etmek haramdır. Ancak zor durumda kalındığında zararın giderileceği miktar kadar içkiden istifade etmek caiz olmaktadır.[1086] Genel kural olan zaruretlerin miktarınca mubah sayılması[1087] fehvasınca haram üretimde bulunan veya kazancı haram olan yerlerde çalışmamak evlâ olsa da helâl üretim yapan bir iş yeri bulana kadar kişinin, ailesinin nafakasını karşılayacak kadar çalışması caiz olmaktadır.[1088] Bundan dolayı kişiler, helal kazanç yolu bulana kadar elde ettikleri ücretler mal hükmünde olup, telefi halinde tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır.

2.2.4. Oyun Oynama Eyleminden Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Günümüzde insan hayatına giren birçok yenilik olmuştur. Bunların başında televizyon, bilgisayar, tablet, oyun konsolları, oyun kafeleri ve telefon gibi aletler gelmektedir. Bu aletler, kişilerin sorumluluklarında olumlu veya olumsuz birtakım etkileri de beraberinde getirmiştir. Günümüz dünyasında bilgisayar oyunu oynamak, çocuklar için olduğu kadar yetişkinler için de önemli hale gelmiştir. Oyun oynamanın kul hakkı olup olmadığı özellikle eşler arasında sorumluluğu aksatıcı özelliğin bulunup bulunmaması, zaman tasarrufunun veya zamanı dilediği gibi kullanmanın sınırlılığı açısından önem arz etmektedir.

Oyun, zekâyı geliştirici olup hoş vakit geçirmeye yarayan eğlence olarak tanımlanmaktadır.[1089] Tarih boyunca çocukların oyun oynadığı bir vakıadır.[1090] Peygamber Efendimiz (sav), çocuklarla oyun oynadığı gibi bizzat kendisi de bazı yarışmalar yapmıştır.[1091] Çocuklara ait oyunlar olduğu gibi büyüklere ait oyunlar da mevcuttur.[1092] Cahiliye devrinde şans oyunları, zar ve satranç gibi oyunlar bilinmekteydi.[1093] Günümüzde ise, klasik oyunların yanında daha farklı birçok oyun, dijital ortam sayesinde oynanabilir hale gelmiştir.

[1086] İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C:VI, s. 449.
[1087] **Mecelle**, Md. 22.
[1088] Karaman, **Helaller ve Haramlar**, s. 199.
[1089] https://sozluk.gov.tr/, 07.12.2020.
[1090] Nebi Bozkurt, *"Oyun"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2007, C: XXXIV, s. 15.
[1091] Bkz. Buhârî, Salat, 41; Müslim, İmâre, 95; Ebû Dâvud, Edeb, 8.
[1092] Nebi Bozkurt, *"Eğlence"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1994, C: X, s. 484.
[1093] Bozkurt, *"Oyun"*, **DİA**, C: XXXIV, s. 15.

Evli olan taraflardan birinin bu oyunlarla meşgul olma konusu, tarafların haklarına karşılık bir ihmalin söz konusu olup olmadığı açısından önem arz etmektedir. Âlimler, zekâ geliştirici oyunlara müsamaha gösterirken, naslarla haram olduğu kesin olan[1094] veya onlarla benzer illet taşıyan oyunlara müsamaha göstermemişlerdir.[1095] Oyunları mubah olmayan ve mubah olan şeklinde ayırarak mütalaa etmek mümkündür. Mubah olan bir oyunu sınırsız oynama konusunda ise bazı şartlar ortaya sürülmüştür. Bunlar; ibadetlerin aksatılmaması, Allah'ı anmaktan alıkoymaması, sorumluluklara engel teşkil etmemesi ve Müslümanın onurunu zedeleyecek şekilde oyuna dalınmaması şeklinde birtakım kurallar öne sürülmüştür.[1096]

Birtakım tasarrufların, sorumlulukları ihmal etmesine karşılık sınırlandırılacağı Ebü'd-Derdâ ile Selmân-ı Fârisî (r.a) arasında vuku bulan olaydan anlaşılmaktadır.[1097] Selmân ile Ebü'd-Derdâ, Rasûlullah (sav) tarafından kardeş ilan edilmişlerdi.[1098] Rivayete göre olay kısaca şöyledir. Selmân, Ebü'd-Derdâ kardeşini ziyarete gittiğinde Ebü'd-Derdâ'nın hanımını perişan bir halde görünce ona nedenini sordu. Ebü'd-Derdâ'nın hanımı, kocasının gece namaz kılıp gündüz oruç tuttuğunu, dünyalıktan nasibini almayı unuttuğunu söyledi. Bu sırada Ebü'd-Derdâ da yanlarına geldi. Bir müddet sonra hanımı onlara yemek getirdiğinde Ebü'd-Derdâ "*ben oruçluyum*" diyerek yemeği yemeyince Selmân "*sen yemedikçe ben de yemem*" diyerek onun yemesini sağladı. Selmân, o gece onlarda misafir olarak kaldı. Ebü'd-Derdâ, gecenin ilk vaktinde namaz kılmak için kalktığında Selmân ona, yatmasını söyledi. Bu olay üç defa gecenin son vaktine kadar devam edince Selmân, gecenin son vaktinde namaz kılması için müsaade etti. Selmân ona, "*Rabbimin, nefsinin ve ailesinin üzerinde hakkı olduğunu her hak sahibinin hakkının verilmesi gerektiğini*" söyledi.[1099]

Bu olay tahlil edildiği zaman namaz ve oruç gibi iki önemli ibadetler eğer evdeki birtakım sorumlulukları aksatıyorsa bu nafile ibadetlerin sınırlandırılabileceğine

---

[1094] Bkz. Bakara, 2/188, Mâide 5/90.
[1095] Bozkurt, *"Oyun"*, **DİA**, C: XXXIV, s. 16.
[1096] Karaman, **Helaller ve Haramlar**, s. 199; Hamdi Döndüren, **Kur'an ve Sünnete Göre Güncel Fıkhî Meseleler**, Işık Yayınları, İzmir 2011, s. 88.
[1097] Bkz. Buhârî, Savm, 50, Edeb, 86.
[1098] Abdullah Aydınlı, *"Ebü'd-Derdâ"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1994, C: X, s. 310.
[1099] Bkz. Buhârî, Savm, 50, Edeb, 86. Ayrıca ayet için bakınız: İsrâ, 17/26.

delildir. Başka hadislere bakıldığında bu delili destekleyici bilgiler bulunmaktadır. Bir rivayette bir grup sahabenin devamlı namaz kılacağı, evlenmeyeceği ve oruç tutacağı noktasında anlaştıklarında Rasûlullah (sav) onlara bunu yapmayı yasaklayarak, hem evlenmeleri hem bazen oruç tutmayı bazen oruç tutmamayı ve bazen namaz kılıp bazen kılmamayı[1100] tavsiye etmiştir.[1101] İslâm, mutedil olmayı Müslümanlara emretmekte ve din ile yarışmamayı tavsiye etmektedir.[1102] Bu nedenle bir tarafa karşı sorumluluklar yerine getirilirken diğer tarafın sorumlulukları ihmal edilmeden o tarafın da hakkını vererek yerine getirilmelidir. Rasûlullah (sav), bazen gece namaza kalktığında uzun süre ibadetle meşgul olacaksa, hanımından izin alırdı.[1103] İzin alma sebebi olarak o vaktin kendisine değil hanımına ait olduğu ve bu vakti kendisi için kullanırsa hanımının hakkına gireceği dolayısıyla kul hakkını ihlal edeceği için bu hakka girmeme gayesiyle hak sahibinden izin almıştır. Bir ayette ise akraba, yoksul ve yolda kalmışın hakkının verilmesi gerektiği fakat bu hak verilirken saçıp savrulmaması gerektiği ifade edilmektedir.[1104] Bu nedenle üzerimizde hakkı olan kimselerin hakları konusunda israftan kaçınıp, gerektiği kadarını ödeyip diğer hak sahiplerinin hakları ihmal edilmemelidir.

Bu ayet ve hadislerden anlaşılan, kişi sorumluluklarını yerine getirmede mutlak tasarruf sahibi değildir. İnsan, hak sahibi bir kişinin hakkını yerine getirirken başka bir hak sahibini de ihmal edemez. Bu nedenle evli çiftler arasında oyun bağımlısı olan bir kişi, hanımını ihmal ediyorsa veya onun nafakasını ihmal ediyorsa bu tasarrufu sınırlandırılmalıdır. Namaz ve oruç gibi bir ibadet konusunda sınırlılık varsa nassın delaletinden[1105] yola çıkarak oyun oynama eylemi hayli hayli sınırlandırılabilmektedir. Ancak kişiler, sorumluluklarını yerine getirerek, ailesine karşı ilgi ve alakadar ise, sırf oyun oynamasından dolayı tasarrufları sınırlandırılamaz. Tasarruftaki genel hükme

[1100] Burada kast edilen namaz, nafile namazdır. Sabahtan akşama kadar namaz kılmak kast edilir.
[1101] Bkz. Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5.
[1102] Bkz. Buhârî, İmân, 28.
[1103] Muhammed İbn Hibbân İbn Ahmed ed-Dârimî el-Büstî, **el-İhsân fî Takrîb Sahîhi İbn Hibbân**, 18 c., Müessetü'r-Risâle, Beyrut 1988, C: II, s. 387.
[1104] Bkz. İsrâ, 17/26.
[1105] Nasta geçen hükmün dil unsuruna dayanarak illetteki ortaklık sebebiyle nasta geçmeyen konuya uygulanması kuralıdır.

bakıldığında kişilerin başkalarına zarar vermediği sürece tasarruflarında sınırsız olduğu genel kabul görmüş bir kuraldır.[1106]

2.2.5. Ev İçi Yapılan Tasarruflardan Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tasarruf konusu ele alınırken, iki temel başlıkta ele alınmıştı. Bunların birincisi, tasarruf eyleminin sınırlandırılması, ikincisi ise tasarruf sahibinin sınırlandırılmasıdır. Tasarruf eyleminin sınırlandırılması anlatılırken, mülkiyetin bizzat kendisi üzerindeki değişiklikten doğan tasarrufun sınırlandırılmasından bahsedilmiştir. Örnek olarak balkon yapmak istenildiğinde balkon yapma eylemi sınırlandırılmış olup balkonun var olması engellenmiştir. Bu kısımda mülkiyetin bizzat kendisinden değil de mülkiyet sayesinde elde edilebilen kullanımların sınırlandırılmasından bahsedilecektir. Bu kullanım meselesi somutlaştırılmak istenirse çamaşır makinası örnek verilebilir. Çamaşır makinası, mülk olmakla beraber bu makine üzerinde bir de kullanım hakkı bulunmaktadır. Ev eşyasından doğan sorunlar başlığında genel itibari ile çamaşır makinası gibi mülkiyete konu olmuş mallar üzerindeki kullanım haklarının sınırlılığından bahsedilecektir.

Mülkiyetten doğan kullanım haklarında tasarrufların sınırlandırılıp sınırlandırılamayacağı konusu tasarruf konusu ile bağlantılı olan bir konudur. İslâm hukukçularının tasarruf konusundaki genel görüşü, gerçekleştirilen tasarrufun bir başkasına zarar vermesi halinde sınırlandırılmasının gerektiği şeklindedir. Bu nedenle mülkiyetten doğan kullanım haklarında yapılan tasarrufun kul hakkı oluşturması halinde veya bir başkasına zarar vermesi halinde sınırlandırılması gerekmektedir.[1107]

Çamaşır makinası, elektrik süpürgesi veya gürültü çıkarabilen diğer elektronik aletlerin kullanılması bir yönüyle örfî teamüllerle de bağlantı kurularak ele alınması

[1106] Nevevî, **el-Mecmu'**, C: XIII, s. 397; İbn Ferhûn, **Tebsıratü'l-Hükkâm,** C: II, s. 348; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: IV, s. 388; Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 373; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 176.
[1107] Nevevî, **el-Mecmu',** C: XIII, s. 397; İbn Ferhûn, **Tebsıratü'l-Hükkâm,** C: II, s. 348; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: IV, s. 388; Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 373; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 176.

gerekli bir konudur. Ayetin ifade ettiği gibi[1108] insanlar, geceyi dinlenme ve uyku zamanı olarak görmektedirler. Bu nedenle gece vaktinde gürültülü elektronik aletleri kullanmak kul hakkına girecektir. İnsanlar, gece vakitlerinde dinlendiklerinden ve elektronik aletlerin sesleri ile de rahatsız olup işlerine gidecekleri için gerekli dinlenmeyi gerçekleştiremeyeceklerinden dolayı bir zarar söz konusu olmaktadır. Zararın fâhiş seviyesine gelmesi halinde bu tasarruflar sınırlandırılabilmektedir.[1109] Gerek komşusunun gerekse evli çiftlerden birisinin ev içerisinde devamlı gürültülü aletleri kullanması nedeniyle komşular veya eşlerden birisi işlerinde verimli çalışamadıklarından doğrudan olmasa bile dolaylı olarak mal kaybına sebep olabilmektedirler. Mal kaybı da kul haklarını ihlal etmek olduğu için bu ihlalin engellenmesi gerekmektedir.[1110] Rasûlullah (sav), komşuya iyi davranılması gerektiğini söylemiştir.[1111] Bu vakitlerde gürültülü aletlerin kullanılması veya gürültü anlamı taşıyan tasarruflarda bulunulması komşuya veya ev içerisinde bulunan aile fertlerine karşı eziyet sayılmaktadır. Bazen komşularının yüksek sesle konuşması gibi durumlarda komşuya bu şekilde konuşmaması yönünde diğer insanlar dikte etmektedirler. Aynı şekilde aile bireyleri de diğer fertlere karşı yüksek sesle konuşmaları halinde bu dikte ile karşılaşmaktadırlar. Bu da demek oluyor ki insanlar, bu vakitlerde gürültü sayılabilecek tasarruflardan rahatsız olmaktadırlar. Rahatsızlık veren şeyleri de Rasûlullah (sav) yasaklamıştır.[1112]

Başka bir açıdan bakıldığında bu tasarrufların toplumun maddî veya manevî zararına sebep olabileceği de görülmektedir. Evli çiftlerden herhangi biri, temiz olduğu halde kişinin titiz olması nedeniyle devamlı temizlik yapmak, elektrik tüketimi ve su tüketimini artırmaya bununla birlikte bu kaynakların çabuk azalmasına neden olmaktadır ki bu da topluma zarar vermektir. Bazı hadislerde, abdesti nehirden alırken dahî israf yapılmaması gerektiği ifade edilmektedir.[1113] Bu nedenle temizlikte de aynı kural geçerli olup, gerektiği kadar elektronik aletlerin kullanılması gerekmektedir.

[1108] Bkz. Furkân, 25/47.
[1109] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326.
[1110] Mustafa Çağrıcı, *"Kul Hakkı"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., Ankara 2002, C: XXVI, s. 350.
[1111] Bkz. Müslim, İmân, 19.
[1112] Bkz. Buhârî, Edeb, 31.
[1113] Bkz. İbn Mâce, Tahâret, 48.

Aynı şekilde ayetlerde[1114] israf etmenin yasaklanması nedeniyle israftan kaçınılması gerekmektedir. İsrafın tanımı ise genel anlamda ihtiyaç fazlası veya yeterli kullanımın aşılması anlamına gelmektedir.[1115]

Gürültü anlamı taşıyan tasarrufların veya israf anlamı taşıyan eylemlerin gece kullanılması kul hakkı oluşturması nedeniyle sınırlandırılmaktadır. Âdet/örf muhkem kabul edildiğinden dolayı[1116] örfî olarak toplumda bu gibi aletlerin gece kullanılmasına insanlar alışmış olup, bir rahatsızlık duymuyorlarsa burada kul hakkı söz konusu olmayacağından sınırlandırılması da söz konusu olmayacaktır. Aynı şekilde köy gibi yerlerde evlerin uzak olması nedeniyle başka birilerini rahatsız etme gibi bir durum ortaya çıkmayacağından burada da tasarrufun sınırlandırılması söz konusu değildir. Eşler açısından da aynı şey söz konusu olup, taraflar bu tasarrufların kullanımından rahatsız olmuyorlarsa tasarrufun sınırlandırılması gerekmemektedir.[1117]

Günümüzde insanlar apartman ve site gibi toplu alanlarda yaşamakta olup, yaşlısından gencine, hastasından sağlıklısına kadar her türlü insan bulunmaktadır. Bu gürültülü elektronik aletlerin gündüz kullanılmasında da bazen bu insanlar rahatsız olabilmektedir. Bu durumda tasarruflar sınırlandırılacak olunursa ne çamaşır yıkanabilecek ne de temizlik yapılabilecektir. Bu nedenle zararın sınırı ve örfî teamülde bu aletlerin hangi vakitlerde kullanıldığı tespit edilerek, bir sınırlandırılmaya gidilmelidir. Gündüz yapılan tasarruflar zarar verme kastı olmaksızın ihtiyacın giderilmesi için yapılıyorsa, bu tasarruflar sınırlandırılamaz. Zarar kastı varsa ve bu zarar kastı da fâhiş zarar seviyesine gelirse tasarrufun sınırlandırılması söz konusu olmaktadır.[1118]

Yüksek sesle televizyon izleme veya müzik dinleme konusu ise, gürültülü elektronik aletlerden farklıdır. Elektronik aletlerin kullanılması zorunlu olup, hayatın bir parçasıdır. Bu aletlerden gelen zarardan kaçınılması mümkün değildir. Müzik veya

---

[1114] Bkz. En'âm, 6/141; A'râf, 7/31.
[1115] Bilmen, **İslâm Fıkhı ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü**, s. 113.
[1116] **Mecelle**, Md. 36.
[1117] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326.
[1118] Abdülazîz el-Buhârî, **Keşfü'l-Esrâr**, C: IV, s. 373; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: VII, s. 174, 176; Çalış, *"İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar"*, s. 102.

televizyonun sesi ayarlanabilir olup, bunların herhangi bir vakitte yüksek sesle dinlenilmesi halinde başkasına ya da aile üyelerine zarar vermesi veya gürültü kirliliğine sebep olması durumunda sınırlandırılması mümkündür.[1119]

Günümüzde araçların yüksek ses çıkaran egzozlara yasak konulmasındaki temel anlayış, egzozların gürültü kirliliğine sebep olmasıdır.[1120] Aynı şekilde toplu yaşanılan yerlerde yüksek sesle müzik dinlemek, diğer insanların kamusal alanlarda yaşama veya dinlenme haklarını ihlal etmektedir. Bu ihlalde zarar söz konusu olduğu için yüksek sesle müzik dinleme tasarrufu sınırlandırılmaktadır.[1121]

3. ÖRF KAVRAMI VE ÖRFTEN DOĞAN SINIRLANDIRMALAR

Fıkıh usulü eserlerinde şer'i hükümlerin delilleri veya İslâm hukukunun kaynakları başlığında örf konusu, hükümlere kaynaklık etmesi açısından ele alınmıştır. Hükümlerin delilleri, usul eserlerinde farklı tasnifler yapılmakla beraber ittifak edilen kaynaklar ve ihtilâf edilen kaynaklar olarak genel bir tasnife tabi tutulmuştur. Üzerinde ittifak edilen kaynaklar; Kitap, Sünnet, icmâ ve kıyastır. Üzerinde ittifak edilemeyenler ise kıyas, istihsan, mesâlih-i mürsele, sedd-i zerâi, istishâb, şer'u men kablenâ, sahâbî kavli ve örftür.[1122]

Örfî kurallar fıkhın itibar ettiği bir normdur. Hukukun kabul ettiği kurallar olan örf, aile hukukunu da ilgilendirmesi nedeniyle mal ayrılığı rejimi açısından önem taşımaktadır. Tasarruf hakkının kullanılmasına veya sınırlandırılmasına olanak sağlayan örf, bu başlık altında ele alınarak mal ayrılığı rejimine etkisi incelenecektir.

[1119] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326.
[1120] http://habertrafik.com/abart-egzoz-cezasi-ne-kadar/, 13.12.20.
[1121] H. Yunus Apaydın, *"Mûsiki"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2006, C: XXXI, s. 263.
[1122] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 195; Hallâf, **İlmu Usûli'l-Fıkh**, s. 100.

3.1. Örf Kavramı ve Kapsamı

Örf kavramı sözlüklerde; bilinen, insanların âdet ve işlerini öğrendikleri şekilde sürdüre geldikleri, iyi olan gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[1123] Âdet kavramı ise sözlüklerde; bir şeyin tekrar edilmesi, insanların birtakım işleri tekrar tekrar yaparak onu istikrarlı bir şekilde sürdürmesi gibi anlamlara gelmektedir.[1124] Bazıları, örf ile âdetin aynı manayı taşıdığını,[1125] bazıları ise, örfün sözlü olarak yapılan tekrarları, âdetin ise fiilî olarak yapılan tekrarları ifade ettiğini söylemişlerdir.[1126] Fakat her iki kelime kullanım açısından birbirinin yerine kullanılmakta olup, bir fark gözetilmemektedir.[1127] Terim olarak, erken zamanlarda tanımı yapılmamakla beraber[1128] daha sonraki süreçlerde sözlük anlamına yakın olarak, ehliyet sahibi kimselerin nesilden nesile aktararak yapageldikleri olgu veya davranışlar bütünü şeklinde tanımlandığı görülmektedir.[1129] Diğer bir şekildeki tanımı ise, çoğu kişinin benimseyip alışkanlık haline getirdiği ve duyulduğunda kastedilenin ne olduğu anlaşılan lafızlardır.[1130]

Örf; kavlî ve amelî, genel ve özel şeklinde tasnife tabî tutularak kaynaklık açısından ele alınmaya çalışılmıştır.[1131] Kavlî örf, bir kelimenin hakikî manadan soyutlanarak farklı manaya gelip insanların bunu rahatlıkla anladığı örftür. Amelî örf ise, fiilî olarak yapıldığında amacın ne olduğu anlaşılan örftür.[1132] Bu örfler, sürekliliğini koruyor ya da her yerde geçerliliğini taşıyorsa genel örf, sadece belli zamana ya da belli bölgede anlam ifade ediyorsa, özel örf olarak tanımlanmaktadır. Örnek olarak, bir toplumda dirhem denildiğinde asıl manası gümüşten yapılmış para değil de tedavülde olan para akla geliyorsa, bu sözlü örfü oluşturur. Beyaz eşyanın tesliminin sorumluluğu bir

---

[1123] İbrâhîm Mustafa, vd., **Mu'cemu'l-Vasît**, C: II, s. 595; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C: IX, s. 240; Ebû Bekr er-Râzî, **Muhtâru's-Sıhâh**, s. 207; Cürcânî, **Ta'rîfât**, s. 149; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, **el-Külliyyât**, s. 617.
[1124] Cürcânî, **Ta'rîfât**, s. 146; İbrâhîm Mustafa, vd., **Mu'cemu'l-Vasît**, C: II, s. 635; Zebîdî, **Tâcu'l-Arûs,** C: VIII, s. 443.
[1125] Zeydân, **el-Vecîz,** s. 201.
[1126] Zebîdî, **Tâcu'l-Arûs,** C: VIII, s. 443.
[1127] İbrahim Kâfi Dönmez, *"Örf"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 2007, C: XXXIV, s. 87.
[1128] Hayreddin Karaman, *"Âdet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1988, C: I, s. 369.
[1129] İbn Âbidîn, **Mecmûatü Resâili İbn Âbidîn**, 2 c., y. y., t. y., C: II, s. 114.
[1130] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 195
[1131] Karaman, *"Âdet"*, **DİA**, C: I, s. 370; Dönmez, *"Örf"*, **DİA**, C: XXXIV, s. 87.
[1132] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 195.

toplumda satıcıya ait diğer toplumda alıcıya ait ise bu da fiilî örfü oluşturur.[1133] Bu örfler aynı zamanda eğer dirhem denilince her yerde kullanılan para algılanıyorsa genel örf, beyaz eşyanın teslimi bir yerde satıcıya bir yer de de alıcıya ait ise bu da özel örfe örnek olmaktadır.[1134]

Mâruf kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılarak, örfün dikkate alındığı ve buna göre hüküm bina edildiği görülmektedir.[1135] Örf ve âdetlerin hükme konu olabilmeleri için örfün bazı şartları bünyesinde taşıması gerekmektedir. İslâm, kendisinden önce bazı kanun veya örflerin ya hükümlerini kaldırarak yerine başka hükümler ihdas etmiş ya mevcut hükmü düzeltme yaparak devam ettirmiş ya da o hükmü olduğu gibi kullanımına izin vermiştir. Devam ettirilecek hükümlerde olması gereken şartlar; Kur'an ve Sünnet'e muhalif olmaması, hukukî işlemlerde örfî hükmü iptal edecek bir lafzın olmaması, örfün yürürlükte olması ve uygulanabilirliğinin mümkün olmasıdır.[1136]

İslâm, insanların durumunu düzeltmek, aralarını bulmak, adaleti sağlamak ve ihtiyaçlarını gidermek gayesiyle bir takım hukukî kurallar koymuştur. Bu gayeleri gerçekleştirebilecek örfî kuralları dikkate almamak insanların hayatlarını zorlaştırmak olacağından İslâm'ın temel gayesine ters düşmüş olacaktır. Bu minvalde İslâm öncesi Arap âdetlerinin bir kısmının devam ettirildiği görülmektedir. Selem akdinin kabulü, rehin ve alım satım gibi örfî teamüller örnek olarak verilmektedir.[1137] Birçok kaynakta örf delil olarak kullanılmış ve örfün nas gibi hükmünün geçerli olduğu, hüküm vermede kaynaklığı kabul edilerek kural olarak benimsenmiştir.[1138]

[1133] İbn Âbidîn, **Mecmûatü Resâil**, C: II, s. 114, 115; Karaman, *"Âdet"*, **DİA**, C: I, s. 370; Dönmez, *"Örf"*, **DİA**, C: XXXIV, s. 93.
[1134] Karaman, *"Âdet"*, **DİA**, C: I, s. 370; Dönmez, *"Örf"*, **DİA**, C: XXXIV, s. 92.
[1135] Bkz. Bakara, 2/233; Nisâ, 4/6.
[1136] **Mecelle**, Md. 13, 40, 41; Karaman, *"Âdet"*, **DİA**, C: I, s. 371; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları,** s. 198.
[1137] Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 196; Zeydân, **Medhal**, s. 15-33; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 202.
[1138] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XIV, s. 41; Zeynüddîn İbn İbrâhîm İbn Muhammed el-Ma'ruf bi İbn Nüceym el-Mısrî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, s. 79; **Mecelle**, Md. 36, 37, 45; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 197.

3.2. Örf Kapsamında Ortaya Çıkan Problemler ve Çözüm Önerileri

Örf kavramına bakıldığında onun hukukî normların bulunmadığı durumlarda hüküm ihtiva ettiği, kişiler arasında vuku bulan tartışmalarda arabulucu görevi üstlenip, hüküm vererek karara bağladığı görülmektedir.[1139] Bu başlık altında hukukî normlarda geçmeyen ancak örfen belirlenmiş olan kurallardan yola çıkılarak mal ayrılığı rejiminde karşılaşılan sorunlara çözüm aranacaktır. Bu sorunlar genel itibari ile ev içerisinde bulunan malzemelerin kullanımı, tasarrufu ve bazı hakların sınırlandırılması olan konularıdır.

İslâm Aile hukuku mal ayrılığı rejimine göre ev içerisinde bulunan eşyaların mülkiyet, kullanım veya tasarruf sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunun çözümü için her bir eşyanın mülkiyetinin ve menfaatinin kime ait olduğu tespit edilmelidir.

Beyaz eşya üzerinde kullanım hakkının tespiti için eşya üzerinde hangi mülkiyetin tesis edildiği ele alınmalıdır. Tam mülkiyeti tesis etme yollarından birisi akitlerdir.[1140] Evli çiftlerden her birisi kendi parasıyla beyaz eşya satın alması durumunda bir akdin oluşması nedeniyle eşya üzerinde tam mülkiyet kurulmuş olmaktadır. Bir eşya üzerinde tam mülkiyet tesis eden kişiler o eşya üzerinde kullanım hakkını elde etmiş olup, dilediği gibi tasarruf etme yetkileri vardır. Evli çiftlere ait olan eşya üzerinde tam mülkiyet tesis edilmiş ise diğer eş, o eşya üzerinde herhangi bir hak iddia edemeyip, kullanım hakkına sahip değildir.[1141] Her ne kadar beyaz eşya üzerinde diğer taraf teorik olarak bir hak iddia edemezse de evlilik hukukundan doğan nafaka konusu mevzubahis olduğu için beyaz eşya üzerindeki kullanım hakkı üzerinde durmak gerekmektedir.

Günümüzde beyaz eşya aslî ihtiyaç haline geldiği için evlenen çiftlerin evlerinde olması zorunlu eşyalar olarak görülmektedir.[1142] Bu eşyaların mülkiyetleri evlilik

---

[1139] Serahsî, **el-Mebsût**, C: XIV, s. 41; İbn Nüceym, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, s. 79; İbn Âbidîn, **Mecmûatü Resâil**, C: II, s. 115; **Mecelle**, Md. 36, 37, 45; Şa'ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, s. 197; Zeydân, **el-Vecîz,** s. 202.

[1140] Zeydân, **Medhal**, s. 221.

[1141] Zeydân, **Medhal**, s. 221; Yûsuf Mûsa, *"Mülkiyet ve Bölümleri"*, s. 212; Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 435.

[1142] Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, s. 136; Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı***"**, s. 22.

öncesi masraf paylaşımında belirlenmektedir. Gelin tarafının aldığı eşyalar ile erkek tarafının aldığı eşyalar bellidir. Ülkemizde genel itibari ile beyaz eşyayı damadın ailesi veya damadın kendisi almaktadır. Bu nedenle beyaz eşyanın mülkiyeti erkeğe ait olmaktadır. Bununla beraber kadınların da bu eşyaları satın aldığı vakıadır. Bu durumdan dolayı eşyayı kim satın alırsa mülkiyet de onundur.[1143]

Erkek, kadının nafakasından sorumlu olduğu ve bu eşyaların da nafakaya dahil olması nedeniyle erkeğin evinde beyaz eşyayı bulundurması gerekmektedir.[1144] Erkeklerin nafaka sorumlulukları gücü nispetindedir.[1145] Bu nedenle beyaz eşya temin etmeye gücü yeten kişilerin bu eşyaları temin etme zorunlulukları vardır. Nafaka giderlerine bakıldığında bazı eşyaların bizatihi aynı ile gerçekleşeceği görülmektedir. Örneğin; giyim masrafları konusunda kıymet veya giysinin bizzat kendisinin kadına temellük ettirilmesi gerekmektedir. Bazı nafaka giderlerinin ise ihtiyacı giderici özellikte olması ile nafaka sorumluluğunun yerine geldiği görülmektedir. Örnek olarak, nafaka hükümlerinden olan mesken sağlama sorumluluğu ihtiyacı giderici olması üzerine kuruludur. Burada erkek, bizzat bir ev satın almak zorunda olmayıp kadının barınma ihtiyacını gidermesi ile sorumluluk yerine gelmiş olmaktadır. Bu ihtiyacı isterse ev satın alarak isterse bir ev kiralayarak gerçekleştirebilir.[1146] Beyaz eşya da bu minvalde olup erkeğin, kadının ihtiyacını giderecek şekilde beyaz eşyayı temin etmesi gerekmektedir.

Beyaz eşyanın nafakaya konu olması nedeniyle kadınların bu eşyalar üzerinde kullanım hakları bulunmaktadır. Kullanım hakkının engellenmesi halinde kadının ihtiyacını görmesine engel olunması nedeniyle nafakanın temini ihmal edilmiş olunacaktır. Nafakanın yerine gelmesi için kadının bu hakkı elde etmiş olması gerekmektedir.[1147] Kullanım hakkının sınırını ise örf belirlemektedir. Örnek olarak kadının çamaşır makinasını kullanma hakkı vardır. Ancak kadın bu makinayı her bir

---

[1143] Zeydân, **Medhal**, s. 221; Maden, *"Çeyiz Geleneği"*, C: I, s. 214; Sağlam, *"İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?",* s. 6.

[1144] Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 282; Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188; Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı***"**, s. 22.

[1145] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 182.

[1146] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 181; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: V, s. 154.

[1147] Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 182; Erbay, *"Nafaka"*, **DİA**, C: XXXII, s. 282; Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188; Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı***"**, s. 22.

eşyası için veya her gün çalıştırma hakkı var mıdır sorusuna örfteki teamüle göre hüküm verilir. Kadının hangi aralıklarla makinayı kullanacağı gün ve elbise sayısı itibari ile yapılabilir. Bazı ailelere bakıldığında haftada bir çamaşır makinası çalıştırmaktadırlar. Bazı aileler ise takriben iki günde bir çamaşır makinası kullanmaktadırlar. Bu sayıyı belirleyen husus genel itibari ile evde bulunan şahıs sayısıdır. Kadın ev işleri ile ilgilenen biri ise yine örfî olarak makinayı kullanım hakkına sahiptir. Ancak burada kendisi için olan kullanım hakkından farklı olarak israfa ve zarara kaçmamak şartıyla ev hizmetlerinin aksamaması için makinayı değişik günlerde herhangi bir amaçla da kullanabilir.

Tam mülkiyet kurulan eşya üzerinde kadının evlilik hukukundan doğan hakları nedeniyle sınırlı bir şekilde kullanım hakkı olmaktadır. Kadının, bunun haricinde beyaz eşya üzerinde kullanım hakkı elde edebilmesi için diğer yöntem olarak kocasından bu eşyaları kiralayarak, emanet alarak, kendisine vakf veya vasiyet edilerek eşya üzerinde menfaat hakkı elde etmiş olup, nâkıs mülkiyeti tesis etmesi gerekmektedir.[1148] Bu durumda beyaz eşyayı nâkıs mülkiyet kuralları çerçevesinde dilediği gibi kullanma hakkı mevcuttur.[1149]

Tam mülkiyet hakkını elde ettikten sonra gün veya elbise sayısı tespiti yapıp, gün tayin etme gibi bir durum söz konusu değildir. Fakat günümüzde bu eşyalar elektrik ile çalışmalarından dolayı kadın da doğal olarak bu makinaları kullanırken elektrik kullanacağı için yüklü miktarda fatura gelmesine sebep olabilecektir. Burada da yine örfe müracaat edilerek bu sorun çözüme kavuşturulmalıdır. Bu nedenle de kadın isterse beyaz eşyanın tam mülkiyetine sahip olsun isterse nâkıs mülkiyete sahip olsun kullanım hakkı örfe göre sınırlılık arz edecektir. Kadın, makinanın tam mülkiyetine veya menfaat mülkiyetine sahip olduğu durumda kendi ihtiyacını giderecek kadar kullanım hakkını gerçekleştirirken fatura miktarının fazla gelmesi önem arz etmeyecektir. Bu ihtiyaçlar nafakaya dâhil olduğu için kadın bu faturadan sorumlu tutulmayacaktır. Fakat ihtiyacından fazla kullanım gerçekleştirmesi hâlinde zarar söz

[1148] Zeydân, **Medhal**, s. 221.
[1149] Zeydân, **Medhal**, s. 190.

konusu olduğu için tazmin sorumluluğu bulunmuş olup fazla kullandığı miktar kadar fatura tutarını ödemekle sorumludur.[1150]

Ev içerisindeki eşyaları, kullanımı ortak olan ve kullanımı şahsa özgü olan eşyalar olarak tasnif etmek mümkündür. Kullanımı şahsa özgü eşyaların diğer çift tarafından kullanılması mümkün olmayıp telefi halinde tazmin sorumluluğu bulunmaktadır.[1151] Giyim eşyaları, temizlikte kullanılan bornoz ve özel el havluları, şampuan, özel sabun, diş macunu, tırnak makası, ev terlikleri, fön makinası gibi eşyalar şahsî eşyalara örnek gösterilebilir. Halı, koltuk, yatak odasında bulunan yataklar, elbise dolabı, sabun, el havlusu, mutfakta bulunan kaşık, tabak gibi eşyaların kullanımı ortak olan eşyalara örnek gösterilmesi mümkündür.

Bütün bu eşyaları ele alırken, mülkiyet ile ilişkisi belirlenirken nafaka konusu ile ilişkisi olup olmadığına da bakılmalıdır. Geçmişte sınırlı olan ve evli çiftlerin beraber kullandığı birçok eşya bugün bireysel kullanıma dönüşmüştür. Örneğin banyodan sonra giyilen bornoz veya banyo havlusu artık kişisel hale gelmiştir. Geçmişte bazı yörelerde bir banyo havlusunun kardeşler tarafından ortak kullanıldığı vakıadır. Ancak bugün her bir şahsın kendine ait bir banyo havlusu veya bornozu bulunmaktadır. Bu gibi eşyaların diğer çift veya aile üyesi tarafından kullanılması artık örfen hoş görülmemiş olup diğer aile üyesi tarafından kullanımı örfen mümkün değildir.

Burada karşılaşılan sorun, bu eşyaların telef edilmesi halinde tazmin sorumluluğunun olup olmaması sorunudur. Bu eşyaların mülkiyete konu olması nedeniyle telefi halinde tazmin sorumluluğu devam etmektedir.[1152] Ancak örfî olarak bazı eşyaların değeri düşük olması nedeniyle kişilerin bu zararı mazur görmeleri ve aynı şekilde aile içerisinde çok önemsiz olaylar olarak telakki edilmesi nedeniyle dava edilmemiş olup tazmin yoluna gidilmemiştir. Bir eşin, hanımına ait bornozu telef etmesi halinde tazmin sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak bu elbise çok pahalı olmadığı için çoğu zaman tazmini peşine gidilmemiştir. Ayrıca toplumda ufak zararların affedilir olarak

[1150] İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-Kadîr,** C: VII, s. 326; Zeydân, **Medhal**, s. 181; Vehbe Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh**, C: IV, s. 2894, 2895; Yaran, *"İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı"*, s. 435.
[1151] Zeydân, **Medhal**, s. 187.
[1152] Zeydân, **Medhal**, s. 203.

düşünülmesi ve bu tip ekonomik değeri pahalı olmayan zarar verici tasarrufları görmezden gelindiği gözlenmektedir.

Ortak kullanıma konu olan eşyalarda aile içi üyelerin kullanımının sınırlandırılması konusu mülkiyet ve nafaka sorumluluğu ile doğrudan çözülebilecek konu olmadığı görülmektedir. Yatak odasında bulunan yatağın veya elbise dolabının kullanımını mülkiyet ilişkisi kurarak belirlemek mümkün değildir. Elbise dolabında taraflar belirli alan çizerek o yerleri kullanması mümkündür. Ancak bu kullanımı vakitle sınırlandırmak mümkün değildir. Bu gibi eşyalar genel itibari ile ihtiyaç eksenli olup, tarafların ihtiyaç duyduğu her an kullanımı mümkün olmak zorundadır. Eğer böyle olmayacaksa mülkiyet eksenli bakılacak olunursa, ev içi iletişim ve yaşam alanı zorlaşacaktır. Burada sadece kul hakkı oluşturacak bazı davranışlardan uzak durulması söylenebilir. Evli taraflardan biri, yatak odasında dinleniyorsa diğer tarafın o kişiyi rahatsız etmemesi ahlâken dikkat etmesi gerekmektedir. Bununla beraber yatak odasının kullanım amacı, oturma odasının kullanım amacı ve kullanım zamanları genel itibari ile örfen belirli olan bir durumdur. Günümüzde çoğu insan yatak odasını akşam kullanmakta olup, gündüz ise oturma odasını kullanmaktadır. Bu nedenle gece dinlenen aile bireylerini rahatsız edecek tasarruflarda bulunmak belirlenen hedefleri yerine getirmeyeceğinden ve kul hakkı oluşturacağından dolayı sınırlandırılmaya tabî tutulabilir.

Şahsî eşyaların tazmin sorumluluğu konusunda örf belirleyici rol üstlenmektedir. Şahsî eşyalar mülkiyete konu olmaları nedeniyle değerli bir eşya olması halinde tazmin sorumluluğu vardır.[1153] Fakat değeri önemsenmeyecek bir eşya ise telef edildiği takdirde tazmin edilip edilmemesi örfî uygulamaya göre belirlenebilir.

Toplu kullanıma sunulan ev eşyalarının tazmin meselesi ise kusur oranına göre karar verilmesi gerekmektedir. Taraflardan birisi elbise dolabını kullanırken camını kırması gibi durumlarda tazmin sorumluluğunun tespiti için kusur oranının belirlenmesi

[1153] Zeydân, **Medhal**, s. 188.

gerekmektedir. Normal bir kullanım gerçekleştirmesi durumunda herhangi bir tazmin sorumluluğu olmayacaktır.[1154]

Bilgisayar, televizyon veya telefon kullanımında taraflara karşı bir sınırlandırmanın mümkün olup olmadığı da diğer önemli bir meseledir. Günümüzde telefon ve televizyon kullanımı neredeyse yüzde seksenlere ulaşmış durumdadır.[1155] Telefon ihtiyacının nafakadan sayılacağına yönelik düşünceler de bulunmaktadır.[1156] Bununla beraber bu eşyaların kullanımlarının sınırlandırılması veya diğer tarafın kullanım hakkının olup olmaması dikkat çekmektedir. Televizyon, her evde bulunmakla beraber ortak kullanıma sunulan bir eşyadır. Eşlerden her ikisi televizyonu kendi isteğine göre kullanmak istediklerinde hangisinin öncelik hakkı olduğu örfen çözülebilecek bir konudur. Erkeklerin gündüz dışarıda olmaları nedeniyle akşam dinlenmek veya gündemi takip etmek gibi durumlarda televizyonu gece kullanma önceliği olduğu söylenebilir. Her iki tarafın çalışması durumunda çalışan ailelerin genel tutumu nasıl ise bu duruma göre hüküm vermek gerekmektedir. Bilgisayar kullanımına gelinecek olunursa günümüzde orta ölçekte bir ekonomik düzeye sahip kimselerin evlerinde bilgisayar bir tane bulunmaktadır. Bu nedenle tarafların işleri nispetinde ve ihtiyaçları oranında kullanım hakları bulunmaktadır. Ancak bu bilgisayar özel kullanıma tahsis edilmiş olmamalıdır.

Günümüzde iletişim araçlarının kullanımı zorunludur. Bu nedenle iletişim hakkı nafakaya dâhil edilmektedir.[1157] Günümüzde telefon kullanımı çok yaygınlaşmış olup her bir şahısta bulunan bir alet haline gelmiştir. Doğal olarak her evli çiftlerin hemen hemen hepsinde telefon bulunmaktadır. Taraflardan birinin, diğer tarafın telefonunu kullanma gibi bir hakkının olup olmadığı önemli bir meseledir. Bireyselleşmenin artması ile özel hayat kavramının yaygınlaştığı günümüzde telefonların da özel hayat

---

[1154] Zeydân, **Medhal**, s. 195.

[1155] https://www.destexdigital.com/blog/turkiyenin-2020-dijital-istatistikleri/, https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-televizyon-izleme-aliskanliklari/, 02.07.2021.

[1156] Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, s. 136; Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı"*, s. 22.

[1157] Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, s. 136; Lütfiye Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı",* s. 22.

kavramına kısmi olarak[1158] dâhil olduğu görülmektedir. Şahsa ait olması nedeniyle evli çiftlerden birinin, diğerinin telefonunu izinsiz kullanmak istemesi özel hayatın ihlali olarak görülmektedir. Telefonun şahsî eşyalar arasında olup, mülkiyeti ilgilendirmesi nedeniyle bir başkasının kullanımı mümkün değildir. Ancak günümüzde hâlâ bazı bölgelerde erkeklerin veya kadınların eşlerinin telefonlarını kullandığı da görülmektedir. Telefonunun bozulmuş olması veya kocanın, kadının iletişim hakkı olan nafakayı ihmal etmesi durumunda kadın, kocasının telefonundan iletişim sağlayabilir. Ancak kocanın, eşinin telefonunu bu amaçla kullanması mümkün olmayıp kullanması halinde tazmin ile sorumludur. Günümüzde konuşmaktan doğan zararlar fazla olmadığı hatta çok önemsiz hale geldiği için yapılan görüşmelerden dolayı her iki taraf için bir sorumluluk yüklemek örfen gereksiz görülmektedir. Evli çiftler, izin alarak birbirinin telefonunu alır veya kullanırlarsa bu telefon onların elinde emanet hükmünde olacaktır. Kişi, mutat bir kullanım gerçekleştirirken veya kusuru olmadan telefona gelen zararı tazmin etmekle yükümlü değildir.[1159]

Kadının şahsî mülkiyetine ait bir aracının olması halinde kullanım sınırlılığının olup olmaması önem arz eden bir konudur. Bu sorunun çözümü için kadının dışarı çıkma hakkının sınırlılığı tespit edilmelidir. Ancak burada kısaca birkaç noktayı söylemekle yetinilecektir. Erkeğin, kadına dışarı çıkma izni vermesi halinde kadın, aracını dilediği gibi kullanabilecektir. Bunun yanında çocuğunu okuldan almak veya aracının mutat muayenesini yapmak gibi durumlarda arabasını kullanma hakkı olacaktır. Bununla beraber kocasından izin almadan örfen izin verilmiş gibi sayılan eylemler olan bakkala gitmek, bir yere alışverişe gitmek, ilçe içerisinde bulunan eşe dosta ziyarete gitmek gibi dışarı çıkma eylemlerinde de yine aracını dilediği şekilde kullanma hakkı bulunmaktadır.

Kocanın, eşinin aracını kullanmasını sınırlandırma hakkı olmamakla beraber dışarı çıkma eylemini sınırlandırma hakkı söz konusu olabilmektedir. Ancak koca, eşinden kendisine ait bazı işlerin görülmesi için birtakım isteklerde bulunuyorsa bu durumda

[1158] Bazı yerlerde tarafların birbirlerinin telefonlarını kullandıkları gözlenmektedir. Bununla beraber büyük oranda evli tarafların eşlerinin veya çocuklarının telefonlarını kullanmama alışkanlığı oranının arttığı gözlemlenmektedir.

[1159] Hamza Aktan, *"Emanet"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** 44 c., İstanbul 1995, C: XI, s. 83.

kadın isterse aracını kullanabilir. Aynı şekilde kocasına ait aracı da kullanma hakkı vardır. Burada kocaya ait olan bir iş yerine getirildiğinden dolayı kadın bu hakkı elde etmektedir. Fakat kadın, kendi şahsî işlerini yapacaksa kocasının aracını kullanma hakkı bulunmamaktadır. İnsanlar genelde bu tip durumlarda araç ayrımı yapmadıkları, kısa mesafelerde ortaya çıkan masrafları önemsiz gördüklerinden dolayı birbirlerinin aracını kullanabilmektedirler. Fakat kadın bu durumlar haricinde kocasından izin almadan dışarı çıkıp nüşûz sayılabilecek şekilde aracını kullanması durumunda kocanın, kadının nafakasını kesme hakkı bulunmaktadır.[1160] Bu nedenle nüşûz sayılabilecek davranışlardan uzak durarak, örfî teamülleri dikkate alarak veya izin alınması yoluyla kadının kendisine ait aracını kullanması mümkündür.

Kadının, hastane veya eğitim ihtiyacı için aracını kullanabilme hakkı vardır. Hastane giderleri kocaya ait olduğu için koca ya eve doktor getirecek ya da kendisi hastaneye götürecektir. Bunları yerine getirmeyecek veya getiremeyecekse kadın bu durumda dışarı çıkma hakkını elde etmiş olup, hastane için aracını kullanabilecektir. Sağlık önemli bir mesele olup zarurî durum içerdiğinden ve aynı şekilde koca kadına karşı sağlık nafakası sorumluluğunu ihmal ettiğinden dolayı kadın sağlık ihtiyacını giderecek eylemlere hak kazanacaktır.[1161]

[1160] Haraşî, **Şerhu Muhtasar**, C: IV, s. 7; Sâbık, **Fıkhü's-Sünne**, C: II, s. 172.

[1161] İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: II, s. 46; Bilmen, **Hukuki İslâmiyye,** C: II, s. 451; Çetintaş, *"İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka",* s. 187; Dirik, *"İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller"*, s. 136; Lütfiye Akgül, *"İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı***"**, s. 22.

SONUÇ

Mer'î hukukta yasal mal rejimi iki bin iki yılına kadar mal ayrılığı rejimiydi. Kadınların emeklerinin göz ardı edildiği, kadınların mağduriyet yaşadığı, ekonomik anlamda bağımlı oldukları, çalıştıkları zamanda edindikleri emeklerinin mal rejiminin tasfiyesi sırasında görmezlikten gelindiği gibi birtakım nedenlerle yasal mal rejimi olan mal ayrılığı rejimi yerine edinilmiş mallara katılma rejimi yürürlüğe girmiştir.

Bu tezde İslâm aile hukukunun mal rejiminin ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre İslâm aile hukukunda mal rejimi mal ayrılığı rejimidir. Diğer rejimlerin İslâm aile hukukundaki konumunu tespit ise bu alanda kapsamlı çalışmaları gerektirmektedir.

Araştırma sırasında diğer mal rejimlerine yönelik bazı tasavvurlara da ulaşılmıştır. Diğer rejimler araştırmacılar tarafından çalışmaya konu edinilmemiş olsa da İslâm aile hukuku açısından mal rejimlerinin meşruluğu önem arz etmektedir. Görülebildiği kadarıyla diğer rejimlerin meşruluğu noktasında İslâm aile hukukunun genel karakteristik özelliklerine aykırılık oluşturacak bir sorun bulunmamaktadır. Mal ortaklığı rejimine bakıldığında İslâm hukuku akit nazariyelerinde bulunan ortaklık hukuku ile benzerlik gösterdiği görülebilmektedir. Edinilmiş mallara katılma rejimi ise özellikle uzun süren evliliklerin bitirilmesi halinde önemli bir işleve sahip olduğu görülebilmektedir. Nitekim çeyizlerin paylaştırılması konusunda bu rejimin işlevselliği görülebilmektedir.

Mal rejimlerine yönelik çalışmalar arttıkça İslâm toplumunda oluşan sorunlara tek tip bir rejim ile değil her toplumun genel karakteristik özellikleri dikkate alınarak daha farklı rejimler oluşturulabilir. Bu sayede İslâm'ın önem verdiği ve nesli koruma adına meşru kılınan aile, birçok sorunlara karşı korunmuş olunacaktır. Ailenin korunması açısından bu çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

İslâm aile hukuku mal ayrılığı rejimin mer'î hukuktaki mal ayrılığı rejimi ile farkları incelenmesi gereken bir konu olmakla beraber birçok noktada uygunluk sağladığını da görmek mümkündür. Göze çarpan en bariz farklardan birisi mehrin mer'î hukukta ele

alınmamış olmasıdır. Mer'î hukukun mal ayrılığı rejiminden ayrılmasının nedeni olarak gösterilen birtakım gerekçelerin İslâm aile hukuku için söz konusu olmadığı da görülmektedir.

İslâm aile hukuku mal rejiminin temel kavramları yönetim, tasarruf ve tasfiye konularıdır. Bu kavramlar tarafların mülkiyetlerinde olan mallar üzerinde gerçekleşmektedir. Malın mülk edinilmesi, malın tasarrufu ve nikâhın son bulmasında malın tasfiye edilmesi mülk ile ilişkili olan en temel konulardır.

İslâm aile hukukunda mal, ekonomik değere sahip, kanun tarafından değer atfedilerek kabul görmüş, faydalanılması mümkün olan eşyalara denilmektedir. Mal rejimi bu malların yönetim, tasarruf ve tasfiyesinin nasıl olacağını belirleyen bir sistemdir. Mal ayrılığı rejimi, tarafların mülkiyetlerinde bulunan malların yönetim ve tasarrufunun diğer aile fertlerinden bağımsız bir şekilde gerçekleştirerek mal üzerindeki hâkimiyeti ifade eden sistemdir. Mal ayrılığının temel yapısı kişiye mal üzerinde mutlak hâkimiyet tanımasıdır. İslâm aile hukuku hak ve sorumluluklar çerçevesinde kurulan bir yapı olması nedeniyle bu mutlak hâkimiyet sınırlandırılabilmektedir. Bu nedenle tezde temel ana iki konu üzerinde durulmuştur. Bunlar mülkiyet ve mülkiyetin sınırlandırılmasıdır.

Mülkiyet, sahip olunan malın aynı ve menfaatleri üzerindeki mutlak hâkimiyet ve tasarruf yetkisini ifade eden kavramdır. İlk zamanlarda Hanefîler menfaatleri mülkiyetin konusu olarak görmemiş olsalar da daha sonraki süreçlerde sonuç olarak mal ve menfaatler mülkiyetin konusu olmuştur.

Mülk edinme yollarında mal ayrılığı rejimi açısında ortaya çıkan sonuca göre kadının emeği zayi edilmemektedir. Kadının her türlü ihtiyacı düşünülmüş olup gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Kadının çalışması neticesinde ücretini alma hakkının var olduğu görülmektedir. Aynı şekilde kadın kocası ile bir ev, araba veya arsa gibi malları alması halinde gerekli belge ve delil ile kendisinin de hakkı olduğu ve bu hakkı almaya hak kazandığı görülmektedir.

Tezde ulaşılan en önemli sonuç, kadının ekonomik haklara sahip olduğu, mülk edinebildiği ve onun ne kocası ne de bir başkası tarafından istismar edilmesine müsaade edilmediğidir. Özellikle nafaka konusunda kadını mağdur edecek bir hükümden kaçınıldığı, olabildiğince yararına olacak düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.

Mal ayrılığı rejiminin mülkiyetin sınırlandırılması konusu mal ayrılığı rejiminde geçen yönetim ve tasarruf kavramı ile bağlantılı olan kısmıdır. İslâm aile hukuku mal ayrılığı rejimine göre şahıslar mal üzerinde mutlak yetki sahibi olmakla beraber kanunun öngördüğü çerçevede bu mutlaklığı kullanabilmektedirler. Burada karşılaşılan kavram ehliyet ve tasarruf kavramlarıdır. Kanunî olarak bir engel olmadığı sürece bireyler mallarının tasarrufunda yetki sahibidirler. Tasarruf konusunda gerekli salahiyeti elde etmiş olan kadın, erkek, evli, bekâr herkes bu haktan yararlanabilmektedir. Bu haklar, kişinin kendisinde olan bazı engeller, tasarrufun kendisinde olan engeller, kamu hakkı veya kul hakkını ihlal edecek engeller ve örfi engellerden dolayı sınırlandırmaya tabî tutulabilmektedir.

İslâm aile hukuku mal ayrılığı rejiminin temeli hak ve sorumluluklar çerçevesinde sınırsız ve bağımsız bir mülkiyet hakkına sahip olunmasıdır. Kadın, erkek veya çocuklar birbirlerinden bağımsız mülk edinebilmekte ve tasarrufta bulunabilmektedir. Koca kadının malına müdahale edememekte, kadın da kocasının malına müdahale edememektedir. Aynı şekilde koca, kadının sorumluluğunda olmayan bir davranışı kadından bekleyememekte, kadın da kocasından hakkı olmayan bir şeyi talep edememektedir.

Mal ayrılığı rejiminin tasfiyesi konusunda ulaşılan temel sonuç ise, başkalarının hakları olmadığı sürece kişinin mülkiyetine ait mal üzerinde herhangi bir tasfiye yoluna gidilmesi mümkün değildir. Defin, vasiyet ve borçların varlığı mirasçıların mal üzerinde bir hâkimiyet kurmasına engel olmaktadır. Bu sayılanlar olmadığı sürede malın tasfiyesi mümkün hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülazîz Amr, M. (1985). *el-Libâs ve'z-Zîne fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Abdülazîz el-Buhârî, A. (t.y) *Keşfü'l-Esrâr Şerhu Usûli'l- Pezdevî.* y.y: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî.

Abdülazîz el-Muslih, A. (1988). *Kuyûdü'l-Mülkiyyeti'l-Hâssa*. Beyrut: Dârü'l-Müeyyid.

Abdülhamîd, M. (2018). *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. İstanbul: Mektebetü'l-Hanefiyye.

Abdülhamîd Ömer, A. (2008). *Mu'cemü'l-Luğati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra*. Kâhire: Âlemü'l-Kütüb.

Acar, H. (2011). *İddet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Akbaş, A. (2005). Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın Evliliği (Mutlu Yuva Mutlu Beraberlik). *Diyanet Aylık Dergisi*, Sayı: 171, 23-26.

Akgül, L. (2015). İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı. *EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, 19(62), 21-34.

Akıntürk, T. & Karaman, D. (2014). *Aile Hukuku*, İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Aktan, H. (2005). *Miras*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Aktan, H. (1995). *Emanet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Algül, H. & Apaydın, Y. & Bardakoğlu, A. & Dönmez, İ. & Erkal, M. & Harman, Ö. & Kılavuz, A. & Uludağ, S. & Yücel, İ. (2007). *İlmihal.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ali Haydar Efendi. (2017). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Alî el-Hafîf. (1996). *el-Milkiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. Mısır: Dârü'l-Fikri'l-Arabî.

Apaydın, Y. (1995). *Fesad*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (1997). *Hata*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (1998). *Hezl*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (2000). *İbrâ*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (2000). *İrade Beyanı*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (2001). *Kabz*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (2006). *Mûsiki*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Apaydın, Y. (2013). *Velâyet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Atar, F. (2007). *Nikâh*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Atar, F. (2007). *İflâs*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Atar, F. (2014). *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Aybakan, B. (2009). *Selem*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Aybakan, B. (2013). *Vekâlet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Aydın, M. (2003). *Mehir*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Aydın, M. (2005). Osmanlı Toplumunda Aile. *Günümüzde Aile (Uluslararası Aile Sempozyumu)*, İstanbul: Ensar Yayınları.

Aydın, M. (2003). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Aydınlı, A. (1994). *Ebü'd-Derdâ*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Aydoğdu, E. (2016). *Türk Aile Hukukunda Mal Ayrılığı Rejimi*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ayık, H. (2010). *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*. Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Bakkal, A. (2003). *Maraz-ı Mevt*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Baktır, M. (2000). *İçki*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Bardakoğlu, A. (1994). *Ehliyet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Bardakoğlu, A. (1994). *Vesâyet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Bardakoğlu, A. (1997). *Hak*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Bardakoğlu, A. (1998). *Hibe*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Bayraktar, A. (2016). İslâm Ticaret Hukuku Açısından Mal Kavramının Tasnifine Yeni Bir Yaklaşım. *Eskiyeni Dergi (Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi)*, Sayı: 32, 113-130.

Bâbertî, E. (1970). *el-İnâye Şerhü'l-Hidâye*. Lübnan: Dârü'l-Fikr.

Bedrân, B. (t.y.). *Târihu'l-Fıkhı'l-İslâmi ve Nazariyetü'l-Milkiyye ve'l-Ukûd.* Beyrut: Dâru'l-Nehdatü'l-Arabiyye.

Berketî, M. (2003). *et-Ta'rifâtü'l-Fıkhiyye*. Pakistan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Bilgin, A. (1989). *İslâm Hukukunda Gerçek Kişilerin Ehliyeti*. Doktora tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Diyarbakır.

Bilmen, Ö. (t.y.). *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.

Bilmen, Ö. (2016). *İslâm Fıkhı ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nizamiye Akademi.

Bozkurt, N. (1994). *Eğlence*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Bozkurt, N. (2007). *Oyun*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Buhârî, İ. (2001). *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru Tûki'n-Necât.

Buhûtî, İ. (t.y.). *Keşşâfü'l-Kınâ an Metni'l-İknâ'*. Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Cerah, Z. (2012). *Gözetilen Hikmetler Açısından Fıkıh'ta Kadınların Mirası*. Yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Rize.

Cessâs. (1995). *Muhtasaru İhtilâfi'l-Ulema*. Beyrut: Dârü'l-Beşâir'il-İslâmiyye.

Cessâs. (1984). *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî.

Cezîrî, A. (2003). *Kitâbü'l-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a'*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Cevherî, H. (1987). *es-Sıhâh Tâcü'l-Luga ve Sıhâhü'l-Arabiyye*, Beyrut: Dârü'l-İlm lil-Melâyîn.

Cürcânî. (1983). *Kitâbü't-Ta'rîfât*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Çağrıcı, M. (2002). *Kul Hakkı*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Çalış, H. (2001). *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyete Getirilen Sınırlamalar*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çetintaş, R. (2014). İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 24, 185-203.

Dâmâd Efendî, A. (t.y.). *Mecma'ul-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî.

Debûsî. (2001). *Takvîmü'l-Edille fî Usûli'l-Fıkh*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Desûkî, A. (t.y.). *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-Kebîr*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr.

Dirik, M. (2015). İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 25, 135-159.

Döndüren, H. (2016). *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Döndüren, H. (2016). *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Döndüren, H. (2011). *Kur'an ve Sünnete Göre Güncel Fıkhî Meseleler*. İzmir: Işık Yayınları.

Dönmez, İ. (2007). *Örf*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Dönmez, İ. (2009). *Sarhoşluk*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Dönmez, İ. (2011). *Tasarruf*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Dönmez, İ. (2011). *Temyiz*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Dural, M & Öz, T. (2015). *Miras Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ebû Dâvûd. (2009). *Sünen-i Ebî Dâvûd*. Lübnan: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye.

Ebû Habîb, S. (1988). *el-Kâmûsü'l-Fıkhî Luğaten ve Istılâhen*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr.

Ebü'l-Bekâ, E. (t.y.). *el-Külliyyât Mu'cem fi'l-Mustalahât ve'l-Furûgu'l-Luğaviyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

Ebû Zehra, M. (1947). *Ebû Hanîfe.* Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî.

Ebû Zehra, M. (1958). *Usûlü'l-Fıkh.* Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî.

Ebû Zehra, M. (1996). *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-Akd fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye.* Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî.

Ebû Zehra, M. (1998). *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî.* Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî.

Ebû Zehra, M. (t.y.). *Ahvâlü'ş-Şahsiyye.* Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî.

Erbay, C. (2006). *Nafaka*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Erdoğan, M. (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Eskicioğlu, O. (1989). *Altın*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Eskicioğlu, O. (1996). *Gümüş*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Feyyûmî, A. (t.y.). *el-Misbâhu'l-Münîr fî Garîbi'ş-Şerhi'l-Kebîr*. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye.

Fîrûzâbâdî, M. (2005). *el-Kâmûsü'l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Gençcan, Ö. (2010). *Mal Rejimleri Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gökmenoğlu, H. (1998). İslam Hukukunda Mehir. *Mehir Dergisi*, Sayı: 2, 23-25.

Günay, M. (2007). *Nüşûz*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Günay, M. (2012). *Vakıf*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Günay, M. (2017). *Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı*, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İstanbul: Ensar Yayınları.

Gürkan, Ü. (1973). Karının İktisaben Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30/1, 317-352.

Gürkan, Ü. (1981). Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-4, 381-396.

Hacak, H. (2003). *Mal*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Hacak, H. (2005). *Milk*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Hacak, H. (2006). *Mülkiyet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Hacak, H. (2000). *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hacak, H. (1993). *İslam Hukukunda İrtifak Hakları ve İlgili Kavramların Gelişimi*. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Halîl İbn Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl.

Hallâf, A. (2018). *İlmu Usûli'l-Fıkh*, Diyarbakır: Seyda Yayınları.

Haraşî, M. (t.y.). *Şerhu Muhtasar Halil li'l-Haraşî*, Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Haskefî, A. (2002). *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhu Tenvîrü'l-Ebsâr ve Câmiu'l-Bihâr*. Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Hassâf, Ş. (2004). *Kitâbu'n-Nafakât*, Hindistan: Dârü's-Selefiyye.

Haydar Efendi. (t.y.). *Usul-i Fıkıh Dersleri*. İstanbul: Meral Yayınları.

İbrâhîm Halebî, İ. (1998). *Mülteka'l-Ebhur*. Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Joseph, S. (1986). *İslâm Hukukuna Giriş* (Çevr. Mehmet Dağ, Abdulkadir Şener). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

İbn Âbidîn, M. (t.y.). *Mecmûatü Resâili İbn Âbidîn.* y.y.

İbn Âbidîn, M. (1996). *Reddü'l-Muhtâr ale'l-Dürri'l-Muhtâr.* Beyrut: Dârü'l-Fikir.

İbn Âbidîn, M. (2009). Usûl ve Fürûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme (Çevr. Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Mehmet Gayretli). *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, 441-470.

İbn Emîr Hâc. (1983). *et-Takrîr ve't-Tahbîr alâ Tahrîrü'l-Kemâl İbnü'l-Hümâm*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Ferhûn, B. (1986). *Tebsıratü'l-Hükkâm fî Usûli'l-Akzıye ve Menâhici'l-Ahkâm*. Mısır: Mektebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye.

İbn Hemmâm, A. (2013). *el-Musannef*. Mısır: Dârü't-Te'sîl.

İbn Hibbân, A. (1988). *el-İhsân fî Takrîb Sahîhi İbn Hibbân*, Beyrut: Müessetü'r-Risâle.

İbn Kudâme, M. (1968-69). *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kahire.

İbn Kudâme, M. (1994). *el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmâm Ahmed*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Hazm. (t.y.). *el-Muhallâ bi'l-Âsâr.* Beyrut: Dârü'l-Fikr.

İbn Manzûr. (1414/1994). *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır.

İbn Melek. (1308/1891). *Şerhu Menâri'l-Envâr fî Usûlü'l-Fıkh*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Nüceym, Z. (t.y.). *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*. y.y: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî.

İbn Nüceym, Z. (1999). *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbni'l-Arabî, E. (2003). *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü'l-Ferrâ, E. (2000). *Ahkâmü's-Sultaniyye li'l-Ferrâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü'l-Hümâm, K. (1970). *Fethü'l-Kadîr ala'l-Hidâye*. Lübnan: Dârü'l Fikir.

İbn Recep, A. (t.y.). *el-Kavâid*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Rüşd. (2004). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. Kahire: Dârü'l-Hadîs.

İbn Rüşd. (1988). *el-Beyân ve't-Tahsîl ve'ş-Şerh ve't-Tevcîh ve't-Ta'lîl li-Mesâili'l-Müstahrece*. Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî.

İnce, İ. (2008). *Ridde*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Karaman, H. (1988). *Âdet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Karaman, H. (2008). *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Karaman, H. (2010). *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Karaman, H. (2015). *Aile İlmihali*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karâfî, Ş. (t.y.). *el-Furûk (Envârü'l-Burûk fî Envâi'l-Furûk)*. Mısır: Âlimü'l-Kütüb.

Kaya, E & Hacak, H. (2013). Zimmet. İstabul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Kâsânî. (1986). *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertîbi'ş-Şerâi'*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Kiraz, B. (2019). *Mal rejimi sözleşmeleri*, Yüksek lisans tezi**.** T.C. Türk-Alman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,** İstanbul.

Kenanoğlu, M. (2006). *Mülk*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Koca, F. (2000). *İkrar*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Koçak, M. (1991). *Ehliyete Tesiri Açısından Sarhoşluk*. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, 91-119.

Komisyon. (1983). *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*. Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye.

Köksal, A. (2011). Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Vücûb-Eda Ehliyeti Ayırımı ve Bu Ayrımla İlişkili İki Mesele. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25, 105-122.

Köseoğlu, B. & Kocaağa, K. (2019). *Aile Hukuku ve Uygulaması (Bilimsel Görüşler ve Yargı İçtihadları)*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Köse, Ü. (2019). İslâm Aile Hukuku Açısından Çeyiz. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, 98-111.

Kurtubî, M. (1964). *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân (Tefsirü'l-Kurtubî)*. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye.

Maden, A. (1991). *Çeyiz Geleneği*. Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Türk Aile Ansiklopedisi.

Mahmasânî, S. (1972). *Nazariyyetü'l-Âmme li'l-Mûcebât ve'l-Ukûd fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn.

Mahmûd ed-Dîb, A. (1993). *Çeyiz*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Makdisî, M. (2004). *Delîlü't-Tâlib li-Neyli'l-Metâlib*. Riyad: Dâru Tayyibe.

Mâverdî. (1999). *el-Hâvi'l-Kebîr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Mâverdî. (t.y.). *Ahkâmü's-Sultâniyye*. Kâhire: Dârü'l-Hadîs.

Molla Hüsrev. (t.y.). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Ğurerü'l-Ahkâm*. y.y: Dâru İhyâü'l-Kütübi'l-Arabiyye.

Molla Hüsrev. (1321h). *Mir'âtü'l-Usûl*. Çemberlitaş: Sahâfiyetü Osmaniyye.

Muhammed Kadri Paşa. (1891). *Mürşidü'l-Hayrân ilâ Ma'rifeti Ahvâli'l-İnsân*. Bûlâk: Matbaa'tü'l-Kübrâ el-Emîriyye bi-Bûlâk.

Muhammed Kadri Paşa. (2007). *Ahkâmü'ş-Şer'iyye fi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye*. Kıbrıs: el-Caffân ve'l-Câbi.

Mustafâ, İ. & Ziyât, A. & Abdulkâdir, H. & Neccâr, M. (t.y.). *Mu'cemu'l-Vasît*. Kâhire: Dâru'd-Da'vet.

Mutlu, M. (2019). *Hanefî Mezhebine Göre Evlenme Ehliyeti ve Çocukların Evlendirilmesi Meselesi (Modern Hukuk Mukayeseli).* Yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Mûsa, M. (1969). Mülkiyet ve Bölümleri (Çevr. M. Esad Kılıçer). *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 8/86-87, 210-215.

Müslim. (1955). *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye. (t.y.). y.y: Kârhane-i Ticâret-i Kütüb.

Merğînânî, B. (t.y.). *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî.

Mevsılî, M. (1937). *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*. Kahire: Matbaatü'l-Halebî.

Meydânî, A. (t.y.). *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye.

Nargül, V. (1997). *İslâm Aile Hukukuna Göre Mal Rejimleri*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**,** Erzurum.

Nargül, V. (2012). Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüd. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 20, 289-316.

Nargül, V. (2004). Malî Tasarrufu Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4/2, 301-322.

Nevevî. (1991). *Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müttakîn*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.

Nevevî. (2005). *Minhâcü't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Müftîn fi'l-Fıkhi*. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Nevevî. (t.y.). *el-Mecmu' Şerhü'l-Mühezzeb (Maa' Tekmiletü's-Subkî ve'l-Mutîı'y)*. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Nizâmeddin el-Belhî. (1310h). *el-Fetâva'l-Hindiyye*. Hindistan: Dârü'l-Fikr.

Oğuzman, K. (2012). *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz kitabevi.

Özcan, R. (1996). *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*. İzmir: Çağlayan Yayınları.

Râgıb el-İsfahânî. (1412h). *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem.

Râzî, E. (1999). *Muhtâru's-Sıhâh.* Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye.

Reisoğlu, S. (1980). *Türk Eşya Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Remlî, Ş. (1984). *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Ruaynî, Ş. (1992). *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasaru Halîl*. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Sadîgî, C. (1967). *Mecma'u Bihâru'l-Envâr fi Ğarâibi't-Tenzîl ve Letâifi'l-Ehbâr*. Hindistan: Meclisü Dâiretü'l-Meâ'rifü'l-Usmâniyye.

Sağlam, H. (2016). İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır? *Universal Journal of Theology*. 1/1, 1-19.

Sahnûn. (t.y.). *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*. Suudi Arabistan: Vezâretü'ş-Şüûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da've ve'l-İrşâd.

Sa'lebî, N. (t.y.). *el-Ma'ûnetü alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. Mekke: Mektebetü't-Ticare.

Sâvî, A. (t.y.). *Bulğatü's-Sâlik li-Akrebi'l-Mesâlik el-Ma'ruf bi Hâşiyetü's-Sâvî alâ Şerhi's-Sağîr*. y.y: Dârü'l-Maârif.

Semerkandî, A. (1948). *Mîzânü'l-Usûl fî Netâici'l-Ukûl*. Katar: Metâbiu'd-Devhatü'l-Hadîse.

Senhûrî, A. (1998). *Mesâdirü'l-Hak fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Beyrut: Dâru İhyâu Turâsü'l-Arabî.

Senûkî, Z. (t.y.). *Esne'l-Metâlib fî Şerhi Ravzü't-Tâlib*, y.y: Dârü'l-Kitâbü'l-İslâmî.

Serahsî. (t.y.). *Usûlü's-Serahsî*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.

Serahsî. (1993.). *el-Mebsût*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.

Seyyid Sâbık. (1977). *Fıkhü's-Sünne*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye.

Sıkıllî, Y. (2014). *el-Câmi' li-Mesâ'ili'l-Müdevvene*. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Süyûtî, C. (1990). *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Şa'ban, Z. (2012). *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l-Fıkh)* (Çevr. İbrahim Kâfi Dönmez). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şâfiî. (1990). *el-Üm*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.

Şâşî. (1988). *Hilyetü'l-Ulemâ fî Ma'rifeti Mezâhibi'l-Fukahâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti.

Şâtibî. (1997). *el-Muvâfakât*. y.y: Dâru İbn Affân.

Şener, A. (1984). *İslâm Hukukunda Hibe*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Şirbînî. (1994). *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Şirin, Ş. (2015). İslâm Hukukunda Mehir Davaları. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*. 2/15, 297-319.

Şîrâzî, Y. (t.y.). *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi'ş-Şâfiî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Tahtâvî, A. (2005). *Şerhu Kitâbi'n-Nikâh*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Teftâzânî, Ö. (t.y.). *Şerhü't-Telvîh ala't-Tavdîh*. Mısır: Mektebetü Sabîhi bi-Mısır.

Tehânevî, M. (1996). *Mevsûatü Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*. Beyrut: Mektebetü Lübnân.

Tekinay, S. (1978). *Türk Aile Hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Yayınevi.

Tirmizî. (1975). *Sünen*. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafâ Albânî el-Halebî.

Türker, B. (2017). Yargıtay Kararları Işığında Mehir Senedinin Hukuki Niteliği ve Gayri Resmi Evlilik. *Hukuk Gündemi Dergisi*, Sayı; 2, 8-20.

Tüsûlî. (1998). *el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Ulusan, İ. (1996). *Evlilik Hukukumuzda Mal Ayrılığı Rejiminin Yol Açtığı Sorunlar ve Bu Alanda Önerilen Çözüm Yolları*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Millî Egemenlik Sempozyumları.

Ünal, H. (1992). *Baygınlık*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Yahyâ İbn Mihrân. (t.y.). *el-Furûgu'l-Luğaviyye*. Kâhire: Dâru'l-İlim ve's-Sekâfe.

Yaman, A. & Çalış, H. (2012). *İslâm Hukukuna Giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Yaran, R. (2014). *İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı*. Kur'an ve Sünnet'e göre Temel İnsan Hakları (Tartışmalı İlmi Toplantı). İstanbul: Ensar Yayınları.

Yavuz, Y. (2020). *İpek*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Yıldırım, M. (2012). *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Zebîdî. (t.y.). *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. y.y: Dârü'l-Hidâye.

Zerkâ, M. (1999). *el-Medhal ilâ Nazariyeti'l-İltizâmi'l-Âmme fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem.

Zerkâ, M. (2004). *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âm*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem.

Zerkeşî. (1985). *el-Mensûr fi'l-Kavâid'il-Fıkhiyye*. Kuveyt: Vezâratü'l-Evkâfi'l-Kuveytiyye.

Zeydân, A. (1993). *el-Mufassal fî Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Zeydân, A. (2002). *el-Medhal lî Dirâseti'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Zeydân, A. (2009). *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Zeylaî. (1313h). *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*. Kahire: el-Matbaa'tü'l-Kübrâ el-Emîriyye.

Zorbozan, S. (2011). *İslâm Hukukunda Hakların Allah Hakkı ve Kul Hakkı Olarak Ayrılması ve Bu Ayrımın Muamelata Yansımaları*. Yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Zühaylî, V. (1985). *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c3a28cdcdb251.83500672, 12.01.2019.

https://sozluk.gov.tr/, 19.03.2021.

http://hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0193.htm, 01.04.2020.

http://hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0193.htm, 20.03.2021.

http://www.lugatim.com/s/bor%C3%A7, 21.02.2021.

http://www.lugatim.com/s/hediye, 21.02.2021.

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5490.pdf, 27.03.2021.

https://sozluk.gov.tr/. 29.02.2020.

http://lugatim.com/s/say%C4%B1klamak, 04.10.2020.

https://sozluk.gov.tr/, 04.10.2020.

https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=13516, 23.03.20.

https://sozluk.gov.tr/ 14.12.2019.

http://lugatim.com/s/%C3%A7eyiz, 14.12.2019.

http://www.lugatim.com/s/tak%C4%B1, 11.04.2021.

https://sozluk.gov.tr/, 21.12.2019.

http://lugatim.com/s/c%C3%BCnun, 26.08.2020.

https://sozluk.gov.tr/, 07.12.2020.

http://habertrafik.com/abart-egzoz-cezasi-ne-kadar/, 13.12.20.